VASİLİ
GROSSMAN

YAŞAM VE YAZGI

CAN

VASİLİ GROSSMAN

YAŞAM VE YAZGI

2. KİTAP *özelkitapgrubu*

ROMAN

Çeviri: AYŞE HACIHASANOĞLU

CAN

VASİLİ GROSSMAN

YAŞAM VE YAZGI

2. KİTAP

Can Yayınları 2037

1. basım: Ocak 2012
Bu kitabın 1. baskısı 3000 adet yapılmıştır.

Yayına hazırlayan: Sabri Gürses

Kapak tasarımı: Ayşe Çelem Design

Kapak baskı: Azra Matbaası
İç baskı ve cilt: Ayhan Matbaası

ISBN 978-975-07-1411-5

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM, DAĞITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No. 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33
www.canyayinlari.com
yayinevi@canyayinlari.com

Cephe gerisindeki insanlar asker katarlarının cepheye doğru hareket ettiğini gördüklerinde hem sevinç, hem de üzüntü duyarlar, bu toplar, yeni boyanmış bu tanklar savaşm mutlu sonunu bir anda yakınlaştıracak olan o önemli ve aziz şey için hazırlanmış gibidir.

Yedekten çıkarak trene binen insanların içinde ayn bir heyecan doğar. Genç takım komutanları, S talin'in mühürlü zarflar içindeki emirlerini görür gibi olurlar... Pek tabii biraz deneyimli olanlar böyle bir şey düşünmezler, kaynamış su içerler, kurutulmuş balığı bir sehpaya ya da çizmelerine vururlar, binbaşının özel yaşamını, en yakın kavşak istasyonunda yapacakları değiş tokuşu konuşurlar. Deneyimli insanlar nasıl olduğunu görmüşlerdir: Birlik, cephe hattında, sadece Alman uçaklarının bildiği kuytu bir istasyonda trenden indirilir ve acemiler ilk bombardımanda bayram neşelerini birazcık kaybederler... Yolculuk boyunca uyumaktan gözleri şişmiş olan insanlara bir saat olsun uyuma izni verilmez, yürüyüş günlerce sürer, ne bir şey içmeye ne de yemeye zaman vardır, aşırı ısınan motorların hiç durmayan homurtusundan insanın şakakları zonklar, elleri kumanda kollarını tutamaz. Komutan ise şifreli yazıyı okuyup bitirmiş, rad-vo vericisinden gelen azarlan ve küfürleri dinlemiştir. Ko-

mutanlığın bir an önce deliği tıkaması gerekmektedir ve yeni birliğin eğitim atışlarında aldığı puanlarla burada hiç kimse ilgilenmez. “İleri, ileri, ileri/' Birlik komutanının kulaklarında yalnızca bu sözcük vardır ve ilerletir, durdurmaz, sürer de sürer. Birliğin arazi keşfi yapmadan bir anda dosdoğru çarpışmaya girdiği de olur, birinin yorgun ve sinirli sesi “Şu tepeler boyunca hemen karşı saldırıya geçin, bizim burada tek bir çöpümüz yok, düşman var gücüyle bastırıyor, her şey berbat olacak," der.

Makinist-sürücüierin, radyo telgrafçıların, top nişancılarının kafalarında, günlerdir süren yolculuğun gürültü patırtısıyla Alman uçaklarının uğultusu, patlayan mayınların gümbürtüsü birbirine karışmıştır.

Savaşın çılgınlığı özellikle burada ortaya çıkar. Bir saat geçmiş ve bu bir saat çok büyük bir emeğe mal olmuştur: Darmadağın olmuş silahlarıyla, kopmuş paletleriyle yanmış, paramparça olmuş tanklardan dumanlar tütmektedir.

Nerede uykusuz geçen o eğitim ayları, nerede çelik işçilerinin, elektrikçilerin o gayreti, sabırlı emeği...

Yedekten çıkmış bir birliği savaşa sokmakta gösterilen düşüncesizce aceleciliği gizlemek, birliğin hemen hemen hiçbir yarar sağlamadan yok olmasını örtbas etmek için kıdemli bir komutan üst makamlara şu standart raporu gönderir: “Yedekten çıkan birliğin eylemleri düşmanın ilerlemesini bir süreliğine durdurmuş ve emrimdeki orduların yeniden toplanmasını sağlamıştır/'

Ama eğer, “İleri! İleri!” diye bağınlmamış, araziyi keşfetme, mayınlı alana girmeme olanağı verilmiş olsaydı, o zaman tanklar, kesin çözüm getirici bir şey yapama-salar da dövüşürlerdi, Almanlar için tatsız bir durum ve büyük bir rahatsızlık nedeni olurlardı.

Novikov’un Tank Kolordusu cepheye gidiyordu.

Savaşa girmemiş, acemi ve saf tankçı çocuklar, sonucu belirleyen saldırıda paylan olacağını sanıyorlardı. Cephede savaşmış, dünyanın kaç bucak olduğunu bilen askerler bu acemi çocuklara kıs kıs gülüyorlardı. Birinci Tugay komutanı Makarov ve kolordudaki en iyi komutan olan Tank Taburu komutam Fatov bütün bunlann ne demek olduğunu iyi bilirlerdi, kim bilir kaç kez görmüşlerdi.

Kuşkucular ve karamsarlar, gerçekçi insanlardır, acı bir deneyden geçmiş, kanlan pahasına, çektikleri ıstıraplar pahasına savaş kavramıyla zenginleşmiş insanlardır. Onlann bıyığı terlememiş acemilerden üstünlüğü bu-dur. Ama acı deneylerden geçmiş insanlar yanılmışlardı. Albay Novikov’un tanklan hem savaşın yazgısını, hem de yüz milyonlarca insanın savaş sonrası yaşamını belirleyen bir işe girişecekti.

2

Novikov'a, Kuybışev'e gidip Genelkurmay Temsilcisi Tümgeneral Ryutin'le bağlantıya geçmesi ve Stavka'yı[1] ilgilendiren bir dizi konuyu aydınlatması emredilmişti.

Novikov, istasyonda kendisini karşılayacaklanm sanıyordu, ama istasyon komutanı binbaşı, yabani, fıldır fıldır, aynı zamanda da son derece uykulu bir bakışla hiç kimsenin Novikov'u sormadığını söyledi. İstasyondan

generale telefon etme çabası başarılı olmadı, generalin telefon numarası kullanılamayacak kadar gizliydi.

Novikov, bölge karargâhına yürüyerek gitti.

İstasyon meydanında, kendini birdenbire kent ortamında bulan kıta hizmetindeki komutanların duydukları ürkekliği hissetti. Yaşamın merkezinde bulunduğu duygusu yıkılmıştı, burada ne almacı uzatan telefoncu kız, ne arabayı sürmek için ok gibi fırlayan şoför vardı.

İnsanlar taş döşenmiş yolda bir yiyecek dağıtım yerinin önünde yeni oluşan kuyruğa koşuyorlar, “Sonuncu kim?.. Ben sizin arkanızdayım...” diyorlardı.

Ellerindeki bidonları arada bir çarparak gürültü çıkaran bu insanlar için sanki yiyecek dükkânının önünde-ki kuyruktan daha önemli bir şey yokmuş gibi görünüyordu. Özellikle gelip geçen askerler Novikov'u sinirlendiriyordu, hemen hemen her birinin elinde bir çanta ve bir paket vardı. “Bu itoğluitlerin hepsini trene doldurup cepheye yollamalı," diye düşündü.

Acaba bugün onu görecek miydi? Caddede yürüyor ve onu düşünüyordu. Jenya, alo!

General Ryutin’le bölge komutanının çalışma odasında yaptığı görüşme uzun sürmedi. Konuşma başlar başlamaz generali genelkurmaydan telefona çağırdılar, uçakla acilen Moskova'ya gelmesini söylediler.

Ryutin, Novikov'dan özür diledi ve şehir içi bir telefon konuşması yaptı.

“Maşa, her şey değişti. Douglas şafakta gidecek, An-na Aristarhovna'ya ilet. Patates alacak zamanımız yok, çuvallar sovhozda.. ” Generalin solgun yüzü bir şeyden iğreniyormuş ve acı çekiyormuş gibi kınştı, telefondan gelen sözcük selini keserek şöyle dedi: “Yani Stavkaya bitmemiş bir kadın paltosu yüzünden gelemeyeceğimi söylememi mi emrediyorsun?"

General almacı koydu ve Novikov’a, “Albay yoldaş, tankın süspansiyonunun konstrüktörlerin önüne koyduğumuz taleplere uygun düştüğünü düşünüyor musunuz?” dedi.

Bu konuşma Novikov’a sıkıntı verdi. Kolorduda geçirdiği aylarda insanları, daha doğrusu onlann iş bitirici-lik derecesini doğru saptamayı öğrenmişti. Kolorduya gelen temsilcilerin, komisyon başkanlarının, müfettişlerin gücünü ânında hatasız olarak tartıyordu.

Alçak sesle söylenen, “Malenkov yoldaşın size iletmemi söylediği şey../' sözlerinin anlamını biliyordu, nişanlar ve apoleder içinde, ağzı laf yapan, gürültücü, bir ton yakıt almaktan, ambar memurunu atamaktan ve yazıcıyı işten çıkarmaktan âciz adamlar olduğunu da biliyordu.

Ryutin’in görevi devletin en önemli katında değildi. İstatistik, temsilcilik ve genel bilgilendirme üzerine çalışıyordu ve Novikov onunla konuşurken saatine bakmaya başlamıştı.

General büyük bloknotunu kapattı.

“Ne yazık ki vakit tamam, Albay yoldaş, şafakta Ge-nelkurmay'a gidiyorum. Düpedüz felaket, keşke sizi Moskova’ya çağırsalardı/'

“Evet Tümgeneral yoldaş, gerçekten komutam altındaki tanklarla birlikte keşke Moskova'ya gitsem," dedi Novikov soğuk bir şekilde.

Vedalaştılar. Ryutin, bir zamanlar birlikte görev yaptıkları General Neudobnov’a selam söylemesini istedi. Novikov geniş çalışma odasındaki yeşil halıdan yürüyor ve Ryutin'in telefon konuşmasını duyuyordu:

“Beni, Bir Numaralı Sovhoz başkanına bağlayın."

“Patatesini kurtarıyor," diye düşündü Novikov.

Yevgeniya Nikolayevna’ya gitti. Yevgeniya Nikola-yevna'nın Stalingrad'daki evine boğucu bir yaz gecesi gitmişti, geri çekilmenin tozu dumanıyla kaplı bozkırdan gelmişti. İşte yine onun evine gidiyordu ve o adamla bu adam arasında sanki bir uçurum vardı, oysa yine aynı adam olarak gidiyordu.

“Benim olacaksın/' diye düşündü. “Benim olacaksın."

Mevsimlere ayak uyduramayan, yazın nemli serinliğini koruyan, sonbahar soğuklarında ise boğucu ve tozlu sıcaklığa veda etmeyen kalın duvarlı, inatçı

evlerden iki

katlı, eski tarz bir evdi.

Zili çaldı ve açılan kapıdan üzerine boğucu havanın kokusu geldi. Ezilmiş sepetlerle, sandıklarla dolu koridorda Yevgeniya Nikolayevnayı gördü... Saçlarına örttüğü beyaz eşarbı, siyah elbisesini, gözlerini ve yüzünü, kollarını ve omuzlarını görmeden onu gördü... Sanki onu gözleriyle değil, yüreğiyle görüyordu. Yevgeniya Ni-kolayevna ise bir çığlık attı, ama beklenmedik bir şeye şaşıran insanların her zaman yaptıkları gibi bir adım geriye gitmedi.

Novikov selam verdi, Yevgeniya Nikolayevna da ona

bir şeyler söyledi.

Novikov, Yevgeniya'ya doğru bir adım attı, gözlerini kapadı, hem yaşamanın mutluluğunu, hem de hemen şuracıkta ölmeye hazır olduğunu hissediyordu, Yevgeni-ya'nın sıcaklığı ona değiyordu.

Daha önce tanımadığı mutluluk duygusunu yaşamak için görmenin, düşünmenin, sözlerin gerekmediği anlaşılmıştı.

Yevgeniya ona bir şey sordu, o da karanlık koridorda kalabalık arasında yalnız kalmaktan korkan küçük bir çocuk gibi Yevgeniya’nın elini tutup ardından yürürken yanıt verdi.

"Çok geniş bir koridor,” diye düşündü Novikov. “Buradan KV tankı bile geçebilir/*

Penceresi komşu evin sağır duvarına bakan bir odaya girdiler.

Duvarın yanında iki yatak vardı, yamyassı, buruşuk

yastıklı olan birinin üzerinde gri bir battaniye seriliydi, İkincisinin üzerinde beyaz dantel bir örtü, kabarık beyaz yastıklar vardı. Bembeyaz yatağın üzerinde smokinli, yakışıklı adamların, kabuğundan çıkan civcivlerin olduğu yeni yıl ve Paskalya kartları asılıydı.

Rulo halinde resim kâğıtlarının yığılı olduğu masanın bir köşesinde bir parça ekmek, porsümüş bir soğanın yansı ve bir yağ şişesi duruyordu.

“Jenya...” dedi Novikov.

Jenya’nın genellikle alaycı, inceleyici olan bakışı farklı ve tuhaftı.

“Yoldan mı geliyorsunuz, aç mısınız?” dedi Jenya.

Galiba daha önce ortaya çıkmış ve artık kırılması olanaksız yeni bir şeyi yıkmak, kırmak istiyordu Jenya. Başka biri olmuştu Novikov, eskiden olduğu gibi, yüzlerce insanın ve korkunç savaş makinelerinin üzerinde hâkimiyet kazanmış, talihsiz bir delikanlının kederli gözlerine sahip biri değildi artık. Jenya bu tutarsızlıktan hayrete düşmüştü, ona karşı hoşgörülü olmak, hatta acımak ve gücünü aklına getirmemek istiyordu. Özgürlük Jenya’ya mutluluk verirdi. Ama özgürlük ondan uzaklaşmıştı, ve Jenya mutluydu.

Novikov birden, “Ne oldu, anlamadınız mı hâlâ!" dedi ve kendisinin de Jenya’nın da söylediklerini dinlemeyi yine bıraktı. İçinde mutluluk duygusu ve bu duyguya bağlı olarak hemen ölmek duygusu doğdu yine. Jenya onun boynuna sanldı. Jenya’nın saçları alnına, yanaklarına sıcak su gibi değdi ve bu koyu renk, dağınık saçların yarıkaranlığı içinde Novikov onun gözlerini gördü.

Jenya’nın fısıltısı savaşı, tankların gıcırtısını bastırmıştı...

Akşam sıcak su içtiler, ekmek yediler.

“Komutanımız kara ekmeğin tadını unutmuş,” dedi Jenya.

Pencerenin dışında duran ve içinde karabuğday lapası olan tencereyi getirdi. Donmaya yüz tutmuş iri karabuğday taneleri mor ve mavi renk almıştı. Üzerlerinde soğuk ter taneleri belirmişti.

“Leylak gibi," dedi Jenya.

Novikov, leylağı yemeyi denedi, “Korkunç bir şey!” diye düşündü.

“Komutanımız tadını unutmuş/' dedi Jenya bir kez daha ve Novikov, "Getmanov'u dinlemeyip, yiyecek getirmediğim iyi oldu/' diye düşündü.

"Savaş başladığında Brest civarında bir hava alaym-daydım. Pilotlar telaş içinde havaalanına gelmişlerdi ve bir Polonyalı kadının 'Bu kim?' diye bağırdığını, kadının küçük oğlunun ise ona 'Rus askeri/ diye karşılık verdiğini duyuyordum. Ben de Rus olduğumu özellikle hissettim, ben Rus’tum... Aslında Türk olmadığımı hep biliyordum, burada ise ruhum ben Rus’um, ben Rus’um diye gümbürdüyordu. Doğrusunu söylemek gerekirse savaştan önce bizi başka bir ruhla yetiştiriyorlardı... Bugün, tam şu an benim en güzel günüm, sana bakıyorum ve yine o zamanki gibi Rus kederi, Rus mutluluğu... İşte sana söylemek istediğim şey... Sence nedir bu?” diye sordu Novikov.

Jenya’nın karşısında karmakarışık saçlarıyla Krımov* un başı bir an görünüp kayboldu. Tanrım, ondan ebediyen mi ayrılmıştı? Ondan ebediyen ayrılmış olmak özellikle bu mutlu anlarda Jenya’ya dayanılmaz gelmişti.

Bir an bugünü, onu öpen bugünkü adamın sözlerini geçmiş zamanla birleştirecek, birden yaşamının gizli akışını anlayacak ve göremediği bir şeyi, yüreğinde yazgısının belirlendiği derinliği görecek gibi geldi.

Bu oda bir Alman kadına ait," dedi Jenya, “beni yanına kabul etti. Bu onun melek beyazı yatağı. Ben yaşamımda ondan daha masum, ondan daha çaresiz birini görmedim... Almanlarla savaşırken bu Alman kadının kentteki en iyi insan olduğuna inanmam tuhaf bir şey. Tuhaf, değil mi?”

"Yakan zamanda dönecek mi?" diye sordu Novikov.

"Hayır, onun için savaş bitti, sımrdışı ettiler onu.”

“Neyse Tanrı’ya şükür,” dedi Novikov.

Terk ettiği Knmov’a acıdığını, Krımov’un mektup yazacak, yanma gidecek kimsesi olmadığını, yalnızlık ve kederden, umutsuz bir kederden başka bir şeyi kalmadığını Novikov‘a söylemek istiyordu Jenya.

Buna Limonov’u, Şarogorodskiy’i, bu insanlarla ilgili yeni, ilginç, anlaşılmaz şeyleri anlatma isteği de ekleniyordu. Çocukluğunda Jenni

Genrihovna’nın küçük Şa-poşnikovlann söylediği gülünç sözleri nasıl not ettiğini, bu notların yazılı olduğu defterlerin masanın üzerinde olduğunu, okuyabileceğini de söylemek istiyordu. Pasaport işlemleriyle ve pasaport masasının müdürüyle ilgili hikâyeleri anlatmak istiyordu. Ama henüz ona karşı içinde bir güven yoktu, ondan çekiniyordu. Söyleyeceği şey onun için gerekli miydi?

Tuhaftı... Sanki Knmov’la ayrılışını yeni baştan yaşıyordu. Ruhunun derinlerinde hep ona hataları düzeltmek, geçmişe geri dönmek mümkün gibi geliyordu. Bu onu rahatlatıyordu. Ve şimdi, tüm bedenini kaplayan gücü hissettiği bir anda o acı veren endişe yine gelmişti, yoksa ömür boyu mu ayrılmıştı, yoksa durum düzeltilemez miydi? Zavallı, zavallı Nikolay Grigoryeviç. Bu kadar acı çekecek ne yaptı?

“Ee, bu iş nasıl olacak?” dedi Jenya.

“Yevgeniya Nikolayevna Novikova olacaksın/’ dedi Novikov.

Jenya gülmeye, Novikov’un yüzüne bakmaya başladı.

"Benim için bir yabancısın, tamamen yabancı. Sahi, kimsin sen?”

"Bunu bilmiyorum. Ama sen Novikova, Yevgeniya

Nikolayevna'sın.”

Jenya artık yaşama tepeden bakmıyordu. Novikov’a bir fincan sıcak su doldurdu ve, "Daha ekmek ister misin?" diye sordu.

“Knmov’un başına bir iş gelecek olursa, ona bir zarar verirlerse ya da hapse atarlarsa ona geri dönerim. Bunu unutma," dedi Jenya ansızın.

"Onu niye hapse atsınlar ki?" diye sordu Novikov

suratını asarak.

"Eski bir Komintern üyesi olması az şey mi? Troçki de onu tanıyordu ve onun bir makalesini okurken, "Mermer gibi sert!" demişti.

“Dönmeye kalkarsan seni kovar.”

"Dert etme. Bu benim sorunum.”

Novikov, Jenya'ya savaştan sonra büyük bir evin hanımı olacağını, bu güzel evin yanında bir de bahçesi olacağını söyledi.

Yoksa ebediyen mi, ömür boyunca mı ayrılmışlardı? Knmov’un zeki, yetenekli olduğunu, Krımov’a bağlı olduğunu, onu sevdiğini her nedense Novikov’un bilmesini istiyordu Jenya. Novikov’un onu Knmov’dan kıskanmasını istemiyordu, ama kendisi de neden yaptığını anlamaksızm onu kıskandırmak için her şeyi yapıyordu. Ama Knmov’un bir zamanlar sadece kendisine anlattığı şeyi,Troçki'nin sözlerini o da sadece Novikov'a anlatmıştı. "Düşünsene, zamanında bundan birilerinin haberi olsaydı, 1937'de Knmov sağ kalır mıydı?” Novikov'a karşı duygulan çok büyük ölçüde güvene gereksinim duyuyordu ve o, kalbini kırdığı bir adamın yazgısını Novikov’un ellerine emanet ediyordu.

Kafası düşüncelerle doluydu, geleceği, bugünü, geçmişi düşünüyordu, kendinden geçiyor, seviniyor, utanıyor, kaygılanıyor, üzülüyor, korkuyordu. Annesinin, kız kardeşlerinin, yeğenlerinin, Vera’nın, onlarca insanın, yaşamında meydana gelen değişiklikle ilgisi vardı. Keşke Novikov, Limonov’la konuşsaydı, şiir ve resimle ilgili konuşmaları dinleseydi. Chagall’i ve Matisse'i bilmese de utanmaz... Güçlü, güçlü, güçlü. Kendisi de bu güce boyun eğdi. İşte savaş bitiyor. Yoksa Nikolay'ı bir daha hiç görmeyecek mi? Tanrım, ne yapmıştı. Şimdi bunu düşünmemesi gerekiyordu. Daha neler olacağı, olayların nasıl gelişeceği belli değildi.

"Seni hiç tanımadığımı şimdi anladım. Şaka yapmıyorum, yabancısın. Ev, bahçe, bütün bunlar niye? Ciddi mısın /

"İstersen savaştan sonra ordudan ayrılırım ve Doğu Sibirya'daki bir inşaata ekip başı olarak giderim. Evli çiftlerin kaldığı barakada otururuz."

Bu sözler doğruydu, şaka yapmıyordu.

"Aile barakasında kalmak zorunlu değil."

"Kesinlikle zorunlu "

“Sen aklını kaçırmışsın. Bütün bunlar niye?" Ve içinden "Kolenka" diye geçirdi Jenya.

"Ne demek niye?” diye korkarak sordu Novikov.

Oysa o ne geleceği, ne de geçmişi düşünüyordu. Mutluydu. Birkaç dakika sonra ayrılacak olmaları bile korkutmuyordu onu. Jenya'nın yanında oturuyor, ona bakıyordu... Yevgeniya Nikolayevna Novikova... Mutluydu. Onun için gerekli olan, Jenya’nın akıllı, güzel, genç olması değildi. Jenya'yı gerçekten seviyordu. Jenya'nın onun karısı olduğunu hayal etmeye ilkin cesareti olmamıştı. Sonra uzun yıllar bunu hayal etmişti. Jenya'nın gülümsemesini, alaycı sözlerini bugün de eskisi gibi sessizce boyun eğerek ve korkarak yakalıyordu. Ama görüyordu, yeni bir şey doğmuştu.

Jenya, Novikov'un yola çıkmak üzere hazırlanmasını izledi ve şöyle dedi:

“Homurtulu birliğine gitme, beni de yaklaşan dalgaya atma vakti geldi.”

Novikov vedalaşırken Jenya'nın artık o kadar güçlü olmadığını ve Tanrı dan açık ve alaycı bir zekâ almış olsa da bir kadının her zaman kadın olduğunu anlamıştı.

“Ne kadar çok şey söylemek istiyordum, hiçbirini söyleyemedi m," diye mırıldandı Jenya.

Ama öyle değildi, insanların yaşamına karar veren o önemli şey, görüştüklerinde oluşmaya başlamıştı. Novikov, Jenya’yı gerçekten seviyordu.

4

Novikov, istasyona yürüyordu.

... Jenya, onun hayret dolu fısıltısı, çıplak ayaklan, şefkatli fısıltısı, aynlık ânında gözlerinde beliren yaşlar, Novikov üzerindeki hâkimiyeti, yoksulluğu ve temizliği, saçlannın kokusu, sevimli utangaçlığı, bedeninin sıcaklığı, Novikov'un kendi işçi-asker sadeliğini bilmekten kaynaklanan çekingenliği ve sade bir işçi-asker olmaktan duyduğu gurur.

Novikov demiryolu hattının yanındaki yollardan yürüyordu, birden sıcak, bulanık düşünce bulutuna sivri bir iğne -yola çıkmış askerin hissettiği o korku- saplanıverdi, ya katar gittiyse.

Uzaktan peronlan, çadır bezi örtülerin altından dışarı fırlamış metal kaslanyla girintili çıkıntılı tanklan, siyah miğferli nöbetçileri, pencerelerine beyaz perdeler asılmış karargâh vagonunu gördü.

Kibirli kibirli etrafına bakınan nöbetçinin yanından vagona girdi.

Novikov'un Kuybışev'e giderken onu yanma almamasına gücenen yaver Verşkov, hiçbir şey söylemeden masanın üstüne Stavka'nm şifreli telgrafını koydu: Sara-tov yolunu, daha sonra Astrahan tali yolunu izlemeleri emrediliyordu.

Kompartımana General Neudobnov girdi ve Novikov[2] un yüzüne değil, elindeki telgrafa bakarak şöyle dedi: "Yolu teyit ettiler."

"Evet, Mihail Petroviç[1]," dedi Novikov, "yolumuzu değil, yazgımızı teyit etmişler: Stalingrad," ve ekledi: "Tümgeneral Ryutin'in size selamı var."

"Haa," dedi Neudobnov ve bu umursamaz "haa"nın generalin selamına mı yoksa Stalingrad yazgısına mı olduğu anlaşılamadı.

Neudobnov tuhaf bir adamdı, Novikov onun yüzünden korkuya kapılıyordu: Yolda karşıdan gelen tren yüzünden gecikme, vagonlardan birindeki bir arıza, trenin hareket memurundan hareket izni alamaması gibi bir şey olduğunda Neudobnov canlanıyor ve şöyle diyordu:

'Adını not edin adını, bilinçli bir sabotajçı, hapse atmak gerek mendeburu."

Novikov, ruhunun derinlerinde, halk düşmanı, Kulak yanlısı köylü ve Kulak diye adlandırılan kişilere karşı kayıtsızdı, bu kişilere karşı davranışlarında nefret söz konusu değildi. Hiçbir zaman birini hapse atma, mahkemeye verme, toplantıda ifşa etme isteği doğmuyordu içinde. Fakat o, bu iyi niyetli kayıtsızlığın politik bilincinin azlığından kaynaklandığını düşünüyordu.

Oysa Novikov'a göre, Neudobnov, birine bakarken hemen en başta uyanık davranıyor, kuşku içinde, "Ah, değerli yoldaş, sen düşman değil misin?"

diye düşünüyordu. Bir gün Önce Novikov ve Getmanov'a, düşman uçaklarının inmesi için Moskova'nın en büyük anacad-delerini pist haline dönüştürmeye çalışan sabotajçj mimarlardan söz etmişti.

“Bence saçma bir şey/’ demişti Novikov, "askeri bilgisizlik.”

Neudobnov şimdi de Novikov'la en sevdiği ikinci konu olan ev yaşamı konusunda konuşmaya başlamıştı. Vagonun kalorifer borularına dokunup savaştan kısa bir süre önce kır evinde kendi kurduğu buharlı kaloriferi

anlatıyordu.

Bu konuşma Novikov’a bir anda ilginç ve önemli geldi, Neudobnov’dan kır evindeki kaloriferin şemasını çizmesini istedi, şemayı katlayıp gömleğinin iç cebine koydu.

"İşime yarar/' dedi.

Bir süre sonra kompartımana Getmanov girdi ve Novikov’a neşeli, gürültülü bir selam verdi:

"İşte tekrar komutanımızla birlikteyiz, neredeyse kendimize yeni bir ataman seçmeye niyetleniyorduk, Stenka Razin’in birliğini terk ettiğini düşündük.”

Novikov’a iyilikle bakarken gözlerini kısmıştı, Novikov ise komiserin şakalarına gülüyordu, ama içinde artık bir alışkanlık halini almış olan gerginlik duygusu belirmişti .

Getmanov’un şakalarında garip bir özellik vardı, Novikov'la ilgili pek çok şey biliyor gibiydi ve şakalarında özellikle bunları ima ediyordu. İşte şimdi de ayrılırken Jenya’nın söylediği sözleri tekrarlıyordu; ama bu kadarı elbette rasdantıydı artık.

Getmanov saatine baktı, "Ee, baylar, kente gitme sırası bende, itirazı olan var mı?” dedi.

"Buyurun gidin, siz olmasanız da burada sıkılmayız,” dedi Novikov.

“Bu doğru/' dedi Getmanov, “Komutan yoldaş siz Kuybışev’de hiç sıkılmazsınız.”

Bu şakada rastlantı yoktu artık.

Getmanov kompartımanın kapısında durarak, “Yevgeniya Nikolayevna nasıl, Pyotr Pavloviç?” diye sordu.

Getmanov’un yüzü ciddiydi, gözleri gülmüyordu.

“Teşekkür ederim, iyi, çok çalışıyor,” dedi Novikov ve konuyu değiştirme isteğiyle Neudobnov’a, "Mihail Petroviç, siz neden bir saatçik olsun Kuybışeve gitmiyorsunuz?” diye sordu.

“Görmediğim ne kaldı ki orada?” diye karşılık verdi Neudobnov.

Yan yana oturuyorlardı ve Novikov, Neudobnov'u dinlerken kâğıtları gözden geçiriyor, bir kenara koyuyor, zaman zaman da, “Tamam, tamam, devam edin..." diyordu.

Novikov yaşamı boyunca amirlerine rapor vermişti ve amirleri de o rapor verirken kâğıtları gözden geçirmişler, dalgın dalgın, ‘Tamam tamam, devam edin...” demişlerdi. Bu durum Novikov’un her zaman ağırına gitmiş ve asla böyle bir şey yapmayacağını düşünmüştü...

“Şöyle bir iş var/’ dedi Novikov, “onarım bölümü için mühendis ve tamirci talebimizi önceden yapmalıyız, tekerlek ustalarımız var ama palet tamircimiz hemen hemen hiç yok.”

“Talebi hazırladım, en iyisi doğrudan korgenerale göndermek, nasıl olsa onaylanmak üzere ona gidecek diye düşünüyorum.”

“Tamam tamam,” dedi Novikov. Talep yazısını imzaladı ve şöyle dedi: "Tugaylardaki uçaksavar silahlarını da kontrol etmek gerek, Saratov’dan sonra hava saldırılan olabilir.”

“Karargâha emir verdim.”

“O işe yaramaz, katar komutanlannın kişisel sorum -luluğu altında olmalı, en geç on altı saat sonra rapor versinler. Kişisel sorumluluk, kişisel."

Neudobnov şöyle dedi:

"Sazonov'un tugay kurmay başkanlığı görevi için onay alındı."

“Hızlı bir şekilde, telgrafla,” dedi Novikov.

Neudobnov bu kez ona bakmadı, Novikov’un sıkıntısını ve rahatsızlığını anlayışla karşılayarak gülümsedi.

Novikov, kendisine göre komutanlık görevleri için uygun insanları ısrarla savunma cesaretini genellikle kendinde bulamazdı. İş komutanların politik güvenilirliğine gelince dut yemiş bülbüle dönerdi, insanların iş yapma nitelikleri ise önemli olmaktan çıkardı.

Ama şimdi hırslanmıştı. Bugün uzlaşmak istemiyordu. Neudobnov'a bakarak şöyle dedi:

“Benim hatam, savaşma yeteneğini anket bilgilerine feda etmek oldu. Cephede durumu düzeltiriz, orada anket bilgilerine göre savaşamazsın. Hemen ilk gün Sazo-nov'un yerini değiştiririm!”

Neudobnov omuz silkip şöyle dedi:

"Benim bu Kalmuk Basangov’a karşı hiçbir olumsuz düşüncem yok, ama bir Rus’un tercih edilmesi gerekir Halkların dostluğu kutsal bir iştir, ama siz de biliyorsunuz ki, ulusal azınlıkların büyük bir yüzdesi düşmanca düşüncelere sahip, kararsız, ne olduğu bilinmeyen insanlardan oluşuyor”

"Bunu 1937’de düşünmek gerekirdi,” dedi Novikov. "Benim bir tanıdığım vardı, Mitka Yevseyev. Hep, ‘Ben her şeyden önce Rus’um' diye bağırırdı. Ama bu Rus’u da hapse attılar.”

"Her sebzenin mevsimi var,” dedi Neudobnov. "Alçakları, düşmanları hapse atıyorlar. Bizde boş yere hapse atmazlar insanları. Bir zamanlar Almanlarla Brest Antlaşması m imzalamıştık; bu Bolşevizmdi, şimdi ise Stalin yoldaş

Sovyet yurdumuza giren Alman işgalcilerin en sonuncusuna kadar hepsini yok etmeye çağırdı, bu da Bolşevizm.”

Ardından ders verir gibi bir sesle ekledi:

“Zamanımızda Bolşevik, her şeyden önce Rus yurtseveridir/'

Novikov’u sinirlendiriyordu bunlar: Novikov, savaşın zor günlerinde Rus olma duygusu yüzünden acı çekiyordu, Neudobnov ise bu duyguyu Novikov’un serbestçe girip çıkamayacağı bir kalem odasında edinmiş izlenimi bırakıyordu.

Neudobnov’la konuşuyor, sinirleniyor, bir yığın işi düşünüyor, telaşlanıyordu. Yanaldan rüzgârdan ve güften yanar gibi yanıyordu, küt küt atan yüreğinin sa-inleşmeye niyeti yoktu.

Sanki bir alay asker yüreğinin üstünden geçiyor, asker postallan “Jenya, Jenya, Jenya, Jenya” diye boğuk bir ses çıkanyordu bastığı yerden.

Artık Novikov’u affetmiş olan Verşkov kompartımana bir göz attı ve yapmacık bir sesle şöyle dedi:

"Albay yoldaş, izninizle rapor edeceğim, aşçı, yemek uç saattir hazır bekliyor diye beni canımdan bezdirdi."

“Tamam tamam, yalnız biraz elini çabuk tutsun."

Ter içindeki aşçı hemen o anda koşarak kompartımana girdi, yüzünde bir ıstırap, mutluluk ve gücenme ifadesiyle içinde Ural tuzlaması olan tabaklan masaya koymaya başladı.

“Bana da bir şişe bira ver/' dedi Neudobnov dalgın dalgın.

“Baş üstüne, Tuğgeneral yoldaş," dedi aşçı mutlulukla.

Novikov, uzun bir perhizden sonra yemek yeme isteği yüzünden gözlerinde yaşlar belirdiğini hissetti. Biraz önceki soğuk leylağı anımsayarak, “Komutan yoldaş alışkın/’ diye geçirdi içinden.

Novikov ve Neudobnov aynı anda pencereden baktılar; Çadır bezi kayışından omzuna astığı tüfeğiyle bir polisin destek olmaya çalıştığı sarhoş bir tankçı tiz çığlıklar atarak, yalpalayarak ve tökezleyerek yoldan geçiyordu. Tankçı, polisin elinden kurtulmaya ve ona vurmaya çalıştı, ancak beriki tankçıyı omuzlarından yakaladı. Tankçının sarhoş kafası galiba çok karışıktı, kavga etmek istediğini unutup, ani bir sevgi gösterisiyle polisi yanağından öpmeye başladı.

Novikov, yavere seslendi:

“Bu rezaleti hemen araştırın ve bana rapor verin.”

Neudobnov perdeyi Örttü:

"Bu bozguncuyu, bu alçak herifi kurşuna dizmek gerek.”

Verşkov’un basit yüzüne karışık bir duygu yansıdı En çok kolordu komutanının iştahının kaçmasına üzülüyordu, ama aynı zamanda tankçıya da acıyordu Bu acıma duygusu, alaycı bir gülümseme, isteklendirme, arkadaşça hayranlık, baba şefkati, hüzün ve içten bir kaygı gibi çok farklı nüansları kapsıyordu.

“Baş üstüne, araştırıp rapor edeceğim,” dedi ve hemen bir hikâye uydurarak ekledi: “Annesi burada oturur, bir Rus ölçü nedir bilir mi, dağıtmış kendini, yaşlı kadınla daha sıcak bir şekilde vedalaşmak istemiş ve dozunu kaçırmış.”

Novikov, tabağı kendine doğru çekip ensesini kaşıdı: “ikisinin de canı cehenneme, bir daha trenden ayrılmayacağım,” diye geçirdi içinden, kendisini bekleyen kadını düşünerek.

Getmanov, trenin hareketinden önce kıpkırmızı, neşe içinde geldi, akşam yemeği yemeyeceğini söyledi,

ancak emir erine bir şişe çok sevdiği

mandalina suyu açmasını emretti.

Oflayıp puflayarak ayaklarından çizmelerini çıkardı ve divana uzandı, çoraplı ayağıyla kompartımanın kapısını iterek sıkıca kapadı.

Obkom sekreteri olan eski bir arkadaşından duyduğu haberleri Novikov'a anlatmaya başladı. Arkadaşı, bayram günlerinde mozoleye çıkan, ama mozolede mikrofonun yakınında, Stalin'le yan yana durmayan insanlardan biri olarak kabul gördüğü Moskova'dan bir gün önce gelmişti. Haberleri anlatan kişi, tabii ki her şeyi bilmiyordu ve Volga boyundaki küçük bir kentin *raykom* unda eğitmen olarak çalıştığı dönemden tanıdığı *obkom* sekreterine tabii ki bildiği her şeyi anlatmamıştı. Ve *obkom* sekreteri de karşısındaki kişiyi görünmeyen bir laboratuvar terazisinde tartıp Tank Kolordusu komiserine duyduklarının küçük bir kısmını anlatmıştı. Ve tabii ki Kolordu komiseri Getmanov da, *obkom* sekreterinden duyduklarının pek azını Albay Novikov'a anlattı...

Ancak bu akşam Novikov'la daha önce hiç konuşmadığı çok in an dinci bir edayla konuşuyordu. Malenkov'un çok büyük yürütme gücünü de, Molotov dışında bir tek Lavrentiy Pavloviç'in yoldaş Stalin'e "sen" dediğini de, yetkisiz kimselerin kendi başına buyruk yaptıkları yasadışı işleri Stalin* in herkesten daha az sevdiğini de, Stalin yoldaşın suluguni peynirini sevdiğini de, Stalin yoldaşın dişlerinin kötü durumda olmasından dolayı ekmeği şaraba batırarak yediğini de, bu arada çocukluğunda geçirdiği çiçek hastalığı nedeniyle yüzünün çiçek bozuğu olduğunu da, Vyaçeslav Mihayloviç'in epeydir partinin ikinci adamı olduğunu da, İosif Vissarionoviç'in son zamanlarda Nikita Sergeyeviç'e çok acımadığını, hatta geçenlerde telefonla konuşurken Nikita SergeyeviçV küfrettiğini de Novikov'un aynntısıyla bildiğini tahmin ediyordu sanki.

\. Hruşçov'un ön adı. (Y.N.)

Devletin en tepesindeki insanlardan söz ederken takınılan bu güvenilir tavır, Churchill'le konuşurken gülerek haç çıkaran Stalin'in yaptığı espri, Stalin'in, mareşallerden birinin kendine aşırı güveni yüzünden duyduğu hoşnutsuzluk, mozolede ayakta duran bir adamdan gelen ve yarı imalı söylenen sözlerden, yani Novikov'un, ini açgözlülükle beklediği ve tahmin ettiği, "Karşı saldırıya geçme zamanı geldi!" sözlerinden daha önemli görünmüştü. Novikov, kendisinin de utandığı, kendini beğenmiş, alaycı bir iç gülümsemeyle, "İşte bu da oldu, ben de Nomenklatura ya girdim/' diye düşündü.

Tren kısa bir süre sonra kampana çalmadan, işaret vermeden hareket etti.

geliş

Novikov, vagonun sahanlığına çıktı, kapıyı açtı, kentin üstündeki karanlığa dikkatle baktı. Ve piyadenin ayak sesleri yine duyuldu: "Jenya, Jenya, Jenya." Lokomotifin olduğu yerden takırtılar ve gürültüler arasında halk şarkısı *Yermak'ın* uzatıla uzatıla söylenen sözleri kulağına geliyordu.

Çelik tekerleklerin çelik raylarda çıkardığı gürültü, çelik tankları hızla cepheye götüren vagonların çelik şangırtısı, genç sesler, Volga'dan esen soğuk rüzgâr ve yıldızlı kocaman gökyüzü onu, bir saniye önceki gibi değil, savaşın ilk gününden başlayarak son bir yılki gibi değil, yepyeni bir şekilde ilgilendiriyordu, ruhunda mağrur bir sevinç ve savaşçı, korkunç ve kaba bir güç hissetmekten kaynaklanan sert, neşeli bir mutluluk ışıldıyordu, sanki savaşın yüzü değişmiş, sadece acıyla ve nefretle çirkinleşmekten çıkmış, başka bir şey olmuştu... Karanlığın içinden hüzünle ve sıkıntıyla uzayıp gelen şarkı şiddetle ve kibirle çınlamaya başlamıştı.

Fakat tuhaf bir şey, bugün hissettiği mutluluk, iyilik ve bağışlama isteği uyandırmamıştı içinde. Bu mutluluk, nefreti, öfkeyi, gücünü gösterme ve bu gücün yoluna çıkacak her şeyi yok etme isteğini artırıyordu.

Kompartımana döndü, tıpkı biraz önce sonbahar gecesinin büyüleyici gücünün sarması gibi vagonun boğucu havası, tütün dumanı, yanmış tereyağı ve ayakkabı boyası kokusu, terli, etine dolgun karargâh subaylarının kokusu sarmıştı Novikov'u. Getmanov pijamasını giymiş, beyaz göğsünü açmış, divana uzanmıştı.

“Ne yapalım, domino oynayalım mı? General razı.”

“Olabilir,” diye yanıtladı Novikov.

Getmanov, hafifçe geğirip kaygılı bir şekilde şöyle dedi:

"Galiba bende ülser var, içer içmez midem ekşiyor, korkunç şekilde canım yanıyor.”

“Doktoru ikinci katarla göndermeye gerek yoktu,” dedi Novikov.

Kendi kendine kızarak, “Bir zamanlar Darenskiy’i terfi ettirmek istemiştim de Fyodorenko yüzünü ekşit-mişti, ben de vazgeçmiştim,” diye düşünüyordu. “Get-manov'a ve Neudobnov’a söylemiştim, eski bir tutukluy-la ne işimiz var diye, onlar yüzlerini ekşitmişlerdi. Ben de korkmuştum. Basangov’u önerdim, Rus olmayan birini ne yapalım, dediler, yine vazgeçtim... Razı oldum mu, olmadım mı?” Getmanov’a bakarken düşüncelerini mahsus saçmalık derecesine vardırarak içinden şöyle diyordu: “Bugün benim konyağımla beni ağırlar, yarın karım yanıma gelse kanmla yatmak ister.”

Fakat Alman savaş makinesinin belini kıracağından hiç kuşku duymayan o, Getmanov’la ve Neudobnov’la konuşurken kendini neden hep zayıf ve korkak hissediyordu?

Bu mutlu günde geçmiş yaşamının uzun yıllarına ve askeri konularda hiçbir şey bilmeyen, iktidara, iyi yemeye, nişanlara alışkın olan adamlar onun verdiği raporları dinlerken, komuta kadrosunun evinde ona da küçük bir oda verilmesi içm lütfedip çaba harcarken, ona ödül verirken bileğinin hakkıyla kazandığı mevkive karşı içinde bir öfke kabarmıştı ağır ağır. Top kalibrelerini bilmeyen, başkasının onlar için yazdığı söylevi yüksek sesle, doğru düzgün okumaktan âciz, haritadan anlamayan,, sözcükleri yanlış telaffuz eden insanlar yönetiyordu onu her zaman. Onlara rapor veriyordu. Onların cahillikleri işçi kökenli olmalarından kaynaklanmıyordu, aslında onun babası da maden işçisiydi; dedesi de, erkek kardeşi de maden işçisiydi. Cahillik, ona göre bazen, bu insanların gücü oluyordu, bu insanlarda cahillik okumuşluğun yerini alıyordu; bilgileri, sözcükleri doğru telaffuz ederek konuşması, kitaplara olan ilgisi onun zayıflığıydı. Savaştan önce bu insanların iradesinin, inancının kendisinden fazla olduğunu sanırdı. Ama savaş bunun böyle olmadığını göstermişti.

Savaş onu komutanlık görevine terfi ettirmişti. Ama patron olmadığı ortaya çıkmıştı. Sürekli olarak hissettiği, fakat anlamını kavrayamadığı güce eskiden olduğu gibi boyun eğiyordu. Onun emrinde bulunan ve komuta etme hakkına sahip olmayan iki adam bu gücün sözcüleriydi. Ve işte boyun eğilmemesi olanaksız bir gücün soluk alıp verdiği bir dünyayla ilgili hikâyeleri Getmanov, kendisiyle paylaştığında mutluluktan kendini kaybetmişti.

Rusya'nın, onun gibilere mi yoksa Getmanov gibilere mi minnettar kalacağını savaş gösterecekti.

Hayal ettiği şey gerçekleşmişti: Yıllardır sevdiği kadın onun karısı olacaktı... Tanklan bugün Stalingrad'a gitme emri almıştı.

"Pyotr Pavloviç," dedi Getmanov ansızın, "biliyor musunuz, siz kente gittiğiniz sırada Mihail Petroviç'le aramızda tartışma çıktı."

Divanın arkalığından uzaklaştı, bir yudum bira içti ve şöyle dedi:

“Ben saf yürekli bir insanım ve size açıkça söylemek istiyorum." Şapoşnikova yoldaştan söz açılmıştı. "Şapoş-nikova'nın erkek kardeşi 1937'de batmıştı." Getmanov parmağıyla döşemeyi gösterdi. “Meğer Neudobnov o zamandan tanıyormuş onu, ben de Şapoşnikova'nrn ilk kocası Krımov u tanıyorum, hani şu, nasıl derler, mucize eseri dokunulmadan kalan Krımov. MK'nin konuşmacı grubundaydı. Neudobnov da Sovyet halkının ve Stalin yoldaşın çok büyük güven gösterdikleri Novikov yoldaşın özel yaşamını hangi sosyopolitik ortamdan olduğu belirsiz biriyle birleştirmesinin gereksiz, boş bir şey olduğunu söylüyor."

"Benim özel yaşamımdan ona ne?" dedi Novikov.

“Mesele de bu zaten,” dedi Getmanov. “Bunların hepsi 1937'nin kalıntıları, bu tür şeylere daha geniş bakmak gerek. Yo yo, beni yanlış anlamayın. Neudobnov, harika bir adamdır, son derece dürüst, Stalin tipinde eğilmez bir komünisttir. Ama küçük bir kusuru var, bazen yeni filizleri görmüyor, hissetmiyor. Onun için asıl önemli olan, klasiklerden alıntılar. Yaşamın öğrettiği şeyleri ise her zaman görmüyor. Bazen o kadar çok alıntı

ki hangi devlette yaşadığını bilmediğini, anlama-

dığını sanıyor insan. Oysa savaş bize çoğunlukla yeni şeyler öğretiyor. Tümgeneral Rokossovskiy, General Gorbatov, General Pultus, General Belov. Bunların hepsi hapis yattılar. Oysa Stalin yoldaş, onların komutanlık görevine getirilebileceklerini kabul etti. Bugün konuğu olduğum Mitriç, bana Rokossovskiy'in kamptan dosdoğru ordu komutanlığına getirildiğini

anlatıyordu. General barakadaki lavabonun önünde durmuş, dolaklarını yıkıyormuş, arkasından koşuyorlar, çabuk ol' diye. Dolaklarını yıkamasına izin vermediklerini sanıyor, oysa bir gün önce bir komutan onu sorguya çekmiş ve biraz kötü davranmış. Şimdi ise Dougİas'ta ve doğruca Kremlin'e gidiyor. Bundan yine de birtakım sonuçlar çıkarmamız gerekir. Bizim Neudobnov ise 1937'nin hevesle çalışan adamıdır, onun gibi bir dogmacıyı bu düşüncelerinden bir santim ayıramazsın. Yevgeniya Nikolayevna'nın kardeşinin ne suç işlediğini bilmiyorum, belki de Beria yoldaş onu da artık serbest bırakmıştır ve bir orduya komuta ediyordur... Krımov ise orduda. Düzgün bir adam ve parti üyesi. Peki mesele ne mi?"

Fakat bu sözler bir anda Novikov'un tepesini attırdı.

"Bana ne!" diye bağırdı Novikov ve kendi sesinde ilk kez böyle bir gürleme işitip kendisi de hayrete düştü. "Şapoşnikov'un düşman olup olmadığından bana ne. Onu tanımıyorum bile! Knmovun bir yazısı için Troçki mermer gibi sert bir yazı olduğunu söylemiş. Bundan bana ne? Mermer gibi sertse öyle olsun.Troçki de, Rikov da, Buharın de, Puşkin de deli gibi sevsinler onu, benim yaşamımın bununla ne ilgisi var? Ben Knmov'un mermer gibi sert yazılannı okumadım. Yevgeniya Nikolayevna' nın bununla ne ilgisi var, 1937'den önce Komintem'de mi çalışıyordu? Yol gösterebilirsiniz, tamam, ama savaşın yoldaşlar, çalışın! Yeter çocuklar, bıktım, usandım artık!"

Yanakları yanıyor, yüreği küt küt atıyordu, düşünceleri açık, kızgın, netti, kafasının içi ise dumanlıydı: "Jenya, Jenya, Jenya."

Kendini dinliyor ve hayret ediyordu, yaşamında ilk kez büyük bir parti görevlisine karşı korkmadan, serbestçe böylesine sert konuşuyordu. Sevinerek, pişmanlık ve endişe duygularını bastırarak Getmanov'a baktı.

Getmanov birden divandan fırlayıp kalktı, kalın kollarını sallayıp şöyle dedi:

"Pyotr Pavloviç, gel sana bir sarılayım, sen gerçek bir erkeksin."

Şaşıran Novikov, Getmanov'a sarıldı, öpüştüler ve Getmanov koridora doğru seslendi:

"Verşkov, bize konyak getir, kolordu komutanı ile Komiser Brüderschaft şerefine içecekler!"

5

Odayı toplama işini bitiren Yevgeniya Nikolayevna durumdan memnun, “İşte hepsi tamam/' diye düşündü, sanki hem yatağın düzeltildiği, yastığın da buruşuk olmadığı odada, hem de Yevgeniya Nikolayevna’nın ruhunda aynı anda düzen kurulmuştu. Ama yatağın başu-cunda kül kalmadığında ve son izmarit etajerin kenarından toplandığında Jenya, kendini kandırmaya çalıştığını ve bu dünyada Novikov'dan başka hiçbir şeye gerek duymadığını anladı. Yaşamında olanları, Sofya Osipov-na'ya anlatmak istedi, annesine ya da kız kardeşine değil, özellikle ona. Bunu neden özellikle Sofya Osipovna'yla konuşmak istediğini şöyle böyle anlıyordu.

“Ah, Soneçka, Soneçka Levintoncuğum,” dedi yüksek sesle.

Sonra Marusya’yı düşündü. Novikov’suz yaşayamayacağını anlıyordu, elini umutsuzlukla masaya vurdu. Sonra, "Lanet olsun, hiç kimseye ihtiyacım yok/' dedi ve biraz önce Novikov'un kaputunun asılı olduğu yerin önünde diz çöküp, “Hayatta kal/’ dedi.

Bundan sonra, “Tam bir maskaralık, ben ne edepsiz bir kanyım/’ diye düşündü.

Bile bile kendine acı çektirmeye başladı, ne kadın, ne erkek, alçak ve alaycı bir yaratık adına kendi kendiyle sessiz bir konuşma yapıyordu:

"Hanımefendinin erkeksiz belli ki canı sıkıldı, şımarıklık yapmaya alıştı, hem de bunlar en güzel yıllan...

Birini terk etti, tabii, Krımov'u kim ister, onu partiden atmak niyetindeler. Oysa şimdi kolordu komutanının karısı olacak. Ne erkek ama! Her kadın özler öylesini... Bakalım onu nasıl elinde tutacaksın, kendini kaptırdın, mi? Kâh öldürüldü mü, kâh on dokuzunda bir telefoncu kız mı buldu diye artık geceleri uykun kaçacak belli/’ dedi alaycı ve edepsiz yaratık ve Jenya’nın da bilmediği bir düşünceyi ekledi: "Boş ver, boş ver, yakında

ona koşarsın.”

değil

Krımov’u sevmekten neden vazgeçmişti, anlamıyordu. Burada ise bir şey anlaması gerekmiyordu, mutluydu.

Birden Krımov'un onun mutluluğuna engel olduğunu düşündü. Krımov sürekli olarak Novikov’la onun arasında duruyor, sevincini zehir ediyordu. Yaşamım mahvetmeye devam ediyordu. Jenya neden sürekli acı çekmek zorunda, bu vicdan azabının sebebi ne? Ne yapsın, artık sevmiyordu onu! Krımov ondan ne istiyor, neden inatla onu izliyor? Onun mutlu olma, sevdiği adamı sevme hakkı var. Neden Nikolay Grigoryeviç gözünde bu kadar zayıf, çaresiz, şaşkın, yalnız bin olarak canlanıyor? Artık o kadar zayıf değil! Artık o kadar iyi değil!

Knmov’a karşı bir öfke kaplamıştı Jenya’yı. Hayır hayır, mutluluğunu ona feda etmeyecek... Sert, dar kafalı, kesinlikle bağnaz. Jenya, onun insanların çektiği acılara gösterdiği ilgisizliği hiçbir zaman kabul edemedi. Bunlann hepsi Jenya’ya, annesine, babasına ne kadar yabancı şeyler... Rusya ve Ukrayna’nın köylerinde on binlerce kadın ve çocuğun açlıktan korkunç acılar içinde öldüğü yıllarda Knmov, “Kulaklara merhamet edilmez,” diyordu. Yagoda ve Yejov döneminde, “Suçu olmayanlar hapse atılmaz/’ diyordu. Aleksandra Vladimirovna, 1918 yılında Kamışin’de, tüccarların ve mülk sahiplerinin çocuklarıyla birlikte mavnaya doldurulup götürüldüğünü ve Volga’ya atılıp boğulduğunu anlattığı zaman -ki onların arasında Marusya’nın liseden kız ve erkek arkadaşları, Minayevler, Gorbunovlar, Kasatkinler, Şapoşnikovlar vardı- Nikolay Grigoryeviç sinirlenerek, “Ne emrederdiniz, devrimimizden nefret edenleri börekle mi besleyelim yani?" demişti. Jenya neden mutlu olma hakkına sahip değil? Neden acı çekmek, zayıf insanlara hiçbir zaman acımamış bir adama acımak zorunda?

Fakat öfkelense de, hırslansa da ruhunun derinlerinde bir yerde haksızlık ettiğini, Nikolay Grigoryeviç’in o kadar acımasız biri olmadığını biliyordu.

Kuybışev pazarından takas yoluyla aldığı kalın eteği çıkardı ve Stalingrad yangınından kurtulan tek elbisesini, yangın akşamı Stalingrad Rıhtımı'nda

Novikov’la birlikte Holzunov anıtının önünde dururken sırtında olan yazlık elbisesini giydi.

Sürgüne gönderilmeden kısa bir süre önce Jenni Genrihovnaya eskiden âşık olup olmadığını sormuştu.

Jenni Genrihovna utanmış ve şöyle demişti: “Evet, altın sarısı kıvırcık saçlı, mavi gözlü bir çocuğa âşık olmuştum. Kadife ceket giyer, beyaz yaka takardı. On bir yaşındaydım ve onunla tanışmıyordum." Şimdi neredFor bu kıvırcık saçlı, kadife çocuk, şimdi nerededir Jenni Genrihovna?

Yevgeniya Nikolayevna yatağın üstüne oturdu, saate baktı. Bu saatte genellikle Şarogorodskiy uğrardı ona. Ah, bugün zekice konuşmalar istemiyor.

Çabucak paltosunu giydi, eşarbını örttü. Aslında anlamsız bir şeydi yaptığı, tren çoktan gitmişti.

İstasyon duvarlarının yanında çuvalların ve bohçaların üstüne oturmuş insanlardan oluşan yığın kımıldanıyordu. Yevgeniya Nikolayevna istasyonun dar yollarında dolaştı, bir kadın ondan ekmek fişi, bir başkası trene binmek için fış istedi... Bazıları uykulu ve kuşkulu gözlerle onu süzüyorlardı. Birinci yoldan bir yük treni ağır ağır geçti, istasyonun duvarları titredi, istasyon pencerelerindeki camlar şıngırdadı. Yüreği titriyormuş gibi geldi. İstasyon parmaklığının yanından üstü açık yük vagonları geçti, üzerlerinde tanklar vardı.

Birden bir mutluluk duygusu sardı Jenya’yı. Tanklar ise hâlâ gidiyordu ve göğüslerinde otomatik silahlan, başlarında miğferleriyle Kızıl Ordu askerleri tankların üstünde sanki birer heykel gibi oturuyorlardı.

Çocuklar gibi kollarım sallayarak, paltosunun önünü açmış yazlık elbisesine bakarak eve doğru yürüyordu. Akşam güneşi birden sokaklan aydınlattı ve tozlu, soğuk, kışı bekleyen, öfkeli, kirli kent ağırbaşlı, pembe ve aydınlık göründü. Eve girdi ve Jenya’ya gelen albayı gündüz koridorda görmüş olan Glafira Dmitriyevna dalkavukça gülümseyerek şöyle dedi:

"Size bir mektup var."

"Evet, her şey mutluluğa doğru yön değiştirdi,” diye düşündü Jenya ve zarfı açtı, mektup Kazan dan, anne-sindendi.

ilk satırları okudu ve hafif bir çığlık atıp şaşkın bir halde, 'Tolya, Tolya!” dedi.

6

Yeni teorinin temelinde gece sokakta yürürken Ştrum u ansızın hayrete düşüren düşünce yatıyordu. Birkaç haftalık çalışma süresince çıkardığı denklemler fizikçiler tarafından kabul edilen klasik teorinin geliştirilmesine hiç yaramamış, bu teoriye bir katkı oluşturmamıştı. Tam tersine, klasik teori, Ştrum tarafından bulunan yeni, geniş çözümde sadece tipik olmayan bir olay olmuştu; Ştrum'un denklemleri her şeyi kapsar gibi görünen bir teoriyi içeriyordu.

Ştrum, bir süreliğine enstitüye gitmeye ara vermişti, laboratuvar çalışmasını Sokolov yönetiyordu. Ştrum evden hemen hemen hiç çıkmıyor, odada dolaşıyor, saatlerce masanın başında oturuyordu. Bazı akşamlar tanıdıklarıyla karşılaşmamak için istasyon civarındaki ıssız sokakları seçerek dolaşmaya çıkıyordu. Evdeki yaşamı her zamanki gibiydi, yemek yiyordu, yıkanıyordu, sofrada şaka yapıyordu, gazeteleri okuyordu, Sovinformbü-ro’nun bültenini dinliyordu, durup dururken Nadya'ya çıkışıyordu, Aleksandra Vladimirovna’ya fabrikayla ilgili sorular soruyordu, karısıyla konuşuyordu.

Lyudmila Nikolayevna, kocasının son günlerde kendisine benzediğini hissediyordu, o da sırf alıştığı için kolay gelen bir yaşama içten katılmaksızın kurulmuş makine gibi, alıştığı şeyleri yapıyordu. Fakat bu davranış birliği kocasıyla Lyudmila Nikolayevna’yı yakınlaştırmıyordu, Lyudmila adeta bir görüntü olarak vardı. Her ikisinin de eve karşı içlerindeki yabancılaşmayı birbirine zıt nedenler, yaşam ve ölüm belirliyordu.

Ştrum, sonuçlarından kuşku duymuyordu. Böyle bir güven duygusu hiç ona özgü bir şey değildi. Fakat tam da şimdi, yaşamı boyunca bulduğu en önemli bilimsel çözümü formüle ettiği bir sırada bu çözümün gerçekliğinden bir kez olsun kuşku duymamıştı. Geniş bir grup fizik olayını yeniden yorumlama olanağı veren denklemler sistemiyle ilgili düşüncenin aklına geldiği

dakikalarda nedense kendisine özgü kuşku ve kararsızlığı göstermeden bu düşüncenin doğru olduğunu hissetmişti.

Ve şimdi çok karmaşık matematik çalışmasını sonuna vardırırken, düşüncelerinin akışını yeniden yeniden kontrol ederken boş bir sokakta birden aklına gelen bir düşüncenin onu etkilediği dakikalardaki kadar büyük güven duymuyordu.

Bazen izlediği yolu anlamaya çalışıyordu. Dışardan bakınca her şey oldukça basit görünüyordu.

Laboratuvarda yapılan deneylerin teorinin tahminlerini doğrulaması gerekiyordu. Ancak bu olmamıştı. Deney sonucuyla teori arasındaki çelişki doğal olarak deneylerin doğruluğu konusunda kuşku uyandırmıştı. Çok sayıda araştırmacının on yıllık çalışmalarına dayanan, sırasında pek çok yeni deney çalışmasına açıklık getirmiş olan teori değişmez görünüyordu. Tekrar tekrar yapılan deneyler, nükleer etkileşime giren yüklü parçacıkların uğradığı sapmaların eskisi gibi teorinin tahminlerine tamamen uymadığını yeniden ve yeniden göstermişti. Deneylerin yanlışlığıyla, ölçüm cihazının ve nükleer patlamaların fotoğraflanmasında kullanılan fotoemülsiyonla-rın yetkin olmamasıyla ilgili en geniş şekilde yapılan her türden düzeltmeler böylesine büyük tutarsızlıkları açık-layamıyordu. O zaman deney sonuçlarından kuşku duyulmayacağı belli olmuştu ve Ştrum, teoriyi düzeltmeye, teoriye, laboratuvarda elde edilen yeni deney materyaline tabi olmasını sağlayacak birtakım keyfî tahminler getirmeye çalışmıştı. Yaptığı her şey temel ve en önemli şeyin, teorinin deneyden çıktığı, dolayısıyla deneyin teoriye ters düşemeyeceği hususunun kabulünden yola çıkıyordu. Teoriyi yeni deneylerle birleştirmek için çok büyük emek harcanmıştı. Ancak düzeltilen ve vazgeçilmesi, bırakılması düşünülmez bir şey gibi görünen teori eskisi gibi yeni yeni çelişkili deney verilerini açıklamaya yardımcı olmuyordu. Düzeltilmiş teori, tıpkı düzeltilmemiş teori gibi âciz kalmıştı.

Yeni düşünce işte tam o sırada aklına gelmişti! Ştrum mareşalin omuzlarından apoletleri sökülüştü!

Eski teori, esas olmaktan, temel olmaktan, her şeyi kapsayan bir bütün olmaktan çıkmıştı. Yanlış değildi, saçma sapan bir yanılgı değildi, ama yeni

teoriye özel bir çözüm olarak girmişti... Kraliyet giysileri içindeki dul kadın, yeni kraliçenin önünde baş eğiyordu.[3] Bunların hepsi bir anda olmuştu.

Ştrum, yeni teorinin zihninde nasıl ortaya çıktığını düşünmeye çalıştığında bu birdenbirelik onu şaşırtmıştı.

Burada belli ki, teoriyle deneyi birleştiren basit mantık söz konusu değildi. Yerdeki izler sanki burada sona ermişti de hangi yoldan gittiğini anlayamıyordu.

Eskiden hep teorinin deneyden doğduğunu düşünürdü: Deney teoriyi doğuruyordu. Teoriyle yeni deney verileri arasındaki çelişkiler Ştrum’a göre, doğal olarak yeni, daha geniş bir teoriye ulaştıracaktı.

Ancak şaşılacak bir şey, bütün bunlann tamamen t öyle olmadığına inanmıştı. Deneyi teoriyle, teoriyi deneyle birleştirmeye çalışmadığı anda başarıya ulaşmıştı tam olarak.

Yenilik, deneyden değil, Ştrum'un kafasından doğmuştu. Bunu olağanüstü bir açıklıkla anlıyordu. Yenilik serbestçe doğmuştu. Aklı teoriyi doğurmuştu. Bu aklın mantığının, nedensel bağlannın Markov'un laboratuvarda yaptığı deneylerle ilişkisi yoktu. Teori, düşüncenin özgürce oynadığı oyundan kendi kendine doğmuştu ve deneyden adeta kopmuş olan bu düşünce oyunu, eski ve yeni deney materyalinin tüm zenginliğini açıklama olanağı vermişti.

Deney, düşünceyi çalıştırmış olan dış iticiydi. Ancak düşüncenin içeriğini belirlemiyordu.

Şaşırtıcı olan buydu...

Kafası matematiksel ilişkilerle, diferansiyel denk-lengeriyle, olasılık kurallarıyla, yüksek cebir yasalarıyla ve sayı teorileriyle doluydu. Bu matematiksel ilişkilerin, atom çekirdekleri ve yıldızlar dünyasının dışında, elektromanyetik alanların ve çekim alanlarının dışında, uzam ve zamanın dışında, insanlık tarihinin ve dünyanın jeolojik tarihinin dışında boşlukta başlı başına bir varlığı vardı... Fakat bu ilişkiler onun kafaşındaydı...

Kafası aynı zamanda başka ilişkiler ve yasalarla, ku-antum etkileşimleriyle, kuvvet alanlarıyla, nükleer süreçlerin, ışığın hareketinin, zamanın ve uzamın

yassılmasının ve uzamasının özünü belirleyen sabit değerlerle de doluydu. Şaşırtıcı bir şey, bir fizik teorisyeninin kafasında maddi dünyanın süreçleri sadece matematik çölünde doğmuş yasaların yansıması olarak vardı. Ştrum'un kafasında dünyayı yansıtan matematik değildi, dünya diferansiyel denklemlerinin izdüşümü, dünya matematiğin yansımasıydı...

Kafası aynı zamanda sayaçların ve cihazların göstergeleriyle, parçacıkların ve nükleer patlamaların hareketini emülsiyona ve fotoğraf kâğıdına nakşeden noktalı hatlarla doluydu...

Kafasında aynı zamanda yaprakların hışırtısı, ayın ışığı, sütlü darı lapası, sobadaki ateşin çıtırtısı, bir ezgiden parçalar, köpek havlaması, Roma Senatosu, Sovin-formbüro'nun bültenleri, köleliğe karşı nefret, kabak çekirdeği sevgisi de yaşıyordu...

Ve işte teori bu lapanın içinden doğmuş, matematiğin, fiziğin, fizik labora tu varındaki deneylerin, yaşam deneyiminin olmadığı, bilincin değil, kızgın bilinçaltı turbasının olduğu bir derinlikten yüzeye çıkmıştı...

Ve matematiğin dünyayla ilişkisi olmayan mantığı, fizik teorisinin gerçekliğinde yansıyor, ifadesini buluyor ve cisimleniyordu, teori ise birden ilahî bir doğrulukla fotoğraf kâğıdına basılan noktalı bir desen üzerine çıkıyordu.

Ve kafasının içi bütün bu işlerle dolu olan adam, diferansiyel denklemlerine ve kendisi tarafından yaratılan gerçeği doğrulayan fotoğraf kâğıdı parçalarına bakarken hıçkırıklara boğuluyor ve gözlerindeki mutluluk yaşlarını siliyordu...

Bu başarısız deneyler olmasaydı, bir kaos, bir saçmalık ortaya çıkmasaydı, Sokolov'la birlikte eski teoriyi bir şekilde yamarlar, düzeltirler ve böylece yanlış yapmış olurlardı.

Neyse ki, bu saçmalık ısrarcı olmalarına izin vermemişti.

Kafasından çıkan yeni bir açıklama olsa da yine de Markov'un deneyleriyle bağlantılı bir açıklamaydı. Zaten dünyada atom çekirdekleri ve atomlar olmasaydı, bunlar insanın beyninde de olmayacaktı. Evet, evet, o mükemmel Markov olmasaydı, makine mühendisi Noz-drin olmasaydı, büyük cam

üfleyici Petuşkovlar olmasaydı, Moskova Devlet Elektrik Santralları Birliği olmasaydı, metalürji fırınlan ve saf reaktif üretimi olmasaydı, bir matematik gerçekliği bir fizik teorisyeninin kafasında keşfedilemezdi.

Ştrum'u şaşırtan şey, acıya boğulduğu, sürekli bir iç sıkıntısının beynini ezdiği bir sırada bu yüksek bilimsel başarıya ulaşmasıydı. Peki bu nasıl olabilmişti?

Ve çözümlenmeyen her şey neden onu telaşa düşüren tehlikeli, cesur, işiyle hiç ilgisi olmayan sert konuşmalardan sonra kısacık anlarda birden çözüme kavuşmuştu? Ama bu anlamsız bir rastlantıydı kuşkusuz.

Bütün bunları anlamak zordu...

Çalışması sona ermişti ve Ştrum yaptığı çalışma hakkında konuşmak istiyordu, daha önceleri düşüncelerini paylaşabileceği insanlar olduğunu düşünmezdi.

Sokolov'u görmek, Çepıjin'e yazmak istiyordu, Mandelştam, İoffe, Landau,Tamm ve Kurçatov'un onun yeni denklemlerini nasıl karşılayacaklarını, bölümden, sektörden, laboratuvardan arkadaşlarının ne diyeceklerini, denklemlerinin Leningradlılar üzerinde nasıl bir izlenim bırakacağını gözünde canlandırmaya başlamıştı. Yapıtını hangi başlık altında yayımlayacağını düşünmeye başlamıştı. Büyük Danimarkalının[1] nasıl karşılayacağını, Fermi'nin ne diyeceğini düşünmeye başlamıştı. Çalışmasını belki Einstein da okuyacak, ona birkaç şey yazacaktı. Kim yapıtına karşı çıkacak, yapıtı hangi sorunların çözümüne yardım edecekti.

Yapıtı hakkında karısıyla konuşmak istemiyordu. Iş mektuplarını göndermeden Önce genellikle Lyudmila’ya okurdu. Sokakta beklenmedik bir anda bir tanıdığıyla karşılaştığında akima önce, Lyudmila’nın buna çok şaşıracağı düşüncesi gelirdi. Enstitü müdürüyle tartışırken ve sert bir söz söylerken aklından, "Onu nasıl mosmor ettiğimi Lyudmila’ya anlatacağım,” diye geçirirdi. Yanında Lyudmila olmadan, onun kulağına, "Tanrım, ne saçmalık/’ diye fısıldamadan film seyretmeyi tasavvur edemezdi. Kendini için için endişelendiren her şeyi karısıyla paylaşırdı: Daha üniversite öğrencisiyken, "Bilirsin, budala olduğumu kabul ederim/’ derdi.

Şimdi neden susuyordu? Yoksa yaşamını karısıyla paylaşma gereksinimi, karısının kendisininken daha çok onun yaşamını yaşadığı, kendi yaşamının karısının da yaşamı olduğu inancıyla mı ortaya çıkıyordu? Şimdi ise bundan emin değildi. Lyudmila onu artık sevmiyor muydu? Yoksa kendisi mi Lyudmila'yı sevmekten vazgeçmişti?

Karısıyla konuşmak istemese de çalışmasını ona anlattı.

). DanimarkalI ünlü fizikçi Niels Henrik David Bohr’u kastediyor. (Ç.N.)

"Ne kadar olağanüstü bir duygu olduğunu anlıyor musun/’ dedi, "şu anda başıma ne gelirse gelsin, boşuna yaşamadım duygusu var yüreğimde. Biliyor musun ilk kez şimdi ölmekten korkmuyorum, tam bu dakikada, evet bu var, içimde doğdu!”

Ve karısına masanın üzerinde duran yazılarla dolu sayfayı gösterdi.

“Abartmıyorum, atom güçlerinin doğasına yeni bir bakış, yeni bir ilke, pek çok kapalı kapının anahtan olacak bu... Bilirsin işte, çocukluğundaki şey değildir, ama bu duyguyu tanırsın, sanki karanlık, sessiz suyun içinden birden bembeyaz bir nilüfer çıkmıştır, ah, Tanrım.

"Çok sevindim, çok sevindim, Vitenka/’ diyor ve gülümsüyordu kansı.

Karısının kendi sorunlarını düşündüğünü, onun sevincini ve heyecanını paylaşmadığını görüyordu.

Ve Lyudmila, onun anlattıklarını annesiyle de, Nad-ya’yla da paylaşmamıştı, herhalde unutmuştu.

Akşam Ştrum, Sokolov’a gitti.

Sokolov’la sadece yaptığı çalışmayı konuşmak istemiyordu. Duygularını da paylaşmak istiyordu.

Sevgili Pyotr Lavrentyeviç onu anlayacaktır, zeki biri olmanın ötesinde iyi ve saf bir ruhu vardır.

Aynı zamanda da Sokolov’un onu azarlamasından, daha önce umutsuzluğa düştüğünü anımsatmasından korkuyordu. Sokolov başkalarının davranışlarına açıklama getirmeyi ve bir sürü laf edip akıl vermeyi severdi.

Uzun zamandır Sokolov'un evine gitmemişti. Bu süre içinde herhalde üç kez falan konuklar toplanmıştı Pyort Lavrentyeviç’in evinde. Bir an Madyarov'un fırlak gözlerini düşündü. "Cesur şeytan/’ diye geçirdi içinden. Ne tuhaf, bütün bu süre içinde akşam toplantıları hemen hemen hiç aklına gelmemişti. Şimdi de bu toplantıları düşünmek istemiyordu. Bu akşam sohbetleri nasıl bir endişe, korku, kaçınılmaz bir felaket beklentisi yaratıyordu. Aslında artık diller iyice çözülmüştü. Bağırıp duruyorlar-dı, ama işte Stalingrad direniyor, Almanlar durduruldu, tahliye edilenler Moskova’ya geri dönüyorlar.

Bir gün önce Lyudmila'ya şu dakikada bile olsa artık ölümden korkmadığını söylemişti. Yaptığı eleştiriler aklına gelince korktu. Madyarov ise artık tümden açılmıştı. Anımsaması tüyleri diken diken ediyor. Karimov’un kuşkuları ise son derece korkunç. Ya Madyarov sahiden provokatörse?

“Evet, evet ölmekten korkmuyorum," diye düşündü Ştrum, “ama şu anda zincirlerinden başka kaybedecek bir şeyi olmayan bir proleterim ben.”

Sokolov, sırtında ev ceketi masanın başına oturmuş, kitap okuyordu.

"Marya İvanovna nerede?” diye hayretle sordu Ştrum ve hayretine kendisi de şaşırdı. Marya İvanovna’yı evde bulamayınca sanki teorik fizik konusunda Pyotr Lavrent-yeviç'le değil de onunla konuşmak niyetindeymiş gibi şaşırmıştı.

Sokolov gözlüğünü kılıfına koyarken gülümseyerek,

*

"Yoksa Marya ivanovna her zaman evde oturmak zorunda mı?” dedi.

Ve Ştrum, sözcükleri karıştırarak, tekleyerek, öksürerek, heyecanlanarak düşüncelerini Sokolov’a anlatmaya, denklemleri sıralamaya koyuldu.

Sokolov, düşüncelerini öğrenen ilk kişiydi ve Ştrum, olayı yepyeni, son derece farklı bir biçimde hissetti.

ı

“işte hepsi bu,” dedi Ştrum ve sesi titredi, Sokolov'un heyecanlandığını hissetti.

ikisi de susuyordu ve bu sessizlik Ştrum'a güzel göründü. Kaşlarını çatarak başını öne eğmiş oturuyor ve düşünceli düşünceli başını sallıyordu. Sonunda hızlı ve ürkek bir bakış attı Sokolov’a. Pyotr Lavrentyeviç’in

gözleri yaşarmış gibi geldi.

Tüm dünyayı saran korkunç bir savaş sırasında bu küçücük, yoksul odada iki adam oturuyordu. Bu iki adamla gerek şimdi başka ülkelerde yaşayan, gerekse yüzlerce yıl Önce yaşamış olan insanlar arasında büyüleyici bir bağ vardı. Bu insanların hepsinin tertemiz düşüncelerinin hedefi, insanoğlunun yerine getirmesine hükmedilmiş en yüce ve en güzel şeylerdi.

Ştrum, Sokolov’un suskunluğunu sürdürmesini istiyordu. Bu sessizlikte ilahî bir şey vardı...

Uzun süre konuşmadılar. Sonra Sokolov, Ştrum’un yanına geldi, elini omzuna koydu. Viktor Pavloviç, o anda ağlamaya başlayacağını hissetti.

Pyotr Lavrentyevıç şöyle dedi:

"Çok güzel, harika, ne kadar hoş bir şey. Sizi bütün kalbimle kutlarım. Ne olağanüstü bir güç, mantık, zarafet! Sonuçlarınız estetik yönden de mükemmel.”

Heyecana kapılan Ştrum o anda şöyle düşündü: “Ah, Tanrım Tanrım, aslında söz konusu olan ekmek parası, burada mesele zarafet falan değil."

“Pekâlâ, Viktor Pavloviç,” dedi Sokolov, “cesaretinizi kaybederek her şeyi Moskova’ya dönüşümüzden sonraya erteleme niyetinizde ne kadar haksız olduğunuzu görüyorsunuz işte.” Sonra Ştrum’un hiç katlanamadığı vaaz

verir gibi bir tavırla şöyle dedi: “İnancınız da sabrınız da az. Bu size engel oluyor..."

“Evet evet,” dedi Ştrum aceleyle. “Biliyorum. Bu çıkmaz beni çok üzüyordu, sürekli midem bulanıyordu.” Sokolov düşüncelerini söylemeye başlamıştı. Pyotr Lavrentyevıç, Ştrum’un çalışmasının önemini hemen anlamış ve çok büyük değer vermiş olsa da şimdi söylediği hiçbir şey Ştrum'un hoşuna gitmiyordu. Ancak Viktor Pavloviç’e her türlü değerlendirme tatsız, baştan savma yapılmış düz değerlendirmeler olarak görünüyordu.

“Çalışmanız harika sonuçlar vaat ediyor." "Vaat ediyor” ne aptal bir söz. Ştrum, Pyotr Lavrentyeviç söylemeden de çalışmasının ne "vaat ettiğini" biliyor. Hem neden sonuçlar vaat ediyor? Kendisi sonuç zaten, vaat edecek ne var? "Orijinal bir çözüm yöntemi kullanmışsınız.’' Ama burada mesele orijinallikte değil ki... Ekmek ekmek, kara ekmek.

Ştrum kasten laboratuvardaki çalışmadan söz açtı.

"Bu arada size söylemeyi unuttum Pyotr Lavrentyeviç, Ural’dan bir mektup aldım, bizim sipariş gecikecek-

. • *tt*

mış.

"Desenize cihaz geldiğinde biz Moskova'da olacağız artık," dedi Sokolov. "Olumlu bir yanı da var bunun. Nasıl olsa Kazan'da cihazın montajına başlayamayacaktık, elimizdeki programı geciktirmekle suçlayacaklardı bizi.”

Sokolov, laboratuvardaki işlerle, programın gerçekleştirilmesiyle ilgili uzun uzun konuştu. Ştrum konuşmayı enstitü işlerine kendisi getirdiği halde Sokolov'un asıl önemli konuyu kolayca bir kenara bırakmasına üzüldü.

Ştrum, yalnızlığını bu dakikalarda çok daha fazla hissetti.

Acaba Sokolov, bildik bir enstitü konusundan kat kat büyük bir şeyin söz konusu olduğunu anlamıyor muydu?

Bu, galiba Ştrum'un yaptığı bilimsel çözümler içinde en önemlisiydi; bu çözüm fizikçilerin teorik görüşlerini etkiliyordu. Sokolov, Ştrum’un yüz ifadesinden günlük işlere çok büyük bir hevesle ve kolayca geçtiğini anlamıştı herhalde.

"Nötronlarla ve ağır atomla ilgili bu meseleyi son derece yeni bir biçimde doğrulamanız ilginç,” dedi Sokolov ve bir kızağın dik bir yamaçtan hızla ve rahatça inişini anımsatan bir el hareketi yaptı. "Yeni cihaz bu konuda da işimize yarayacak.”

“Evet, belki/' dedi Ştrum. “Ama bu bana bir ayrıntı olarak görünüyor."

“Öyle demeyin/’ dedi Sokolov, “yeterince önemli ve çok büyük enerji isteyen bir ayrıntı olduğunu kabul edin."

“Aman hepsinin canı cehenneme,” dedi Ştrum. "Bence burada ilginç olan, mikrogüçlerin yapısıyla ilgili görüşün değişmesi. Bu, bililerini sevindirebilir, korü körüne yerinde saymaktan kurtarır.”

"Sevinenler olur," dedi Sokolov. “Tıpkı sporcuların kendileri değil de başka biri rekor kırdığında sevindikleri

■ 1 ■ *U*

gibi.

Ştrum yanıt vermedi. Sokolov, kısa bir süre önce laboratuvarda olan bir tartışmaya değindi.

Bu tartışma sırasında Savostyanov, bilimadamının çalışmasının bir sporcunun antrenmanını anımsattığını, bilimadamlarının da hazırlık ve antrenman yaptıklarını, bilimsel sorunların çözümündeki gerilimin spordakin-den farklı olmadığını söylemişti. Rekorlar da aynıydı.

Ştrum ve özellikle de Sokolov, bu sözleri yüzünden Savostyanov'a kızmışlardı.

Hatta Sokolov uzunca bir konuşma yapmış, Savost-yanov’u arsız bir genç olarak adlandırmıştı. Sokolov, bilimden sanki dinle akrabaymış, bilimsel

çalışmada sanki insanın Tanrı özlemi dile geliyormuş gibi konuşuyordu.

Ştrum farkındaydı, bu tartışmada Savostyanov'a kızmasının tek nedeni onun yaptığı haksızlık değildi. Kendisi de zaman zaman bir sporcunun sevincini, heyecanını ve kıskançlığını hissediyordu.

Ama koşuşturmaların, kıskançlığın, taşkınlığın, rekor duygusunun, sporcu heyecanının onun bilimle arasında var olan ilişkinin içi, özü değil, sadece yüzeyi olduğunu da biliyordu. Savostyanov'a sadece haklı olduğu için değil, aynı zamanda haksız olduğu için de kızıyordu.

Bir zamanlar henüz genç olan ruhunda bilime karşı doğmuş olan gerçek duygu konusunda hiç kimseyle, hatta karısıyla bile konuşmuyordu. Sokolov'un da Savast-yanov'a karşı bilim üzerine öylesine doğru, öylesine heyecanlı konuşması hoşuna gitmişti.

Pyotr Lavrentyeviç bilginlerin sporculara benzediği konusunu durup dururken neden açmıştı şimdi? Bunu neden söylemişti? Neden tam da Ştrum için çok özel, olağanüstü bir anda?

Şaşıran ve kalbi kırılan Ştrum Sokolov'a sert bir şekilde, “Ya siz Pyotr Lavrentyeviç, siz rekor kırmış olsaydınız, sözünü ettiğimiz şeye sevinmez miydiniz?" dedi.

Sokolov o sırada Ştrum'un bulduğu çözümün ne kadar basit, kendiliğinden ortaya çıkan, kendi kafasında da daha önceden var olan, kendisi tarafından da neredeyse ifade edilmeye hazır bir çözüm olduğunu düşünüyordu.

Sokolov şöyle dedi:

“Evet, tam da Lorentz'in, kendisine ait Lorentz denklemlerini kendisinin değil de Einstein'ın yeniden oluşturduğunda heyecan duymaması gibi."

Bu itirafın basitliği şaşırtıcıydı, Ştrum hissettiği kötü şeylerden pişmanlık duydu.

Ancak Sokolov hemen ekledi:

"Şaka, elbette şaka. Lorentz’in burada yeri yok. Ben öyle düşünmüyorum- Öyle düşünmesem bile yine de ben haklıyım, siz değil.”

"Elbette öyle değildir," dedi Ştrum, ama kızgınlığı geçmedi, Sokolov’un tam da Öyle düşündüğünü kesinlikle anlamıştı.

‘Bugün içtenlikten eser yok onda/[1] diye düşünüyordu Ştrum, “oysa bir çocuk kadar saftır, bugün hiç içten değil."

“Pyotr Lavrentyeviç/' dedi, “cumartesi günü her zamanki gibi sizde toplanılacak mı?”

Sokolov, konuşmaya hazırlanarak haydutlannkini andıran kalın burnunu oynattı, ama hiçbir şey demedi.

Ştrum soru sorar gibi Sokolov'un yüzüne baktı.

Sokolov şöyle dedi:

“Viktor Pavloviç, aramızda kalsın, bu çay partileri artık hoşuma gitmiyor benim."

Bu kez o, Ştrum’un yüzüne soru sorar gibi baktı ve Ştrum bir şey söylemediği halde kendisi şöyle dedi:

“Neden diye sorsanıza. Siz de biliyorsunuz... Bu şaka değil. Boşboğazlık ettiler.”

"Siz etmediniz ya,” dedi Ştrum. “Siz daha çok sustunuz.”

“Mesele de bu zaten.”

“Lütfen bu kez bende toplanalım, çok sevinirim,” dedi Ştrum.

Akıl almaz bir şey! Ama kendisi de içten davranmıyordu! Neden yalan söylüyordu? İçinden onunla aynı fikirde olduğu halde Sokolov’la neden tartışıyordu? Aslında bu toplantılardan onun da gözü korkmuştu, artık istemiyordu.

“Niçin sizde?” diye sordu Sokolov. “Demek istediğim o değil. Size açık açık söyleyeyim, bir akrabamla, baş konuşmacı Madyarov'la tartıştım.”

Ştrum, “Pyotr Lavrentyeviç, Madyarov‘un dürüst bir adam olduğundan emin misiniz? Ona kefil olur musunuz?” diye sormayı çok isterdi. Ama şöyle dedi:

“Ne var bunda? Devletin herhangi bir cesur sözcük yüzünden yıkılacağı hissini siz kendiniz verdiniz. Mad-yarov'la tartıştığınıza üzüldüm, benim hoşuma gidiyor kendisi. Hem de çok!”

“Rusya için bu zor günlerde Rusların eleştiri hastalığına kapılmaları hiç soylu bir davranış değil,” dedi Sokolov.

Ştrum, “Pyotr Lavrentyeviç, aslında ciddi bir mesele

bu, Madyarov’un muhbir olmadığından emin misiniz?”

dive sormak istedi vine.

* *

Ama bu soruyu sormayıp şöyle dedi:

“Rica ederim, artık biraz rahatladı durum. Stalingrad ilkbaharın başında. Bakın işte buraya göç edenlerin geri dönüşü için sizinle birlikte listeleri hazırladık. Oysa iki ay kadar öncesini anımsayın. Ural, Tayga, Kazakistan.. Kafamızda bunlar vardı."

“Üstelik, uğursuz konuşmak için de bir neden görmüyorum," dedi Sokolov.

"Uğursuz konuşmak mı?” diye sordu Ştrum.

"Evet, uğursuz konuşmak."

"Ne diyorsunuz Tanrı aşkına, Pyotr Lavrentyeviç/’ dedi Ştrum

Sokolov’la vedalaşıyordu, ama içinde şaşkınlık ve

üzüntü vardı hâlâ

Dayanılmaz bir yalnızlık duygusuna kapılmıştı. Ta sabahtan üzülmeye, Sokolov’la yapacağı görüşmeyi düşünmeye başlamıştı. Bunun farklı, özel bir görüşme olacağını hissediyordu. Oysa Sokolov’un söylediği her şey ona içtenlikten uzak ve sığ görünmüştü.

Kendisi de içten değildi. Yalnızlık duygusu peşini bırakmıyor, daha da büyüyordu.

Sokağa çıktı ve dış kapının Önünde hafif bir kadın

sesi duyuldu. Ştrum bu sesi tanıdı.

«

Marya Ivanovna’nın sokak lambasının ışığında aydınlanan yüzü, yanakları, alnı yağmurdan ıslanmış, parlıyordu. Bir bilim doktorunun, bir profesörün karısı, eski paltosuyla ve başındaki yün eşarbıyla savaş döneminde evlerini bırakıp başka yere taşınmış insanların düştükleri yoksulluğun simgesi gibi görünüyordu.

"Kondüktör kadınlar gibi/' diye düşündü Ştrum. "Lyudmila Nikolayevna nasıl?” diye sordu Marya

ı

ivanovna ve koyu renk gözlerinin dikkatli bakışları Ştrum'un yüzüne dikildi.

Ştrum elini salladı ve, "Hep aynı,” dedi.

«

ya ivanovna,

"Evet, onun koruyucu hekimisiniz aynı zamanda/' dedi Ştrum. "Pyotr Lavrentyeviç iyi tahammül ediyor, çocuk gibi siz olmadan bir saat duramaz, oysa siz sık sık Lyudmila Nikolayevna’ya gidiyorsunuz/'

i

Marya ivanovna dalgın dalgın Ştrum’un yüzüne bakmaya devam ediyordu, söylediklerini dinleyip dinlemediği belli değildi. Şöyle dedi:

"Bugün yüzünüz çok farklı, Viktor Pavloviç, Güzel bir şey mi oldu?"

"Niçin böyle bir karara vardınız?"

"Gözleriniz her zamanki gibi değil/’ dedi ve hemen ardından ekledi: "Çalışmanızla ilgili iyi bir şey mi oldu yoksa? Gördünüz mü, oysa siz büyük acınız yüzünden artık çalışamayacağınızı düşünüyordunuz.”

"Siz nereden biliyorsunuz bunu?” dedi Ştrum ve, "Ah bu geveze kadınlar, yoksa Lyudmila mı söyledi?” diye düşündü. Öfkesini alaycı bir tavırla gizleyerek, Gözlerimde görülen neymiş bakalım?” diye sordu.

Marya İvanovna, onun söylediklerini düşünerek bir an sustu, Ştrum'un davranışıyla adeta ona da takınmayı önerdiği alaycı tavrı kabul etmeyerek ciddi bir şekilde, "Gözlerinizde her zaman bir ıstırap olurdu, bugünse yok/' dedi.

Ştrum birden ona şöyle dedi:

"Marya İvanovna her şey ne kadar tuhaf Aslında yaşamımın en önemli işini artık gerçekleştirdiğimi hissediyorum. Bilim ekmektir, ruhun ekmeğidir. Ve bu iş böylesine acı ve zor bir zamanda oldu. Ne kadar tuhaf, yaşamda her şey nasıl da çapraşık. Ah, ne kadar isterdim... Ama tamam tamam, söylemeye gerek yok...”

Marya İvanovna, gözlerinin içine bakmaya devam ederek sessizce şöyle dedi:

“Keşke kederi evinizin eşiğinden dışarı atabilsey-dim."

"Teşekkür ederim Marya İvanovna/' dedi Ştrum vedalaşırken. Sanki Marya îvanovna’ya gelmiş de söylemek istediği şeyi söyleyip bir anda rahatlamıştı.

Bir dakika sonra Sokolovları unutmuş, karanlık sokakta yürüyordu. Kapıların altlarındaki kapkara aralıklardan soğuk bir esinti geliyor, dörtyol ağızlarında rüzgâr paltosunun eteğine yapışıyordu. Ştrum omuzlarını hafifçe yukarı kaldırıyor, alnını kırıştırıyordu, annesi, oğlunun şimdiki işlerim hiçbir zaman öğrenemeyecek miydi?

7

Ştrum, laboratuvar çalışanları, fizik bilginleri Mar-kov, Savostyanov, Anna Naumovna Vayspapir, makine teknisyeni Nozdrin, elektrik teknisyeni Perepelitsın'ı topladı ve cihazın kusurlu olduğu yönündeki kuşkularının asılsız olduğunu söyledi. Deney koşullan ne kadar değişirse değişsin, ölçümlerdeki yüzde yüz doğruluk tek tip sonuçlara götürüyordu.

Ştrum ve Sokolov teorisyendi, laboratuvardaki deney çalışmalannı Markov yürütüyordu. Markov, karmaşık yeni bir cihazın prensiplerini tam bir doğrulukla saptayarak en kanşık deney sorunlannı çözme konusunda olağanüstü bir yeteneğe sahipti.

Markov'un hiç bilmediği bir cihazın yanına gidip, hiçbir açıklamadan filan vararlanmaksızm cihazın hem ana prensiplerini, hem de çok az fark edilen parçalannı birkaç dakika içinde kavrarken gösterdiği kendine güven, Ştrum'u hayran bırakırdı. Fizik cihazlarını galiba canlı bedenler gibi görüyordu, bir kediye bakıp kedinin gözlerini, kuyruğunu, kulaklarını, tırnaklarını görmek, yüreğinin atışını hissetmek, kedinin vücudundaki hangi organın ne işe yaradığını söylemek kadar doğal geliyordu.

Laboratuvarda yeni bir cihaz kurulması ve ustalık isteyen çok ince ve zor bir iş yapılması gerektiğinde kibirli makine teknisyeni Nozdrin baş tacı edilirdi.

Açık sarı saçlı, neşeli Savostyanov, Nozdrin'e gülerek şöyle derdi: "Stepan Stepanoviç öldüğünde ellerini incelenmek üzere Beyin Enstitüsü'ne alacaklar"

Ancak Nozdrin şaka sevmezdi, bilim görevlilerine tepeden bakardı, onun güçlü işçi elleri olmadan laboratuvarda işlerin yürümeyeceğini bilirdi.

Savostyanov laboratuvann gözdesiydi. Teorik konular da deney konulan da ona kolay gelirdi.

Her işi şakalaşarak, çaba harcamadan çabucak yapardı.

Buğday sarısı saçları, en karanlık sonbahar günlerinde bile güneşte parlıyormuş gibi görünürdü. Ştrum, Sa-vostyanov'a hayranlıkla bakarken aydınlık, parlak bir zekâsı olduğu için saçlarının da açık renk olduğunu düşünürdü. Sokolov da Savostyanov'u beğenirdi.

Ştrum, Sokolov’a, “Evet, sizinle benim gibi Talmu-dıst değil, sizi, beni ve Markov'u kendisinde birleştiriyor/’ dedi.

Laboratuvann nüktedanları Anna Naumovna'ya "ay-gır-tavuk” adını takmışlardı. Anna Naumovna insanüstü bir çalışma gücüne ve sabra sahipti. Bir keresinde fotoe-mülsiyon tabakalannı incelemek için mikroskop başında on sekiz saat oturmuştu.

Enstitüdeki bölümlerin çoğu yöneticisi Ştrum’un şanslı olduğunu, onun laboratuvannda çalışanların çok başanlı bir kadro oluşturduğunu söylüyorlardı. Ştrum, her zaman şaka yaparak şöyle derdi: “Her şef, hak ettiği çalışma arkadaşlarına sahip olur...”

“Hepimiz heyecanlanıyor ve üzülüyorduk," dedi Ştrum, “artık hep birlikte sevinebiliriz, deneyler Profesör Markov tarafından kusursuz bir şekilde yapıldı Bunda mekanik atölyesinin ve çok sayıda gözlem, yüzlerce, binlerce hesap yapan laborantların da üstün hizmetleri var elbette.”

Markov hızlı hızlı öksürerek, “Viktor Pavloviç, görüşünüzü olabildiğince ayrıntılı olarak duymak isteriz,” dedi.

Sesini alçaltıp ekledi:

“Bana söylediklerine göre, Koçkurov'un benzer bir alandaki çalışmaları pratikte umut veriyormuş. Koçku-rov'un aldığı sonuçlarla ilgili olarak Moskova’dan acilen bilgi istediklerini söylediler.”

Markov her türlü olayın içyüzünü genellikle bilirdi. Markov, enstitü çalışanlarını taşıyan tren göç bölgesine doğru yola çıktığı zaman rötarlar, lokomotifin değiştirilmesi, yolda yiyecek alınabilecek noktalar gibi pek çok haberle gelmişti vagona. Savostyanov, tıraş olmamış yüzü kaygılı, “Bu vesileyle laboratuvardaki alkolün tamamını içerim,” demişti.

Politik yönden aktif bir insan Anna Naumovna/'Na-sıl bir muduluk olduğunu görüyorsunuz işte,” dedi, “üretimle ilgili toplantılarda ve yerel komitede bizi korkunç bir şekilde suçluyorlardı.”

Makine teknisyeni Nozdrin, çökük avurtlarını sıvazlayarak susuyordu.

Tek bacaklı genç elektrikçi Perepelitsın’ın ise yavaş yavaş yanakları kızardı ve tek söz söylemedi, koltuk değneğini gürültüyle yere düşürdü.

Ştrum için hoş ve sevinçli bir gündü.

Sabah genç Müdür Pimenov, Ştrum’la bir telefon konuşması yapmış, ona pek çok güzel söz söylemişti. Pimenov uçakla Moskova'ya gidiyordu, enstitünün hemen hemen bütün bölümlerinin Moskova’ya geri dönüşüyle ilgili son hazırlıklar devam ediyordu.

Pimenov vedalaşırken, “Viktor Pavloviç, yakında Moskova'da görüşürüz artık/' demişti. “Olağanüstü araştırmanızı tamamladığınız bir sırada enstitünün müdürü olmaktan mutlu ve gururluyum.

Laboratuvar çalışanlarının toplantısında olanlar da Ştrum’un çok hoşuna gitmişti.

Markov her zamanki gibi laboratuvardaki düzenle alay ediyor ve, “Bir alay dolusu doktorumuz, profesörümüz, bir tabur dolusu araştırma görevlimiz var, ama tek neferimiz Nozdrin!" diyordu. Bu şakada fizik teorisyen-lerine karşı bir güvensizlik vardı. “Tuhaf bir piramit gibiyiz/’ dedi Markov, “tepesi geniş, tabana doğru daralıyor. Sallanıyoruz, oysa tabanın geniş olması, tabanda bir Nozdrin'ler alayı olması gerek.”

Ştrum'un konuşmasından sonra Markov şöyle dedi: “Evet, al işte sana alay, işte piramit."

Bilimin spora benzediğini söyleyip duran Savostya-nov’un gözleri ise Ştrum’un konuşmasından sonra şaşırtıcı derecede mutlu ve iyi bakıyordu.

Ştrum, bu dakikalarda Savostyanov'un kendisine bir futbolcunun antrenörüne baktığı gibi değil, bir dindarın bir peygambere baktığı gibi baktığını anlamıştı.

Yakın zaman önce Sokolov’la yaptığı konuşmayı anımsadı, Sokolov’un Savostyanov’la tartışmasını anımsadı ve şöyle düşündü: “Atom güçlerinin yapısından belki bir şeyler anlıyorum, ama artık şu insanın doğasından zerre kadar anlamıyorum gerçekten."

Mesainin bitimine doğru Anna Naumovna, Ştrum' un odasına girdi ve şöyle dedi:

“Viktor Pavloviç, personel bölümünün yeni şefi beni geri dönecekler listesine dahil etmemiş. Biraz önce listeye baktım."

“Biliyorum biliyorum/’ dedi Ştrum, “üzülecek bir şey yok, geri dönüş zaten iki liste üzerinden yapılacak, siz ikinci seferde gideceksiniz, topu topu birkaç hafta daha sonra.”

"Ama bizim gruptan nedense sadece ben birinci sefere dahil edilmemişim. Aklımı kaçıracağım, bu göç durumu canımdan bezdirdi beni. Her gece düşümde Moskova’yı görüyorum. Sonra gerçekte de aynısı oluyor ve Moskova bir düş olarak kalıyor. Moskova’da montaja bensiz mi başlayacaklar yani?”

"Evet, öyle. Ama liste onaylandı artık, değiştirmek çok zor Manyetik laboratuvarından Sveçin, Boris Izrail-yeviç için de aynı sizinki gibi bir şey olduğunu söylüyordu, ama değiştirmenin çok zor olduğu anlaşılmış. Belki de biraz beklemeniz daha iyidir.”

Birden kıpkırmızı kesildi ve bağırmaya başladı: "Nereleriyle düşündüklerini Şeytan bilir, gereksiz adamları tıkış tıkış listeye doldurmuşlar, ana montaj için öncelikle gerekli olan sizi nedense unutmuşlar.”

"Beni unutmadılar,” dedi Anna Naumovna ve gözleri yaşlarla doldu, "daha kötüsü beni...”

Anna Naumovna, aralık duran kapıya tuhaf, çabuk ve ürkek bir bakış atıp şöyle dedi:

"Viktor Pavloviç, nedense listeden sadece Yahudi soyadı taşıyanları çıkarmışlar. Personel bölümünde sekreter olan Rimma’mn bana söylediğine

göre, Ufa'da, Ukrayna Akademisi'nin listesinden neredeyse bütün Yahudileri çıkarmışlar, yalnızca doktor unvanlıları bırakmışlar."

Ştrum, ağzı yarıaçık bir halde bir an şaşkın şaşkın Anna Naumovna'ya baktı ve sonra kahkahayı koyuverdi: "Ne diyorsunuz, azizim aklınızı mı kaçırdınız! Tan-rı'ya şükür Çarlık Rusyası'nda yaşamıyoruz. Nedir sizin bu kasabalılara özgü aşağılık kompleksiniz, atın şu saçma şeyi kafanızdan!"

Arkadaşlık! Ne kadar farklı arkadaşlıklar var.

İş arkadaşlığı. Devrimci çalışma arkadaşlığı, uzun yol arkadaşlığı, asker arkadaşlığı, tanışmayla ayrılmanın iki-üç gün sürdüğü, bu iki-üç günle ilgili anıların ise uzun yıllar korunduğu menzil hapishanesi arkadaşlığı. Sevinçte arkadaşlık, kederde arkadaşlık. Eşit arkadaşlık, eşit olmayan arkadaşlık.

Arkadaşlık nedir? Arkadaşlığın özü sadece çalışma ve yazgı ortaklığı mı? Bazen aynı partinin üyesi, görüşle-\ "idece küçük ayırtılarla birbirinden farklı insanlar ara-rviaki nefret, bu insanların partilerinin düşmanlarına .ırşı duydukları nefretten daha büyük olur. Bazen birlikte savaşa giden insanlar ortak düşmanlarından daha çok birbirlerinden nefret ederler. Bazen tutuldular arasındaki nefret, bu tutuklulann gardiyanlarına olan nefretlerinden daha büyüktür.

Elbette yazgısı ortak, mesleği bir, düşünceleri ortak insanlar arasından daha çok arkadaş bulursun, ama yine de böylesi bir ortaklığın arkadaşlığı belirlediğini söylemek erken söylenmiş bir söz olur.

Mesleklerine karşı sevgisizliğin birleştirdiği insanlar da arkadaş olabilirler. Sadece savaş kahramanlan ve emek kahramanlan değil, asker ve iş kaçakları da arkadaş olurlar. Ancak her iki arkadaşlığın temelinde de ortaklık yatar.

♦

iki karşıt karakter arkadaşlık edebilir mi? Elbette!

Arkadaşlık bazen çıkar gözetmeyen bir ilişkidir.

Arkadaşlık bazen bencildir, bazen fedakârdır, ama şaşırtıcı olan, arkadaşlıktaki bencilliğin kendine bir çıkar gözetmeden arkadaşlık ettiğin

kişiye yarar sağlaması, arkadaşlıktaki fedakârlığın ise temelde bencilce bir şey olmasıdır.

Arkadaşlık, insanın kendini gördüğü bir aynadır Bazen arkadaşınla konuşurken kendini tanırsın: Kendinle konuşuyorsundur, kendine hitap ediyorsundur.

Arkadaşlık, eşitlik ve benzerliktir Ama arkadaşlık aynı zamanda eşitsizlik ve farklılıktır.

Arkadaşlık, ortak çalışmada, yaşam için, bir lokma ekmek için verilen ortak savaşta yapıcı, etkileyici olur

Yüce bir ideal uğruna arkadaşlık vardır, konuşmacı-izleyicilerin felsefi arkadaşlığı, birbirinden ayrı çalışan, ama yaşam konusunda birlikte yargıya varan insanların

arkadaşlığı vardır.

Yüksek bir arkadaşlık, yapıcı arkadaşlığı, iş ve savaş arkadaşlığını sohbet edenlerin arkadaşlığıyla birleştirebilir.

Arkadaşlar birbirine her zaman gereklidir, ama arkadaşlar, arkadaşlıktan her zaman eşit pay almazlar. Arkadaşlar arkadaşlıktan her zaman aynı şeyi beklemezler. Biri arkadaşlık eder, deneyimini armağan eder, diğeri arkadaşlık ederken deneyimle zenginleşir Biri zayıf, deneyimsiz, genç arkadaşına yardım ederek kendi gücünü, olgunluğunu; zayıf olan diğeri ise kendi ideali olan gücü, deneyimi, olgunluğu arkadaşında görüp kavrar. Arkadaşlıkta biri bu şekilde armağan eder, diğeri verilen armağanlara sevinir

Arkadaş, sessiz bir makamdır, bu makam yardımıyla insan kendi kendisiyle görüşür, sevinci kendisinde, arkadaşının ruhundaki yansıma sayesinde sesi duyulan, kolayca anlaşılan ve görülen kendi düşüncelerinde bulur.

Akıllı, kavrayıcı, felsefi arkadaşlık insanlardan genellikle görüş birliği bekler, ama bu benzerlik her şeyi kapsamayabilir. Bazen arkadaşlık arkadaşların tartışmasında, farklılığında ortaya çıkar.

Eğer arkadaşlar her konuda benzeşiyorlarsa, karşılıklı olarak birbirlerini yansıtıyorlarsa insanın arkadaşıyla

tartışması kendi kendiyle tartışmasıdır.

Arkadaş, senin zayıflıklarını, kusurlarını ve hatta ayıplarını mazur gösteren, senin haklılığını, yeteneğini, yararlıklarını doğrulayan kişidir.

Arkadaş, seni severken zayıflıklarını, kusurlarını ve ayıplarını ortaya koyan kişidir.

Arkadaşlık benzerliğe dayanır, ama farklılıkta, çelişkilerde ortaya çıkar. Arkadaşlıkta insan, kendinde olmayan bir şeyi bencilce arkadaşından almak ister Arkadaşlıkta insan, sahip olduğu bir şeyi cömertçe vermek ister. Arkadaşlık isteği insanın doğasına özgüdür ve insanlarla arkadaşlık etmek istemeyen kimse hayvanlarla, köpeklerle, atlarla, kedilerle, farelerle, örümceklerle arkadaşlık eder.

Mutlak güce sahip bir varlık arkadaşlığa gerek duymaz, bir tek Tanrı böyle bir varlık olabilir herhalde.

Gerçek arkadaşlık, arkadaşının tahtta mı bulunduğuna yoksa tahttan indirilmiş hapiste mi olduğuna bağlı değildir, gerçek arkadaşlık ruhun iç Özelliklerine başvurur ve şöhrete, dış güce karşı kayıtsızdır.

Arkadaşlık biçimleri çeşitlidir, içeriği de çok çeşitlidir, ama arkadaşlığın bir tek değişmez temeli vardır, arkadaşın değişmezliğine duyulan inanç, arkadaşa duyulan güven. Dolayısıyla insanın Şabat Günü'ne hizmet ettiği yerde arkadaşlık özellikle çok güzeldir. Arkadaşın ve arkadaşlığın yüksek çıkarlar adına feda edildiği bir yerde, yüce bir idealin düşmanı ilan edilen bir insan bütün arkadaşlarını kaybederken biricik arkadaşını kaybetmediğine inanır.

Ştrum, eve geldiğinde askıda tanıdık bir palto gördü, Karimov onu bekliyordu.

Karimov elindeki gazeteyi bıraktı ve Ştrum, anlaşılan, Lyudmila Nikolayevna’nın konukla konuşmak istemediğini düşündü.

"Kolhozdan çıkıp size geldim, orada bir konferansım vardı," dedi Karimov ve ekledi: ”Yalnız lütfen rahatsız olmayın, kolhozda beni çok iyi ağırladılar, aslında halkımız son derece konuksever.’[1]

Ştrum, Lyudmila Nikolayevna’nın Karimov'a çay is-teyip istemediğini sormadığını düşündü.

Ştrum, Karimov un yayvan burunlu kırışık yüzüne ancak dikkatlice baktıktan sonra alışılmış bir Rus, bir Slav tipinden zor ayırt edilen farklılıkları görürdü. Oysa çok kısa anlarda, başını beklenmedik bir şekilde çevirdiğinde bütün bu küçük farklılıklar bir araya gelir ve bu yüz bir Moğol yüzü haline dönüşürdü.

Ştrum, zaman zaman sokakta da aynı şekilde sarı saçlı, açık renk gözlü, kalkık burunlu bazı insanların Yahudi olduklarını tahmin ederdi. Çok zor fark edilen bir

bu insanların Yahudi kökenini ortaya koyardı. Bu, bazen bir gülümseme, bazen alnını hayretle kırıştırma, gözlerini süzme, bazen omuzlarını yukarı kaldırma olurdu.

Karimov, yaralandıktan sonra ana babasını görmeye köye gelen bir teğmenle görüşmesini anlatmaya başladı.

Karimov'un Ştrum'a bu hikâyeyi anlatmak için geldiği

belliydi.

■

İyi bir çocuk,” dedi Karimov, “her şeyi açıkyürekli-likle anlatıyordu.”

Tatarca mı?” diye sordu Ştrum.

“Elbette,” dedi Karimov.

Ştrum, karşısına yaralı bir Yahudi teğmen çıksa onunla Yidiş konuşmayacağını düşündü; bildiği Yidiş sözcük onu geçmezdi, üstelik

bekitser, haloimes türünden bu sözcükler konuştuğu kişiye şaka yollu hitap etmeye yarardı.

Teğmen 1941 sonbaharında Kerç yakınlarında tutsak düşmüş. Almanlar atlarına yem olarak kullanmak üzere karın altındaki buğdayı toplamaya yollamışlar onu. Teğmen bir fırsatını bulup kışın alacakaranlığında bir yere saklanmış ve kaçmış. Ruslar ve Tatarlar teğmeni saklamışlar.

“Ben de artık kan mı ve kızımı görme umuduyla doluyum/' dedi Karimov, “Almanların da anlaşılıyor ki, biz-deki gibi farklı kategoriden kartlan var. Teğmen, çok sayıda Kınm Tatan’nın Almanlar onlara dokunmadıktan halde dağlara kaçtıklannı söylüyor.”

“Ben bir zamanlar üniversite öğrencisiyken Kırım dağlanna tırmanmıştım,” dedi Ştrum ve annesinin bu yolculuk için ona para gönderdiğini anımsadı. “Sizin teğmen, Yahudileri görmüş mü peki?”

Lyudmila Nikolayevna kapıdan içeri bir göz attı ve, “Annem hâlâ gelmedi, merak ediyorum,” dedi.

Ştrum dalgın bir biçimde, "Evet, evet, nerede kaldı gerçekten?” dedi ve Lyudmila Nikolayevna kapıyı kapatınca tekrar sordu: “Teğmen Yahudiler hakkında ne diyor?”

“Bir Yahudi ailesini, yaşlı bir kadın ve iki genç kızı kurşuna dizmek için götürdüklerini görmüş."

"Tanrım!" dedi Ştrum.

“Ayrıca Yahudilerin götürülüp öldürüldüğü ve mezbahadaki gibi bedenlerinin parçalandığı kamplar olduğunu duymuş Polonya’da. Ama herhalde uydurmadır. Sizi ilgilendirdiğini bildiğim için Yahudileri ona özellikle sordum ”

“Neden sadece beni ilgilendirsin?" diye düşündü Ştrum. "Bu durum başkalarını ilgilendirmiyor mu?” Karimov bir an düşündü ve şöyle dedi:

“Ha unuttum, teğmen bana bir şey daha söylemişti. Sözde Almanlar memedeki Yahudi bebeklerinin komutanlığa getirilmesini emrediyorlarmış,

bebeklerin dudaklarına renksiz bir şey sürüyorlarmış ve bebekler bir anda ölüyormuş.”

“Yeni doğmuş bebeklere mi?” diye sordu Ştrum. “Bana kalırsa cesetlerin parçalandığı kamplar gibi

bu da yalan."

Ştrum, odada dolaşmaya başladı ve şöyle dedi: “Günümüzde yeni doğan bebeklerin öldürüldüğünü düşündüğün zaman bütün kültür çabalan gereksiz görünüyor İnsanlara Goethe'yi, Bach ı öğretmeye ne gerek var? Yeni doğan bebekleri öldürüyorlar!”

“Evet, korkunç,” dedi Karimov.

Ştrum, Karimov’un acıdığını görüyordu, ama aynı zamanda sevinçli bir heyecan duyduğunu da görüyordu, teğmenin hikâyesi kansıyla görüşme umudunu güçlendirmişti. Oysa Ştrum, zaferden sonra artık annesini göremeyeceğini biliyordu.

Karimov eve gitmeye hazırlandı, Ştrum ondan ayrılacağı için üzüldü ve ona yol arkadaşlığı etmeye karar verdi.

“Biliyor musunuz," dedi birden Ştrum, “biz Sovyet bilimadamları şanslı insanlanz. Buluşlannm Hitlerin işine yarayacağını bilen şerefli bir Alman fizikçisi ya da kimyacısı ne hisseder? Akrabalan kuduz köpek gibi öldürülmüş bir Yahudi fizikçisini gözünüzde canlandırabiliyor musunuz? Buluşunu yaparken kim bilir ne kadar mutludur, oysa bu buluş onun isteminin dışında faşizme askeri güç kazandırmaktadır. Her şeyi görür, anlar ve yaptığı buluşa sevinmekten kendini alamaz. Korkunç bir şey!”

“Evet eve t,” dedi Karimov, “ama düşünen bir insan kendini düşünmemeye zorlayamaz.”

Sokağa çıktılar ve Karimov şöyle dedi:

“Bana eşlik etmeniz beni mahcup ediyor Hava korkunç, eve daha yeni gelmiştiniz, tekrar sokağa çıktınız.” “Zararı yok, zararı yok/* diye karşılık verdi Ştrum. "Sadece köşeye kadar götüreceğim sizi.”

Arkadaşının yüzüne baktı ve şöyle dedi:

"Hava kötü de olsa sizinle birlikte sokakta yürümek hoşuma gidiyor."

Karimov hiçbir şey söylemeden yürüyordu. Ştrum, onun düşünceye daldığını ve söylediklerini duymadığını düşündü. Köşeye gelince Ştrum durdu ve, “Ne yapalım, burada vedalaşalım bari/’ dedi.

Karimov, Ştrum'un elini kuvvetlice sıktı, sözcükleri yayarak şöyle dedi:

“Yakında Moskova'ya döneceksiniz, sizinle vedalaşmamız gerekecek. Oysa ben görüşmelerimize çok değer veriyorum.”

“Evet evet evet, inanın, benim için de çok üzücü/’ dedi Ştrum.

Ştrum eve doğru yürüyordu, kendisine sesleniİdiği-

ni fark etmemişti.

Madyarov, koyu renk gözleriyle ona bakıyordu. Paltosunun yakasını kaldırmıştı.

“Ne oldu," diye sordu Madyarov, “toplantılarımız

M

bitti mi? Siz tamamen ortadan kayboldunuz, Pyotr Lavrentyeviç bana surat asıyor.”

“Evet, yazık oldu tabii," dedi Ştrum. “Ama sizinle biz öfkeden az saçmalamadık toplantılarda.”

“Öfkeden söylenmiş sözlere kim itibar eder ki,” dedi Madyarov.

Yüzünü Ştrum'a yaklaştırdı, iri, geniş, kederli gözleri daha da koyulaşmış, daha da kederlenmişti.

"Toplantılarımızın bitmesinin gerçekten iyi bir yanı var/' dedi

Ştrum sordu:

“Neymiş?”

Madyarov zor soluk alarak şöyle dedi:

“Size söylemem gerek, yaşlı Karimov bence muh* birlik yapıyor. Anladınız mı? Siz de galiba sık sık görüşüyorsunuz onunla.”

“Dünyada inanmam, saçma!” dedi Ştrum.

“Peki hiç aklınıza gelmedi mi, bütün arkadaşları, arkadaşlarının arkadaşları on yıl içinde toz olup uçtular, çevresinden tek iz yok, tek kalan o ve üstelik de işleri yolunda gidiyor: Bilim doktoru oldu.”

"Ee, ne var bunda?” diye sordu Ştrum. “Ben de doktorum, siz de doktorsunuz.”

"Evet, tam da bu işte. Bu olağanüstü yazgıyı bir düşünsenize. Herhalde siz de çocuk değilsiniz efendim.”

- ıo
  - 16
  - 26
  - 33
  - 40
  - 53
  - 61

1

Sovyet Yüksek Komutanlık Genelkurmayı. (Ç.N.)

2

Metinde böyle yaztlmış. Oysa 1. kitabın 98. sayfasında lllarion İnnokentyeviç olarak geçiyor. (Y.N.)

3

A.S. Puçkin'rn “Bakır Adı” şiirinden. (Ç.N.)

10

“Vitya, annem biraz önce geldi,” dedi Lyudmila Nikolayevna.

Aleksandra Vladimirovna, omzunda atkısıyla masanın başında oturuyordu. Çay fincanını kendine doğru çekti, sonra hemen geri itti ve şöyle dedi:

“Evet, savaştan önce Mitya'yı gören bir adamla konuşuyordum.”

İş arkadaşlarından bir kadın laborantın komşularına birkaç günlüğüne bir hemşerilerinin geldiğini heyecanlanarak, bu yüzden de özellikle sakin ve ölçülü bir sesle anlatıyordu. İş arkadaşı, bu adamın yanında Aleksandra

Vladimirovna’nın soyadını rastlantıyla söyleyince adam, Aleksandra Vladimirovna’nın Dmitriy adında bir akrabasının olup olmadığını sormuş.

Aleksandra Vladimirovna işten çıkınca laborant kadının evine gitmiş. Adamın kısa bir süre önce kamptan serbest bırakıldığı, düzeltmen olduğu, gazetenin başyazısındaki bir dizgi hatası yüzünden, dizgicilerin Stalin yoldaşın soyadında bir harfi yanlış yazmaları yüzünden yedi

yıl yattığı anlaşılmış. Disiplini bozduğu için savaştan ön-

» ■

ce onu Komi Özerk Cumhuriyetindeki kamptan Uzakdoğu’daki özel rejime tabi Göller Kamp Sistemi’ne yollamışlar ve orada Şapoşnikov’la baraka komşusu olmuş.

“Mitya olduğunu daha ilk sözcükten anladım. Adam, Ranzada yatıyor ve sürekli olarak ‘Kanaryacık nerdey-din sen../ şarkısını ıslıkla çalıyordu/ dedi. Mitya, tutuklanmadan hemen önce bana gelmişti ve sorduğum her soruya karşılık gülerek bu şarkıyı ıslıkla çalmıştı. Bu adam akşam bir kamyona binip ailesinin yaşadığı Laişe-vo’ya gitmek zorundaydı. Mitya’nın iskorbüt hastalığına yakalandığını, kalbinin de iyi olmadığını söylüyor. Mitya’ nın serbest kalacağına inanmadığını söylüyor. Bu adama benden, Seryoja’dan söz ediyormuş. Mitya mutfakta çalışıyormuş, bu çok iyi bir iş sayılıyormuş."

“Evet, bunun için iki enstitü bitirmek gerekiyor,” dedi Ştrum.

“Hemen inanmamak gerek, gizlice gönderilmiş bir kışkırtıcı olmasın sakın?" dedi Lyudmila.

“Yaşh bir kadını kışkırtmak kimin işine yarar?”

“Malum dairede Viktor’la yeterince ilgileniyorlar."

“Hadi ama Lyudmila, söylediğin çok saçma/' dedi Viktor Pavloviç sinirlenerek.

“Peki neden serbest bırakıldığını söylemedi mi?" diye sordu Nadya.

"Anlattıkları inanılmaz şeylerdi. Bana kalırsa bu çok büyük bir dünya, bir tür sanrı. Sanki başka bir ülkeden biri gibi. Onların kendi gelenekleri, kendi Ortaçağ ve Yakınçağ tarihleri, atasözleri var... Onu neden serbest bıraktıklarını sordum. Nasıl olur da bilmezsiniz der gibi şaşırdı, beni listeden düştüler, dedi. Ben yine anlamadım, demek ki zayıf düşenleri, ölmek üzere olanları serbest bırakıyorlardı. Kamplarında çalışkanlar, ahmaklar, kancıklar diye bir ayrım varmış... 1937’de binlerce insanın mektuplaşma hakkından yoksun olarak aldığı on yıl hapis cezasının ne olduğunu sordum. Onlarca kampta bulunduğu halde böyle bir hüküm giymiş tek bir kişiye rastlamadığını söylüyor, Peki nerede bu insanlar? Bilmiyorum diyor, kamplarda böyle binleri yok. Ağaç kesimi. Verilen süreden daha uzun ceza çekenler, özel yerleşimler... Üzerime öyle bir kasvet yükledi ki. Mitya da orada yaşıyordu ve o da çalışkan, ahmak, kancık diyordu... Bir intihar yönteminden söz etti. Kolıma bataklıklarında insanlar yemek yemeyip birkaç gün üst üste su içiyorlar-mış ve ödem yüzünden ÖÍüyorlarmış. Aralarında bunu su içti, su içmeye başladı diye adlandırıyorlarmış. Bir de kalp hastalığı olduğunu düşünürsen.”

Ştrum 'un kederli ve gergin yüzünü, kızının çatılmış kaşlarını gördü.

Heyecanlanarak, başının yandığını ve ağzının kuruduğunu hissederek anlatmaya devam etti:

"Yolculuğun kamptan daha korkunç olduğunu söylüyor. Yolculuk sırasında adi suçluların gücü sınırsızmış, insanları soyuyorlar, yiyeceklerini ellerinden alıyorlar, siyasilerin yaşamı üzerine kumar oynuyorlarmış, kaybeden adamı bıçakla öldürüyormuş, kurban ise yaşamı üzerine kumar oynandığını son dakikaya dek bilmiyormuş bile. Daha da korkuncu, kamplardaki bütün komuta yerleri bu adi suçlulann ellerindeymiş, barakalarda başkanlığı, kereste yığma işinde ekip başı görevini onlar yapıyorlarmış, siyasilerin hiçbir hakkı yokmuş, onlara 'sen' diye hitap ediyorlarmış, adi suçlular Mitya'ya faşist diyorlar-mış... Mityamıza katiller ve hırsızlar faşist diyorlarmış."

Aleksandra Vladimirovna yüksek sesle, sanki halka hitap eder gibi şöyle dedi:

"Bu adamı Mitya'nm olduğu kamptan Sıktıvkar'a nakletmişler. Savaşın ilk yıh Mitya'nın kaldığı kamp grubuna merkezden Kaşketin adlı bir adam gelmiş ve on binlerce hükümlünün idamını organize etmiş/'

"Aman Tanrım!" dedi Lyudmila Nikolayevna, "anlamak istediğim bir şey var, Stalin in bu korkunç durumdan haberi var mı?"

Nadya, annesinin sözlerini öfkeli bir şekilde yineleyerek, "Aman Tanrım/' dedi, "anlamıyor musun? Onların öldürülmesini Stalin emretmiş."

"Nadya," diye bağırdı Ştrum, "kapa çeneni!"

Ştrum, içlerindeki zayıflığı birinin anladığını hisseden insanlarda olduğu gibi birden çılgına dönmüş, Nadya'ya bağırmaya başlamıştı:

"Hiç aklından çıkarma, Stalin, faşizmle çarpışan bir ordunun başkomutanıdır, senin büyükannen yaşamının son gününe dek Stalin'e güvendi, biz hepimiz Stalin ve Kızı! Ordu var olduğu için yaşıyor ve soluk alıyoruz... Sen önce kendi burnunu silmeyi öğren, Stalingrad'da faşizmin yolunu kesen Stalin'i ondan sonra eleştirirsin." "Stalin Moskova'da oturuyor, Stalingrad'da yolu kesenin kim olduğunu da biliyorsun," dedi Nadya."Sokolov[1] dan geldiğinde şu benim söylediklerimin aynısını söylediğini unutuyorsun..."

Ştrum, içinde Nadya'ya karşı yeni bir öfke kabarması hissetti. Bu o kadar büyük bir öfkeydi ki, Ştrum'a sanki yaşamının sonuna dek Nadya'ya kızacakmış gibi geldi.

“Sokolov'dan döndüğümde böyle bir şey söylemedim, uydurma lütfen,” dedi.

Lyudmila Nikolayevna mırıldanır gibi, "Sovyet gençleri vatan uğruna savaşta canlarını verirken bu korkunç şeyleri aklımıza getirmeye ne gerek var/' dedi.

Fakat babasının ruhundaki gizli ve zayıf noktayı anladığını Nadya oracıkta söyleyivermişti.

"Elbette, hiçbir şey söylemedin," dedi Nadya. "Tam da işinde böyle bir başarı kazandığın, Almanların ise Stalingrad da durdurulduğu bir sırada...”

“Babanın dürüstlüğünden kuşku duymaya nasıl cüret edebilirsin!" dedi Viktor Pavloviç, "Lyudmila, duyuyor musun?"

Karısından destek bekliyordu, ama Lyudmila Nıko-layevna ona arka çıkmadı.

"Niye hayret ediyorsun,” dedi Lyudmila Nikolayevna, "seni dinliyor, bunlar, senin Karimov'unla, şu sevimsiz Madyarov'la konuştuğun şeyler Sohbetlerinizi Marya İvanovna bana anlatıyordu. Evde de yeterince gevezelik ettin. Ah, bir an önce Moskova'ya gitsek.”

“Tamam,” dedi Ştrum, “senin bana söylemek istediğin bütün güzel şeyleri önceden bilirim ben.”

Nadya susmuştu, yüzü yaşlı bir kadmınki gibi solgun ve çirkin görünüyordu. Babasına arkasını döndü, ama Ştrum, Nadya'nın bakışlarını yine de yakaladı ve bu bakışlardaki nefret onu şaşırttı.

Boğucu hale gelen havada ne kadar çok ağır ve kötü şey vardı. Hemen hemen her ailede yıllar yılı gölgede kalan, insanı rahatsız eden ama belli edilmeyen, sevgiyle ve manevi güvenle bastırılan her şey yerinden koparak

yüzeye çıkmış, yayılmış, yaşamı doldurmuştu. Sanki baba, anne ve kız arasında sadece yanlış anlamalar, kuşkular, öfke ve sitemler vardı.

Ortak yazgıları acaba sadece bu düşmanlık ve yabancılaşmayı mı doğurmuştu?

"Büyükanne!” dedi Nadya.

Ştrum ve Lyudmila Nikolayevna aynı anda Aleksandra Vladimirovna’ya baktılar. Sanki başı dayanılmaz şekilde ağnyormuş gibi alnına ellerini bastırmış oturuyordu.

Yaşlı kadının çaresizliğinde sözle anlatılması olanaksız acınacak bir şey vardı, o da, üzüntüsü de hiç kimse için gerekli değil gibiydi, sadece başkalarını rahatsız ediyor, kızdırıyor, aile kavgasına neden oluyordu, yaşamı boyunca güçlü ve sert olmuş bir kadın şu dakikalarda yaşlı, yalnız ve çaresiz oturuyordu.

Nadya birden diz çöküp başını Aleksandra Vladimi-rovna'nın bacaklarına dayadı:

“Büyükanne, canım, güzel büyükannem..." diye mırıldandı.

Viktor Pavloviç duvara doğru gitti, radyoyu açtı, karton mikrofonun içinden hırıltılar, cızırtılar, ıslıklar gelmeye başladı. Radyo, bir sonbahar gecesinde savaşın ön cephesi, yanan köyler, asker mezarları, Kolıma ve Vorkuta nehirleri, sahra havaalanları, SıhhiyeTaburu'nun soğuk havadan ve kardan ıslanmış çadır bezinden damları üzerindeki kötü havayı bildiriyordu.

Ştrum, karısının asık yüzüne baktı, Aleksandra Vla-dimirovna'nın yanına gitti, ellerini ellerinin içine aldı, öpmeye başladı. Sonra eğilip Nadya’nın başını okşadı.

Şu birkaç saniye içinde hiçbir şey değişmemiş gibiydi, odadaki insanlar aynıydı, onları üzen dert aynıydı, yazgıları aynıydı. Bu saniyelerde kaskatı yüreklerinin nasıl mucizevi bir sıcaklıkla dolduğunu bir tek onlar biliyorlardı...

Odada birden gürültülü bir ses duyuldu:

“Gün boyunca ordularımız Stalingrad bölgesinde, Kuzeydoğu Tuapse’de ve Nalçik bölgesinde düşmanla çarpıştılar. Diğer cephelerde hiçbir değişiklik olmadı."

Teğmen Peter Bach, omzundaki kurşun yarası yüzünden hastaneye düşmüştü. Yara ciddi değildi ve Bach’ı sıhhiye arabasına kadar götüren arkadaşları şansından dolayı onu kutladılar.

Bir yandan mutluluk duygusuyla dolu, bir yandan da ağrısı yüzünden inleyen Bach, bir hastabakıcının yardımıyla banyo yapmaya gitti.

Sıcak suyun tenine değmesinin verdiği haz çok büyüktü.

"Siperde olmaktan daha iyi, değil mi?” diye sordu hastabakıcı ve yaralıya güzel bir şey söylemiş olmak için ekledi: 'Taburcu olduğunuz zaman da oradaki işler herhalde yoluna girmiş olacaktır.”

Ve elini düzenli aralıklarla gümbürtülerin geldiği tarafa doğru salladı.

“Buraya yeni mi geldiniz?" diye sordu Bach.

"Neden yeni geldiğimi düşündünüz?" dedi teğmenin sırtını keseleyen hastabakıcı.

"Orada hiç kimse işin kısa sürede biteceğini düşünmüyor. İşin uzun süreceği görüşündeler.”

Hastabakıcı, banyodaki çıplak subaya baktı. Bach hastanelerdeki personelin yaralıların maneviyatıyla ilgili bilgi verme talimatı aldığını anımsadı. Teğmenin sözlerinde ise silahlı kuvvetlerin gücüne bir güvensizlik vardı. Bach tane tane yineledi:

"Evet, bu işin nasıl biteceğini şimdilik hiç kimse bilmiyor.”

Bu tehlikeli sözleri niçin yinelemişti? Bunu ancak totaliter bir imparatorlukta yaşayan bir insan anlayabilirdi.

Bu sözleri ilk kez söylerken korktuğu için sinirlendiğinden bunları yinelemişti. Bu sözleri kendini savunma

amacıyla da, yani bu konuyu umursamıyormuş gibi davranarak olası bir muhbiri yanıltmak için yinelemişti.

Sonra muhalif olduğuna ilişkin ortaya çıkan zararlı izlenimi yıkmak için şöyle dedi:

“Savaşın başından beri bir kez bile burada topladığımız kadar güç toplamadık herhalde. İnanın bana.”

Sonra insanın içini kurutan bu zor oyundan iğrendi ve kendini bir çocuk oyununa kaptırdı: Sabunlu sıcak suyu avucunun içinde sıkmaya çalışıyordu, su kâh banyonun kenarına, kâh Bach'm yüzüne sıçrıyordu.

“Alev makinesinin çalışma ilkesi/' dedi hastabakıcıya.

Nasıl da zayıflamıştı! Çıplak kollarına, göğsüne baktı ve iki gün önce onu öpen genç Rus kadınını düşündü. C «hngrad’da bir Rus kadınıyla arasında böyle bir aşk hi-*yesi geçeceği aklına gelir miydi? Aslında buna aşk hikâyesi demek de zordu. Rastlantıyla ortaya çıkmış bir savaş ilişkisi. Olağanüstü fantastik bir ortam, bir bodrumda karşılaşıyorlar, teğmen, patlamaların ışığı altında yıkıntıların arasında kadına doğru gidiyor. Böylesi karşılaşmalar kitaplarda çok güzel betimlenir. Dün kadının yanına gidecekti. Kadın herhalde onun öldüğüne karar vermiştir. Sağlığına kavuştuktan sonra yine ona gidecek. İlginç, onun bıraktığı yere kim geçecek bakalım. Doğa

boşluk kabul etmez...

Banyodan hemen sonra onu röntgen odasına götürdüler ve bir radyolog doktor, Bach’ı röntgen cihazının ekranının önüne yerleştirdi.

“Oralar sıcak mı, Teğmen?”

Bach, hem doktorun hoşuna gitmek hem de ameliyatın kolay ve ağnsız geçeceği iyi bir tanı almak isteğiyle, “Ruslar açısından bizden daha sıcak,"

diye yanıtladı.

Cerrah içeri girdi. İki doktor, Bach'm iç organlarına baktılar ve göğüs kafesinde geçmiş yıllarda birikmiş olan tüm muhalif zehiri gördüler.

Cerrah; Bach'ın kolunu tuttu ve kolu kâh ekrana yaklaştırarak, kâh uzaklaştırarak döndürmeye başladı. Onu ilgilendiren kurşun yarasıydı, yüksek öğrenimli genç bir adamın yaralanmış olmasıysa rastgele bir durumdu.

İki doktor, Latince sözcükleri şaka yollu Almanca küfürlerle harmanlayarak konuşmaya başladılar ve Bach, durumunun kötü olmadığını, kolunun yerinde kalacağı-nı anladı.

“Teğmeni ameliyata hazırlayın," dedi cerrah, "ben de şuradaki ağır kafatası yarasına bir bakayım."

Hastabakıcı Bach’ın sırtından sabahlığı çıkardı, ameliyat hemşiresi tabureye oturmasını söyledi.

Bach, acınacak bir gülümsemeyle ve çıplaklığından utanarak, "Canı cehenneme,” dedi, “Frâulein, çıplak po-polu bir Stalingrad savaşçısını oturtmadan önce sandalyeyi ısıtmak gerekirdi."

Hemşire gülümsemeksizin, "Bizim öyle bir görevimiz yok," yanıtını verdi ve cam dolaptan Bach'a korkunç görünen aletleri çıkarmaya koyuldu.

Neyse ki, mermi kolay ve çabuk bir şekilde çıkarıldı. Hatta Bach ameliyat basit diye yaralıyı da küçümseyen doktora kızdı.

Ameliyat hemşiresi, Bach’a, kendisini koğuşa kadar götürmeye gerek olup olmadığını sordu.

"Ben giderim," diye yanıtladı Bach.

"Burada çok kalmayacaksınız,” dedi hemşire rahatlatıcı bir ifadeyle.

"Çok iyi," diye yanıtladı Bach, “ben de zaten sıkılmaya başlamıştım.”

Hemşire gülümsedi.

Hemşire, yaralıları herhalde gazete haberlerindeki gibi tasavvur ediyordu. Bu haberlerde yazarlar ve gazeteciler, taburlarına ve bölüklerine bir an önce gitmek için gizlice hastaneden kaçan mutlaka ve mutlaka düşmana ateş etmeleri gereken, bunu yapmazlarsa yaşamlarının yaşam olmayacağı yaralılardan söz ediyorlardı.

Belki gazeteciler hastanelerde bu tür insanlar da bulurlardı, ama Bach, yeni çarşaf serilmiş yatağa yattığında, bir tabak pirinç lapası yediğinde ve sigarasını tüttürürken (koğuşta sigara içmek kesinlikle yasaktı) yatak komşularıyla sohbete koyulduğunda utanç verici bir haz duydu.

Koğuşta dört yarak vardı: Üçü cephede çarpışan subay, dördüncüsü cephe gerisinden komutanlığa gelirken Gumrak bölgesinde bir otomobil kazası geçirmiş, çökük göğüslü ve şiş kannlı bir memurdu. Ellerini kamının üstünde kavuşturup sırtüstü yattığında şaka olsun diye battaniyenin altına futbol topu konmuş gibi görünüyordu. Herhalde bu yüzden yaralılar ona "Kaleci” adını tak-

k

mışlardı.

Kaleci, hepsinin içinde yaralandığı için devreden çıktığına ahlayıp oflayan tek kişiydi. Vatan, ordu, görev üzerine, Stalingrad'da sakatlanmaktan gurur duyduğu üzerine yüksek perdeden konuşuyordu.

Halk için kanlannı dökmüş olan cephe subayları bu adamın yurtseverliğiyle alay ediyorlardı.

Bunlardan biri, kalçasından yaralandığı için yüzükoyun yatan, solgun benizli, kalın dudaklı, patlak kahverengi gözlü Keşif Bölüğü komutanı Krap ona şöyle dedi: "Siz galiba kendi kalesini savunmakla yetinmeyip aynı zamanda topu rakibinin ağlarına göndermekten hoşlanan kalecilerdensiniz.”

Keşifçi erotik konulara aklını takmış biriydi, en çok cinsel ilişkiler üzerine konuşurdu.

Kaleci, canını sıkan keşifçiyi iğnelemek için sordu: “Siz neden güneşte yanmadınız? Yoksa büroda mı çalışıyorsunuz?”

Ama Krap büroda çalışmıyordu.

"Ben gece kuşuyum/' dedi Krap,‘ geceleri avlanırım Sizden farklı olarak gündüzleri kadınlarla yatarım.”

Koğuşta, akşamlan otomobille Berlin'den yazlıklarına sıvışan bürokratlara sövüp sayıyorlardı; cephedekiler-den daha çabuk madalya alan levazımcı askerlere küfrediyorlar, evleri bombardımanlarda yıkılan cephe askerlerinin ailelerinin başına gelen felaketlerden söz ediyorlardı; askerlerin karılarına musallat olan cephe gerisi aygırlarına küfrediyorlardı; sadece kolonya ve tıraş takımı satılan cephe dükkânlarına küfrediyorlardı.

Bach’ın yanındaki yatakta Teğmen Gerne yatıyordu. Bach a, bu adam asilzade kökenli gibi gelmişti, ama Gerne'nin Nasyonal Sosyalist devrimin ön plana çıkardığı insanlardan bir köylü olduğu anlaşıldı. Alay kurmay baş-kanının yardımcısı olarak görev yapıyordu ve gece hava bombardımanı sırasında bir bomba parçasıyla yaralanmıştı.

Köşede yatan, iyi yürekli, basit bir adam olan Üsteğmen Fresser, Kaleci'yi ameliyata götürdükleri sırada şöyle dedi:

"1939’dan beri üzerime ateş ediliyor, ama daha bir kez bile yurtseverliğimi haykırmadım. Yediriyorlar, içiriyorlar, giydiriyorlar, ben de savaşıyorum. Felsefe yapmadan.”

Bach şöyle dedi:

“Yo, neden öyle olsun. Cephe askerlerinin Kaleci’nin yalanlarıyla alay etmelerinde de onların felsefesi var."

"Bak şu işe!” dedi Gerne. “İlginç, neymiş bu felsefe?”

Bach, Geme’nin gözlerindeki kötü ifadeye bakınca onun Flitler öncesi dönemin aydın kesiminden nefret eden bir adam olduğunu hissetti alışkanlıkla. Eski aydın kesimin Amerikan plütokrasisine kaydığı, bu

kesimde Talmudizme ve Yahudi soyutluğuna, resimde ve edebiyatta Yahudi tarzına karşı gizli bir sempati olduğu konusunda Bach pek çok şey okumuş ve duymuştu. Öfkeye kapıldı. Şimdi; yeni insanların kaba gücü önünde eğilmeye hazır olduğu bir sırada neden ona kaşlarını çatarak, kurtlara özgü bir kuşkuyla baksmlardı? Onu da aynen onlar gibi bitler yememiş, ayaz yakmamış mıydı? Onu, yani bir ön cephe subayını Alman saymıyorlar! Bach gözlerini yumdu ve yüzünü duvara döndü...

"Sorunuz neden bu kadar zehir dolu?" diye mırıldandı öfkeyle.

"Sahiden anlamıyor musunuz?” dedi Gerne, küçümseyen, üstünlük taslayan bir gülümsemeyle.

"Size söyledim, anlamıyorum/’ diye sinirli bir yanıt verdi Bach ve ekledi: "Yani tahmin ediyorum."

Gerne kahkahalarla güldü.

"Ne yani, ikiyüzlülük mü demek istiyorsunuz?" diye

bağırdı Bach.

"Aynen öyle, ikiyüzlülük/' dedi Geme keyiflenerek.

itî i «• i *• w *• *•

İrade güçsüzlüğü mu?

O anda Fresser kahkahalarla gülmeye başladı. Dirseklerinin üzerinde doğrulmuş olan Krap ise anlatılması güç bir küstahlıkla Bach'a bakıyordu.

"Dejenere insanlar/' dedi Bach gür bir sesle. “Bu ikisi insan aklının sınırları dışındalar, ama siz, Gerne, maymunla insan arasında yarı yolda bir yerdesiniz... Ciddi olun.[1]'

Nefretinden üşüdüğünü hissetti, kapalı gözlerini sımsıkı yumdu.

"Herhangi önemsiz bir konuda bir broşür yazıyorsunuz ve bunun size Alman biliminin temelini atmış, duvarlarını dikmiş insanlardan nefret etme

hakkı verdiğini düşünüyorsunuz. İncecik, kof bir roman yazıyorsunuz ve Alman edebiyatının şanına leke sürebileceğinizi sanıyorsunuz. Bilim ve sanatı eski kuşak memurların size mevki elde etme izni vermedikleri bir tür bakanlık olarak mı görüyorsunuz? Küçük kitabınızla birlikte köşeye sıkışıyorsunuz, Koch, Nemst, Planck, Kellerman size engel oluyorlar... Bilim ve sanat, kalem odası değildir, uçsuz bucaksız göğün altındaki Parnas Tepesi'dir, her zaman geniştir, cılız yapıtlarınızla birlikte siz orada olmadığınız sürece insanlığın tüm tarihi boyunca tüm yetenekler için yeterince yer vardır. Ama söz konusu olan bir sıkışıklık falan değildir, sadece orada size yer yoktur. Siz ise meydanı temizlemek için ileri atılıyorsunuz, ama zavallı, kötü şişirilmiş balonlarınız yerden bir metre bile yükselemiyor. Einstein'ı atıp onun yerini alamazsınız. Evet, evet Einstein. Kuşkusuz o bir Yahudi, ama kusura bakmayın çok büyük bir deha. Onun yerini almanıza yardım edebilecek bir güç yok dünyada. Yerleri sonsuza dek boş kalacak insanları yok etmek için bu kadar güç harcamaya değip değmeyeceğini bir düşünün. Eğer sizin kalitesizliğiniz, Hitler'in açtığı yollarda yürümenize engel olmuşsa bunun tek suçlusu sizsiniz ve nitelikli insanlara karşı öfkeyle yanıp tutuşmamalısınız. Kültür alanında polislere özgü nefret yöntemiyle hiçbir şey yapılamaz! Bunu Hitler'in, Goebbels'in nasıl derinlemesine anladıklarını görmüyor musunuz? Onlar bize örnek oluyorlar. Alman bilimini, resmini, edebiyatını özenle geliştirirken ne kadar büyük bir sevgi, sabır ve incelik gösteriyorlar. Onları örnek alın, birlik yolunda yürüyün, ortak Alman davamıza çomak sokmayın!"

Hayalî konuşmasını içinden sessizce yapan Bach gözlerini açtı. Yatak komşuları battaniyelerinin altına girip uzanmışlardı.

'Arkadaşlar buraya bakın," dedi Fresser ve bir sihirbazın hareketiyle yastığın altından bir litrelik İtalyan konyağı "Uç Vale" şişesini çıkardı.

Geme gırtlağından tuhaf bir ses çıkardı, ancak gerçek bir ayyaş, üstelik köylü bir ayyaş şişeye böyle bir ifadeyle bakabilirdi.

"Aslında kötü bir adam değil, kötü olmadığı her halinden görülüyor/' diye düşünen Bach dile getirdiği ve getirmediği isterik konuşmasından utandı.

Bu sırada Fresser, tek ayağının üstünde sıçrayarak komodinlerin üzerindeki bardaklara konyak dolduruyordu.

“Aslansınız/' diyordu keşifçi gülümseyerek.

“İşte savaşçı bir teğmen/' dedi Geme.

Fresser şöyle dedi:

“Bir sağlık görevlisi benim şişeyi fark etmiş ve, 'Nedir o gazetenin içindeki şey?’ diye sormuştu. Ben de ona, Annemden gelen mektuplar, onlardan hiç ayrılamıyorum/ demiştim."

Bardağını kaldırdı:

“Hadi bakalım, Üsteğmen Fresser’in cepheden selamlarıyla!”

Ve hepsi içtiler.

“Eh, Kaleci’ye de bırakmak gerekir,” dedi hemen bir

tane daha içmek isteyen Gerne.

“Kaleci'nin canı cehenneme, öyle değil mi Teğmen?” diye sordu Krap.

“Varsın o vatanına olan borcunu yerine getirsin, biz sadece içelim/[1] dedi Fresser. “Herkes yaşamak ister.”

“Kalçam tamamen iyileşti," dedi keşifçi. “Daha şimdiden şişmanca bir kadımnki kadar oldu."

Hepsi de neşelenmiş, rahatlamıştı.

“Hadi içelim," dedi Gerne ve bardağını havaya kaldırdı.

Tekrar içtiler.

“İyi ki aynı koğuşa düşmüşüz."

m

“Ben de gönir görmez anlamıştım: 'işte gerçek, yaman cephe askerleri/ demiştim.”

“Oysa benim doğrusu ya Bach konusunda kuşkula-rım vardı/’ dedi Geme. "‘Partiden bir arkadaş bu/ diye düşünmüştüm.”

“Hayır, ben partili değilim."

Battaniyeleri üstlerinden atmış, öyle yatıyorlardı. Hepsine de sıcak gelmişti. Cephedeki işler üzerine bir

konuşma sürüyordu.

Fresser, sol kanatta, Okatovka kasabası bölgesinde

savaşıyordu.

"Canları cehenneme,” dedi Fresser. “Ruslar taarruz etmeyi hiç beceremiyorlar. Kasım ayının başındayız, ama biz de hâlâ ayaktayız. Ağustosta ne kadar çok votka içmiş, 'Savaştan sonra birbirimizi kaybetmeyelim, Stalingrad İçin Çarpışmış Askerler Derneği’ni kuralım/ diyerek kadeh kaldırmıştık.”

Fabrikalar bölgesinde savaşan keşifçi, "Taarruz etmeyi beceremiyorlar,” dedi. "Mevzilerini korumayı da beceremiyorlar Bizi bir evden atıyorlar, hemen ya uykuya yatıyorlar, ya bir şeyler atıştırmaya başlıyorlar, komutanları ise içip içip sarhoş oluyor”

“Vahşi herifler,” dedi Fresser ve göz kırptı. “Bu Stalingrad vahşilerine tüm Avrupa'd akinden daha fazla demir harcadık.”

“Sadece demir değil,” dedi Bach. “Bizim alayda durup dururken ağlayanlar ve horoz gibi ötenler var.”

“Kışa kadar mesele hallolmazsa,” dedi Gerne, “Çin savaşı başlar. İşte böyle anlamsız bir itiş kakış.”

“Biliyor musunuz, bizimkiler fabrikalar bölgesinde saldırıya hazırlanıyorlar, daha önce hiç görülmemiş büyüklükte kuvvet toplandı. Önümüzdeki

günlerde sesi duyulur. 20 Kasım’da hepimiz Saratov’lu kızlarla yatacağız.” Perdeli pencerelerin ardından topların geniş, heybetli ve ağır gümbürtüsü, gece uçaklarının uğultusu duyuluyordu.

“İşte bakın Rusfaner’ler takırdamaya başladı," dedi Bach. “Şu sıra onlar bombalıyor. İçlerinden bazıları sinirler için testere görevi yapıyor.”

“Bizim karargâhta onlara nöbetçi çavuş diyorlar/’ dedi Gerne.

"Susuni” diyen keşifçi parmağını kaldırdı. “Duyuyor musunuz, büyük kalibreli silahlar!”

“Biz ise hafif yaralılar koğuşunda içki içiyoruz,” diye söylendi Fresser.

Böylece gün içinde üçüncü kez neşelendiler.

Rus kadınlarından konuşmaya başladılar. Her birinin de anlatacağı bir şey vardı. Bach böyle konuşmaları sevmezdi.

Fakat bu hastane akşamında Bach, yıkık bir evin bodrumunda yaşayan Zina’yı anlatttı, kötü ifadelerle anlattı, hepsi güldüler

Hastabakıcı içeri girdi ve neşeli yüzlere bir göz atıp Kaleci'nin yatağındaki çarşafı toplamaya koyuldu.

“Berlinli vatan savunucusunu hasta numarası yapıyor diye taburcu mu ettiler?” diye sordu Fresser.

“Hastabakıcı, neden susuyorsun/’dedi Gerne, “hepimiz de erkeğiz, başına bir şey geldiyse söyle bize de."

“Öldü," dedi hastabakıcı. “Kalbi durdu.”

“Görüyorsunuz işte, yurtsever konuşmalar insanı nereye götürüyor," dedi Geme.

“Ölen biri için böyle konuşmak hoş değil,” dedi Bach. “Yalan söylemiyordu ya, bize yalan söylemesi için bir neden yoktu. Samimi biriydi. Hoş bir şey değil, arkadaşlar"

“O,” dedi Geme, “teğmenin bize parti nutuklan atmak için geldiğini boşuna düşünmemişim. Onun yeni bir ideolojik soydan geldiğini ânında anlamıştım zaten.”

Gece Bach’ı uyku tutmadı, rahatı yerindeydi. Yer altı sığınağını, arkadaşlarını, Lenard’ın gelişini anımsamak tuhaftı. Hep birlikte sığınağın açık kapısından güneşin batışına bakarlar, termostan kahve, sigara içerlerdi.

Dün, sıhhiye arabasına binerken sağlam koluyla Le-nard’ın omzuna sarılmıştı, birbirlerinin gözünün içine bakmışlar ve gülmüşlerdi.

Stalingrad’da bir depoda bir SS subayıyla içki içeceğini, yangınlarla aydınlanan yıkıntıların arasından Rus sevgilisine gideceğini hiç düşünmüş müydü!

Başına çok tuhaf bir şey gelmişti. Yıllardır Hitler’den nefret ediyordu. Faraday’ın, Darwin‘in, Edison'un Alman bilimini soyup soğana çeviren düzenbazlar topluluğu olduğunu, Hitler’in tüm zamanların ve halkların en büyük bilgini olduğunu açıklayan ak saçlı arsız profesörleri dinlediğinde öç alır gibi bir sevinç duyarak şöyle düşünmüştü: “Ne saçmalık, bu bir bunama, bunların hepsi çökecek." Ve bu duygu onda kusursuz insanların, beli bir ideolojiye bağlı işçilerin ve köylülerin mutluluğunun, partinin bilgece eğitim çalışmasının korkunç bir yalancılıkla anlatıldığı romanlar yaratmıştı. Ah, dergilerde ne acınası şiirler yayımlanıyordu! Bu durum çok canını sıkıyordu, lisede kendisi de şiir yazmıştı.

ı

Ve işte şimdi burada, Stalingrad’da partiye girmek istiyor. Küçük bir çocukken, babasının onu düşüncesinden caydıracağından korkarak elleriyle kulaklarını kapa-tıp, “Dinlemek istemiyorum, istemiyorum, istemiyorum!..” diye bağırırdı. Ama işte dinlemişti! Dünya eksem etrafında dönmüştü.

Yeteneksiz, zayıf oyunlar ve filmler eskiden olduğu gibi iğrendiriyordu onu. Belki halkın birkaç yıl ya da on yıl şiirsiz idare etmesi gerekecekti, ne yapılabilirdi? Ama aslında bugün de gerçeği yazma olanağı vardı! Aslında Alman ruhu, en önemli gerçekti, dünyanın anlamıydı. Rönesans ustaları da

prenslerin ve piskoposların siparişi üzerine yarattıkları yapıtlarda en yüce ruh değerlerini ifade etmişlerdi...

Uyumaya devam eden ve bir yandan da bir gece çarpışmasında olduğunu hisseden keşifçi Krap, "El bombası at, el bombası!" diye öyle yüksek sesle bağınyordu ki, sesi sokaktan duyuluyordu. Sürünmek isteğiyle beceriksizce döndü, canı yanarak bağırdı, sonra tekrar uykuya daldı, horlamaya başladı.

Yahudilere karşı girişilen kıyımın içinde yarattığı ürperme bile şimdi ona yepyeni bir şey olarak görünüyordu. Ah bir güçlü olsa, Yahudilerin toplu halde öldürülmelerine hemen son verirdi. Ama oldukça fazla sayıda Yahudi dostu olmasına rağmen, şunu açık açık söylemek gerekirdi: Alman karakteri, Alman ruhu vardı ve eğer o varsa Yahudi karakteri, Yahudi ruhu var demekti.

Marksizm iflas etmişti! Birer Sosyal Demokrat olan babası, amcaları ve annesi gibi insanlara bu düşünceyi kabul ettirmek zordu.

Marx, "maddenin yapısı teorisi”ni itme kuvvetine dayandıran ve dünyanın çekim gücünü önemsemeyen bir fizikçi gibiydi. Sınıfsal itme güçlerinin tanımını yapmıştı, tüm insanlık tarihi boyunca bu güçleri herkesten daha iyi izlemişti. Fakat, çok büyük bir buluş yapan insanların sık sık başına gelen şey olmuş, tanımladığı sınıf savaşı güçlerinin toplumun gelişimini ve tarihin akışını belirleyen biricik öğeler olduğunu ileri sürerek işi abartmıştı. Sınıflarüstü ulusal benzerlik özelliği taşıyan büyük güçleri görmemişti, "evrensel ulusal çekim yasası[M]nı önemsememek üzerine kurulmuş olan sosyal fiziği de saçma bir şeydi.

Devlet sonuç değildir, devlet nedendir!

Ulusal devletin doğuşunu gizemli ve olağanüstü bir yasa belirler! Ulusal devlet, canlı, yaşayan bir birliktir, milyonlarca insanın hepsinde özel bir değeri olan, ölümsüz bir şeyin, Alman karakterinin, Alman ocağının, Alman iradesinin, Alman fedakârlığının var olduğunu tek başına ifade eder

Bach bir süre gözlerini kapatıp yattı. Uyumak için bir koyun sürüsü hayal etti, bir ak, bir kara, bir ak, bir kara, yine bir ak, bir kara...

Sabah, kahvaltıdan sonra Bach annesine mektup yazdı. Alnını kırıştırdı, derin bir iç çekti. Yazdıklarının hiçbiri annesinin hoşuna gitmeyecekti. Ama son zamanlarda hissettiklerini ona anlatmak zorundaydı. İzne gittiğinde ona hiçbir şey söylememişti. Ama annesi, oğlunun öfkesini, babasıyla ilgili birbirinin aynı, sonu gelmez anıları dinlemek istemediğini görmüştü.

Annesi, onun, babasının inancına ihanet ettiğini düşünecek. Ama hayır. İhanet ettiğini kabul etmiyor.

Sabah tedavilerinden yorgun düşen hastalar sessizce yatıyorlardı. Kaleci'nin gece boşalan yatağına bir ağır yaralı yatırmışlardı. Bilinçsiz bir halde yatıyordu ve hangi birlikten olduğunu öğrenmek olanaksızdı.

Yeni Almanya'nın insanlarının bugün ona çocukluk arkadaşlarından daha yakın olduğunu annesine nasıl anlatmalı?

Hastabakıcı geldi ve soru sorar gibi, "Teğmen Bach?"

dedi.

‘'Benim,” dedi Bach ve yazmaya başladığı mektubu eliyle kapadı.

“Bir Rus kadın sizi soruyor Teğmen.”

“Beni mi?" diye sordu Bach şaşırarak. Stalingrad'dan tanıdığı Zina'nın geldiğini anladı. Bulunduğu yeri nasıl öğrenebiliri işti? Bunu ona bölük sıhhiye arabasının sürücüsünün söylediğini hemen anladı. Sevindi, duygulandı, karanlıkta yola çıkmak ve geçen arabaları durdurup binmek, altı-sekiz kilometre yolu yaya yürümek gerekiyordu. Bach, kadının iri gözlü solgun yüzünü, ince boynunu, başındaki gri başörtüsünü gözünde canlandırdı.

Koğuşta ise bir kahkaha kopmuştu.

• - »

“İşte Teğmen Bach!” diyordu Geme. “İşte bu da yerel halk arasındaki çalışma.”

Fresser, parmaklarındaki suyu silkeler gibi ellerini sallıyor ve şöyle diyordu:

"Hastabakıcı, kadını buraya çağır. Teğmenin yatağı yeterince geniş. Biz onlan evlendiririz ”

Keşifçi Krap ise, "Kadın, köpek gibidir, erkeğin peşinden gelir,” dedi.

Bach birden sinirlendi. Kadın ne hayal etmişti? Hastaneye nasıl gelebilmişti? Rus kadınlarla ilişki kurmak subaylara yasaktı zaten. Ya hastanede Bach'ın akrabaları ya da Forster ailesinin tanıdıkları çalışıyorlarsa? Bu kadar önemsiz ilişkilerde bir Alman kızı bile onu ziyarete kalkışmazdı...

Baygın halde yatan ağır yaralı nefretle gülüyormuş gibi geldi.

“O kadına yanına gelemeyeceğimi söyleyin,” dedi kaşlarını çatarak, sonra neşeli konuşmaya katılmamak için hemen kalemi eline alıp, yazdıklarını okumaya koyuldu.

"... Şaşırtıcı bir şey, yıllarca devletin beni ezdiğini kabul ettim. Oysa şimdi, devletin benim ruhumun sözcüsü olduğunu anladım... Kolay bir yazgı istemiyorum. Gerekirse eski dostlarımla bağlarımı koparırım. Yanına gideceğim kişilerin beni hiçbir zaman kendilerinden saymayacaklarını biliyorum. Ama içimdeki en önemli şey için kendimi kıskıvrak bağlayacağım...”

Koğuştaki neşe ise devam ediyordu.

“Şşş, rahatsız etmeyin onu. Nişanlısına mektup yazıyor," dedi Gerne.

Bach gülmeye başladı. Birkaç saniye tutabildiği kah* kahası, hıçkırığı anımsatıyordu. Şimdi güldüğü gibi ağla-yabileceğini düşündü.

13

6. Piyade Ordusu'nun komutanı Friedrich Paulus’u sık görmeyen generaller ve subaylar, korgeneralin düşüncelerinde ve ruhsal durumunda değişiklik olmadığını düşünüyorlardı. Ölçülü davranması, emirlerinin niteliği, küçük

özel yorumlan da, ciddi raporları da dinlerken gülümsemesi, korgeneralin eskisi gibi savaş koşullarını kendine bağlı kıldığını kanıtlıyordu.

Sadece komutana yakın olan kişiler, yaveri olan Albay Adams ve Ordu Kurmay Başkanı General Schmidt, Stalingrad çarpışmalan sırasında Paulus'un ne kadar değiştiğini fark ediyorlardı.

Eskisi gibi tatlı espriler yapan hoşgörülü ya da kibirli biri olabiliyor, subaylannın yaşamlanna arkadaşça girebiliyordu. Eskisi gibi alayların ve tümenlerin çarpışmaya girmesi, rütbelerin yükseltilmesi ve indirilmesi, nişanların imzalanması onun yetki s indeydi. Eskisi gibi tiryakisi olduğu purolan içiyordu... Fakat asıl önemli olan gizli, manevi bir şey günden güne değişiyordu ve nihai bir değişime hazırlanıyordu.

Koşullara ve sürelere hâkimiyet duygusu generali terk ediyordu. Daha geçenlerde ordu karargâhı İstihbarat Dairesi'nin raporlanna sakin bir bakışla göz gezdirmişti. Ruslann ne düşündükleri, Ruslann yedeklerinin harekete

geçmesinin önemli olup olmadığı umurunda değil miydi?

Adams, sabahlan masasma koyduğu rapor ve belge dosyalarından komutanın ilk önce Rusların gece hareketlerine ilişkin istihbarat bilgilerini aldığını görmüştü.

Adams bir keresinde belgelen dizdiği sırayı değişti-

o

rip başa istihbarat Dairesinin raporlarını koymuştu. Pau-lus dosyayı açmış, en üstteki belgeye bakmıştı. Paulus’un uzun kaşlan yukan kalkmış, ardından dosyayı pat diye kapatmıştı.

Albay Adams münasebetsizlik ettiğini anlamıştı. Korgeneralin kısa, acır gibi görünen bakışı albayı şaşırtmıştı.

Birkaç gün sonra Paulus, her zamanki sırasına konmuş raporları ve belgeleri incelemiş, gülümseyerek yaverine, “Bay yenilikçi, gözlemci bir insansınız galiba siz," demişti.

Bu sakin sonbahar akşamı General Schmidt zafer kazanmış gibi bir ruh haliyle Paulus'a rapor vermeye gelmişti.

Schmidt, geniş köy yolundan komutanın evine doğru yürüyor, gece içtiği tütünün acı kokusunun yapışıp kaldığı boğazını temizleyen soğuk havayı zevkle içine çekerek batan bozkır güneşinin koyu renklerine boyanmış gökyüzüne bakıyordu. Sakindi, resim sanatını ve oğle yemeğinden sonra gelen geğirtilerin onu artık rahatsız etmediğini düşünüyordu.

Akşam vakti ıssız, sakin bir yolda yürüyordu ve büyük ve ağır siperli bir şapkanın altındaki kafası, kanlı Stalingrad Çarpışması süresince herhangi bir gün beklenen en sert çatışmada ortaya çıkması gereken şeylerle doluydu. Komutanın onu buyur edip dinlemeye hazırlandığı sırada da bunları söyledi.

“Kuşkusuz bizim silah tarihimizde bir hücum için kıyaslanmayacak kadar çok teknik aracın seferber edildiği olmuştur. Ancak bu kadar küçük bir cephe parçasında karada ve havada benzeri bir yoğunluk yaratmam hiçbir zaman gerekmemişti.”

Paulus, kurmay başkanını dinlerken sanki bir general değilmiş gibi sırtını hafifçe kamburlaştırarak oturuyor, Schmidt'in grafik sütunları ve harita kareleri üzerinde oraya buraya koşan parmağını izleyerek başını çabuk ve uysal bir hareketle çeviriyordu. Bu hücumu Paulus tasarlamıştı. Parametrelerini Paulus belirlemişti. Ama şimdi çalıştığı en parlak kurmay başkanı olan Schmidt'i dinlerken yapılacak operasyonun hazırlık ayrıntıları içinde kendi düşüncelerini tanıyamıyordu.

Sanki Schmidt, Paulus'un bir muharebe programı haline getirilen düşüncelerini açıklamıyordu da, Paulus'a kendi istediklerini dayatıyor, Paulus'un isteğine karşı piyadeyi, tankları, istihkâm taburlarını hazırlıyordu.

“Evet, evet, yoğunluk,” dedi Paulus. “Sol kanadımızdaki boşlukla karşılaş tın nca çok etkileyici görünüyor.”

“Bir şey yapamıyorsun,” dedi Schmidt, “doğudaki topraklar, Alman askerlerinin yetmeyeceği kadar geniş.”

“Bu durum bir tek beni kaygılandırmıyor, Von Weichs bana, ‘Biz yumruğumuzla değil, uçsuz bucaksız doğu topraklannın üzerinde açılan parmaklarımızla vuruyorduk,’ dedi. Bu durum sadece Weichs’i kaygılandırmıyor. Bu durum yalnız...”

Sözünü tamamlamadı.

Her şey hem gerektiği gibi gidiyordu, hem de gerektiğinden farklı gidiyordu.

Savaşın gerçek ruhu, çarpışmalarla geçen son haftaların rastlantısal belirsizliklerinde ve kötü aynntılarda son derece yeni bir şekilde, keyifleri kaçırarak ve umutlan yok ederek ortaya çıkacak gibiydi.

m

istihbarat, Sovyet askerlerinin kuzeybatıda toplandığını ısrarla rapor ediyordu. Uçaklar onları durdurabilecek güçte değildi. Weichs, Paulus ordusunun kanatlarında yedek Alman askerlerine sahip değildi. Weichs, Rumen birliklerinde Alman radyo istasyonları kurarak Rusları yanlış haberlerle şaşırtmaya çalışıyordu. Ama böyle yapmakla Rumenler Alman olmuyordu.

Başlangıçta zaferle sonuçlanmış gibi görünen Afrika seferi; Dunkirk’te, Norveç’te, Yunanistan'da İngılizlerin yenilgiye uğratılması, ancak bunun Britanya Adalarinın ele geçirilmesiyle sonuçlanmaması; doğuda kazanılan muazzam zaferler, Sovyet ordularını kesin yenilgiye uğratarak kapatılamayan Volga ya doğru bin kilometrelik gedik. Her zaman en önemli şey yapılmış bitmiş gibi görünür ve eğer iş bir sonuca varmazsa o zaman bu yalnızca rastlantıyla ortaya çıkmış, anlamsız bir gecikme olur...

Onu Volga’dan ayıran şu birkaç yüz metre, yarı yarıya yıkılmış fabrikalar, bir kısmı yanmış kutu gibi evler, yazın yapılan hücum sırasında ele geçirilen topraklarla karşılaştırılınca nedir ki... Ama Rommel’i de Mısır vahasından birkaç kilometrelik çöl ayırıyordu. Yenilmiş olan Fransa’da tam bir zafer kazanmak için de Dunkirk’teki birkaç saat ve birkaç kilometre yeterli olmadı... Düşmanı kesin olarak yenmek için her zaman ve her yerde birkaç kilometre yeterli olmuyor, her zaman ve her yerde boş kanatlar, zafer

kazanmış orduların arkasında çok büyük boşluklar bulunuyor, yedekler yeterli olmuyor.

Geçen yaz! O günlerde yaşadıkları insana yaşamında ancak bir kez nasip olur herhalde. Hindistan'ın soluğunu yüzünde hissetmişti. Eğer ormanları önüne katıp sürükleyen, nehirleri yataklarından çıkaran çığın hissetme gücü olsaydı, onun o günlerde hissettiklerini hissederdi.

O günlerde Almanların kulağının Friedrich adına alıştığı düşüncesi akıllara gelmişti. Elbette ciddi olmayan, şaka yollu bir düşünce, ama yine de böyle bir düşünce vardı. Ancak tam da o günlerde kotii sert bir kum

w - - *r*

tanesi kâh ayağının altında, kâh dişlerinin arasında çıtır-damıştı. Karargâhta muzaffer ve mutlu bir gerginlik hüküm sürüyordu. Birlik komutanlarından yazılı raporlar, sözlü raporlar, radyo raporları, telefon raporları alıyordu. Artık ağır bir çarpışma değil, Alman zaferinin sadece simgesel ilanı kalmış gibiydi... Paulus telefon almacını eline aldı.”Sayın Korgeneral..." Arayan kişiyi sesinden tanımıştı, askeri mesai konuşmaları havadaki ve radyo yayınlarındaki zafer çanlarıyla tam uyumlu olmuyordu.

Tümen komutanı Weller, kendi bölgesinde Rusların hücuma geçtiklerini, hemen hemen tabura yakın büyüklükte bir Rus piyade birliğinin kuşatmayı yararak batıya geçmeyi ve Stalingrad İstasyonu’nu işgal etmeyi başardığını rapor etti.

Hissettiği can sıkıntısı işte bu önemsiz olayla sıkı bir şekilde bağlantılıydı.

Schmidt savaş emrinin taslağını yüksek sesle okudu, komutanla arasındaki özel ilişkiler çok iyi olsa da resmiyet duygusundan uzak olmadığının işareti olarak omuzlarını geriye attı ve çenesini hafifçe yukarı kaldırdı.

Ve korgeneral bir askere, bir generale uymayan bir şekilde ansızın sesini alçaltıp Schmidt’i şaşırtan şu tuhaf sözleri söyledi:

"Ben başarıya ulaşacağımıza inanıyorum. Ama ne var biliyor musunuz? Aslında bizim bu kentte savaşmamız tamamen gereksiz ve anlamsız.”

“Stalingrad’daki kuvvetlerin komutanından beklenmedik bir şey,” dedi Schmidt.

“Beklenmedik mi, diyorsunuz? Stalingrad ulaşım yollarının merkezi olmaktan, ağır sanayinin merkezi olmaktan çıktı. Bundan sonra burada ne yapacağız? Astra-han-Kalaç hattı boyunca Kafkas ordulannın kuzeydoğu kanadına siper olabiliriz belki. Bu iş için Stalingrad’a gerek yok. Ben başarı kazanacağımıza inanıyorum Schmidt,

traktör fabrikasını ele geçireceğiz. Ama bunu yapınca yan kanadımızı kapatmış olmayacağız. Von Weİchs, Rusların vuracaklarından kuşku duymuyor. Blöf onlan durdurmaz.”

Schmidt şöyle dedi:

“Olaylar gelişince anlamlan da değişiyor, ama Füh-rer işi sonuca ulaştırmadan asla geri adım atmaz.”

Paul us’a göre, felaket de asıl en parlak zaferlerin azım ve kararlılıkla sonuca ulaştmlmadığı için meyvelerini vermemesindeydi; yine ona göre, bir başkomutanın gerçek gücü, anlamını yitirmiş görevleri yerine getirmeyi reddetmekte ortaya çıkardı.

Ama General Schmidt'in inatçı ve zeki gözlerine karak şöyle dedi:

“İsteğimizi büyük stratejiste dayatacak değiliz.” Hücum emrinin taslağını masadan aldı ve imzaladı. “Özel gizlilik koşulu göz Önüne alınarak sadece dört nüsha/' dedi Schmidt.

14

Darenskiy’in bozkır ordusunun karargâhından yola çıkıp geldiği birlik, Stalingrad Cephesi'nin güneydoğu kanadında, Hazar Denizi boyunca uzanan susuz kumluklarda bulunuyordu.

Göl ve nehir suyunun yanında bulunan bozkırlar şimdi Darenskiy'e vaat edilmiş topraklar gibi geliyordu, buralarda yabanibuğday yetişiyor, ağaçlar büyüyor, atlar kişniyordu.

Nemli havaya, tan vakti çiye, kuru ot hışırtısına alışkın binlerce insan ıssız, kumlu düzlüğe yerleşmişti. Kum bu insanların tenini dövüyor, kulaklarına doluyor, darının ve buğdayın içinde çıtırdıyor, tuzun içinde, tüfeğin sürgüsünde, saatin mekanizmasında kum, askerlerin düşlerinde kum... İnsan vücudunun, burun deliklerinin, gırtlağının, baldırlarının işi zordur burada. Burada insan vücudu, basılmış tekerlek izinden çıkmış, yol falan izlemeden gıcırtıyla kayıp giden bir araba gibi yaşar

Darenskiy, bütün gün topçu mevzilerinde dolaştı, insanlarla konuştu, krokiler çizdi, silahlan, mühimmat depolannı gözden geçirdi. Akşama doğru bitkin düşmüştü, başı zonkluyor, gevşek kum zeminde yürümeye alışkın olmayan ayaklan sızlıyordu.

Darenskiy uzun zaman önce fark etmişti, geri çekilme günlerinde generaller emirleri altındaki insanların gereksinimlerine özel bir dikkat gösterirlerdi; komutanlar ve Askeri Kurul üyeleri cömertçe Özeleştiri yaparlar, kuşkucu olurlar ve alçakgönüllülük gösterirlerdi.

Acımasız geri çekilme dönemlerinde, düşmanın üstün, başansızlıklann suçlusunu arayan Stavka’nın ise kızgın olduğu dönemlerdeki kadar zeki, leb demeden leblebiyi anlayan insan orduda hiçbir zaman bulunmaz Ama burada, kumlann arasında uykulu bir umursamazlık insanlan avcunun içine almıştı. Karargâh ve kıta komutanlan, bu dünyada ilgilenecekleri hiçbir şey olmadığından, kumun yann da, öbür gün de, bir yıl sonra da yine olacağından sanki emindiler.

Topçu Alayı Kurmay Başkanı Yarbay Bova, Darens-kiy’i gece kalmak üzere evine çağırdı. Bova, soyadının kahramanlığına[1] karşın hafif kambur, kel kafalı biriydi, bir kulağı da ağır işitiyordu. Çağn üzerine cephe topçu karargâhına gelmiş ve olağanüstü belleğiyle herkesi şa-

î. Rus halkı arasında çok sevilen destan kahramanı Bovin kastediliyor. (Ç.N.)

şırtmıştı. Dar, kambur omuzlarının üzerinde oturan dazlak kafasının içinde sanki rakamlardan, batarya ve tümen numaralarından, yerleşim yerlerinin adlarından, komutanların soyadlanndan, yükseklik işaretlerinden başka bir şey olamazdı.

Bova, duvarları kille ve gübreyle sıvanmış ahşap bir kulübede oturuyordu, evin zemini katranlı karton parçalarıyla kaplıydı. Kulübenin, kum düzlükte oraya buraya dağılmış diğer komutan evlerinden hiç farkı yoktu.

“Aa, merhaba!" dedi Bova ve Darenskiy’in elini geniş bir hareketle sıktı. “Nasıl, güzel mi?" diye duvarları gösterdi. “Burada, gübreyle sıvanmış bu köpek kulübesinde kışı geçirmemiz gerekiyor."

Sessiz, sakin Bova'nın kendisine hiç benzemeyen farklı bir hal almasına şaşıran Darenskiy, “Evet, pek iyi değil," dedi.

Bova, Darenskiy’i bir Amerikan konserve sandığının üstüne oturttu ve kenarlarına kurumuş diş tozu yapışmış, matlaşmış kesme cam bir bardağa votka doldurdu, ıslak bir gazete sayfasının üstünde duran yeşil domates turşusunu Darenskiy’in önüne doğru sürdü.

“İçki ve meyveden buyurun, yarbay yoldaş!" dedi Bova.

Darenskiy, bütün içki içmeyen insanlar gibi korka korka birkaç yudum aldı, bardağı kendinden biraz uzağa bıraktı ve Bova’ya orduyla ilgili sorular sormaya koyuldu. Ancak Bova iş konuşmalarından kaçınıyordu.

“Yarbay yoldaş/' dedi Bova, “ben işle kafayı bozmuştum, hiçbir şeyle ilgilenmiyordum, Ukrayna’da kaldığımız sırada ne kadınlar vardı, hele Kuban’da, aman Tanrım... hem de koşa koşa geliyorlardı, bir göz kırpman ye-terliydi! Ama ben, salak ben, kıçımı Harekât Dairesi’ne koymuştum, aklım başıma geç geldi, kumların ortasında!"

Bova'nın bir kilometrelik cephe hattına düşen ortalama asker yoğunluğundan ve kumlu çöl koşullarında toplara karşı havan toplarının üstünlüklerinden söz etmek istememesine ilk başta sinirlenen Darenskiy bu yeni konuşma konusuyla da ilgileniyordu.

“Tabii/’ dedi, “Ukrayna’da kadınlar olağanüstü ilginçtir. 1941’de, karargâh Kiev’deyken, Ukraynalı bir hanımla görüşüyordum, savcılıkta çalışan birinin karısıydı, bir afet!"

Ayağa kalktı, elini yukarı kaldırdı, parmaklarını alçak tavana değdirdi ve ekledi:

“Kuban konusunda da sizinle tartışmaya niyetim yok. Kuban, bu anlamda ilk sıralardan birine konabilir, güzellerin yüzdesi olağanüstü yüksektir."

Darenskiy’in sözleri Bova’nın üzerinde güçlü bir

etki yapmıştı.

Bir küfür savurdu ve ağlamaklı bir sesle şöyle haykırdı:

Şimdi Kalmuk kadınlarına ne buyurulur!"

«ı

“Öyle demeyin!" diye Bova’nın sözünü kesti Darenskiy, sonra pelin ve bozkır dumanı kokan esmer, el-macıkkemikleri çıkık kadınlar üzerine oldukça usturuplu bir konuşma yaptı. Bozkır ordusu karargâhından Alla Sergeyevna'yı anımsadı ve konuşmasını şu sözlerle bitirdi: "Evet, genel anlamda haklı değilsiniz, her yerde kadınlar var. Çölde su yok, doğru, ama kadınlar var.”

Ancak Bova ona yanıt vermedi. Darenskiy Bova’nın uyuduğunu hemen fark edip ev sahibinin çok sarhoş olduğunu düşündü.

Bova, ölüm döşeğindeki birinin inlemelerini anımsatan bir horultuyla uyuyordu, başı yataktan sarkmıştı Darenskiy, Rus erkeklerinin içinde sarhoşlara karşı doğan özel bir sabır ve iyilikle Bova'nın başının altına yastık koydu, ayağının altına gazete serdi, ağzından akan salyaları sildi ve nerede yatabileceğine bakmak için etrafa göz gezdirdi.

Darenskiy, ev sahibinin kaputunu yere serdi, onun üstüne kendisininkini attı, görev sırasında hem bir büro, hem kiler, hem de temizlik malzemelerini taşıdığı bir kap olarak hizmet eden şişkin subay çantasını yastık niyetine yerleştirdi.

Dışarı çıktı, soğuk gece havasını içine çekti, kara Asya göğünde bu dünyaya ait olmayan aleve göz atıp küçük bir çığlık attı, yıldızlardan gözlerini

ayırmadan küçük ihtiyacını gördü, "Evet, uzay," diye düşündü ve yatmaya gitti.

Ev sahibinin kaputunun üstüne yattı, kendisininkini üstüne örttü ve gözlerini kapatacağı yerde geniş geniş açtı. Kafasını kurcalayan keyifsiz bir düşünce vardı.

Çevresini saran yoksulluk, ne kadar umutsuz, ne kadar kara! İşte yerde yatıyor, domates turşusu artıklarına, içinde herhalde büyük siyah markalı, dar ve kısa bir pamuklu havlunun, buruş buruş yaka altlıklarının, boş bir tabanca kılıfının, ezik bir sabunluğun bulunduğu mukavva çantaya bakıyor.

Sonbaharda gecelerini geçirdiği Verhne-Pogromno-ye köyündeki kulübe bugün ona zengin görünüyor. Bir yıl sonra ise bugünkü bu kulübe ona şahane görünecek, artık ne usturanın, ne çantanın, ne delik deşik dolaklarının olmayacağı herhangi bir çukurda aklına gelecek.

Topçu karargâhında çalıştığı aylarda ruhunda büyük değişimler oldu. Yeme isteği gibi güçlü bir gereksinim olan çalışma açlığı doyuruldu. Artık çalıştığı için kendini mutlu hissetmiyordu, her zaman karnı tok olan bir insan da kendini mutlu hissetmez zaten.

Darenskiy iyi çalışırdı, komutanları onu çok beğenirlerdi. İlk zamanlar bu durum onu sevindiriyordu, gerekli, yeri doldurulamaz biri sayılmaya alışkın değildi. Yıllardır tam tersi bir duruma alışmıştı.

Darenskiy, birlikte çalıştığı insanlara karşı içinde doğan üstünlük duygusunun neden gerçekten güçlü olan iş arkadaşlarına karşı içinde hoşgörü ve iyi niyet uyandırmadığını düşünmüyordu. Ama, belli ki, o güçlü biri değildi. Sık sık öfkelenir, bağırır, küfrederdi, sonra kalbini kırdığı insanlara acıyla bakar, ama onlardan hiçbir zaman af diiemezdi. Kızarlardı ona, ancak kötü biri olarak görmezlerdi. Stalingrad Cephesi karargâhında Darenskiy'e karşı belki de bir zamanlar Güneybatı karargâhında Novikov'a davranıldığından daha iyi davranıyorlardı. Verdiği koca koca sayfalar dolusu raporların büyük adamların Moskova'daki daha büyük adamlara verdikleri raporlarda kullanıldığını söylüyorlardı. Zor zamanlarda aklının ve çalışmasının önemli ve yararlı olduğu belliydi. Oysa karısı, onu gevşek, ikiyüzlü ruhunu yalan dolanlarla saklamayı başaran bir halk düşmanı

sayarak savaştan beş yıl önce bırakıp gitmişti. Hem baba hem de ana tarafından kötü anket verileri yüzünden genellikle iş bulamıyordu. Kendisinin kabul edilmediği bir işe aptallığıyla ya da cahilliğiyle tanınan birinin alındığını öğrendiğinde ilk zamanlar üzülüyordu. Sonraları Darenskiy'e, sorumluluk isteyen etkili bir işi ona emanet etmeleri gerçekten olanaksızmış gibi geldi. Kamptan sonra artık değersiz biri olduğunu ciddi ciddi hissetmeye başlamıştı.

Ve işte bu korkunç savaş döneminde öyle olmadığı ortaya çıkmıştı.

Ayaklarının birden kapının altından giren soğuk havayı hissetmesiyle kaputunu omuzlarının üzerine çeken Darenskiy, şimdi bilgilerinin ve yeteneklerinin gerekli olduğu bir sırada bir kümeste yerlerde süründüğünü, develerin tiz ve iğrenç seslerini duyduğunu, tatil yerlerini ve yazlık evleri değil, temiz bir çift don ve kullanılmış

bir banyo sabunu parçasıyla yıkanabilmeyi hayal ettiğini düşünüyordu.

Yükselmesinin hiçbir maddi bağlantısı olmamasıyla gurur duyuyordu. Ama bu durum onu sinirlendiriyordu aynı zamanda.

Kendine güveni ve kendini beğenmişliği günlük yaşamda sürekli bir çekingenlikle birleşiyordu. Darenskiy yaşam nimetlerinden galiba hiçbir zaman nasibini alamayacaktı.

Sürekli kararsızlık duygusu, bir alışkanlık halini almış olan sürekli para sıkıntısı, sırtında hep eski püskü, kötü bir giysi olduğu duygusu, çocukluk yıllarından beri alıştığı duygulardı.

Şimdi, başarılı olduğu bir dönemde de bu duygu yakasını bırakmıyordu.

Askeri Kurul'un yemekhanesine girdiğini ve büfedeki kızın ona, “Yarbay yoldaş, sizin genel askeri kantinde yemek yemeniz gerekiyor,” diyeceğini düşününce içini bir korku kaplıyordu. Sonra herhangi bir yerde bir toplantıda şakacı bir general göz kırpıp, “Ee, yarbay, Askerî Kurul yemekhanesindeki bol etsuyuyla pişirilmiş borç nasıldı?” diyordu. Sadece generallerin değil, gazete fotoğrafçılarının da yemek yerken, içki içerken, kendilerine ne benzin, ne de sigara verilmeyecek yerlerde benzin, üniforma,

sigara isterken bir ev sahibi gibi takındıkları kendinden emin tavır onu her zaman hayrete düşürüyordu.

Yaşam böylece geçiyordu, babası yıllardır bir işe giremiyordu, ailenin geçimini stenograf olarak çalışan annesi sağlıyordu her zaman.

Gecenin bir yansında Bova horlamayı kesti ve Darenskiy merak ederek Bova'nın yatağından gelen sessizliğe kulak kabarttı.

“Siz uyumuyor musunuz, yarbay yoldaş?” diye sordu Bova ansızın.

“Hayır, uykum yok,” diye yanıtladı Darenskiy.

“Kusura bakmayın, sizi daha iyi bir yerde yatıramadım, sızmışım,” dedi Bova. "Ama şimdi kafam ayık, sanki hiç içmemiş gibiyim. Biliyor musunuz, yatıyorum ve düşünüyorum, nasıl oldu da bu feci yere düştük diye. Bu deliğe düşmemize kim yardımcı oldu?"

"Kim yardımcı olacak, Almanlar,” diye karşılık verdi Darenskiy.

"Ama siz yatağa geçin, yerde ben yatayım,” dedi Bova

“Yok canım, ben burada da rahatım.”

“Ev sahibinin yatakta, konuğun yerde yatması, Kafkas geleneğine uymaz.”

"Zararı yok, biz Kafkasyalı değiliz."

"Artık neredeyse Kafkasyalıyız, Kafkasların eteklen yanı başımızda. Almanlar yardımcı oldular diyorsunuz, evet ama yalnız Almanlar değil, biz de kendimize yardım ettik."

Bova galiba yerinden doğrulmuştu, yatak güçlü bir sesle gıcırdadı.

"Hmm, evet," dedi Bova.

"Evet evet evet/’ dedi Darenskiy yerden.

Bova, konuşmayı özel, alışılmamış bir yola sokmuştu. Çok az tanıdığı biriyle böyle bir konuşmaya başlamak gerekir mi diye düşünerek ikisi de susuyordu. Görünüşe göre bu düşünme hali az tanıdığı biriyle böyle bir konuşma yapmanın gerekli olmadığı sonucuna vardır-mıştı.

Bova bir sigara yaktı.

Kibrit parladığında Darenskiy, Bova'nın yüzünü gördü. Bu yüz ona ezik ve asık, yabancı göründü.

Darenskiy de bir sigara yaktı.

Bova, kibritin ışığında dirseklerinin üstünde doğrul-muş olan Darenskiy'in yüzünü gördü. Onun yüzü de soğuk ve kötü niyetli, yabancı göründü.

Yapılması gerekmeyen konuşma her nedense tam da bundan sonra yapıldı.

“Evet,” dedi Bova, ama bu kez uzatarak değil, kısa ve kesin bir şekilde, “bürokrasi ve bürokratlar buraya sürüklenmemize yardım ettiler.”

"Bürokratizm,” dedi Darenskiy, "kötü bir iştin Şoförümün söylediğine göre, köylerinde kimsenin yarım litrelik votka almadan rapor yazmadığı şimdiki gibi bir bürokrasi savaştan önce yokmuş kolhozda.”

“Gülmeyin, gülünecek bir şey yok,” diye Darenskiy’ in sözünü kesti Bova, “bilirsiniz, bürokrasi bir şaka değil, barış döneminde insanları Şeytan bilir ne hale getirdi. İleri hat koşullarında bürokrasi daha da kötü olabilir. Bakın hava birliklerinden birinde şöyle bir olay olmuş: Pilot, yanan uçaktan atlamış, kendisine bir şey olmamış, ama üstündeki pantolon yanmış. Adama yeni pantolon vermemişler! Düpedüz rezalet, levazım müdür yardımcısı eskime süresi dolmadı diye pantolon vermeyi kabul etmiyormuş! Konu birlik komutanına gidinceye dek pilot üç gün pantolonsuz kalmış ”

“Bağışlayın ama bu saçma bir şey,” dedi Darenskiy, "aptalın biri bir yerde pantolon vermekte gecikti, diye geri çekilmiyorlar ya Brest'ten Hazar boyundaki çöle kadar. Gereksiz bir iş, savsaklama.”

Bova yüzünü ekşiterek inledi ve şöyle dedi:

“Ben sırf pantolon yüzünden mi diyorum. Buyurun size bir olay daha: Küçük bir piyade birliği kuşatılmış, insanlar aç kalmışlar. Bir hava birliği bu insanlara paraşütle yiyecek atma emri almış. Ama Levazım Dairesi yiyecek vermeyi kabul etmemiş, irsaliyenin imzalanması bizim için gerekli, eğer bu torbalar uçaktan atılacaksa aşağıdakiler nasıl imzalayacaklar, demişler. Levazımcı inat etmiş, vermemiş. Yukardan bir emirle ikna etmişler.” Darenskiy gülümsedi:

“Komik bir olay, ama yine de önemli bir şey değil. Ukalalık. İleri uç koşullarında bürokrasi feci şekilde kendini gösterebilir 'Bir adım geri atılmayacak’ emrini biliyor musunuz? İşte Alman yüzlerce insanı dövüp duruyor, oysa onları tepenin ters yamacına çekmek gerekiyor Böylece hem insanlar güvende olurlar, hem hiçbir taktik yenilgi olmaz, hem de donanım korunur. Ama 'Bir adım geri aulmayacak’ diye bir emir var işte. Bu emirle, hem araç gereci, hem de insanları ateş altında bırakıyorlar ve

yok ediyorlar"

"Öyle, öyle, çok doğru," dedi Bova, “kırk bir yılında tam da bu 'Bir adım geri atılmayacak' emrini denetlemek için Moskova’dan iki albayı bizim orduya göndermişlerdi. Albayların altlarında arabaları yoktu, oysa biz üç günde Gomel’den iki yüz kilometre geri çekilmiştik. Almanların eline geçmesinler diye albayları kamyona, yanıma aldım, kamyonun kasasında sarsılıp duruyorlar ve, 'Bir adım geri atılmayacak' emrinin uygulandığını gösteren belge verin bize,’ diye benden rica ediyorlar... Hesap verme meselesi, hiçbir şey yapamıyorsun.”

Darenskiy, sanki daha derine dalacakmış gibi göğsüne hava doldurdu, galiba daldı ve şöyle dedi:

“Bürokrasi, yetmiş Alman’a karşı bir tepeyi tek başına savunarak saldırıyı durduran bir makineli tüfek eri öldüğünde, ordu onun önünde eğilip, şapkasını çıkartırken öte yandan askerin veremli karısı oturduğu evden kovulduğu zaman ve bölge sovyeti başkanı kadına, ‘Defol, küstah!’ diye bağırdığı zaman korkunçtur. Biliyor musunuz, bir adama yirmi dört tane anket doldurması emredildiği ve bu adam en sonunda bir toplantıda, 'Yoldaşlar, ben sizden biri değilim/ diye itirafta bulunduğu zaman bu bürokrasidir. Bir insan, 'Evet evet, işçi-köylü devleti, ama benim babam ve

annem asilzadedir, emekçi olmayan, yozlaşmış insanlardır, kolumdan tutup atın beni, o zaman her şey düzelir,’ dediğinde bu bürokrasidir/'

“Ben bunu bürokrasi olarak görmüyorum/’ diye karşı çıktı Bova. “Gerçekten de öyle, devlet bir işçi-köylü devleti ve bu devleti işçiler ve köylüler yönetiyor. Bunun neresi kötü? Haklı bir şey Burjuva devlet zaten ayakta-kımına güvenmez."

Darenskiy şaşırmıştı, galiba konuştuğu adam tamamen farklı bir yönde düşünüyordu.

Bova bir kibrit çaktı ve sigarasını yakmadan kibriti tutup Darenskiy’in olduğu tarafı aydınlattı.

Darenskiy, savaş alanında bir düşmanın projektörüne yakalanmış gibi bir duyguyla gözlerini kıstı.

Bova ise şöyle dedi:

"Ben, saf işçi soyundan geliyorum, babam işçiydi, dedem işçi. Benim anketim cam gibi pınl pırıl. Ama anlaşılıyor ki, ben de savaştan önce uygun biri sayılmıyordum."

“Neden uygun sayılmıyordunuz?” diye sordu Darenskiy.

“Eğer işçi-köylü devletinde asizadelere karşı sakıngan davranıyorlarsa ben bunu bürokrasi olarak görmüyorum. Ama savaş öncesinde bir işçi olan benim yakama neden yapıştılar? Patates seçmeye Meyve-Sebze Birliği nin deposuna mı gitsem, sokakları mı süpürsem bilmiyordum. Oysa ben tam da sınıfsal görüş açısından düşüncemi belirtiyordum: Yöneticileri eleştiriyordum, artık çok güzel koşullarda yaşıyorlardı. Kovdular beni. Eğer işçi kendi devletinde zarar görüyor, acı çekiyorsa bence bürokrasinin ana kökü burada demektir.”

Darenskiy birden karşısındaki adamın bu sözleriyle çok önemli bir şeye değindiğini hissetti ve ruhunu coşturan, yakan bir konuda konuşma ve aynı şeyi başkalarından dinleme alışkanlığına sahip olmadığı için anlatılması zor, güzel bir şey hissetti: Düşündüğünü sağını solunu kollamadan, korkusuzca

söyleme ve zihnini özellikle kurcalayan, rahatsız eden, zihnini kurcaladığı ve rahatsız ettiği için hiç kimseyle konuşmadığı bir konuda tartışma mutluluğu.

Ama burada, bu kulübede, yerde, gece vakti içki içmiş ve ayılmış gösterişsiz bir askerle yaptığı sohbette, çevresinde Batı Ukrayna'dan bu çöle kadar gelmiş insanların varlığını hissederken her şey galiba farklıydı. Basit, doğal, istenen ve gerekli, ama erişilmez ve inanılmaz bir şey, bir insanın bir insanla içtenlikli konuşması gerçekleşmişti!

“Hangi konuda haksızsınız?” dedi Darenskiy. "Burjuvalar ayaktakımını senatoya sokmuyorlar, bu doğru, ama eğer bir yoksul milyoner olursa o zaman senatoya girmesine izin verirler. Fordlar da işçilikten geldiler Bizde komuta mevkilerine burjuvaziyi ve büyük toprak sahiplerini bırakmıyorlar, bu doğru. Ama eğer emekçi bir insana sırf babası ve dedesi zengin köylü ya da din adamı olduğu için suçlu damgası basılıyorsa bu bambaşka bir şeydir. Burada sınıfsal bakış açısı yoktur. Sanıyor musunuz ki, kampta eziyet çektiğim günlerde Putilov Fabrı-kası'nın işçilerine ve Donetskli maden işçilerine rastlamadım? Ne kadar istersen hem de! Bürokrasinin, devle* tin gövdesindeki bir ur olmadığını düşündüğün zaman bürokrasi korkunçtur, çünkü uru kesip kurtulmak mümkündür. Bürokrasinin devlet demek olduğunu düşündüğün zaman da bürokrasi korkunçtur. Savaş sırasında hiç kimse Personel Dairesi başkanlarının uğrunda ölmek istemez. Ancak bir dalkavuk bir dilekçenin üstüne 'Reddedildi’ diye yazabilir ya da bir askerin dul karısını çalışma odasından kovabilir Oysa Almanları kovabilmek için güçlü, gerçek bir insan olmak gerekir.”

"Doğru/[1] dedi Bova.

“Küskün değilim. Yerlere kadar eğilerek selam verdim. Teşekkürler! Mutluyum! Burada kötü olan başka bir şey var: Mutlu olmam ve bütün gücümü Rusya'ya feda edebilmem için işte böyle korkunç, acı bir zamanın gelmesi gerekti. O zaman da artık muduluğumun canı cehenneme, lanet olsun böyle mutluluğa.”

Darenskiy, yine de konuşmalarının Özünü oluşturan, yaşamı parlak ve basit ışığıyla aydınlatacak olan asıl konuya inmediğini hissediyordu, ama işte

genellikle düşünmediği ve konuşmadığı bir konuyu düşünüyor ve konuşuyordu, bu da onu sevindiriyordu. Muhatabına şöyle dedi:

“Biliyor musunuz, sizinle bu gece yaptığım bu konuşmadan hayatım boyunca ne olursa olsun pişmanlık duymayacağım."

15

Mihail Sidoroviç, revirdeki bulaşıcı hastalıklar koğuşunda üç haftadan fazla kaldı. Burada onu iyi beslediler, SS doktor iki kez muayene etti, glikoz iğnesi yazdı.

Mihail Sidoroviç, tutukluluğunun ilk saatlerinde sorguya çağnlmayı bekleyerek ne diye İkonnikov'Ia konuştum diye sürekli kendine kızıyordu; görünüşe bakılırsa meczup herif, onu ihbar etmiş, arama öncesi suç oluşturacak belgeleri eline tutuşturmuştu.

Günler geçiyordu, ama Mostovskoy'u çağırmıyorlardı. Tutuklularla yaptığı siyasi konuşmaların konularını ayrıntılı olarak gözden geçiriyor, tutuklulardan hangisinin görevlendirildiğini düşünüyordu. Gece, uykusu kaçtığında bildiri metni oluşturuyor, farklı milliyetlerden insanlar arasında iletişimi kolaylaştırmak amacıyla kamp içi bir konuşma kılavuzu hazırlamak için sözcük seçiyordu.

Provokatörlerin ihbar etmesi halinde işin anlaşılması olasılığını ortadan kaldıran eski gizli çalışma kurallarını anımsamaya çalışıyordu.

Yerşov ve Osipov’a örgütlenmenin ilk adımlarını sormak istiyordu. Osipov’un Yerşov’a karşı önyargısının aşılabileceğinden emindi.

Bolşevizmden nefret eden ve aynı zamanda da Kızıl Ordu'nun zafer kazanmasını şiddetle isteyen Çemetsov ona zavallı biri olarak görünüyordu. Kendisini bekleyen sorguyu düşünürken sakin denebilecek bir durumdaydı.

Gece Mihail Sidoroviç bir kalp krizi geçirdi. Başını duvara dayamış, hapishanelerde ölmek üzere olanlara gelen cinsten korkunç bir sıkıntı içinde yatıyordu. Mos-tovskoy, bir ara ağrıdan bayıldı. Kendine geldiğinde ağrısı

hafiflemişti, göğsü, yüzü, avuçlarının içi terle kaplanmıştı. Düşüncelerinde görünürde aldatıcı bir açıklık başlamıştı.

Dünyadaki kötülük üzerine İtalyan rahiple yaptığı konuşma, küçük bir çocuğun, ansızın şiddetli bir yağmurun indiği ve annesinin dikiş diktiği odaya koşarak girdiği sırada hissettiği muduluk duygusuyla; Yenisey'deki sürgün yerine, onun yanına gelen karısıyla, karısının yaşlarla dolu mutlu gözleriyle; bir parti kongresinde sosyalist devrimci iyi bir delikanlının yazgısıyla ilgili soru sorduğu Dzerjinskiy'in solgun yüzüyle belleğinde bir-leşiyordu. Dzerjinskiy, "Kurşuna dizildi," demişti. Binbaşı Kirillov'un kederli gözleri... Leningrad ablukası sırasında onun yardımını kabul etmeyen dostunun bir çarşafa sarılı cansız bedeninin kızakla götürülüşü.

Bir erkek çocuğunu andıran, içinde fırtınalar esen, hayallerle dolu bir baş ve kampın pütürlü tahtalarına dayanmış bu kocaman, dazlak kafa.

Aradan bir zaman geçti ve geçmiş uzaklaşmaya başladı, düzleşti, renklerini yitirdi. Sanki yavaş yavaş serin bir suya dalıyordu. Tan ağarmadan önceki karanlıkta siren sesini tekrar duymak ve yeni bir günü karşılamak üzere uykuya daldı.

Gündüz Mihail Sidoroviç'i revirin hamamına götürdüler. Keyifsiz keyifsiz içini çekerek zayıf kollarına, içe çökmüş göğsüne baktı.

"Evet, yaşlılık gelip geçici bir şey değil," diye düşündü.

Refakatçi asker sigarasını parmaklarının arasında ezip yumuşatarak kapının dışına çıktığı sırada elindeki ip süpürgeyle beton döşemeyi silen dar omuzlu, yüzü çiçek bozuğu bir kamp sakini Mostovskoy'a şöyle dedi:

"Yerşov size rapor vermemi söyledi. Stalingrad bölgesinde bizimkiler Fritzlerin tüm hücumlarını püskürtü-yorlarmış. Binbaşı işlerin yolunda olduğunu söylememi emretti. Binbaşı, bildiri yazmanızı ve hamama bir sonraki gelişinizde vermenizi emretti."

Mostovskoy, kaleminin ve kâğıdının olmadığını söylemek istiyordu, ama tam o sırada asker içeri girdi.

Mihail Sidoroviç üstünü giyinirken cebinde bir paket olduğunu hissetti. Paketin içinde on parça şeker, küçük bir beze sarılmış yağ, bir parça beyaz kâğıt ve küçücük kalmış bir kurşunkalem vardı.

Mostovskoy u bir mutluluk duygusu sardı. Daha ne isteyebilirdi ki? Yaşamı sklerozla, mideyle, kalp spazmlarıyla ilgili incir çekirdeğini doldurmayacak kaygılar içinde son bulmayacaktı.

Şeker parçalarını, kalemi göğsüne sıkı sıkı bastırdı.

Gece bir SS çavuşu onu revirden alıp yürüterek götürdü. Soğuk bir rüzgâr yüzüne doğru dalga dalga esiyordu. Mihail Sidoroviç, uyuyan barakalardan yana bir goz attı, “Yok, yok, yoldaş Mostovskoy'un sinirlerini bozamazlar, rahat rahat uyuyun çocuklar,” diye düşündü.

Kampın yönetim binasının kapısından içeri girdiler. Burada artık kamptaki amonyak kokusu yoktu, soğuk bir tütün soluğu duyuluyordu. Mostovskoy yerdeki büyük

sigara izmaritini fark etti ve onu yerden almak istedi.

İkinci katı geçerek üçüncü kata çıktılar, refakatçi asker, Mostovskoy’a ayaklarını paspasa silmesini söyledi, kendisi de tabanlarını uzun uzun sürterek sildi. Merdiven çıktığı için soluk soluğa kalan Mostovskoy, sakinleşmeye çalıştı.

Koridordaki yolluğun üstünde yürümeye başladılar.

Lale biçimindeki yansaydam lambalardan tatlı, dingin bir ışık geliyordu. Üzerinde "Komutan” yazılı küçük bir levha bulunan lake bir kapının yanından geçtiler ve "Obersturmbannführer Liss” levhasının olduğu aynı şıklıkta bir kapının önünde durdular.

Mostovskoy bu adı sık sık duyardı, Himmler’in kamp yönetimindeki temsilcisiydi. General Gudz’un, Osipov’u bizzat Liss'in, kendisini, yani Gudz’u ise Liss’in yardımcılarından birinin sorgulamasına kızması Mostovskoy’u şaşırtmıştı. Gudz, bunu bir kıta komutanının önemsenmemesi olarak görüyordu.

Osipov, Liss’in kendisini çevirmensiz sorguladığını, Rigah bir Alman olduğunu, Rusça bildiğini anlatıyordu.

Koridora genç bir subay çıktı, refakatçi askere birkaç şey söyledi, kapısını açık bırakarak Mihail Sidoroviç’i bir çalışma odasına aldı.

Oda boştu. Yerde halı, vazoda çiçekler, duvarda bir tablo vardı: bir ormanın kenarı, köy evlerinin kırmızı kiremitli çatılan. Mostovskoy, bir mezbaha müdürünün çalışma odasına düştüğünü düşündü, yan tarafta can çekişen hayvanlann hırıltısı, dumanı tüten iç organlar, üzerlerine kan sıçramış insanlar, müdürün odasında ise dinginlik, halılar ve mezbahanın bu çalışma odasıyla bağlantısı olduğunu gösteren tek şey, siyah telefon çili azlan.

Düşman! Ne kadar basit, ne kadar açık bir sözcük. Yine Çernetsov aklına gelmişti. Coşkunluk akımı döneminde ne kadar acınacak bir yazgı. Ama ellerinde ipten örülmüş eldivenlerle. Mostovskoy kendi avuçlarına, par-

A

inaklarına baktı.

Odanın bir ucundaki kapı açıldı. Aynı anda da koridora açılan kapı gıcırdadı, nöbetçi herhalde Liss’in odaya girdiğini görerek kapıyı örtmüştü.

Mostovskoy, yüzünü buruşturmuş ayakta bekliyordu. Gri üniformasının kolunda SS amblemi olan orta boylu adam, "Merhaba/' dedi sakin bir sesle.

Liss’in yüzünde iğrenç bir şey yoktu, bu yüzden de Mihail Sidoroviç’e bu adamın yüzüne bakmak çok korkunç geldi. Burnu kemerli, dikkatle bakan gözleri koyu gri, alm geniş, yanaldan çalışmaktan yorgun bir ifade verecek kadar solgun ve zayıf bir yüzdü. Mihail Sidoroviç öksürürken Liss bekledi ve şöyle dedi:

"Sizinle konuşmak istiyorum/'

"Ama ben sizinle konuşmak istemiyorum/' diye karşılık verdi Mostovskoy ve bu ihtiyann kulağına bir yumruk indirmek üzere Liss'in kaba işlerini gören yardımcılarının ortaya çıkması gereken uzak köşeye yan gözle baktı.

"Sizi çok iyi anlıyorum," dedi Liss, “oturun." Mostovskoy’u bir koltuğa oturttu, kendisi de yanına oturdu.

Rusçayı bilimsel-popüler broşürlerin yazıldığı cansız, renksiz, soğuk bir dil gibi konuşuyordu.

"Kendinizi kötü mü hissediyorsunuz?"

Mihail Sidoroviç omuz silkti ve hiçbir şey söylemedi. "Evet evet, biliyorum. Size doktor göndermiştim, o söyledi bana. Gecenin bir yarısında sizi rahatsız ettim. Ama canım sizinle konuşmak istedi.”

"Ne demezsin,” diye geçirdi içinden Mihail Sidoroviç ve şöyle dedi:

"Sorgu için getirildim. Ama bizim sizinle konuşacak bir şeyimiz yok.”

"Neden?” diye sordu Liss. “Üniformama bakıyorsunuz. Ama ben onunla doğmadım. Führer ve parti emir verir, insanlar, parti askerleri de yürürler Ben partide her zaman bir kuramcı olmuşumdur, felsefe ve tarih konularıyla ilgilenirim, ama parti üyesiyim. Yoksa sizin her İçişleri Bakanlığı çalışanınız Lubyanka’yı sever mi?”

Mostovskoy, Liss[1] in yüzünü izliyor ve bu yüksek alınlı, soluk yüzü antropoloji tablosunun en altında resmetmek gerektiğini, evrimin ondan başlayıp yukarı doğru gideceğini ve kıllarla kaplı Neanderthal adama ulaşacağını düşünüyordu.

“Merkez Komitesi size Çeka’daki çalışmayı güçlendirme görevi verseydi, reddedebilir miydiniz? Hegel'i bir kenara attınız ve yürümeye devam ettiniz. Hegel’i biz de bir kenara attık.”

Mihail Sidoroviç, yan gözle Liss'e baktı, bu pis dudaklarla söylenen Hegel adı tuhaf, saygısız bir ses veriyordu... Tıka basa dolu bir tramvayda tehlikeli, deneyimli bir hırsız yanına yaklaşmış ve konuşmaya başlamıştı. Dinleyebilir, hırsızın sadece ellerine dikkat edebilirdi, işte birazdan elinde bir ustura parlayacak ve gözlerine inecekti.

Liss ise havaya kaldırdığı ellerine baktı ve, “Ellerimiz sizinkiler gibi büyük işleri sever, pislikten korkmaz,” dedi.

Mihail Sidoroviç yüzünü ekşitti, onun hareketlerini yineleyen hareket ve sözler öylesine katlanılmaz gelmişti.

Liss, sanki daha önce Mostovskoy’la konuşmuş da şimdi yarım kalmış, bitmemiş bir konuşmayı tamamladığına seviniyormuş gibi hızlı hızlı, canlı canlı konuşmaya başlamıştı.

"Yirmi saatlik bir uçak yolculuğu yaparsınız ve Sovyet kenti Magadan’da, çalışma odanızda, koltuğunuza oturmuş olursunuz. Bizim burada da kendi evinizdesi-niz, ancak sizin şansınız yokmuş. Propagandanız, plutok-rasilerin propagandasıyla el ele verip parti adaleti üzerine yazmaya başlayınca içim çok sızlayacak.”

Başını salladı. Sonra tekrar akıllara durgunluk veren, beklenmedik, korkunç ve saçma sözler yağmaya başladı: “Birbirimizin yüzüne baktığımızda sadece kin duyduğumuz bir yüze değil, aynı zamanda aynaya bakıyoruz. Dönemin trajedisidir bu. Bize baktığınızda kendinizi, kendi iradenizi görmüyor musunuz yoksa? Yoksa barış sizin açınızdan istenilir bir şey değil mi, yoksa sizi duraksatmak, durdurmak mümkün mü?"

Liss'in yüzü, Mostovskoy’un yüzüne yaklaşmıştı. “Beni anlıyor musunuz? İyi Rusça bilmiyorum, ama beni anlamanızı çok istiyorum. Bizden nefret ettiğinizi sanıyorsunuz, ama bize bakıp kendinizden nefret ediyorsunuz. Korkunç, değil mi? Beni anlıyor musunuz?” Mihail Sidoroviç susmaya karar vermişti, Liss onu konuşmaya çekemiyordu.

Ancak gözlerinin içine bakan bu adam, onu kandırmaya çalışmıyor, içten bir çaba gösteriyor, sözcükleri seçerek konuşuyor gibi geldi bir an. Yakınıyor, onu üzen şeyi anlaması için yardım istiyor gibiydi.

Mihail Sidoroviç, kendini dayanılmaz şekilde kötü hissetti. Sanki kalbine bir iğne batmıştı.

“Anlıyor musunuz, anlıyor musunuz?” diye hızlı hızlı konuşuyordu Liss ve artık gözü Mostovskoy’u görmeyecek kadar heyecanlanmıştı. “Sizin

ordunuza darbe indiriyoruz, ama kendimizi vuruyoruz. Tanklarımız sadece sizin sınırınızı değil bizimkini de yardı, tanklarımızın paletleri Alman Nasyonal Sosyalizmini eziyor. Düşünde kendini öldürüyormuş gibi korkunç bir şey. Bu iş, bizim için trajik bir şekilde bitebilir. Anlıyor musunuz? Eğer zaferi biz kazanırsak! Galipler olarak bizden nefret eden yabancı bir dünyaya karşı sizden yoksun, tek başımıza kalacağız.”

Bu adamın sözlerini çürütmek kolaydı. Ama gözleri Mostovskoy’a daha da yaklaşmıştı. Ancak deneyimli bir SS provokatörünün sözlerinden daha iğrenç, daha tehlikeli bir şey olamazdı. Mostovskoy’un ruhunda ve beyninde zaman zaman kâh ürkek, kâh öfkeli kımıldayan, birbiriyle kesişen bir şey vardı. Mostovskoy’un bir yabancının sözlerinde değil, kendi ruhunda bulduğu iğrenç ve pis kuşkulardı bunlar.

Bir insan hastalıktan, kötü huylu bir urdan korkar, doktora gitmez, rahatsızlıklarını görmemeye çalışır, hastalık hakkında yakınlarıyla konuşmaktan kaçınır. Ona şöyle derler: "Söyleyin, genellikle sabahlan şöyle şöyle ağrılarınız oluyor mu... Evet, evet..."

“Beni anlıyor musunuz, hocam?” diye sordu Liss. “Entelektüel çalışmasını çok iyi bildiğiniz bir Alman, Napoleon’un tüm yaşamı boyunca en büyük trajedisinin, İngiltere'nin ruhunu ifade etmiş ve aynı zamanda da İngiltere’yi en öldürücü düşmanı olarak görmüş olmasından kaynaklandığını söylemişti.”

"Of, suratıma yumruk atsalar daha iyiydi,” diye düşündü Mihail Sidoroviç ve, "Ah, Spengler’den söz ediyor,” diye geçirdi içinden.

Liss bir sigara yaktı, sigara tabakasını Mostovskoy'a uzattı.

Mihail Sidoroviç kesik kesik konuşarak, “İs-te-mi-yorum," dedi.

Dünyadaki bütün jandarmaların, onu kırk yıl önce sorgulayan adamlann da, Hegel’den ve Spengler'den söz eden bu adamın da aynı budalaca yöntemi kullanıp, tutu kİ uya sigara ikram ettikleri düşüncesiyle rahatladı. Evet, aslında bunlar, sinirlerinin bozulmasından, beklenmedik bir durumla karşılaşmasından kaynaklanıyor; suratına yumruk indirmelerini beklerken bir anda bu saçma sapan, iğrenç konuşma başlamıştı. Ancak çarlık

döneminin bazı jandarmaları siyasi konulardan anlarlardı, aralarında gerçekten kültürlü insanlar vardı, hatta biri *Kapital* i bile incelemişti. Ama ilginç bir şey vardı: Manc'ı okumuş bir jandarmanın başına da aynı şey gelmiş olabilir; birdenbire içinde, derinlerde bir yerde 'Belki de Marx haklıdır' düşüncesi kımıldayabilir miydi? O zaman jandarma ne yapardı? Duyduğu kuşku karşısında tiksinir, korkuya mı kapılırdı? Ama yine de jandarma devrimci olmazdı. Kuşkularını ayağının altında ezer, jandarma olarak kalırdı... Ama ben de, ben de kuşkularımı ayaklarımın altında eziyorum. Ama ben, ben devrimci olarak kalacağım.

Oysa Liss, Mostovskoy'un sigarayı reddettiğini fark etmemiş, "Evet, evet, buyurun, gerçekten çok iyi bir tütün," diye konuşmaya devam ediyordu. Tabakasını kapadı ve çok bozuldu. "Konuşmam sizi niçin bu kadar şaşırtıyor? Başka bir konuşma mı bekliyorsunuz? Yoksa sizin Lubyanka'nızda kültürlü insanlar yok mu? Akademi üyesi Pavlov'la, Oldenburg'la konuşabilecek kişiler? Ama onların bir amacı vardır. Oysa benim gizli bir amacım yok. Size şeref sözü veririm. Sizi üzen şey, beni de

üzüyor."

Gülümsedi ve ekledi:*

"Bir Gestapo'nun şeref sözü, şaka da değil."

Mihail Sidoroviç içinden, "Susmak, en önemlisi susmak, konuşmaya girmemek, itiraz etmemek," diye tekrarlayıp duruyordu.

Liss konuşmaya devam ediyordu ve yine Mostovskoy'u unutmuş gibiydi.

"İki kutup! Kesinlikle öyle! Bu doğru olmasaydı eğer, bugün aramızdaki bu korkunç savaş olmazdı. Biz, sizin can düşmamnızız. Evet, öyle. Ama bizim zaferimiz, sizin zaferinizdir. Anlıyoır musunuz? Eğer siz galip gelirseniz, o zaman biz hem öleceğiz, hem de sizin zaferinizle yaşayacağız. Bir paradoks gibi: Savaşı kaybedip, sonra savaşı ka-

zanacağız, başka bir biçimde, ama aynı varlığın içinde gelişeceğiz."

Bu sınırsız güce sahip Liss, ganimet olarak ele geçirilen filmleri seyretmek, votka içmek, Himmler’e rapor yazmak, çiçekçilik üzerine kitaplar okumak, kızının mektuplarını birer kere daha okumak, son gelen trenden seçilmiş genç kızlarla gönül eğlendirmek ya da metabolizmaya iyi gelen bir ilaç alıp geniş yatak odasında uyumak yerine neden kampın pis kokularına bulanmış yaşlı bir Rus Bolşeviğini gece vakti yanına çağırmıştı?

Ne düşünüyordu? Amacını neden saklıyordu, hangi konuda ağzından laf almak istiyordu?

Mihail Sidoroviç’i işkenceyle korkutmuyorlardı şimdi. Düşünmesi korkunçtu, ya Alman yalan söylemiyorsa, ya samimi konuşuyorsa. Belki de adam sadece bir-iki laf etmek istemişti.

Ne iğrenç bir düşünce: İkisi de hasta, ikisi de aynı hastalıktan acı çekiyor, ama biri kendini tutamadı, konuşuyor, paylaşıyor, İkincisi ise susuyor, sinmiş durumda, ama dinliyor, dinliyor.

Liss ise en sonunda Mostovskoy’un sessiz sorusuna yanıt olarak masanın üstünde duran bir dosyayı açtı ve kirli bir kâğıt destesini iğrenerek iki parmağıyla tutup dosyadan çıkardı. Mostovskoy, hemen tanıdı, İkonni-kov’un kargacık burgacık yazılarıydı bunlar.

Anlaşılan Liss, İkonnikov tarafından gizlice koyulmuş olan bu kâğıtları görünce Mostovskoy’un paniğe kapılacağını hesaplıyordu...

Ancak Mihail Sidoroviç şaşırmamıştı. İkonnikov tarafından doldurulmuş sayfalara neredeyse sevinçle bakıyordu: Polis sorgularında her zaman olduğu gibi, her şey açık, budalaca bir kabalıkta ve basitti.

Liss, İkonnikov*un karalamalarını önce masanın kenarına sürdü, sonra kendine doğru geri çekti.

Birden Almanca konuşmaya başladı:

"Görüyorsunuz işte bunlar aramada sizden çıkanlar. Yazınızı tanımadığım halde bu pisliği sizin yazmadığınızı daha ilk sözcüklerden anladım/[1]

Mostovskoy susuyordu.

Liss, dostça, bıkmadan çağnda bulunarak parmağıyla kâğıtlara vuruyordu.

Ama Mostovskoy susuyordu.

“Yanılıyor muyum?” diye hayretle sordu Liss. “Hayır! Yanılmıyorum. Burada yazılanlara karşı sizin de bizim de içimizdeki nefret aynı. Siz ve biz yan yana duruyoruz, karşı tarafta ise işte bu pislik var!" dedi ve İkon-nikov'un kâğıtlarını gösterdi.

Mostovskoy aceleci ve Öfkeli bir biçimde, “Hadi, hadi, meseleye gelelim,” dedi. “Bu kâğıtlar mı? Evet, benden alındı bu kâğıtlar. Onları kimin verdiğini bilmek istiyorsunuz. Sizi ilgilendirmez. Belki de ben kendim yazdım onları. Belki de bir ajanınıza fark edilmeden yatağımın altına koymasını siz söylediniz. Tamam mı?"

Bir an Liss düelloyu kabul edecek, kızacak ve, “Sizi konuşturacak yöntemlerim var!” diyecek gibi geldi.

Mostovskoy bunu ne kadar çok istiyordu, o zaman her şey basit ve kolay olacaktı. “Düşman" sözcüğü ne kadar basit ve açık bir sözcüktü.

Ama Liss şöyle dedi:

“Bu zavallı kâğıtlar kimin umurunda? Onları kimin yazdığı fark eder mi? Ben biliyorum, onları yazan siz de değilsiniz, ben de değilim. Benim için ne kadar üzücü. Düşünsenize! Savaş olmasaydı, savaş tutsaklan olmasaydı bizim kamplarda kim olurdu? Savaş olmasaydı bizim kamplarda partinin düşmanlan, halkın düşmanlan olurdu. Sizin de tanıdığınız insanlar, sizin kamplarda da var onlar. Eğer Gestapo, yani İmparatorluk Emniyet Müdürlüğümüz banş döneminde sizin tutukluları Alman sistemine dahil ederse onları serbest bırakmayız, sizin kontenjanlarınız bizim kontenjanlarımız demektir."

Güldü.

“Bizim kamplara hapsettiğimiz Alman komünistlerini 193 7'de siz de kamplara atmıştınız. Yejov onlan hapsetti, Reichsführer Himmler de onları hapsetti... He-gelci olun, hocam.”

Mostovskoy’a göz kırptı:

“Bence bildiğiniz yabancı diller sizin kamplarda bizim kamplardakine göre daha az işinize yaramamıştır Yahudiliğe karşı nefretimiz bugün sizi korkutuyor Belki yarın bizim deneyimimizi benimseyeceksiniz. Ertesi gün ise biz katlanılabilir olacağız. Ben uzun bir yol katettim ve bana yüce bir insan yol gösterdi. Size de yüce bir insan yol gösterdi, siz de uzun ve zor bir yol katettiniz. Buharin'in provokatör olduğuna inanır mıydınız? Bu yolda ancak çok büyük bir insan yol gösterebilirdi. Ben de Roehm’i tanırdım, ona inanırdım. Ama öyle gerekiyordu. Ve işte bana acı veren şu: Sizin terörünüz milyonlarca insan öldürdü ve öyle olması gerektiğini bütün dünyada sadece biz Almanlar anladık! Son derece doğru! Benim anladığım gibi siz de beni anlayın! Bu savaş sizi dehşete düşürecek. Napoleon İngiltere'ye karşı sa-vaşmamalıydı.”

Ve yeni bir düşünce Mostovskoy’u şaşkına çevirdi. Ya gözlerindeki ani bir acı yüzünden ya da bu acı verici düşünceden kurtulmak istediği için gözlerini yumdu. Kuşkulan belki de zayıflık, güçsüzlük, pis bir akıl karışıklığı, yorgunluk, inançsızlık işareti değildi. Zaman zaman kâh ürkekçe, kâh öfkeyle kapıldığı bu kuşkular belki de içinde yaşayan en dürüst, en saf şeydi. Oysa o, bu kuşkuları bastınyor, uzaklaştınyor, onlardan tiksiniyordu. Belki bu kuşkularda devrimci gerçeğin tohumu vardı? Özgürlük dinamiti bu kuşkulardaydı!

Liss'i, onun kaygan, yapışkan parmaklarını uzaklaştırmak için sadece ve sadece Çemetsov’dan nefret et-

&

mekten, meczup Ikonnikov’u hor görmekten vazgeçmesi gerekiyordu! Ama hayır, hayır, daha fazlası gerekiyordu[1] Yaşamı boyunca yaşadıklarım yadsıması, savunduğu ve hak verdiği şeyleri kınaması gerekiyordu...

Ama hayır hayır, daha fazlası gerekiyordu! Kınamak değil, ruhunun bütün gücüyle, tüm devrimci coşkunluğuyla kamplardan, Lubyanka’dan, eli kanlı Yejov’dan, Ya-goda’dan, Beria'dan nefret etmeliydi! Ama bu da azdı, Stalin’den ve onun diktatörlüğünden de nefret etmeliydi!

Ama hayır, hayır, daha fazlası gerekiyordu! Lenin’i kınamalıydı! Uçurumun kıyışıydı bu!

İşte o, Liss’in zaferi, muharebe alanlarında geçen bir savaşta değil, şimdi bir Gestapo'nun ona karşı ateş etmeden yaptığı, yılan zehiriyle dolu bir savaşta kazanılan zafer.

Bir an delirecekmiş gibi geldi. Birden rahat ve sevinçli bir soluk aldı. Bir an onu dehşete düşüren ve gözlerini kör eden düşünce bir toz tanesine dönüştü, gülünç ve zavallı göründü. Sanrı birkaç saniye sürdü. Ancak bir

kısa bir

doğrul

miydi yoksa?

Liss, ona baktı, dudaklarını ısırarak konuşmaya de

vam etti:

"Bugün bize korkuyla bakıyorlar, peki size sevgiyle ve umutla mı bakıyorlar? İnanın bize korkuyla bakan, size de korkuyla bakıyor."

Artık Mihail Sidoroviç’i hiçbir şey korkutmuyordu. Artık kuşkularının bedelini biliyordu. Eskiden düşündüğü gibi bu kuşkular onu bataklığa değil, uçuruma sürüklemişti!

Liss, İkonnikov'un kâğıtlarını eline aldı.

“Sizin bu tip insanlarla ne işiniz olabilir? Bu lanet olası savaş her şeyi birbirine karıştırdı. Ah, keşke bu karışıklığı ortadan kaldıracak gücüm olsaydı/'

Karışıklık falan yok, Herr Liss. Her şey açık, her şey basit. Sizin baklanızdan İkonnikov'la ve Çernetsov'Ia işbirliği yaparak gelmeyeceğiz. Sizin de, onların da hakkından gelmek için yeterince güçlüyüz...

Mostovskoy, Liss'in bütün karanlık şeyleri bir araya topladığını, moloz çukurlarının ise hep aynı koktuğunu, bütün kırıntıların, bütün tahta parçalannın, kınk tuğlanın aynı olduğunu görüyordu. Farklılığın ve benzerliğin varlığını moloz çukurunda değil, yapıyı kuranın niyetinde ve düşüncesinde aramak gerekiyordu.

Yalnız Liss'e ve Hitler'e karşı değil, aynı zamanda Marksizmin eleştirisi üzerine ona soru soran, gözleri renksiz İngiliz subayına karşı, tek gözlünün iğrenç konuşmalarına karşı, polis ajanı olduğu anlaşılan propagandacıya karşı da zafer kazanmış gibi sevinçli bir öfke kapladı içini. Bu insanlar, sosyalist devletlerle faşist bir imparatorluk arasında gölge halinde bile olsa benzerlik olduğuna inanan ahmaklan nereden buluyorlar[7] Gestapo Liss, onların çürümüş malının tek tüketicisi. Bu dakikalarda Mihail Sidoroviç faşizmle faşizmin ajanları arasındaki iç ilişkiyi daha önce hiç anlamadığı kadar iyi anladı.

Stalin'in dehası da bu değil mi, diye düşündü Mihail Sidoroviç: Stalin'in bu tür insanlara kin beslerken ve onları yok ederken gördüğü tek şey, faşizmin sahte özgürlük propagandacılanyla, sahte sofularla gizli kardeşliğiydi. Bu düşünce ona o kadar açık göründü ki Mihail Sidoroviç bunu Liss'e söylemek, ona tertiplerinin saçmalığını açıklamak istedi. Ama sadece gülümsedi, kaçın kurasıydı o, savcıyla "Halkın İradesi" adlı gizli örgüt üyelerinin davalan hakkında gevezelik eden budala Golden-berg değildi.

Gözlerini Liss'e dikerek yüksek sesle -herhalde sesi kapının önünde duran gizli polis tarafından duyuluyordu- şöyle dedi:

"Benim size tavsiyem, benimle boşu boşuna zaman yitirmeyin. Beni duvann önüne dikin ve hemen kurşuna

J* • *n*

dizin.

Liss telaşlandı:

"Hiç kimse sizi öldürmek istemiyor/' dedi. “Sakin

olun, lütfen."

"Endişeli değilim/' dedi Mostovskoy neşeyle, “endişelenmeye niyetim yok.”

“Endişelenmeniz gerekir! Benim uykumu kaçıran şey sizi de uykusuz bırakacak! Bizim düşmanlığımızın nedeni ne, bunu anlayamıyorum... Adolf Hitler, Führer değil de Stinnes’lerin ve Krupp’lann uşağı mı? Sizde toprak üzerinde Özel mülkiyet yok mu? Fabrikalar ve bankalar halka mı ait? Sizler entemasyonalistsiniz, biz-ler ırkçı nefret propagandası mı yapıyoruz? Biz tutuşturduk, siz söndürmeye mi çalışıyorsunuz? Bizden nefret ediyorlar da sizin Stalingrad'a umutla mı bakıyor insanlık? Sizde böyle mi diyorlar? Saçma! Aramızda uçurum yok! O uçurumu uydurdular. Biz aynı varlığın, parti devletinin bir biçimiyiz. Bizim kapitalistler işlerinin patronu değiller. Devlet onlara bir plan ve program veriyor, onların ürününü ve kazancını kendine mal ediyor. Bu kapitalistler kazandıklarının yüzde altısına sahip oluyorlar, bu da maaşları oluyor. Sizin parti devletiniz de bir plan, program belirliyor, ürünü kendine mal ediyor. Patron diye adlandırdığınız işçiler de sizin parti devletinizden maaş alıyorlar.”

Mihail Sidoroviç, Liss’e bakıyor ve şöyle düşünüyordu: "Bu alçakça laf kalabalığı mı beni bir an kuşkuya düşürdü, şaşırttı yoksa? Bu zehirli, iğrenç kokulu çamur seli içinde boğulabilir miydim?”

Liss umutsuzca elini salladı.

"Bizim halk devletimizin üstünde de kızıl işçi bayrağı var, biz de ulusal ve emekçi atılıma ve birliğe çağn yapıyoruz, biz de ‘Parti, Alman işçisinin hayalini ifade ediyor,' diyoruz. Siz de ‘Ulus, emek/ diyorsunuz. Siz de bizim gibi nasyonalizmin yirminci yüzyılın en büyük gücü olduğunu biliyorsunuz. Nasyonalizm, dönemin ruhudur! Tek bir ülkedeki sosyalizm, nasyonalizmin en yüksek ifadesidir! Düşman olmamız için bir neden görmüyorum! Fakat Alman halkının dâhi öğretmeni ve önderi, babamız, Alman analarının en iyi dostu, en ulu ve bilge strateji uzmanı başlattı bu savaşı. Ama ben Hitlere inanıyorum! Sizin Stalin’in kafasının öfkeyle ve

acıyla dumanlanmış olmadığına inanıyorum. O, savaşın dumanı ve ateşi arasından gerçeği görüyor. O, düşmanını biliyor. Biliyor, hatta şimdi, bize karşı savaşın stratejisini onunla, yani düşmanıyla görüştüğü ve düşmanının sağlığına kadeh kaldırdığı sırada da biliyor Yeryüzünde iki büyük devrimci var: Stalin ve bizim önderimiz. Onların iradesi, devlet Nasyonal Sosyalizmini doğurdu. Benim için sizinle işbirliği yapmak, doğudaki topraklar yüzünden sizinle savaşmaktan daha önemlidir. İki tane ev yapıyoruz, bu evler yan yana olmak zorundadır. Hocam, yalnız başınıza sakin bir ortamda kalmanızı ve bir sonraki görüşmemizden önce düşünmenizi istiyorum/*

“Niye? Saçma! Anlamsız bir şey! Aptalca!” dedi Mostovskoy. “Hem şu ahmakça ‘hocam* seslenişi de neyin nesi?”

“Oo, bu sesleniş ahmakça değil, siz ve ben geleceğin muharebe alanlarında belirlenmeyeceğim anlamak zorundayız. Siz Lenin*i şahsen tanıyorsunuz. Lenin yeni tip bir parti kurdu. Ulusun içtepisini sadece partinin ve önderin ifade edeceğini ilk o anladı ve Kurucu Meclis’e son verdi. Fakat fizikte Maxwell, Newton’un mekanik sistemini yıkarken onu sağlamlaştıracağını düşünüyordu, aynı şekilde Lenin de yirminci yüzyılın en büyük nasyonalizmini kurarken kendisini Enternasyonalin kurucusu sayıyordu. Sonra Stalin bize pek çok şey öğretti. Tek ülke sosyalizmi için köylünün ekim yapma ve ürününü satma özgürlüğünü ortadan kaldırmak gerekiyordu. Stalin, duraksamadı, milyonlarca köylüyü yok etti. Bizim Hitler, bir düşmanın, yani Yahudiliğin Alman ulusal, sosyalist hareketine engel olduğunu gördü. O da milyonlarca Yahudi’yi yok etmeye karar verdi. Ancak Hitler sadece bir öğrenci değil, aynı zamanda bir dâhidir! Partinizin otuz yedi yılında yaptığı tasfiyeyi Stalin bizdeki Roehm'i tasfiye hareketinde gördü. Hitler de hiç durak-samamıştı... Bana inanmalısınız. Ben konuştum, siz ise sustunuz, ama sizin için bir cerrahi aynası olduğumu biliyorum."

Mostovskoy şöyle dedi:

“Ayna mı? Söylediklerinizin tamamı ilk sözcüğünden son sözcüğüne dek yalan. Sizin bu kirli, leş kokulu, kışkırtıcı gevezeliğinizi çürütmek için benim terbiyem uygun değil. Ayna mı? Ne oldu, sonunda şaşırdınız mı? Stalingrad sizi kendinize getirecektir.”

Liss ayağa kalktı ve Mostovskoy, panik, heyecan ve nefret içinde, "Şimdi ateş edecek ve son!" diye aklından geçirdi.

Fakat Liss, Mostovskoy'un söylediklerini duymamış gibiydi, önünde yere kadar eğildi.

“Hocam," dedi Liss, “bize öğretmeye, bizden de öğrenmeye hep devam edeceksiniz. Birlikte düşüneceğiz.”

Yüzü üzgün ve ciddiydi, gözleri ise gülüyordu. Mihail Sidoroviç'in yüreğine yine zehirli bir iğne batmıştı. Liss saate baktı.

“Zaman boşuna geçmiyor böyle."

Zile bastı, alçak sesle şöyle dedi:

“Eğer gerekliyse bu kâğıtları alın. Yakında görüşeceğiz. *Gute Nacht* ”

Mostovskoy kendisi de nedenini bilmeden kâğıtları masadan aldı ve cebine koydu.

Yönetim binasından dışarı çıkardıklarında soğuk havayı içine çekti. Gestapo'nun çalışma odasından, bir Nasyonal Sosyalist kuramcının sakin sesinden sonra bu rutubedi gece, şafak sökmeden önceki karanlıkta sirenlerin uluması ne kadar güzeldi.

Onu revire götürdükleri sırada çamurlu asfalttan mor farlı bir araba geçti. Mostovskoy Liss'in dinlenmeye gittiğini anladı, Mihail Sidoroviç yine büyük bir kuruntuya kapılmıştı. Refakatçi asker onu tecrit koğuşuna

koydu, kapıyı kilitledi.

Yatağına oturdu ve, “Eğer Tann’ya inansaydım, bu korkunç adamın bana kuşkularımın cezası olarak gönderildiğine karar verirdim/’ diye düşündü.

Uyuyamadı, artık yeni bir gün başlıyordu. Sırtını birbirine çakılmış pütürlü, kıymıklı köknar tahtalarından yapılmış duvara dayayan Mihail Sidoroviç İkonnikov un kargacık burgacık yazılarını dikkatle okumaya başladı.

Yeryüzünde yaşayan insanların çoğu "iyiliğin” tanı-mını yapmayı aklına getirmez. İyilik nedir? Kimin için ‘'iyilik"? Kimin yaptığı iyilik? Bütün insanlara, bütün kabilelere, yaşamın tüm durumlarına uygulanabilen ortak, genel bir iyilik var mıdır? Ya da benim iyiliğim senin için kötülük müdür, benim halkımın iyiliği senin halk/n için kötülük müdür? İyilik sonsuz ve değişmez midir

yoksa dünkü iyilik bugün bir ayıp, dünkü kötülük ise bugün iyilik mi olmuştur?

Kıyamet günü yaklaşıyor ve sadece filozoflarla din yayıcıları değil, okumuş ve cahil bütün insanlar hem iyilik üzerine, hem de kötülük üzerine düşünüyorlar.

Binlerce yıldır insanlar iyilikle ilgili düşüncelerinde

ilerleme sağladılar mı? Yunan ve Yahudi olsun bütün

*

insanlar için Incil havarilerinin zannettikleri gibi ortak bir kavram var mıdır? Tüm sınıflar, uluslar, devletler için? Belki de bu kavram, hayvanlar, ağaçlar, yosunlar için daha da geniş kapsamlı, genel bir kavramdır, Budd-ha ve öğrencilerinin iyilik kavramına getirdikleri en geniş şeydir? Aynı Buddha, yaşamı iyilikle ve sevgiyle sarmak için onu yok saymak zorunda kalmıştı.

Görüyorum, insanlığın ahla<i-felsefi önderlerinin binlerce yıl geçtikçe ortaya çıkan düşünceleri iyilik an-Iayışında bir daralmaya doğru götürüyor

Buddha'nın düşüncelerinden beş yüzyılla ayrılan Hıristiyanlık düşünceleri, iyiliğin uygulanabileceği canlı dünyasını daraltıyor. Tüm canlılar değil, sadece insanlar!

İlk Hıristiyanların iyiliği, tüm insanların iyiliği, yerini sadece Hıristiyaniar için iyiliğe bıraktı, yanında ise Müs-iumanlar için iyilik, Yahudiierin iyiliği

yaşıyordu.

Ancak yüzyıllar geçti ve Hıristiyanların iyiliği pan;a anıp Katoliklerin, Protestanların iyiliği, Ortodoksların iyiliği şeklinde dağıldı. Ortodoksluğun iyiliğinde de eski ve yeni inanç iyiliği ortaya çıktı.

Yanı sıra varsılların iyiliği ve yoksulların iyiliği yürüyordu, yanı sıra sarıların, karaların, beyazların iyiliği doğuyordu.

Ve parçalana parçalana artık tarikat, ırk, sınıf çemberi içinde iyilik doğuyordu, bu kapalı eğrinin dışındaki herkes iyilik çemberinin içine girmiyordu artık.

Ve insanlar bu küçük, iyi olmayan iyilik yüzünden bu iyiliğin, yanı küçük iyiliğin kötü saydığı her şeyle savaşında ne kadar çok kan döküldüğünü gördüler.

Ve bazen bu türden bir iyilik anlayışı, yaşamın kamçısı, kötülükten daha büyük bir kötülük oluyordu.

Bu tür bir iyilik, içindeki kutsal tohum düşmüş, kaybolmuş içi boş bir kabuktun Kaybolan tohumu insanlara kim geri verecektir?

İyilik nedir? Şöyle derler: İyilik, bir niyettir ve bu niyetle ilgili, insanlığın, ailenin, ulusun, devletin, sınıfın, inançların zaferine, gücüne götüren eylemdir.

Kendi kişisel iyiliği için mücadele eden insanlar, ona genel mücadele görüntüsü vermek isterler. Bu nedenle şöyle derler: Benim iyiliğim genel iyilikle uyumludur, benim iyiliğim sadece benim için gerekli değil, genel olarak gereklidir Özel bir iyilik yaparken genel iyiliğe

hizmet etmiş oluyorum.

Aynı şekilde genel anlamını yitiren iyilik, tarikatın, sınıfın, ulusun, devletin iyiliği, kendi açısından kötü olan şeylerle savaşımını haklı göstermek için kendisine sahte bir genellik havası vermek ister.

Ama aslında Herodes de kötülük için değil, kendisinin. Herodes’in iyiliği için kan döküyordu. Dünyaya yeni bir güç gelmiş ve onu, ailesini, sevdiklerini, dostlarını, krallığını, ordusunu yok etmekle tehdit ediyordu.

Ama doğan kötülük değildi, Hıristiyanlık doğmuştu.

»

İnsanlık şu sözleri hiçbir zaman işitmemişti: "Yargılamayın, o zaman siz de yargılanmazsınız. Çünkü... sız nasıl yargılarsanız aynı şekilde yargılanırsınız, hangi ölçüyle ölçerseniz sizi de o ölçüyle ölçerler... Düşmanlarınızı sevin, size ilenenlere hayır duası edm, sizden nefret edenlere iyilik yapın ve sizi üzenler, sizi kovanlar için dua edin. İnsanların size nasıl davranmalarını istiyorsanız siz de onlara öyle davranın; çünkü yasa ve peygamberler bunun içindir."

Bu barış ve sevgi öğretisi insanlara ne getirdi?

Bizans'ın ikona kırıcılığı, engizisyonun işkenceleri,

t

Fransa, İtalya, Flandre, Almanya’daki dinsel ve toplumsal görüşlere aykırı düşüncelerle savaş, Protestanlık ve Katolikliğin savaşı, manastır tarikatlarının hilekârlığı, Nikon ve Avvakum un mücadelesi, bilim ve özgürlük üzerinde yüzyıllardır süren baskı, Tasmanyanın putperest halkını yok eden Hıristiyanlar, Afrika'da zenci köylerini ateşe veren caniler. Bütün bunlar, kötülük için kötülük yapan eşkiyaların ve katillerin yaptıklarından çok daha fazla acıya mal oldu...

ı

İnsanlığın en insanca öğretisinin yazgısı insan aklını hu derece sarsan ve yakan bir yazgıydı, bu öğreti ortak

yazısından kaçamadı ve o da özel, küçük iyilik çem-Derlerine bölündü.

Yaşamın sertliği, acımasızlığı yüce yüreklerde iyilik doğurur, bu yürekler iyiliği yaşama geri verirler, yaşamı içlerinde yaşayan iyiliğe benzeterek

değiştirme isteğiy-

e doludurlar. Fakat yaşam çemberlen iyilik düşüncesini örnek alarak ve ona benzeyerek değişmez, iyilik düşüncesi, yaşam bataklığına saplanarak parçalanır, genelliğini yitirir, bugünün yaşamına hizmet eder, yaşamı kendi güzel, ancak soyut örneğine göre kurmaz. Yaşamın devinimi insan bilinci tarafından her zaman

iyinin ve kötünün savaşımı olarak kabul edilir ama öyle

«

değildir. İnsanlık için iyilik isteyen insanlar, yaşamın kötü lüklerini azaltacak güçte değillerdir

Yeni bir nehir yatağı açmak, taşları yerinden oynatmak, kayalıkları yıkmak, ormanları devirmek için çok büyük düşünceler gereklidir, çok büyük suların birlikte akması için genel iyilik hayalleri gereklidir Bir deniz düşünceyle yapılmış olsaydı o zaman bu denizin sularında her fırtınada mutluluk düşüncesi ve hayali doğardı, her bir deniz dalgası bir kayaya çarpıp parçalanırken deniz sularının iyiliği uğruna yok olduğunu düşünürdü, tıpkı ondan önceki binlerce dalgayı rüzgâr gücünün kaldırdı-ğf gibi, onu kaldıranın da rüzgâr gücü olduğu ve bundan sonra da binlerce dalgayı havaya kaldıracağı aklına gelmezdi.

Kötülükle nasıl savaşılacağı üzerine, kötülüğün ne olduğu, iyiliğin ne olduğu üzerine pek çok kitap yazılmıştır.

Ama bütün bunlarda yadsınması olanaksız şöyle bir hüzün vardır Kendisi de sonsuza dek sürecek, ancak hiçbir zaman iyiliği alt edemeyecek olan kötülük tarafından yenilmeyecek iyiliğin doğduğu bir yerde çocuklar ve yaşlılar ölecek, kan akacaktır. Yalnız insanlar değil, Tanrı da yaşamın kötülüğünü azaltabilecek güçte değildir.

"Rama'da bir ses, bir ağlama, bir hıçkırık ve müthiş bir feryat duyuldu: Rahel çocuklarına ağlıyor ve teselli bulmak istemiyor, çünkü onlar yok," ve çocuklarını yitirmiş olan Rahel için bilgelerin neyi iyi, neyi kötü saydıklarının hiçbir önemi yok.

Yoksa yaşam kötülük müdür?

Benim ülkemde doğan toplumsal iyilik düşüncesinin sarsılmaz gücünü gördüm. Bu gücü genel kolektifleştirme döneminde gördüm, bu gücü 1937 yılında gördüm. Hıristiyanlık ideali kadar güzel ve insanca bir ideal adına insanların nasıl yok edildiğini gördüm. Açlıktan öîen köyleri gördüm, Sibirya kadarının içinde ölen köylü çocuklarını gördüm, yüce ve aydınlık toplumsal iyilik düşüncesinin düşmanı ilan ediimiş yüzlerce, binlerce erkek ve kadını Moskova'dan, Leningrad’dan, Rusya'nın bütün kentlerinden Sibirya'ya getiren trenleri gördüm. Bu düşünce güzel, yüce bir düşünceydi ve bazılarını amansızca öldürdü, diğerlerinin yaşamlarını hurdahaş etti, kadınlan kocalarından, çocukları babalanndan kopardı.

Şimdi de dünyanın üzerinde Alman faşizminin yarattığı büyük korku yükseldi. İdam edilenlerin feryatları ve inlemeleri havayı doldurdu. Kremasyon fırınlarının dumanından gökyüzü kapkara, güneş görünmez oldu.

Ancak sadece bütün evrende değil, insan tarafından yeryüzünde bile görülmemiş ofar bu suçlar iyilik adına işleniyor.

Bir zamanlar kuzey ormanlarında yaşarken iyiliğin insanda, hayvanların ve böceklerin yıkıcı dünyasında değil, ağaçların sessiz hükümdarlığında olduğunu hayal etmiştim. Ama hayır! Ormanın hareketini, onun toprak için otlarla ve çalılarla sinsi savaşımını gördüm. Havada uçan milyarlarca tohum, filizlenirken otları öldürüyor, dost bir çalıyı yok ediyor, bu tohumlardan çıkmayı başaran milyonlarca filiz birbiriyle mücadeleye girişiyor. Ve ancak hayatta kalabilenler ışıksever, genç bir ormanın tek parça örtüsü nü oluşturuyorlar, kendi aralarında güç bakımından ts’tler birliğine giriyorlar Köknarlar ve kayınlar ışıksever o.'manın örtüsü altındaki loş zindanda donuyorlar.

Ama ışıkseverler için zayıflama dönemi gelip çatıyor ve onların altından şişman köknarlar ışığa doğru hamle yapıyorlar, kızılağacı ve akçaağaa eziyorlar. Herkesin herkese karşı sonsuz savaşı ıçmde orman böyle yaşıyor. Ağaçların ve otların hükümdarlığını bir iyilik dünyası olarak ancak körler tasavvur ederler. Yoksa yaşam kötülük müdür?

Ne doğada, ne din öğretmenlerinin ve peygamberlerin vaazlarında, ne büyük sosyologların ve halk önderlerinin öğretilerinde, ne de filozofların ahlak sisteminde iyilik vardır... Sıradan insanlar yüreklerinde canlılara karşı sevgi taşırlar yaşam» doğal olarak ve düşünmeden severler ve korurlar, gün boyu çalıştıktan sonra ocağın sıcaklığına sevinirler ve meydanlarda ateş yakmazlar

Korkunç ve büyük iyilikten başka bir de her günkü

insan iyiliği vardır. Bu, tutsağa bir parça ekmek veren yaşlı kadının iyiliğidir, yaralı düşmana matarasından su içiren askerin iyiliğidir, yaşlılara acıyan gençlerin iyiliğidir, yaşlı bir Yahudi'yi samanlığa saklayan köylünün iyiliğidir. Bu, kendi özgürlüklerini tehlikeye atarak tutsakla-rın ve tutukluların ideolojik arkadaşlarına değil, analarına ve kanlarına yazdıkları mektupları ileten gardiyanların iyiliğidir

Bu, bir insanın başka bir insana yaptığı kişisel bir iyiliktir; tanıksız, küçük, düşünmeden yapılan bir iyiliktir. Bunu anlamsız, saçma iyilik olarak adlandırmak da mümkündür. İnsanların iyiliği, dinsel ve toplumsal iyiliğin dışındadır,

Ama düşününce şunu görürüz: Anlamsız, kişisel, rastlantısal iyilik ebedidir, bütün canlıları, hatta fareyi, yoldan geçen birinin birden durup, ağacın gövdesine tekrar rahatça ve kolayca tutunması için düzelttiği bir dalı bile kapsar

Korkunç dönemlerde, devletlerin ve ulusların şanı adına, dünyanın iyiliği adına yapılan çılgınlıklar arasında, insanlann artık insan gibi görünmediği, sadece ağaçların dalları gibi çırpınıp durdukları ve peşinden başka taşlan da sürükleyen taşlar gibi hendekleri ve çukurları doldurdukları bir korku ve delilik döneminde yaşamın ortasında parçalanan radyum atomu gibi anlamsız, saçma, acınası iyilik henüz ortadan kaybolmamıştır.

Köye Almanlar gelmişti. Bir gün önce yolda iki Alman askeri öldürülmüştü. Akşam kadınları topladılar, ormanın kenarında çukur kazmalarını buyurdular Yaşlı bir kadının evine birkaç asker yerleştirdiler. Kadının kocası polis tarafından çağrılmış, büroya alınmıştı, yirmi köylüyü daha buraya topladıkları anlaşıldı. Kadın sabaha dek uyumadı, Almanlar

bodrumda bir sepet yumurta ve bir kavanoz bal buldular ocağı kendileri yak-tılan /ağda yumurta yaptılar, votka içtiler. Sonra yaşlıca olan biri ağız armonikası çaldı, diğerleri ayaklarıyla tempo tuttular, şarkıya eşlik ettiler. Ev sahibi kadına bakmıyorlardı, kadın sanki insan değil, kediydi. Sabah, ortalık aydınlandığında otomatik tabancalarını temizlemeye giriştiler, yaşlıca olan asker, tetiği beceriksizce çekip kendi karnına ateş etti. Bir çığlık yükseldi, koşuşmalar oldu. Almanlar askerin yarasını bir şekilde sardılar, yatağa yatırdılar. Hepsi içeri çağrılmıştı. Kadına işaretlerle yaralıya bakmasını buyurdular. Kadın adamı boğmanın işten bile olmadığını gördü: Kâh bir şeyler mırıldanıyor, kâh gözlerini kapatıyor, ağlıyor, dudaklarını şapırdatıyordu. Sonra birden gözlerini açtı ve çok anlaşılır bir şekilde, "Anacığım, su," dedi. “Of, lanet olası," dedi kadın, "seni boğuversem" Ve ona su verdi. Asker kadının elini yakaladı, beni dik oturt, kanama soluk almamı engelliyor, diye işaret ediyordu. Kadın onu kaldırdı, yaralı ise kollarıyla kadının boynuna tutunuyordu. Tam o sırada köyden bir silah sesi geldi, kadın

titremeye başladı.

Daha sonra kadın olanları anlattı, ama ne hiç kimse bir şey anlayabildi, ne de kadın durumu açıklayabildi.

Bu iyilik, bir yılanı koynunda ısıtmaya çalışan dervişin anlatıldığı masaldaki kadar anlamsız olduğu için kınanan türden bir iyiliktir Bu, bir bebeği ısıran tarantu-layı bağışlayan iyiliktir. Çılgın, zararlı, kör iyilik!

İnsanlar bu anlamsız iyiliğin verdiği ve verebileceği zararın örneklerini hayvan masallarında ve masallarda seve seve okurlar. Ondan korkmaya gerek yoktur! Ondan korkmak, nehirden öylesine alınıp tuzlu okyanusa getirilmiş bir tatlı su balığından korkmakla aynı şeydir

Bu saçma, anlamsız iyilikle ara sıra topluma, sınıfa, /rka, devlete verilen zarar, bu iyiliğin bahşedıldiği insanlardan gelen ışığın içinde sönüp gider.

Bu saçma, delice iyilik, insanın içindeki insanca şeydir, insanı farklı kılar, insan ruhunun eriştiğinden daha yücedir. Yaşam kötülük değildir, der bu saçma iyilik.

ı

Bu iyilik dilsiz, anlamsızdır. İçgüdüseldir, kördür. Hıristiyanlık onu kilise pederlerinin öğretisi şeklinde ifade ettiği anda sönmeye, kaybolmaya başlamış, tohum kabuğa dönüşmüştür. Dilsiz, bilinçsiz, anlamsız olduğu sürece, insan yüreğinin canlı karanlığında bulunduğu sürece, propagandacıların aleti ve malı olmadığı sürece, içindeki altın cevheri kutsal para haline getirilmedi-

*

ği sürece güçlüdür bu iyilik. Yaşam gibi basittir. Isa’nın vaazı bile onu gücünden yoksun bırakmıştır, onun gücü insan yüreğinin dılsizlığindedir.

Ama insan/n iyiliğinden kuşkulanınca, *iyiliğe* olan

■

güvenimi de yitirdim. İyiliğin güçsüzlüğüne üzülüyorum! Ne çare ki, iyilik bulaşıcı değil.

İyiliğin, güzel bir çıy tanesi kadar güçsüz olduğunu düşündüm.

Kilisenin kuruttuğu ve yitirdiği gibi onu kurutma-dan, yitirmeden nasıl güçlü hale getirmeli. İyilik güçsüz olduğu sürece güçlüdür!

9

İnsan onu güçlü hale getirmeyi ister istemez, iyilik kendini kaybediyor, sönüyor, yitiyor.

Artık kötülüğün gerçek gücünü görüyorum. Gökler boş. Yeryüzünde sadece insan var Kötülüğü neyle sondürmeli? Cani» çiy taneleriyle mi, insanın iyiliğiyle mi? Ancak bu alev tüm denizlerin ve tüm bulutların

m

suyuyla söndürülemez. Incil zamanlarından şimdiki demir çağına dek birikmiş küçücük bir avuç çiyle hiç sön-dürülernez...

Böylece iyiliği Tanrı'da, doğada bulma inancımı yitirince iyiliğe olan inancımı da kaybetmeye başladım.

Ama faşizmin karanlığı karşımda daha geniş, daha fazla ortaya çıktıkça kanlı bir çukurun kıyısında, gaz

odasının önünde duran insanlardaki insanca şeyin varlığını yok edilemeyecek bir biçimde sürdürdüğünü daha açık görüyordum.

Cehennem’e olan inancımı çelikleştirdim. İnancım kremasyon fırınlarının ateşinden çıktı, gaz odalarının betonundan geçti. Kötülükle savaşta insanın güçsüz olmadığını gördüm, güçlü kötülüğün, insanla savaşta güçsüz kaldığını gördüm. Anlamsız, saçma iyiliğin ölümsüzlüğünün sırrı onun güçsüzlüğünde saklıdır. O yenilmezdir Ne kadar aptalca, ne kadar mantıksız, ne kadar çaresizse o kadar güçlüdür Kötülük onun karşısında güçsüzdür! Peygamberler, din öğretmenleri, reformcular, liderler önderler onun karşısında güçsüzdür. O,

kör ve dilsiz sevgidir, insanın anlamıdır.

»

İnsanların tarihi, kötülüğü yenmek isteyen iyiliğin

w

savaşı değildi. İnsanın tarihi, insanca olan şeylerin tohumunu ezip öğütmek isteyen büyük kötülüğün savaşıydı. Ama eğer insanın içindeki insanca şey hâlâ ölmemiş-se kötülük artık zafer kazanamayacak demektir

Mostovskoy, okumayı bitirdikten sonra gözlerini hafifçe kapatıp birkaç dakika oturdu.

Evet, bu sözler dengesiz bir adam tarafından yazılmıştı. Sakat bir ruhun felaketi!

Vaiz, göklerin boş olduğunu açıklamış. Yaşamı herkesin herkese karşı savaşı olarak görüyor. Sona doğru da eski çanları çalıyor, yaşlı kadınların

iyiliğinden söz ediyor ve dünya çapında bir yangını şırıngayla söndürmeye niyetleniyor. Bunlann hepsi ne kadar önemsiz şeyler!

Mihail Sidoroviç, tek kişilik hücresinin gri duvarına bakarken mavi koltuğu, Liss'le yaptığı konuşmayı anımsadı ve bir ağırlık çöktü üstüne. Başındaki bir ağırlık değildi bu, yüreği daralıyor, soluk alması zorlaşıyordu. Galiba İkonnikov'dan boşu boşuna işkillenmişti. Meczubun yazıları sadece onda değil, geceki iğrenç muhatabında da nefret uyandırmıştı. Çernetsov'a karşı duygularını ve Gestapo'nun bu tip insanlardan söz ederken takındığı küçümseyen ve nefret eden tavrı bir kez daha düşündü. Üzerine çöken donuk sıkıntı, fiziksel acılardan daha ağır görünüyordu.

17

Seryoja Şapoşnikov, eşya torbasının yanında, bir tuğlanın üstünde duran kitapçığı gösterdi ve, "Okudun mu?" diye sordu.

"İkinci kez okuyorum."

“Beğendin mi?”

"Ben Dickens'ı daha çok severim."

"Evet, Dickens."

Seryoja Şapoşnikov, alay ederek, tepeden bakarak konuşuyordu.

"Peki *Parma Manastın m* beğeniyor musun?" Seryoja Şapoşnikov biraz düşündükten sonra, “Çok değil/' diye yanıtladı ve ekledi: “Bugün komşu evden Almanları kovmak için piyadeyle birlikte gidiyorum."

Kızın bakışlarının ne demek istediğini anladı ve şöyle dedi:

“Grekov'un emri."

"Peki diğer havan topçular, Çentsov?"

"Hayır, sadece ben."

Bir an sustular.

"Sana sataşıyor mu?”

Kız başını salladı

"Ya sen ne düşünüyorsun onun için?”

"Sen biliyorsun zaten/' dedi kız ve bir an zavallı Az-ralan düşündü!

“Sanırım bugün beni vuracaklar/'

"Seni neden piyadeyle birlikte gönderiyorlar, sen havan topçusun."

“Peki seni neden burada tutuyor? Radyo vericisi paramparça oldu. Çoktan alaya, sol kıyıya gönderilmen gerekirdi. Burada yapacak bir işin yok/’

“Olsun, her gün birbirimizi görüyoruz.”

Seryoja elini salladı ve gitti.

Katya çevresine bakındı. İkinci kattan Bunçuk bakıyor, gülüyordu. Herhalde Şapoşnikov da Bunçuk’u görmüş ve o yüzden birdenbire çekip gitmişti.

Almanlar akşama kadar evi top ateşine tuttular, üç kişi hafif yaralandı, iç duvarlardan biri çökerek mahzen çıkışını doldurdu, burayı kazıp açtılar, başka bir mermi tekrar bir duvar parçasını yıktı ve mahzen çıkışı yine toprakla doldu, tekrar kazmaya başladılar.

Antsiferov tozlu yarıkaranlığa bir göz attı ve, "Hey, telefoncu yoldaş sağ mısın?” diye sordu.

Vengrova, yankaranlığın içinden, “Evet/’ diye yanıtladı, hapşırdı, tükürdü, tükürüğü kırmızıydı.

“Çok yaşayın/’ dedi istihkâma.

Ortalık karardığında Almanlar roketleri ateşlemeye başladılar, makineli tüfek ateşi açtılar, birkaç kez bir bombardıman uçağı uçtu ve tahrip bombası attı. Hiç kimse uyumadı. Grekov makineli tüfekle kendisi ateş etti, piyadeler Almanları geri püskürtmek için korkunç küfürler savurarak ve yüzlerini istihkâm kürekleriyle kapatarak iki kez saldırıya geçtiler.

Almanlar, yakın zaman önce işgal ettikleri sahipsiz, terk edilmiş eve bir saldın hazırlığı olduğunu hisseder gibiydiler.

Silah sesleri sustuğunda Katya, Almanların nasıl ba-ğınp çağırdıklarım duyuyordu, hatta kahkahaları oldukça net bir şekilde kulağına geliyordu.

Almanlar, çok bozuk konuşuyorlar, sözcükleri yabancı dil kurslarındaki öğretmenler gibi telaffuz etmiyorlardı. Katya, kedi yavrusunun yattığı yerden indiğini fark etti. Arka ayaklan hareket etmiyordu, ön ayaklan üzerin-de sürünüyor, Katya'nın yanına gelmeye çalışıyordu.

Sonra sürünmeyi bıraktı, çeneleri birkaç kez açıldı ve kapandı... Katya kedinin kapanan gözkapağım kaldırmaya çalıştı. "Öldü," diye düşündü ve bir tiksinme duygusu hissetti. Birden öleceğini sezen hayvanın onu düşündüğünü, yarı felçli bir halde yanına kadar süründüğünü anladı... Ölü yavruyu bir çukura koydu, üzerini

tuğla kırıklarıyla örttü.

Bir roketin ışığı mahzeni doldurdu ve Katya'ya mahzende hava yokmuş da bir tür kanlı sıvı soluyormuş gibi geldi. Bu sıvı sanki tavandan akıyor, her bir tuğlanın içinden çıkıyordu.

İşte Almanlar uzak köşelerden çıkmış geliyorlar, sessizce yanına yaklaşıp onu yakalayacaklar ve sürükleyip götürecekler. Otomatik tabancalan son derece yakında, hemen yanı başında takırdıyor. Yoksa Almanlar ikinci katı mı temizliyorlar? Yoksa aşağıdan gelmeyecekler de tavandaki delikten mi atlayacaklar?

Sakinleşmek için kendi evlerinin kapısına çakılmış olan zil listesini hayal etmeye çalışıyordu: "Tıhomirovlar - 1 zil sesi, Dzıga - 2 zil sesi, Çeremuşkinler - 3 zil sesi, Faynberg - 4 zil sesi, Vengrovlar - 5 zil sesi,

Andryuşçen-ko - 6 zil sesi, Pegov - 1 uzun zil sesi...” Faynberglerin gazocağının üstünde duran ve kontrplak bir levhayla üstü örtülü büyük tenceresini, Anastasya Stepanovna Andryuşçenko’nun üzerine çuvaldan bir kılıf geçirilmiş çamaşır teknesini, Tihomirovların iple asılı duran emayesi kmlmış leğenini gözünün önünde canlandırmaya çalışıyordu. İşte yatağını yapıyor ve yatağın yaylan batmasın diye yatak çarşafının altına annesinin kahverengi şalını, bir parça astar vatkasını, sökülmüş mevsimlik paltosunu seriyor.

Sonra 6/1 Numaralı Ev’i düşündü. Şimdi, Hitlerci-lerin toprağın altından çıkıverecekleri şu anda kaba küfürler savuran adamlar artık ona kırıcı görünmüyor, sadece yüzünün değil, boynunun ve askerî gömleğinin altında omuzîannın bile kızarmasına neden olan Gre-kov’un bakışı onu korkutmuyordu. Orduda geçirdiği bu aylarda ne kadar iğrenç söz duymuştu! Dişlerinin metal kaplamasını parlatarak, eğer Volga ötesindeki haberleşme merkezinde kalmak istiyorsa ona ne yapması gerektiğini ima eden kel kafalı yarbayla “telsiz bağlantısı" yoluyla ne kadar tatsız bir konuşma yapmıştı... Kızlar alçak sesle hüzünlü bir şarkı söylüyorlardı:

... Bir sonbahar gecesinde

Kumandan sevdi, okşadı kızı kendisi.

Sabaha dek ona küçük kızım dedi,

Ondan sonra kız elden ele dolaştı...

Katya korkak değildi, sadece böyle bir ruhsal duruma girmişti.

Şapoşnikov'u ilk kez şiir okuduğu sırada görmüştü ve o zaman, “Ne salak,” diye düşünmüştü. Daha sonra Şapoşnikov iki gün ortadan kaybolmuş ve Katya hem delikanlıyı sormaktan çekinmiş, hem de vurulduğunu düşünmüştü. Sonra gece vakti, ansızın ortaya çıkmıştı Şapoşnikov ve karargâh sığınağından izin almadan ayni-dığını Grekov’a anlatırken duymuştu.

“Doğru,” demişti Grekov. “Bizim buraya, öbür dünyaya kaçmışsın."

Grekov'un yanından aynlan Şapoşnikov, kızın yanından geçmiş, ne ona ne de çevresine bakmıştı. Katya bozulmuş, sinirlenmiş ve yine, "Salak,” diye geçirmişti içinden

Sonra ev sakinlerinin, Katya’yla yatmak konusunda kimin daha şanslı olduğuna ilişkin konuşmasını duymuştu. Biri/'Elbette, Grekov,” demişti.

Diğeri şöyle diyordu: “Bu kesin değil. Listenin son sırasında kim var, söyleyebilirim: Havan topçu Seryoja. Kızın yaşı ne kadar küçükse deneyimli bir adama gönlü

o kadar çok akar.”

Sonra kendisine yapılan şakaların, cilveli konuşmaların neredeyse kesildiğini gördü. Grekov ev sakinlerinin Katya'yı incitmelerinden hoşlanmadığını saklamıyordu

Bir keresinde sakallı Zubarev, Katya'ya, “Hey, ev yöneticisinin karısı,” diye seslenmişti.

Grekov acele etmiyordu, ama görünüşe bakılırsa kendinden emindi ve kız da onun bu güvenini hissediyordu. Radyo vericisi havadan atılan bir bombanın parçasıyla kırıldıktan sonra Grekov, ona mahzenin bölmelerinden birine yerleşmesini söylemişti.

Bir gün önce de ona, “Hayatımda hiç senin gibi bir kız görmedim,” demiş ve, “Seninle savaştan önce karşılaşmış olsaydım evlenirdim,” diye de eklemişti.

Katya, evlenmek isteyip istemediğini kendisine de sorması gerektiğini söylemek istemiş, ama sesini çıkaramamış, cesaret edememişti.

Grekov, kıza kötü bir şey yapmamış, kaba, küstahça bir şey söylememişti, ama onu düşündüğünde Katya korkuya kapılıyordu.

Yine bir gün önce Katya'ya kaygılı bir şekilde şöyle demişti:

“Alman yakında saldırıya geçecek. Buradakilerden hiçbirinin sağ kalacağını sanmıyorum. Alman saldırısı kapımıza dayandı.”

Yavaş, dikkatli bir bakışla kızı incelemişti ve Katya,

olacak Alman saldırısından değil bu yavaş, sakin bakıştan korkmuştu.

“Yanma geleceğim/' demişti Grekov. Bu sözlerle Alman saldırısından sonra kimsenin sağ kalmayacağı sözleri arasında bir bağlantı yok gibi görünüyordu, ama vardı, Katya da bu bağlantıyı anlamıştı.

Grekov, Katya’nın Kotluban’da gördüğü komutanlara benzemiyordu. İnsanlarla bağınp çağırmadan, tehdit etmeden konuşuyordu, ama herkes onu dinliyordu. Oturuyor, sigara içiyor, anlatıyor, dinliyordu, onu bir erden ayırt edemezdin. Ama otoritesi çok büyüktü.

Katya, Şapoşnikov’la neredeyse hiç konuşmuyordu. Bazen onun kendisine âşık olduğunu, her ikisini de hayran bırakan ve korkutan adamın karşısmda onun da tıpkı kendisi gibi güçsüz kaldığını sanıyordu. Şapoşnikov zayıftı, deneyimsizdi, Katya ondan kendisini korumasını istemek, ona, “Yanımda otur/' demek istiyordu... Bazen de kendisi Şapoşnikov’u teselli etmek istiyordu. Onunla konuşmak son derece garip bir şeydi, sanki savaş yoktu, 6/1 Numaralı Ev yoktu. Şapoşnikov ise bunu hissederek mahsus kaba görünmeye çalışıyordu, hatta bir gün Katya'nın yanında küfretmişti.

Şimdi de kafasındaki bu net olmayan düşünceler ve duygularla Grekov’un Şapoşnikov’u Almanların evine hücuma göndermesi arasında bir tür kesin bağ olduğunu dıişunüyordu.

Otomatik tabancaların seslerine kulak kabartırken Şapoşnikov’un bir kırmızı tuğla yığınının üstünde yattığını, tıraşsız ölü başının aşağı sarktığını gözünün önüne getiriyordu.

İçini delikanlıya karşı şiddetli bir acıma duygusu kaplıyordu ve alaca gece ateşleri de, Grekov'dan korkusu da, yapayalnız yıkıntıların içinden Almanların demir tümenlerine karşı saldın başlatan Grekov’a duyduğu hayranlık da, annesiyle ilgili düşünceleri de ruhunda birbirine karışıyordu.

Şapoşnikov'u sağ görebilmek için hayatta sahip olduğu her şeyi vereceğini düşündü.

"Peki annen mi, o mu deseler?" diye geçirdi içinden.

Sonra kulağına ayak sesleri geldi, parmaklan bir tuğlaya yapıştı, dikkatle dinledi.

Silah sesleri durmuştu, ortalık sakindi.

Sırtı, omuzlan, bacaklarının dizlerinden aşağısı kaşınmaya başladı, ama kaşınmaktan, ses çıkarmaktan korkuyordu.

Batrakov’a herkes neden kaşındığını sorardı, o da "Sinirden," diye yanıt verirdi. “Üstümde on bir tane bit buldum/' demişti. Kolomeytsev de, "Sinirli bir bit Batrakov’a saldırmış,” diye dalga geçmişti.

Katya ölmüş, askerler onu mezar çukuruna taşıyorlar ve, “Zavallı kızcağız bitlenmiş,” diyorlar.

Yoksa gerçekten sinirden mi bu kaşıntı? Karanlıkta hayal ürünü olmayan, hışırtıların, ışık ve karanlık kırıntı-lannın, duran yürek atışlannın içinden ortaya çıkan bir adamın karanlıkta kendisine doğru geldiğini anladı.

"Kim o?" diye sordu Katya.

“Benim,” diye yanıtladı karanlık.

18

“Bugün saldın olmayacak. Grekov, yarın geceye erteledi. Bugün Almanlar sürekli rahatsız ediyorlar. Bu ara-da şu *Manastırı* hiç okumadığımı söylemek istiyorum.' Kız yanıt vermedi.

Şapoşnikov, karanlıkta Katya’nın yüzüne bakmaya çalışıyordu ve bir patlamanın ışığı isteğini yerine getirerek kızın yüzünü aydınlattı. Bir saniye sonra ortalık yine karardı ve ağızlarını hiç açmadan anlaşarak yeni bir patlamayı, ışığın görünüp kaybolmasını beklediler. Sergey kızın elini tuttu, parmaklarını sıktı. Hayatında ilk kez bir kızın elini tutuyordu.

Bitlenmiş, kir içindeki telefoncu kız sakin sakin oturuyordu, karanlıkta boynu parlıyordu.

Bir roketin ışığı parladı, başlarım birbirlerine yaklaştırdılar. Delikanlı kıza sanldı, kız gözlerini yumdu, okulda söylenen, “Kim gözleri açık öpüşüyorsa sevmiyor demektir," sözünü ikisi de biliyordu.

“Bu bir şaka değil, gerçek mi ?" diye sordu Şapoşnikov.

Katya, avuçlarıyla delikanlının şakaklarını sımsıkı tuttu başını kendisine çevirdi.

“Hayat boyu,” dedi Şapoşnikov yavaşça.

“Ne şaşırtıcı," dedi Katya, “birden biri geliverecek diye korku içindeydim. Ama daha önce kim gelirse gelsin sevineceğimi sanıyordum, Lyahov, Kolomeytsev, Zubarev...”

“Grekov," diye fısıltıyla ekledi Şapoşnikov.

“Ah, hayır," dedi Katya.

Seryoja, Katya'nın boynunu öpmeye başladı, parmaklarıyla dokundu, kızın asker gömleğinin metal düğmesini açtı, dudaklarını onun incecik köprücükkemikle-rinde gezdirdi, göğsünü öpmeye cesaret edemedi. Oysa kız onun yıkanmamış, sert saçlarını bebek gibi okşuyordu, şu anda olanların kaçınılmaz olduğunu, artık olması gerektiğini biliyordu.

Seryoja saatin parlayan kadranına baktı.

“Başınızda kim olacak yarın?” diye sordu Katya. “Grekov mu?”

“Bunu neden soruyorsun? Kendimiz gideceğiz, neden başımızda biri olsun.”

Kıza tekrar sanldı, birden parmaklan buz gibi oldu, kararsızlıktan ve heyecandan göğsünde soğuk bir rüzgâr esti. Katya kaputun üstüne uzanmıştı, soluk almıyor gibiydi. Seryoja kâh kızın gömleğinin ve eteğinin dokununca kaba ve tozlu gelen kumaşına, kâh pütürlü yapay deriden çizmelerine değiyordu. Kızın bedeninin sıcaklığını elinde hissediyordu. Kız doğrulup oturmaya çalıştı, ama Seryoja onu öpmeye başlamıştı. Yine bir ışık parladı ve Katya’nm bir tuğlanın üstüne düşmüş olan kepini, bu

saniyelerde Seryoja’ya tanıdık görünmeyen yüzünü bir anlığına aydınlattı. Sonra yine karanlık oldu, hem de çok karanlık...

"Katya!"

“Ne var?”

“Yok bir şey, sadece sesini duymak istedim. Neden bana bakmıyorsun?”

Bir kibrit yaktı.

"Gerek yok, gerek yok, söndür!”

Kız tekrar onu ve annesini düşündü, hangisi kendisi için daha değerliydi?

“Bağışla beni,” dedi Katya.

Seryoja, kızın ne demek istediğini anlamadı:

“Korkma, yaşamım boyunca sana bağlı kalacağım, tabii eğer yaşarsak.”

“Annemi anımsadım da.”

“Benim annem öldü. Babamın yüzünden onu sürgüne gönderdiklerini ancak şimdi anladım.”

Kaputun üstünde, birbirlerine sanlmış halde uyuya-kaldılar. Ev yöneticisi yanlarına geldi ve nasıl uyuduklarına baktı, havan topçu Şapoşnikov’un başı telefoncu kızın omzunun üstündeydi, kolu, kızın sırtına sarılmıştı, sanki onu yitirmekten korkuyordu. İkisi de Grekov'a ölü gibi gölündü, o kadar sakin ve hareketsiz yatıyorlardı.

Şafak sökerken Lyahov, mahzen bölmesine doğru bağırdı:

“Hey Şapoşnikov, hey Vengrova, ev yöneticisi çağırıyor, hadi çabuk ama, koşarak, eğilerek gelin!”

Grekov’un yüzü bulutlu, soğuk yarıkaranlıkta acımasızdı, sertti. Geniş omzunu duvara dayamıştı, dağınık saçları dar alnının üstünde sallanıyordu.

Katya ve Seryoja, ayak değiştirerek, el ele tutuştukla* rının farkında olmaksızın Grekov'un karşısında duruyorlardı.

Grekov, bir aslanınkini andıran yassı burnunun geniş deliklerini oynattı:

“Şapoşnikov, hemen usulca alay karargâhına gideceksin, seni görevlendiriyorum/' dedi.

Seryoja kızın parmaklarının titrediğini hissetti, bu parmakları sıktı, kız da Seryoja’nın parmaklarının titrediğini hissediyordu. Delikanlı yutkundu, dili damağı kurumuştu.

Bulutlu gökyüzünü ve yeryüzünü sessizlik kaplamıştı. Üstlerine kapudannı örtüp oldukları yere yatmış olan insanlar uyumuyor, soluk almadan bekliyor gibiydiler.

Çevredeki her şey güzel, her şey tatlıydı ve Seryoja, ‘Cennetten kovuluyoruz, iki toprak kölesi gibi bizi ayırıyor/' diye düşündü, Grekov'a yalvararak, nefret ederek baktı.

“Hepsi bu kadar,” dedi Grekov. “Telefoncu da seninle gelecek, radyo vericisi olmadan burada yapacak işi yok, onu alay karargâhına götüreceksin.”

Gülümsedi.

“Artık orada başınızın çaresine bakarsınız, şu kâğıdı al, ikinize bir tane yazdım, yazı yazmayı sevmem. Anlaşıldı mı?”

Ve Seryoja yaşamı boyunca hiç görmediği kadar güzel, insanca, zeki ve kederli gözlerin kendisine baktığını gördü birden.

Avcı Alay komiseri Pivovarov'un 6/1 Numaralı Ev’e gitmesi gerekmemişti.

Evle telsiz bağlantısı kesilmişti, ya verici devreden çıkmış, ya da evin yöneticisi Yüzbaşı Grekov, komutanlığın sert azarlarından bıkmıştı.

Bu arada kuşatma altındaki evle ilgili olarak havan topu eri, komünist Çentsov aracılığıyla bilgi alınabiliyordu. Çentsov, “ev yöneticisinin" işi

iyice azıttığını, askerlere Şeytan bilir ne saçmalıklar söylediğini bildiriyordu. Doğrusu, Grekov Almanlarla canını dişine takmış savaşıyordu, haberci bunu yadsımıyordu.

Pivovarov’un gizlice 6/1 Numaralı Ev e gitmeye hazırlandığı gece alay komutanı Beryozkin ağır şekilde hastalandı.

Komutan, alev alev yanan bir yüzle, kristal gibi parlak, boş gözlerle yer altı sığınağında yatıyordu.

Beryozkin'i muayene eden doktor şaşırmıştı. Doktor, kopmuş kollarla bacaklarla, kırılmış kafalarla iş yapmaya alışkındı, burada ise kendi kendine hastalanan bir adam söz konusuydu.

“Şişe çekmek gerekirdi ama şişeyi nereden bulacaksın?” dedi doktor.

Pivovarov, alay komutanının hastalığını üstlerine bildirmeye karar verdi; ama tümen komiseri Pivovarov'a telefon edip hemen karargâha gelmesini söyledi.

Pivovarov birkaç kez soluk soluğa kaldıktan sonra (çünkü yakındaki patlamalar yüzünden birkaç kez kendini yere atması gerekmişti) tümen komiserinin sığmağına girdiği sırada tümen komiseri sol kıyıdan gelmiş olan tabur komiseriyle konuşuyordu. Fabrikalara yerleşmiş olan birliklerde konuşmalar yapan bu adamla ilgili

bir şeyler duymuştu Pivovarov.

Pivovarov yüksek sesle tekmilini verdi:

"Emriniz üzerine geldim/’ dedi ve gelir gelmez Beryozkin’in hastalığını da bildirdi.

“Evet, fena/’ dedi tümen komiseri. ‘'Yoldaş Pivovarov, alayın komutasını üzerinize almanız gerekecek.” "Kuşatma altındaki evi ne yapacağız?”

"Sizin orada bir işiniz yok artık/’ dedi tümen komiseri. "Bu kuşatma altındaki evin çevresi öyle bir kaynıyor ki. Konu cephe karargâhına kadar gitti.”

Ve şifreli yazıyı Pivovarov'un önünde salladı.

"Sizi asıl bu iş için çağırdım. Knmov yoldaş, Cephe Siyasi Şubesi'nden kuşatma altındaki bu eve gidip, orada Bolşevik düzeni kurma, savaş komiseri olma ve şu Grekov denen adamın uzaklaştırılması halinde komutayı üstlenme emri almış... Bütün bu işler sizin alayın bölgesinde olduğuna göre hem bu eve gitmek için, hem de bundan sonraki bağlantı için gereken her şeyi sağlayın. Anlaşıldı mı?" "Anlaşıldı," dedi Pivovarov. "Baş üstüne."

Bundan sonra resmî olmayan, her zamanki gibi normal bir sesle sordu:

"Tabur komiseri yoldaş, bu tip adamlarla uğraşmak

uzmanlık alanınızda mı?J'

"Tam benim uzmanlığım," diyerek güldü sol kıyıdan gelen komiser. "1941 yazında iki yüz kişiyi Ukrayna'daki kuşatmadan çıkardım, yeterince partizanlık ruhu vardı orada."

"O zaman hemen harekete geçin Knmov yoldaş," dedi tümen komiseri. "Benimle bağlantıyı sürdürün. Devlet içinde devlet, olmayacak bir şey."

"O evde telefoncu kızla ilgili pis bir iş daha var," dedi Pivovarov. "Bizim Beryozkin hep kaygılanıyordu, evdeki radyo vericisi sustu. Oradaki çocuklardan da her şey beklenir."

"Pekâlâ, gidince her şeyi anlarsınız, başarılar dilerim," dedi tümen komiseri.

20

Knmov, Grekov'un Şapoşnikov ve Vengrova'yı yolladığından bir gün sonra bir otomatik tabancalı er eşliğinde Almanlar tarafından kuşatılmış, ünlü eve gitti.

Avcı Alayı karargâhından aydınlık, soğuk bir akşam vakti çıktılar. Krımov, Stalingrad Traktör Fabrikası nın asfaltlanmış avlusuna girer girmez

öldürülme tehlikesini herhangi bir zamankinden daha açık ve daha güçlü hissetti.

Bu arada heyecan ve sevinç duygusu da onu bırakmıyordu. Cephe karargâhından beklenmedik bir anda gelen şifreli emir, sanki ona burada, Stalingrad'da her şeyin farklı gittiğini, burada farklı ilişkiler, farklı değerlendirmeler, insanlara karşı farklı beklentiler olduğunu kanıtlıyordu. Knmov, yine Krımov'du, maluller takımından biri değil, bir Bolşevik savaş komiseriydi.Tehlikeli ve zor görev onu korkutmuyordu. Parti arkadaşlarının ona karşı her zaman gösterdikleri şeyi tümen komiserinin ve Pivovarov'un gözlerinde bir kez daha okumak ne kadar hoş ve keyifliydi.

Bir mermiyle yanlmış olan asfaltın ortasında, hurdahaş olmuş havan topunun yanında ölü bir Kızıl Ordu askeri yatıyordu.

Knmov'un ruhunun canlı bir umutla dolu olduğu, bayram ettiği şu anda bu cesedin görüntüsü nedense onu şaşırtmıştı. Çok Ölü görmüştü, ölüleri umursamıyordu. Şimdi ise ürpermişti, sonsuz ölümle dolu bu ceset bir kuş gibi çaresiz yatıyordu, sanki üşümüş gibi ayaklarını altına almıştı.

Siyasi yönetici sırtında buruşuk gri yağmurluğuyla şişman subay çantasını şakağının hizasında tutarak yanından koşarak geçti. Kızıl Ordu askerleri tanksavar mayınlarını birkaç somun ekmekle birlikte muşamba yağmurluğun üstünde sürüklüyorlardı.

Oysa ölüye ne ekmek ne de silah gerekliydi, sadık karısından mektup da istemiyordu. Ölümüyle güçlen-memişti, en zayıf halindeydi, böceklerin ve kelebeklerin korkmadığı ölü bir serçecikti.

Topçular atölye duvarının yangına alayın topunu yerleştiriyorlar ve ağır makineli takımıyla karşılıklı birbirlerine küfrediyorlardı. El kol hareketlerinden ne konuştuktan anlaşılıyordu.

"Bizim makineli ne kadar zamandır burada duruyor, biliyor musun? Siz daha öbür kıyıda çene çalarken biz burada ateş ediyorduk."

"Yüzsüz herifler!"

Hava adeta uludu, bir mermi atölyenin köşesinde patladı. Parçalar duvarlara çarptı. Krımov'un önünden yürüyen otomatik tabancalı er, başını çevirip komiserin sağ olup olmadığına baktı. Knmov'u bekleyip, "Kaygılanmayın Komiser yoldaş, biz burayı ikinci kademe, yani en geri cephe sayarız/' dedi.

Kısa bir süre sonra Krımov, atölye duvarının yanındaki avlunun sakin bir yer olduğunu anlamıştı.

Koştular, düştüler, yüzüstü yere kapaklanıp tekrar koştular, tekrar düştüler. İki kere piyadelerin olduğu siperlerin içine atladılar; artık kimseciklerin olmadığı, sadece demirin uluduğu ve ıslık çaldığı yanmış evlerin arasında koşuyorlardı... Knmov'a eşlik eden er, onu rahatlatmak için, "En önemli şey, pike yapmaması," dedi ve sonra da, "Hadi Komiser yoldaş, şu mermi çukuruna kadar koşalım/' diye öneride bulundu.

Krımov, kayarak bomba çukurunun dibine indi, yukarı baktı, mavi gök başının üstündeydi, başı ise kopma-mıştı, eskisi gibi omuzlarının üstünde duruyordu. İnsanların varlığını sadece bu insanların her iki taraftan yolladıkları ölümün başının üstünde ulumasında, şarkı söylemesinde hissetmek garip bir şeydi.

Ölümün küreğiyle kazılmış bir çukurun içinde güven duygusu hissetmek de garipti.

Otomatik tabancalı er, soluklanmasına fırsat vermeden, "Peşimden gelin!" dedi ve çukurun dibinde beliren karanlık geçide doğru sürünmeye başladı. Knmov, askerin peşinden gitti, alçak geçit genişledi, tavanı yükseldi

ve bir tünele girdiler.

Yerin altında yeryüzündeki fırtınanın uğultusu duyuluyor, tünelin tavanı titreşiyor, gümbürtü yer altında sanki yuvarlanıyordu. Dökme demir borulann üst üste yığılı olduğu ve kol kalınlığında koyu renk kablolann dallanıp budaklandığı yerde duvara kırmızı boyayla, "Ma-hov eşektir" yazılmıştı. Asker küçük bir el feneriyle ışık tuttu, "Burada, üstümüzde Almanlar dolaşıyorlar/' dedi.

Kısa bir süre sonra dar bir geçide saptılar, zor ayırt edilen açık gri bir lekeye doğru ilerlediler; geçidin derinlerine doğru leke giderek aydınlanıyor, patlamalar ve makineli tüfek sesleri giderek daha şiddetli duyuluyordu.

Knmov'a bir an cellat kütüğüne yaklaşıyormuş gibi geldi. Ama yeryüzüne çıkmışlardı. Knmov’un gördüğü ilk şey, insan yüzleriydi ve bu yüzler ona ilahı bir sakinlik içinde görünüyordu.

Krımov’u anlatılamayacak bir duygu sardı, sevinçli, hafif bir duygu. Hatta kudurmuş savaşı bile yaşam ve ölümün uğursuz sının olarak değil, genç, güçlü, yaşam dolu bir yolcunun başının üstünde esen bir fırtına gibi hissetti Krımov.

Yazgısının yeni, mutlu bir değişim göstereceğine duyduğu bir tür açık, kesin güvenle doldu içi.

Bu parlak gün ışığında sanki kendi geleceğini görüyordu, aklının, iradesinin, Bolşevik tutkusunun var gücüyle yaşayacaktı yine.

Güven ve gençlik duygusu, onu bırakıp giden kadın için duyduğu üzüntüyle birleşiyor, o kadın sonsuz derecede hoş görünüyordu kendisine.

Ama onu artık sonsuza dek yitirmiş gibi gelmiyordu. Gücüyle, eski yaşamıyla birlikte o da kendisine geri dönecekti. Krımov onun peşinden gidiyordu!

Kepini alnına indirmiş yaşlı bir adam döşemenin üstünde yanan ateşin başında ayakta duruyor ve bir sacın üzerinde kızaran patatesleri süngüsüyle çeviriyordu; kızaran patatesleri metal bir miğferin içine koyuyordu. İrtibat erini görünce hemen sordu yaşlı adam:

“Seryoja orada mı?”

"Komutan geldi!” dedi irtibat eri sert bir ifadeyle.

"Kaç yaşındasın, baba?” diye sordu Krımov.

"Altmış beş,” diye yanıtladı yaşlı adam ve, “Ben işçi gönüllülerdenim,” diye de bir açıklama yaptı.

Bir kez daha yan gözle irtibat erine baktı.

"Seryoja orada mı?"

"Alayda değil, komşu birliğe gitti herhalde.”

"Of,” dedi yaşh adam sıkıntıyla, “kaybolacak.”

Knmov, insanlarla selâmlaşıyor, çevreye göz gezdiriyor, yarıya kadar tahta perdelerle bölünmüş mahzen bölümlerine dikkatle bakıyordu. Bir yerde sahra topu duruyordu, duvara açılmış atış deliğinden dışarı bakıyordu.

“Zırhlı savaş gemilerindeki gibi,” dedi Krımov.

“Evet, sadece su az,” diye karşılık verdi bir Kızıl Ordu askeri.

Biraz ilerde taş girintilerde ve yarıklarda havan topları duruyordu.

Yerde kuyruklu mayınlar, hemen orada, biraz ilerde de muşamba yağmurluğun üstünde bir armonika vardı.

"6/1 Numaralı Ev tek başına dayanacak, faşistlere teslim olmayacak/' dedi Knmov yüksek sesle. 'Tüm dünya, milyonlarca insan buna seviniyor”

İnsanlar susuyorlardı.

Yaşh Polyakov, Knmov’a içi patates kızartması dolu

miğferi getirdi.

“Polyakov’un nasıl patates kızarttığını yazmıyor mu

kimse?"

“Siz gülün bakalım,"dedi Polyakov/'bizim Seryoja'yı

kovmuşlar."

Bir havan topu eri sordu:

"İkinci cephe açılmadı mı daha? Hiçbir şey duymadınız mı?”

“Henüz duymadım,” diye yanıtladı Knmov.

Asker ceketinin önü açık, içinden atleti görünen bir adam şöyle dedi:

"Volga'nın ötesinden ağır toplar üzerimize ateş etmeye başlamıştı, bir dalgayla Kolomeytsev’in ayakları yerden kesilmişti. Ayağa kalktı ve, “Hey çocuklar, ikinci cephe açıldı/' diye bağırdı.

Koyu renk saçlı bir delikanlı, "Boş boş konuşmayın, topçu olmasaydı biz burada oturamazdık,” dedi. "Alman bizi yutmuştu çoktan."

“Komutan nerede peki?” diye sordu Krımov.

“İşte orada, en ileri uca kurulmuş.”

Takım komutanı yüksek bir tuğla yığınının üstüne uzanmış dürbünle bakıyordu.

Knmov, kendisine seslendiğinde isteksizce yüzünü döndürdü ve parmağını dudaklanna götürüp sus işareti yaptı, dürbünü tekrar eline aldı. Birkaç saniye sonra Grekov’un omuzları sarsılmaya başladı, gülüyordu. Kayarak aşağı indi ve gülümseyerek, “Satrançtan beter," dedi ve Knmov'un yeşil yaka işaretlerini ve gömleğindeki komiser yıldızını fark edince, "evimize hoş geldiniz, tabur komiseri yoldaş/’ diye ekledi, ardından kendini tanıttı: “Ev yöneticisi Grekov. Bizim geçitten mi geldiniz?” Grekov’un her şeyinde, bakışında, hızlı hareketlerinde, yassı burnunun geniş deliklerinde bir küstahlık vardı, tepeden tırnağa küstahlık akıyordu.

“Olsun, zaran yok, ben seni yola getiririm,” diye geçirdi içinden Knmov.

Knmov, Grekov'a soru sormaya koyuldu. Grekov, tembel ve dalgın bir şekilde, esneyerek, çevresine bakınarak yanıt veriyordu, sanki Knmov’un sorduğu sorular onun gerçekten Önemli ve gerekli bir şeyi anımsamasına engel oluyordu.

"Yerinize başkasını verelim mi?”

“Neden?” diye sordu Grekov. "Yalnızca sigara, elbette mayın, el bombası, eğer kayabilirseniz birazcık votkayla yiyeceği de gizlice mısır tarlalannm oraya bırakırsınız...” Bunlan sayarken parmaklarını büküyordu.

Knmov, kızarak ve elinde olmadan Grekov’un çirkin yüzüne hayranlıkla bakarak, "Demek gitmeye niyetiniz yok?” dedi.

Sustular ve bu kısa sessizlikte Knmov, kuşatılmış evdeki bu insanlara ruhen bağlanma duygusunu engelledi. "Harekât günlüğü tutuyor musunuz?" diye sordu. “Elimde kâğıt yok,” diye yanıtladı Grekov. "Neye yazacağım, aynca zaman da yok, yazacak bir şey de.”

“Siz 176. Avcı Alayı komutanının emrinde bulunuyorsunuz,” dedi Knmov.

“Doğru, tabur komiseri yoldaş,” diye karşılık verdi Grekov ve alaycı bir şekilde ekledi: "Bölgenin dışarıyla bağlantısı kesildiği zaman insanlan, silahları bu evde topladığımda, otuz tane saldınyı geri püskürttüğümde, sekiz tankı yaktığımda başımda komutan yoktu.”

"Bugünkü personel sayınızı tam olarak biliyor, kontrol ediyor musunuz?”

"Niye kontrol edeyim ki, kıta raporu vermiyorum, neyim ben, İdare İşletme Şubesi’nde mi çalışıyorum? Kokuşmuş patates yiyip kokuşmuş su içiyoruz.”

“Evde kadınlar var mı?”

"Komiser yoldaş beni bir tür sorguya mı çekiyorsu-

it

nuz.'

“Tutsak düşen adamınız oldu mu?"

"Hayır, böyle bir olay olmadı.”

"Peki telefoncu kız nerede?”

Grekov dudağını ısırdı, kaşları dürüldü ve şu yanıtı verdi:

“O kız Alman casusuydu, beni de kendi yanına çekmeye çalışıyordu, ona tecavüz ettim, sonra da vurdum.” Ve boynunu uzatıp sordu: “Size böyle bir yanıt mı gerekiyor?” Sonra alaycı bir tavırla, "Bu işten ceza taburu kokulan geliyor, öyle değil mi komutan yoldaş?” dedi.

Knmov birkaç saniye hiçbir şey söylemeden Gre-kov'un yüzüne baktı ve şöyle dedi:

"Grekov, Grekov, sizin başınız dönmeye başlamış. Ben de kuşatma altında kaldım. Beni de sorgulamışlardı.” Grekov’a baktı ve ağır ağır, “Gerektiğinde sizi komutanlıktan uzaklaştırmak ve adamlarınızı komutam altına almak konusunda elimde bir emir var,” dedi. "Neden kendinizi riske sokuyor, beni de bu yola başvurmaya itiyorsunuz?”

Grekov bir şey söylemedi, düşündü, etrafa kulak kabarttı, sonra, "Sessizleşiyor, Alman sakinleşti,” dedi.

"İyi ya işte, ikimiz oturup bundan sonrasını belirleyelim/’ dedi Knmov.

"Neden ikimiz oturalım/' dedi Grekov, "biz burada hepimiz birlikte çarpışıyoruz, geleceği de birlikte belirliyoruz/'

Grekov’un küstahlığı Knmov’un hoşuna gitmişti, ama aynı zamanda sinirlendirmişti. Grekov'un onu memur olarak görmemesi için Ukrayna’daki kuşatmayı, savaştan önceki yaşamını ona anlatmak istedi. Ancak Knmov, bu hikâyede zayıflığının ortaya çıkacağını hissediyordu. Oysa Knmov bu eve zayıflığını değil, gücünü göstermeye gelmişti. Zaten Siyasi Şube memuru değil, savaş komiseriydi.

"Önemli değil," diye geçirdi içinden, "bir komiser ne

yapacağını bilir."

Adamlar sessizlik içinde tuğla yığınlannın üzerinde

oturuyorlar ya da uzanıyorlardı.

“Alman bugün bir daha gelmez," dedi Grekov ve Krımov'a, “Haydi Komiser yoldaş gelin, yemek yiyelim," diye öneride bulundu.

Knmov, dinlenen adamlann arasına, Grekov’un yanına oturdu.

‘‘İşte hepinizin yüzlerine bakıyorum," dedi Knmov, “ama ’Ruslar Prusyalılan her zaman dövmüştür,' sözü kafamın içinde dönüp duruyor.”

Tembel ve hafif bir ses onayladı:

"Doğru!”

Bu "do-o-ğru”da genel kalıplarla ilgili o kadar aşağılayıcı bir alay vardı ki, oturanlann arasında hafif bir gülüşme oldu. Bu adamlar, Ruslann içinde ne büyük bir güç gizlendiğini en az, "Ruslar Prusyalılan her zaman dövmüştür" söziınü söyleyen adam kadar biliyorlardı, aynca kendileri de bu gücün en açık ifadesıydiler. Ancak Prusyalılann Volga’y* ve Stalingrad’a kadar geldiklenni ve bunun nedeninin hiç de Ruslann onlan her zaman dövmesi olmadığını biliyorlar ve anlıyorlardı.

Bu anlarda Knmov'a tuhaf bir şey oldu. Siyasi görevlilerin eski Rus başkomutanlarını övmelerinden hoşlanmazdı, *Krasnaya Zvezda* da Dragomirov üzerine yazılan makalelerden yapılan alıntılar onun devrimci ruhunu tiksindirirdi, Suvorov, Kutuzov, Bogdan Hmel-nitskiy nişanlarının verilmesini gereksiz görürdü. Devrim devrimdir, devrim ordusuna bir tek kızıl bayrak gereklidir, derdi.

Bir zamanlar Odessa Devrim Komitesi’nde çalışırken, İtalya’ya sefere giden bir Rus ordusunun başında bulunan yüce başkomutanın bronz gövdesini kaidesinden indirmeye gelen liman hamallannm ve Komsomol üyelerinin yürüyüşüne katılmıştı.

Knmov, tam da burada, 6/1 Numaralı Ev’de yaşamında ilk kez Suvorov’un sözlerini tekrarlarken silahlı Rus halkının asırlardır süren ortak şanını hissetmişti. Sanki sadece konuşmalannın değil, yaşamının da konusunu yepyeni bir şekilde hissetmişti.

Fakat neden özellikle bugün, Lenin devriminin alışkın olduğu havasını yeniden soluduğu bir sırada bu duygulara ve düşüncelere kapılmıştı?

Askerlerden birinin söylediği bu alaycı, tembel "doğru" sözcüğü de iğne gibi batıp canını yakmıştı,

"Size nasıl savaşacağınızı öğretmeye gerek yok, yoldaşlar,” dedi Knmov. “Bunu herkese siz öğretiyorsunuz. Fakat yine de komutanlık beni yanınıza göndermeye neden gerek duydu? Neden yanınıza geldim?”

“Bir tas çorba içmek için mi?” diye bir tahminde bu-lundu birisi alçak sesle ve içtenlikle.

Ancak dinleyicilerin bu çekingen tahmine karşılık gülüşmeleri sessiz değildi. Knmov, Grekov’a baktı.

Grekov, diğerleriyle birlikte gülüyordu.

"Yoldaşlar/' dedi Knmov ve öfkeden yanakları kızardı, ' ciddi olalım yoldaşlar, beni size parti gönderdi.”

Neydi bu? Öylesine bir durum mu, bir isyan mı? Kendi gücünü, deneyimini hissederek komiseri dinleme konusunda bir isteksizlik mi? Belki de dinleyicilerin neşesinde isyancı bir şey yoktu da Stalingrad'da bu derece güçlü hissedilen doğal eşitlik duygusundan kaynaklanmıştı bu durum.

Ancak daha önce Knmov'u hayran bırakan bu doğal eşitlik duygusu neden şimdi onda bir öfke, bu duyguyu bastırma, kırma isteği uyandırmıştı?

Burada Knmov'un insanlarla yıldızının banşmama-sının nedeni bu adamlann ezilmiş, şaşkın, korkak olmaları değildi. Burada insanlar kendilerini güçlü ve kendilerinden emin hissediyorlardı. İçlerinde doğan bu güçlü olma duygusu Komiser Knmov'la ilişkilerini zayıflatıyor, hem Knmov’da, hem de onlarda bir yabancılaşma, bir düşmanlık mz uyandırıyordu yoksa?

Patates kızartan yaşh adam, “Partiden birine uzun zamandır sormak istiyordum,” dedi. “Komiser yoldaş, diyorlar ki komünizmde herkes

ihtiyacına göre pay alacakmış Herkes ta sabahtan başlayıp ihtiyaç duyduğu her şeyi silip süpürürken nasıl olacak bu iş?”

Krımov, yaşlı adama doğru döndü ve adamın yüzünde gerçek bir endişe gördü.

Grekov ise gülüyordu, gözleri gülüyor, gülmekten buyuk, geniş burun delikleri şişiyordu.

Kafasında kirli, kanlı bir bant sanlı olan istihkâma sordu:

"Ya şu kolhozlar konusu, Komiser yoldaş? Savaştan sonra kolhozlar kaldınlsa keşke.”

“Bu konuda kısa bir konuşma fena olmazdı,” dedi Grekov.

“Size konferans vermeye gelmedim,” dedi Krımov. "Ben askeri komiserim, kabul edilmesi imkânsız başıbozukluğunuza son vermek için geldim.”

"Son verin," dedi Grekov. "Almanlara kim son verecek?”

“Bulunur, merak etmeyin. Sizin söylediğiniz gibi çorba içmeye değil, Bolşevik lapası pişirmeye geldim.”

“Son verin bakalım,” dedi Grekov. “Lapayı da pişirin "

Krımov, gülerek, ama aynı zamanda ciddi bir şekilde

Grekov’un sözünü kesti:

“Gerekirse Bolşevik lapayla birlikte sizi de yiyecekler Grekov.”

Nikolay Grigoryeviç şimdi sakin ve kendinden emindi. Hangi kararın en doğrusu olacağına ilişkin ikircimleri geçmişti. Grekov’u komutanlıktan uzaklaştırmak gerekiyordu.

Krımov, kuşatma altındaki evde yapılan kahramanca işlerin ne azaltabileceği, ne de sönük bırakabileceği Grekov ’daki düşmanca ve

yabancı şeyi artık açıkça görüyordu. Grekov'un hakkından nasıl geleceğini biliyordu.

Hava karardığında Knmov, ev yöneticisinin yanına gidip, “Grekov, ciddi bir şekilde ve dobra dobra konuşalım. Ne istiyorsunuz siz?” dedi.

Grekov, Krımov'a aşağıdan yukarı doğru hızla baktı. “Kendisi oturuyor, Krımov ayakta duruyordu,” dedi ve neşeyle ekledi:

“Özgürlük istiyorum, onun için savaşıyorum.”

"Hepimiz istiyoruz onu.”

"Boş verin!” diye elini salladı Grekov. "Özgürlük size ne için gerekiyor ki? Siz sadece Almanların hakkından gelin yeter.”

“Şaka yapmayın, Grekov yoldaş,” dedi Knmov. “Bazı askerlerin yanlış siyasi konuşmalarına neden engel olmuyorsunuz? Neden? Sahip olduğunuz otoriteyle bunu herhangi bir komiser kadar yapabilirsiniz. Benim izlenimime göre, adamlar gereksiz, yersiz bir şey söylüyorlar ve sizin yüzünüze bakıyorlar, sanki sizin onayınızı bekliyorlar Hani şu kolhozlar konusunda konuşan adam. Niçin ona arka çıktınız? Size açık açık söylüyorum: Bu işi birlikte düzeltelim. Yok istemezseniz, size aynı açıklıkla söylüyorum: Ben şaka yapmam."

“Kolhozlar konusunda bu kadar kızacak ne var ki? Kolhozları gerçekten sevmiyorlar, bunu benim kadar iyi

1 »1 ♦ • • fl

bilirsiniz.

“Grekov, tarihin akışını değiştirmeye mi niyetlendi-

nız?

"Siz de her şeyi eski raylara geri döndürmek mi istiyorsunuz?"

“'Her şeyi’ demekle neyi kastediyorsunuz?”

“Her şeyi. Genel zorunlu çalışmayı.”

Grekov, tembel bir sesle, gülerek, sözcükleri fırlatır gibi konuşuyordu. Birden doğruldu, şöyle dedi:

“Komiser yoldaş bırakın bunları. Ben hiçbir şeye niyetlenmedim. Sizi kızdırmak için öyle yaptım. Sizin gibi bir Sovyet insanıyım. Güvensizlik beni üzüyor.”

“Öyleyse şaka yapmayı bırakın Grekov. Sovyet Özel **lığı** taşımayan, kötü, ham ruhu nasıl ortadan kaldıracağımızı ciddi ciddi konuşalım. Bu ruhu siz yarattınız, onu öldürmeme yardım edin. Daha şanla şerefle savaşacağınız günler var."

“Uykum geldi. Sizin de dinlenmeniz gerek. Göreceksiniz, burada daha sabahtan başlıyor işler.”

“Tamam Grekov, yarın konuşuruz. Sizi bırakıp gitmeye niyetim yok, hiç acelem de yok.”

Grekov kahkahalarla güldü:

“Herhalde anlaşırız.”

“Her şey ortada/’ diye düşündü Krımov. “Homeopa-tiyle uğraşmayacağım. Cerrahi bıçağıyla çalışacağım. Politik bakımdan kambur olanlan telkinle düzeltemezsin [M] Grekov birdenbire şöyle dedi:

“Gözlerinizde iyi bir şey var. Ama bir şeye canınız sıkılıyor.”

Knmov, bunu beklemediği için kollarını iki yana açtı, hiçbir şey söylemedi. Grekov ise sanki sözlerinin doğrulandığını duymuş gibi şöyle dedi:

"Biliyor musunuz, benim de içimde bir sıkıntı var. Ama öyle, saçma sapan, özel bir şey. Rapora falan yazılmayacak cinsten."

Gece uyurken serseri bir kurşunla başından yaralandı Krımov. Kurşun derisini ve kafatasını sıyırmıştı. Tehlikeli bir yara değildi, ama çok fena başı dönüyordu, ayakta duramıyordu, sürekli midesi bulanıyordu.

Grekov, bir sedye yapmalarını emretti ve şafak sökmeden sakin bir saatte yaralıyı kuşatma altındaki evden tahliye ettiler

Knmov sedyede yatıyordu, başı uğulduyor ve dönüyordu, şakaklan zonkluyordu.

Grekov sedyeye yer altı geçidine kadar eşlik etti. “Şansınız yokmuş, Komiser yoldaş/’ dedi Grekov. İşte o anda Knmov'un kafasında bir şimşek çaktı, gece ona ateş eden Grekov olmasındı sakın?

Akşama doğru Knmov'da kusmalar başladı, baş ağrısı şiddetlendi.

İki gün tümenin sağlık merkezinde yattı, daha sonra ise nehrin sol kıyısına götürdüler ve ordu hastanesine yerleştirdiler.

Komiser Pivovarov, sağlık merkezinin sıkışık sığınaklarına gitti ve ağır koşullan gördü, yaralılar yerlerde yatıyordu. Krımov u burada göremedi, bir gece önce sol kıyıya götürmüşlerdi.

"Durup dururken nasıl yaralandı?" diye düşünüyordu Pivovarov. "Ya şansı yaver gitmedi, ya da şansı vardı.” Pivovarov, hasta olan alay komutanını sağlık merkezine götürüp götürmemek konusunda da karar vermek istiyordu bu arada. Karargâhın yer altı sığınağına geri do-n> n Pivovarov (yolda bir Alman havan mermisinin par-. neredeyse öldürüyordu onu) emir eri Gluşkov’a • ağlık merkezinde hastanın iyileşebileceği koşulların bulunmadığım anlattı. Her tarafta kanlı gazlı bez, sargı, pamuk yığınlan yerlerde sürünüyordu, insan yaklaşmaya korkuyordu. Komiseri dinleyen Gluşkov şöyle dedi: “Tabu, Komiser yoldaş, kendi sığınağı yine de daha

■ J 4 »

iyidir.

"Evet,” diye başını eğerek onayladı Pivovarov. "Ayrıca orada kim alay komutanı, kim er, fark gözetmiyorlar,

herkes yerlerde.”

Rütbesine bakınca ancak yerde yatabilecek olan Gluşkov da şöyle dedi:

“Tabii, hiç öyle şey olur mu?”

"Bir şeyler söyledi mi?” diye sordu Pivovarov. “Hayır,” dedi Gluşkov ve elini salladı. "Konuşma nerede Komiser yoldaş, kansından mektup geldi, duruyor hâlâ, açıp bakmıyor.”

“Ne diyorsun!” dedi Pivovarov. "Çok hasta olmalı. Korkunç bir şey, bakmıyor ha!”

Mektubu aldı, zarfı elinde tarttı, Beryozkin’in yüzüne yaklaştırdı, sert, inandıncı bir şekilde:

“İvan Leontiyeviç eşinizden mektup var/' dedi ve biraz bekledi, bambaşka bir ses tonuyla ekledi: “Vanya, al, bak karından gelmiş, anlamıyor musun, ha, Vanya?”

Fakat Beryozkin anlamıyordu.

Yüzü kıpkırmızıydı, parlak gözleri keskin ve anlamsız bir şekilde Pivovarov'a bakıyordu.

Savaş bugün, hasta olan alay komutanının yattığı sığınağın kapısını inatçı gücüyle çalıyordu. Geceden beri hemen hemen bütün telefonlarda bağlantı kesilmişti; nedense Beryozkin'in sığınağındaki telefon arızasız bir şekilde çalışıyordu, tümenden, Ordu Karargâhı Harekât Dairesinden bu telefon aranıyordu, Guryev Tümeni’n-den alay komutanı bir komşu, Beryozkin'in tabur komutanları Podçuvarov ve Dırkin bu telefonu arıyorlardı. Sığınakta sürekli insanlar koşuşup duruyor, kapı gıcırdıyor ve Gluşkov'un girişe astığı muşamba yağmurluk sağa sola çarpıp ses çıkarıyordu. Sabahtan beri insanları bir endişe, bir bekleyiş sarmıştı. Gevşek bir topçu ateşiyle, seyrek ve gelişigüzel hava saldırılarıyla diğer günlerden farklı olan bugün çoğu kişide Almanların bir darbe indireceği konusunda son derece üzücü bir inanç yaratmıştı. Bu inanç Çuykov’u da, alay komiseri Pivovarov’u da, 6/1 Numaralı Ev'de oturan insanları da, Stalingrad Traktör Fabrikası'nda tabrika bacasının yanında doğum gününü sabahın köründe votka içerek kutlayan Avcı Takım komutanını da aynı şekilde üzüyordu.

Beryozkin'in sığmağında ilginç ya da gülünç konuşmalar olduğunda herkes acaba duyuyor rnu, diye alay komutanına bir göz atıyordu.

Gecenin soğuğundan sesi kısılan bölük komutanı Hrenov, Pivovarov'a, şafak sökmeden önce komuta noktasının bulunduğu bodrumdan çıktığını, bir taşın üstüne oturduğunu, Almanlar bir aptallık yapıyorlar mı diye Çevreye kulak kabarttığını, birden gökyüzünden, “Hey

moruk[1], niye hiç ışık yakmadın?” diyen öfkeli bir ses duyduğunu anlatıyordu.

Hrenov, kim bu gökyüzünde onun adını bilen adam diye bir an afallamış, hatta ürkmüş, ama sonra bunun motoru durdurup başının üstünde motorsuz uçan Ku-ruznik'in pilotu olduğu, 6/1 Numaralı Ev için yiyecek atmak istediği ve ileri ucu işaretlemedi deri için kızdığı anlaşılmış.

Sığınaktakilerin hepsi gülümsedi rai diye Beryozkin'e baktılar. Ama bir tek Gluşkov'a, hastanın cam gibi parlayan gözlerinde sanki canlı bir nokta belirmiş gibi geldi. Öğle yemeği saati gelmiş, sığınak boşalmıştı. Beryozkin sessizce yatıyor, Gluşkov ise, "Beryozkin yatıyor, beklenen mektup ise yanında duruyor,” diye derin derin iç çekiyordu. Pivovarov ve ölen Koşenkov’un yerine geçen yeni kurmay başkan binb. şı yemeğe gittiler, birinci sınıf borç yiyecekler, yüz gram d*: votka içeceklerdi. Aşçı bu güzel borç çorbasından Gluşko^’a ikram etmişti daha önce. Ama alay komutanı, patron, bir şey yemiyordu, sadece maşrapadan bir yudumcuk su içmişti...

Gluşkov zarfı açtı ve yatağın yanma yaklaşarak alçak sesle tane tane, ağır ağır okudu:

Merhaba, sevgili Vanyam, merhaba benim bakmaya dolamadığım, merhaba güzelim,

Gluşkov kaşlarını çattı ve yazılan zor sökerek yüksek sesle okumaya devam etti.

Baygın halde yatan komutana karısından gelen mektubu, askeri sansürde sansürcülerin daha önce okudukları sevgi dolu, hüzünlü ve güzel mektubu

okuyordu. Oysa bu mektubu bu dünyada okuyabilecek tek kişi Beryozkin ’di.

Beryozkin başını çevirip, “Bana ver/' dediğinde ve elini uzattığında Gluşkov çok şaşırmadı.

Titreyen iri parmakların arasında mektubun satırları da titriyordu:

... Vanya burası çok güzel, Vanya seni ne kadar özledim. Lyuba. babam neden bizim yanımızda değil diye soruyor hep. Göl kıyısında oturuyoruz, evimiz sıcak, ev sahibi kadının ineği var, süt bulunuyor Senin gönderdiğin para var. Sabahlan dışarı çıkıyorum. Soğuk suyun üstünde sarı ve kırmızı akçaağaç yaprakları yüzüyor, çevrede artık kar var, bu yüzden su daha mavi görünüyor, gökyüzü mavi, yapraklar inanılmayacak derecede sarı, inanılmaz derecede kırmızı. Ve Lyuba neden ağlıyorsun diye soruyor. Vanya, Vanya, sevgifim, sana her şey için teşekkür ederim, her şey için, iyiliğin için teşekkür ederim. Neden mi ağlıyorum? Nasıl anlatmalı. Yaşadığım için ağlıyorum, Slava hayatta olmadığı, bense yaşadığım için kederim-den, sen sağ olduğun için mutluluktan ağlıyorum, annem, kız kardeşlerim aklıma geldiğinde ağlıyorum, sabah ışığı yüzünden, çevrem bu kadar güzelken her yerde herkesin ve benim bu kadar üzüntüm olduğu için ağlıyorum. Vanya, Vanya, sevgilim, bakmaya doyamadığım, güzelim...

İşte başı dönüyor, işte çevresindeki her şey birbirine karışıyor, parmaklan titriyor, kızgın havayla birlikte mektup da titriyor.

"Gluşkov," dedi Beryozkin, “bugün beni iyileştirmeli-sin/’Tamara bu sözcüğü sevmezdi. "Su kazanı kmlmadı ya?"

"Kazan sağlam. Bir günde nasıl iyileştireyim, yanm litrelik votka derecesi gibi kırk derece ateşiniz var, birden geçer mi sanıyorsunuz."

Askerler, gümbür gümbür ses çıkaran metal bir benzin varilini sığınağın içine yuvarlayarak soktular. Varilin içine yarıya kadar dumanı tüten bulanık nehir suyu doldurdular. Suyu karavanayla ve çadır bezinden yapılmış kovayla doldurdular.

Gluşkov, Beryozkin'in soyunmasına yardım etti ve varilin yanına götürdü.

Varilin dış yüzünü eliyle yoklayıp geri çekerek, “Çok sıcak olmuş, yarbay yoldaş, haşlanırsınız,” dedi Gluşkov. “Komiser yoldaşı çağırdım, ama tümen komutanının yanında toplantıdaymış, komiser yoldaşı beklesek daha iyi olur.”

“Niye bekleyelim?”

“Başınıza bir şey gelirse kendimi vururum. Ama eğer beceremez de kendimi vuramazsam o zaman beni Komiser yoldaş Pivovarov vursun diye.”

“Hadi, yardım et bana.”

“İzin verin de kurmay başkanı bari çağırayım.”

“Hadi,” dedi Beryozkin ve bu kısık ve kısa “hadi"yi ayakta zor duran çırılçıplak bir adam söylediği halde Gluşkov tartışmayı ânında kesti.

Suya giren Beryozkin inliyor, ahlayıp ofluyor, çırpınıyordu. Gluşkov da ona bakarak inliyor, varilin çevresinde dolanıyordu.

“Doğumevinde gibi,” diye düşündü nedense.

Beryozkin bir süre bilincini kaybetti, her şey, savaş endişesi de, hastalığın yaptığı ateş de bir sisin içinde birbirine karıştı. Birden öylece kaldı, kalbi durmuş gibiydi ve kaynar su artık dayanılmayacak kadar yakıcı olmaktan çıkmıştı. Sonra kendine geldi, Gluşkov’a, “Yerleri silmek gerekecek,” dedi.

Ama Gluşkov, varilin kenarlarından suyun taştığını gormüyordu bile. Komutanın kıpkırmızı olan yüzü beyazlaşmaya başlamıştı, ağzı yan yarıya açıktı, tıraşlı başında Gluşkov’a mavi gibi gelen, iri ter damlaları belirmişti. Beryozkin yine bilincini yitirmeye başlamıştı, ama Gluşkov onu sudan çıkarmaya çalıştığı sırada anlaşılır bir şekilde, "Şimdi değil/' dedi ve öksürmeye başladı. Öksürük nöbeti geçtikten sonra soluğu tam düzelmeyen Beryozkin, "Biraz daha sıcak su koy," dedi.

Nihayet sudan çıktı ve Gluşkov ona bakarken cesaretini tümden kaybetti. Beryozkin’in kurulanmasına ve yatağına yatmasına yardım etti, üstüne

battaniye ve kaputları örttü, sonra bunlann da üstüne sığınaktaki bütün pılı pırtıyı, muşamba yağmurlukları, içi pamuk astarlı ceketleri, pantolonları yığmaya koyuldu.

Pivovarov geri döndüğünde sığınak toparlanmıştı. Sadece havada nemli bir hamam kokusu vardı. Beryozkin sakin sakin yatıyor, uyuyordu. Pivovarov, Beryozkin’in

başında biraz durdu.

"Ne hoş bir yüzü var," diye düşündü Pivovarov.

"Böyle biri ihbar dilekçesi yazmamıştır.”

İki yıllık kurstan arkadaşı Şmelev’i bundan beş yıl önce nasıl ifşa ettiğine ilişkin anılan onu bütün gün kaygılandırdı, öfke dolu, insanı üzen, acı çektiren bir sessizliğin hüküm sürdüğü bugün her türlü saçma sapan şey aklına geliyordu. Acıklı ve kederli bir yüzle yan yan bakan ve dostu, arkadaşı Pivovarov’un toplantıda okunan dilekçesini dinleyen Şmelev de aklına geliyordu.

Gece saat on iki civarında Çuykov, tümen komutanını atlayarak traktör fabrikası bölgesinde bulunan alayı telefonla aradı. Bu alay onu çok endişelendiriyordu. Keşif kolu, bu bölgede Alman tanklarının ve piyadesinin yığılmaya devam ettiğini rapor etmişti.

"He, sizin orada işler nasıl?” dedi sinirlenerek. 'Alayınıza en son kim komuta ediyor? Batyuk bana alay komutanının zatürree olduğunu, onu sol kıyıya nakletmek istediğini söyledi.”

Kısık bir ses yanıt verdi:

“Alaya ben komuta ediyorum, ben Yarbay Beryozkin. Hafif bir şeydi, üşütmüşüm, artık her şey yolunda.” "Duyuyorum,” dedi Çuykov, kıs kıs gülüyormuş gibi. “Sesin iyice kısılmış, Alman sana kaynar süt içirecek. Kaynattı, ağzından akıtacak.”

"Anladım, komutanım,” dedi Beryozkin.

“Demek anladın,” dedi Çuykov tehdit eder gibi, “o halde şunu bil ki, eğer geri çekilmeyi düşünüyorsan Al-man'ın kaynar sütünden daha kötüsünü yapar, sana şekerli çiğ yumurta sarısı içiririm."

23

Polyakov, gece alaya gitmek için Klimov'la sözleş-mişti. Yaşlı adam, Şapoşnikov hakkında bir haber almak istiyordu.

Polyakov, Grekov’a niyetinden söz etmiş, Grekov da

buna sevinmişti.

“Fırla, fırla baba, sen de cephe gerisinde biraz dinlenirsin, sonra da oradaki çocukların ne yaptıklarını anlatırsın.”

Grekov’un, ricasını neden kabul ettiğini anlayan Polyakov, “Katya’yı da mı?” diye sordu.

“Ama artık alayda değiller,” dedi Klimov. "Alay komutanının her ikisini de görevle Volga'nm sol kıyısına gönderdiğini işittim. Herhalde Ah tuba‘da nikâh dairesinde imzalan atmışlardır artık.”

Muzır ihtiyar Polyakov, Grekov’a, “Belki de izni iptal edersiniz, ya da sizden bir mektup almamız gerekir mi?” diye sordu.

Grekov ihtiyara hızla bir baktı, ama sakin bir şekilde, "Tamam, tamam, hadi gidin,” dedi.

“Anlaşıldı,” diye geçirdi içinden Polyakov. Sabah saat beşte geçitte sürünerek ilerliyorlardı. Polyakov kafasını

A

ikide bir destek tahtalarına vuruyor ve Seryoja Şapoşni-kov'a sövüyordu, delikanlıyı özlemiş olmak onu sinirlendiriyor ve utandırıyordu.

Geçit genişledi, oturup biraz dinlendiler. KJimov bıyık altından gülerek, "Yanına bir hediyecık almadın mı yoksa?” dedi.

"Canı cehenneme sümüklünün,” dedi Polyakov. "Bir

tuğla götürüp kafasına indirmeli.”

“Anlaşıldı,” dedi Klimov. ”Bu iş için tek başına gideceksin, Volga’nm karşı kıyısına yüzmeye hazırsın. Yoksa Katya’yı rnı görmek istiyorsun ihtiyar, yoksa delicesine

kıskanıyor musun?”

"Gidelim,” dedi Polyakov.

Kısa bir süre sonra tırmanıp yüzeye çıktılar, sahipsiz bir toprakta yürümeye başladılar. Etraf sakindi.

"Bir anda savaş mı bitti yoksa?” diye düşündü Polyakov ve şaşırtıcı bir canlılıkla odasını hayal etti: Borç kâsesi masanın üstünde duruyor, karısı onun yakaladığı balığı ayıklıyor. Bir sıcaklık hissetmeye başlamıştı bile.

General Paulus, bu gece Stalingrad Traktör Fabrikası bölgesinde taarruz emri vermişti.

İki piyade tümeni, uçaklar, toplar ve tanklar tarafından yıkılan kapıdan içeri girecekti. Gece yansından beri askerlerin avuçlannın içinde kırmızı kırmızı sigara ateşleri yanıyordu.

Şafağın sökmesine bir buçuk saat kala fabrika atölyelerinin tepesinde Junker’lerin motorları uğuldamaya başlamıştı. Başlayan bombardımanda ne bir gerileme, ne de bir soluklanma vardı. Eğer bu gümbürtülü tek parça kitle içinde bir anlığına bir delik oluşmuşsa bu delik de hemen bütün ağır demir güçleriyle hızla yere doğru inen bombaların ıslığıyla doluyordu. Aralıksız, yoğun gümbürtü, insanın kafasını demir gibi yarabilir, belkemiğini kırabilirdi sanki.

Gün ağarmaya başlamıştı, ama fabrika bölgesinin üstünde eskisi gibi gece devam ediyordu.

Sanki yeryüzü kendi kendini şimşekler, gümbürtüler, duman ve kapkara toz içinde bırakıyordu.

Beryozkin’in alayı ve 6/1 Numaralı Ev çok büyük bir darbe yedi.

Alayın her yerinde kulakları sağırlaşan insanlar, Almanların yeni, daha önce görülmemiş güçte, ölüm saçan bir eşkıyalığa giriştiğinin farkına vararak şaşkın şaşkın oradan oraya atlıyorlardı.

Bombardımana yakalanan ihtiyar Polyakov’la Klimov, eylül ayının sonunda tonlarca bombayla oluşmuş huni şeklindeki çukurların olduğu sahipsiz araziye ken-

,kmay

uru

doğru koşuyorlardı.

Alman ve Rus siperleri arasındaki uzaklık o kadar azdı ki, bombaların bir kısmı Almanların ön cephesine isabet etti ve taarruz için ileri çıkmış olan öncü Alman Tumeni’nin askerlerini yaraladı.

Polyakov'a, aşağılardan gelen Astrahan rüzgârı coşup taşan Volga’nm üstünde var gücüyle esiyormuş gibi geliyordu. Polyakov'un birkaç kez ayaklan yerden kesildi, düştü, hangi dünyada olduğunu, genç mi, yaşlı mı olduğunu, yukarda mı, aşağıda mı olduğunu unuttu. Fakat Klimov, hadi hadi diye peşi sıra Polyakov*u sürükledikçe sürüklü-yordu. Derin bir çukura düştüler, huni şeklindeki çukurun nemli, yapışkan dibine yuvarlandılar. Buradaki karanlık, gecenin karanlığından, toz ve duman karanlığından, derin bir mahzen karanlığından örülmüş üçlü bir karanlıktı.

Yan yana yatıyorlardı, yaşlı kafada da, genç kafada da hoş, tatlı bir ışık, bir yaşama dileği vardı. Bu ışık, bu heyecan verici umut, sadece insanların başlarında, yüreklerinde değil, hayvanların ve kuşların basit yüreklerinde bile alev alev yanan cinsten bir ışık ve umuttu.

Polyakov, bütün bu felaketlerin Seryoja Şapoşnikov yüzünden olduğunu düşünerek sessizce küfretti, "Seni bir elime geçirirsem, Seryoja," diye mırıldandı. Oysa ruhunun derinliklerinde dua ettiğini düşünüyordu.

Bu aralıksız patlama uzun süremezdi, öyle bir aşırı gerilimle doluydu. Ancak zaman geçiyor, ama gümbürtü azalmıyordu, kapkara duman karanlığı, azalmayıp tersine artarak yeri ve göğü daha sıkı sarıyordu.

Klimov, yaşlı gönüllü askerin kaba işçi elini yokladı, bu eli sıktı ve elin karşılık olarak yaptığı iyi bir hareket, bu üstü örtülmemiş mezarın içinde Klimov'u bir anlığına teselli etti. Yakındaki bir patlama çukurun içine toprak ve taş parçalan fırlattı; ihtiyann sırtına tuğla parçaları çarptı. Çukurun duvarlarından tabakalar halinde toprak kayınca mideleri bulanmaya başladı, insanın tırmanması gereken bir çukur ve bir daha gün ışığını görememek korkusu. Alman gökten toprak yağdırıyor, dümdüz ediyordu ortalığı.

Klimov, keşfe giderken genellikle yanına birini almayı sevmez; tıpkı soğukkanlı, deneyimli bir yüzücünün kayalık kıyıdan karanlık, derin açık denize gitmekte acele ettiği gibi bir an evvel karanlığa karışmak isterdi. Burada ise yanında Polyakov olduğu için seviniyordu.

Zaman ağır akışını yitirmiş, delirmiş, bir patlama dalgası gibi ileriye atılıyor, birden koç boynuzu halinde kıvnlarak donup kalıyordu.

Ama işte çukurdaki adamlar başlarını kaldırıyorlardı, tepelerinde bulanık alacakaranlık, rüzgârın getirdiği toz ve duman duruyordu... toprak susmuştu, tek parça halindeki ses kitlesi ayrı ayrı patlamalara bölünmüştü. İnsanın ruhunu kasvetli bir bitkinlik sarıyordu; sanki ruhundaki bütün canlı güçler içinden zorla dışan çıkmış, bir tek kasvet kalmıştı.

Klimov doğruldu, yanında üzeri tozla örtülmüş, savaşın dişleri arasında kepinden çizmesine dek çiğnenmiş, ezilmiş bir Alman yatıyordu. Klimov Almanlardan korkmazdı, kendi gücünden, tetiğe basma, el bombası atma, düşmanından bir saniye önce dipçikle ya da bıçakla vurma konusundaki olağanüstü yeteneğinden her zaman emindi.

Ama şimdi şaşırmıştı, kulakları duymaz, gözleri görmez bir halde yanındaki Alman'ı hissederek sakinleşmiş olması, Alman'm elini Polyakov'un eliyle karıştırmış olması onu şaşırtmıştı. Birbirlerine bakıyorlardı. Aynı güç ikisini de eziyordu, ikisi de bu güçle savaşmada çaresizdi ve belli ki, bu güç

içlerinden birini korumuyordu, ama her ikisini de aynı şekilde tehdit ediyordu.

İki savaş sakini susuyorlardı. Her ikisinin de sahip oldukları kusursuz ve hatasız bir otomatizm, öldürme otomatizmi işlemiyordu. Polyakov ise biraz ötede oturuyor ve Alman'm fırça gibi çıkmış sakalına bakıyordu. Polyakov uzun süre konuşmadan durmayı sevmediği

halde şimdi susuyordu.

Yaşam korkunçtu, ama gözlerinin derinliklerinde kederli bir önsezi, onları bu çukura sokan, suratlarını toprağa yapıştıran gücün savaştan sonra da sadece yenilmiş olanlan ezmekle kalmayacağı önsezisi bir an görünüp kayboldu.

Sanki sözleşmiş gibi, sırtlarını ve başlarını hafif kurşun yağmuruna açık bırakarak, güvende olduklarından kesinlikle emin bir halde çukurdan yu kan tırmanıyorlardı.

Polyakov'un ayağı kaydı, ama yanında sürünmekte olan Alman ona yardım etmedi, yaşlı adam küfrederek ve sonra inatla yeniden tırmandığı gün ışığına lanetler okuyarak aşağı yuvarlandı. Klimov ve Alman yukarı kadar tırmandılar ve ikisi de, biri doğuya, öbürü batıya, aynı çukurdan çıktıklarını ve birbirlerini öldürmediklerini komutanları görüyor mu diye baktılar. Başlarını çevirip birbirlerine bakmadan, bir *adieu* demeden, bombalarla yeniden sürülmüş ve hâlâ dumanı tüten topraktan tepeler ve vadiler halindeki kendi siperlerine doğru yürüdüler.

Klimov, arkasından yetişmeye çalışan Polyakova korku içinde, "Evimiz yok olmuş, yerle bir etmişler/' dedi. "Yoksa hepinizi öldürdüler mi kardeşlerim?"

Bu sırada toplar ve makineli tüfekler ateş etmeye başladı, Alman askerleri büyük bir saldırıya geçtiler.

Stalingrad'ın en zor günüydü.

"Hep senin yüzünden alçak Seryoja/' diye mırıldandı Polyakov. Neler olduğunu, 6/1 Numarah Ev’de canlı kimse kalmadığını daha anlamamıştı ve Klimov’un hıçkırıklarıyla haykırmaları onu sinirlendiriyordu.

24

Hava saldırısı sırasında taburun komuta noktasının bulunduğu yer altı gaz boru hattı odasına bomba isabet etmiş ve bu sırada orada bulunan alay komutanı Beryoz-kin'in, tabur komutanı Dırkin’in ve tabur telefoncusunun üzerine toprak yığılmıştı. Zifirî karanlıkta gözlerini açan, kulakları duymayan ve taşların çıkardığı toz yüzünden soluk almakta zorluk çeken Beryozkin ilk başta onun artık yaşamadığını düşündü, ama kısa bir sessizlik

ânında Dırkin hapşırdı ve, “Sağ mısınız, yarbay yoldaş?” diye sordu.

Beryozkin de, “Sağım,” yanıtını verdi.

Dırkin, alay komutanının sesini duyunca neşelendi, yıllardır onu bırakmayan keyifli ruh hali birden geri geldi.

Dırkin, toza boğulmuş bir halde, öksürerek ve balgam çıkararak, "Yaşıyorsan, işler yolunda demektir/* dedi. Oysa pek çok şey yolunda değildi. Dırkin in ve telefoncunun üstüne taş parçalan dökülmüştü, kemiklerinin kınk olup olmadığı belli değildi, kendilerini yoklayıp ba-kamıyorlardı. Başlarının üstünde demir bir kiriş asılı duruyor ve bellerini doğrul tm al anna engel oluyordu, ama onlan kurtaran da bu kiriş olmuştu galiba. Dırkin el fenerini yaktı, durum gerçekten korkunçtu. Taşlar, eğrilmiş demir, yağlama yağma bulanmış kabarmış beton, parçalanmış kablolar tozlann içinden sarkıyordu. Bir bomba isabeti daha olursa dar yank da, insanlar da kalmayacak, demir ve taş birbirine kenetlenecekti sanki.

Bir süre sustular, büzüldüler, kudurmuş bir güç atölyeleri dövüyordu.

"Bu atölyeler," diye düşündü Beryozkin, "Ölü bedenleriyle bile savunma için çalıştılar; betonu, demiri kırmak, iskeleti parçalamak zordur aslında."

Sonra sağı solu tıklattılar, elleriyle yokladılar ve kendi güçleriyle buradan çıkmalannın tamamen olanaksız olduğunu anladılar. Telefon kınlmamıştı,

ama çalışmıyordu, hat kopmuştu.

Birbirleriyle neredeyse hiç konuşamıyorlardı, patla-malann gümbürtüsü seslerini bastınyordu, toz yüzünden öksürükten boğuluyorlardı.

Bir gün önce ateşler içinde yatan Beryozkin, şimdi halsizlik hissetmiyordu. İçindeki güç, çarpışmada, komutanlara da Kızıl Ordu askerlerine de her zamanki gibi boyun eğdiriyordu, ama bu güç, özünde askerî bir güç, savaşçı bir güç değildi, basit, sağduyulu bir insanın gücüydü. Bu gücü korumak ve çarpışma cehenneminde ortaya koymak ender insanların yapabilecekleri bir şeydi. İşte bu sivil, evcil ve sağduyulu insan gücüne sahip olanlar savaşın gerçek patronlarıydılar

Bombardıman durmuştu, toprak altındaki insanlar demir uğultusu duyuyorlardı.

Beryozkin burnunu sildi, öksürdü ve, "Kurt sürüsü ulumaya başladı, tanklar traktör fabrikasına doğru yürüyüşe geçti," dedi ve ekledi: "Biz de tam yollarının üzerindeyiz."

Tabur komutanı Dırkin, herhalde artık daha kötü bir şey olamayacağını düşündüğü için olacak birdenbire anlatılması zor bir sesle bağıra bağıra şarkı söylemeye başladı. Bu film şarkısını söylerken arada bir öksürüyordu.

Hoştur, kardeşler, hoştur yaşamak,

Üzülmez insan bizim atamanla beraberken...

Telefoncu, tabur komutanının aklını kaçırdığını düşündü, ama yine de öksürerek, balgam çıkararak şarkıya katıldı:

Karım üzülecek, başkasına varacak,

Başkasına varacak, beni unutacak...

Yukarda ise dumanla, tozla ve tankların homurtu* suyla dolu atölyenin uğultulu sahanlığında Gluşkov, derisi yüzülen kanlı elleri ve parmaklarıyla taşlan, beton parçalannı sağa sola atıyor, iskelet demirlerini kenara çekiyordu. Gluşkov, çıldırmış gibi çalışıyordu ve ağır demir kirişleri

yerinden oynatmasına, on kişinin gücünün ancak yeteceği bir işi yapmasına bu çılgınlık yardım ediyordu.

Beryozkin, patlamaların gürültüsüne, Alman tankia-nnın homurtusuna, top ve makineli tüfek seslerine karışan silik, dumanlı, tozlu ışığı bir kez daha gördü. Yine de sakin, parlak bir ışıktı ve bu ışığa bakarken Beryozkin’in ilk düşündüğü şey şu oldu: "Görüyorsun Tamara, boşuna kaygılanıyorsun, ben sana söyledim, önemli bir şey yok.” Gluşkov’un sağlam, güçlü kollan Beryozkin’e sanlmıştı.

Dırkin hıçkıran bir sesle bağınyordu:

"Ölü bir tabura komuta ettiğimi izninizle arz ederim, alay komutanı yoldaş.”

Eliyle çevresini gösterdi.

"Vanya öldü, Vanyamız öldü,” dedi ve koyu kırmızı kan ve makine yağı birikintisinin içinde yan yatmış olan tabur komiserinin cesedini gösterdi. Alayın komuta noktasında işler nispeten iyi görünüyordu, ancak masa ve ıtak toz toprak içinde kalmıştı.

Beryozkin’i gören Pivovarov mutlu bir sesle bir kü-• ur savurdu, Beryozkin e doğru atıldı.

Beryozkin hemen soru sormaya koyulmuştu:

“Taburlarla bağlantı var mı? Kuşatma altındaki ev ne durumda? Ya Podçufarov? Dırkin’le tuzağa düşmüş serçeler gibiydik, ne telefon, ne ışık. Kim sağ, kim ölü, biz neredeyiz, Alman nerede, hiçbir şey bilmiyorum. Hemen durumu bildirin! Siz savaşırken biz orada şarkı

söylüyorduk.”

Pivovarov, kayıpları, 6/1 Numaralı Ev'deki insanların hepsinin kavgacı Grekov’la birlikte öldüğünü, sadece ikisinin, keşif eri ve yaşlı gönüllünün kurtulduğunu anlatmaya başladı.

Ancak alay, Alman saldırısına direnmiş, sağ kalanlar sağ kalmıştı.

Bu sırada telefon vızıldamaya başladı, karargâhtakiler muhabereciye bir göz atmca onun yüz ifadesinden arayanın Stalingrad'daki en yüksek komutan olduğunu anladılar.

Muhabereci almacı Beryozkin’e uzattı, ses iyi geliyordu ve sessizce dinleyen sığınaktakiler Çuykov un ciddi, alçak sesini tanımışlardı:

“Beryozkin’le mi göruşüyorum? Tümen komutanı yaralandı, yardımcısı ve kurmay başkanı öldü, size tümenin komutasını almanızı emrediyorum,” dedi ve kısa bir aradan sonra yavaş ve ağırlığını hissettirecek bir şekilde ekledi: “Eşi benzeri görülmemiş, cehennem koşullarında bir alaya komuta ettin, saldırıya direndin. Sana teşekkür ediyorum. Seni kucaklıyorum azizim. Başarılar diliyorum.”

Traktör fabrikasının atölyelerinde savaş başlamıştı Sağlar sağdı.

6/1 Numaralı Ev susmuştu. Yıkıntılar arasından tek bir atış sesi duyulmuyordu. Anlaşılan hava saldırısının asıl hedefi bu evdi, duvar kalıntıları çökmüş, taşlardan oluşan tepe düzleşmişti. Alman tankları, ölü evin kalıntılarını siper alarak Podçufarov Taburu'na ateş ediyordu.

Daha yakın zaman önce Almanlara korkunç ve acımasız gelen evin yıkıntıları şimdi onlar için güvenli bir sığınak olmuştu.

Kırmızı tuğla yığınları uzaktan dumanı tüten kocaman çiğ et parçalan gibi görünüyor, gri-yeşil Alman askerleri. yıkık, ölü evin tuğla parçalan arasında heyecanla, hızlı hizlî vızıldayarak sürünüyorlar, koşuyorlardı.

Beryozkin, Pivovarov’a, “Sen de artık alaya komuta et,” dedi ve ekledi: “Bütün savaş boyunca komutanlar benden hoşnut olmadı. Burada, toprağın altında bir şev yapmadan oturup, şarkı söyledim, buyur bakalım, Çuy-kov'dan teşekkür ve tümenin komutasını aldım. Artık sana rahat vermem.”

Ama Alman ilerliyordu, şaka yapacak zaman değildi.

Ştrum, karlı, soğuk günlerde karısı ve kızıyla birlikte Moskova’ya geldi. Ştrum Karpov Enstitüsü'ne yerleştirebileceğini söylediği halde Aleksandra Vladimirovna fabrikadaki işini bırakmak istememiş ve Kazan'da kalmıştı.

Tuhaf günlerdi, insanın ruhunda hem sevinç hem de kaygı olan günler. Almanlar eskisi gibi korkunç ve güçlü görünüyorlar, yeni, sert saldırılara hazırlanıyorlardı.

Savaşta henüz bir kırılma noktası yok gibiydi. Ama insanların Moskova'ya dönme hevesi doğal ve mantıklıydı, hükümet tarafından başlatılan, bazı kurumlann Moskova'ya geri getirilmesi işi de normal görünüyordu.

İnsanlar, ilkbahann savaşla geçeceğinin gizli işaretini hissediyorlardı artık. Ama yine de başkent savaşın ikinci kışına neşesiz, asık bir yüzle bakıyordu.

Kaldırımlar boyunca kirli kar tümsekleri uzanıyordu. Ara sokaklarda köy usulü patikalar evlerin girişlerini tramvay duraklarına ve yiyecek dükkânlarına bağlıyordu. Pencerelerin çoğundan dışarı çıkan teneke borular tutüyordu ve evlerin duvarları san isli bir buzla kaplanmıştı.

Moskovalılar sırtlarındaki kısa kürklerle ve başlarındaki atkılarla taşralı gibi, köylü gibi görünüyorlardı.

İstasyondan eve gelirken kamyonun kasasında, eşyaların üstünde oturan Viktor Pavloviç, yanında oturan Nadya'nın asık yüzüne bir göz attı.

“Ne var Matmazel,” diye sordu Ştrum, “Kazan'da kurduğun hayallerde böyle bir Moskova'ya yer vermemiş miydin?"

Nadya, ruhsal durumunu babasının anlamış ol m aşıra sinirlenerek hiçbir şey söylemedi.

Viktor Pavloviç, kızına açıklama yapmaya girişti: “İnsanoğlu, kendi kurduğu kentlerin, doğanın doğal bir parçası olmadığını anlamıyor. İnsanoğlu, kendi kültürünü kurtlardan, kar fırtınalarından, yabani otlardan korumak için elinden tüfeğini, küreğini, çalı süpürgesini bırakmamalıdır. Aval aval etrafa bakacak, bir-iki yıl aklı başka şeylere gidecek olursa ormanlardan kurtlar iner, her yanı devedikenleri sarar, kent karla örtülür, toza batar. Şimdiye dek kim bilir kaç tane büyük kent, tozdan, kardan, yabani ottan yok olup gitmiştir."

Ştrum, şoför mahallinde aşırı solcu şoförün yanında oturan Lyudmila’nın da onun bu düşüncelerini duymasını istedi ve kamyonun kasasından eğilip yansına kadar açık camdan, “Rahat mısın Lyuda?” diye sordu.

“Sadece kapıcılar karlan temizlemiyorlar, kültürün yok olmasıyla bunun ne ilgisi var?" dedi Nadya.

“Küçük bir aptalsın sen,” dedi Ştrum. "Şu buz tepelerine baksana.”

Kamyon şiddetle sarsıldı, bohçalann, çantaların hep-si birden zıpladı, onlarla birlikte Ştrum ve Nadya da zıpladılar. Birbirlerine baktılar ve güldüler.

Tuhaftı, tuhaf Kazan'da üzüntüyle, evsiz geçen savaşın ilk yılında en büyük, en önemli çalışmasını yapacağını düşünebilir miydi?

Moskova’ya yaklaşırken sadece ağırbaşlı bir heyecan duyacak gibiydiler, Anna Semyonovna'nın, Tolya’nm, Marusya’nın acısı, hemen hemen her ailenin verdiği kurbanlarla ilgili düşünceleri geri dönme sevinciyle birleşi-yor, ruhlannı dolduruyor gibiydi.

Ama hiç de düşündüğü gibi olmadı. Ştrum, trende incir çekirdeğini doldurmayacak şeylere sinirlendi. Lyudmila Nikolayevna'nın çok uyuması, oğlunun savunduğu bu topraklara pencereden bakmaması onu sinirlendirmişti. Lyudmila Nikolayevna uyurken çok yüksek sesle horluyordu, vagondan geçen yaralı bir asker, onun horlamasını duyunca, "Vay canına hassa askerleri gibi,” demişti.

Nadya onu sinirlendiriyordu: Yemek yedikten sonra yiyecek artıklarını annesi topluyordu, Nadya vahşi bir bencillikle çantanın içinden en güzel kızarmış çörekleri seçiyordu. Trende babasına karşı aptalca, alaycı bir tavır takınmıştı. Yan kompartımanda “Babam büyük bir müzikseverdir ve kendisi de biraz piyano çalar,” dediğini duymuştu.

Vagon komşuları, Moskova kanalizasyonu ve merkezi ısıtma, kiralarını ödemeyen ve konut haklarını yitiren düşüncesiz insanlar, Moskova’ya hangi gıda maddelerini getirmenin daha elverişli olacağı hakkında konuşuyorlardı. Bu günlük konularla ilgili konuşmalar Ştrum’u

sinirlendiriyordu, ama kendisi de ev yöneticisinden, su tesisatından söz ediyordu, gece uyku tutmadığı zaman da Moskova dağıtım listesine yazılmayı, telefonun kesik olup olmadığım düşünüyordu.

Öfkeli kadın kondüktör, kompartımanı süpürürken koltuğun altından Ştrum tarafından atılmış olan tavuk kemiğini çıkarmıştı, “Domuzdan farkları yok, bir de kültürlü geçinirler,” demişti.

Murom’da Ştrum ve Nadya peronda dolaşırken astragan yakalı kürk palto giymiş olan gençlerin yanından geçtiler.

"Avraham, tahliye yerinden dönüyor,” demişti gençlerden biri.

“Moskova savunması için madalyasını almaya gidiyor koşa koşa,” diye açıklamada bulunmuştu İkincisi.

Kanaş İstasyonu'nda tren, mahkûmları taşıyan bir trenin karşısında durmuştu. Yük vagonları boyunca nöbetçiler dolaşıyordu, mahkûmların soluk yüzleri parmaklıklı küçük pencerelere yapışıyor, “Sigara!”, ‘Tütün!” diye bağırıyorlardı. Nöbetçiler küfrediyor, mahkûmları pencerelerden uzaklaştırıyorlardı.

Akşam Sokolovların yolculuk ettikleri komşu vagona geçmişti. Başına renkli bir başörtüsü bağlamış olan Marya İvanovna yataklan seriyordu, Pyotr Lavrentyeviç’in yatağını alta, kendisininkini üste. Pyotr Lavrentyeviç rahat edebilecek mi diye kaygılanıyordu Marya İvanovna ve Ştrum'un sorularına gelişigüzel yanıtlar veriyordu, hatta Lyudmila Nikolayevna’nın nasıl olduğunu bile sormamıştı.

Sokolov esniyor, vagonun boğucu havası yüzünden halsiz düştüğünden yakınıyordu. Sokolov’un dalgın olması ve onun gelişine sevinmemesi nedense Ştrum’u aşırı derecede gücendirmişti.

"Bir kocanın karısını üst yatakta yatırdığını, kendisinin ise altta yattığını hayatımda ilk kez görüyorum,” demişti Ştrum.

Bu sözleri sinirli bir şekilde söylemişti ve bu durumun onu neden sinirlendirdiğine kendisi de şaşırmıştı.

“Ama biz hep böyle yapanz,” demişti Marya İvanovna. “Yukansı Pyotr Lavrentyeviç’e havasız geliyor, benim içinse fark etmiyor.”

Ve Marya İvanovna, Sokolov’u şakağından öpmüştü.

“Hadi ben gidiyorum,” demişti Ştrum. Sokolovlar gitmesine engel olmadıkları için bir kez daha gücenmişti.

Gece vagonun içi çok bunaltıcı olmuştu. Kazan, Karimov, Aleksandra Vladimirovna, Madyarov'la yaptıkları konuşmalar, üniversitedeki daracık odası akima geldi. Akşamlan Sokolovlara giden Ştrum politikadan söz ederken Marya ivanovna nın gözleri ne kadar tatlı, ne kadar kaygılı olurdu. Bugün vagonda olduğu gibi dalgın ve soğuk değildi.

“Kim bilir ne oldu,” diye düşündü. “Kendisi daha rahat ve daha serin olan alt katta uyuyor, işte tam bir despot.”

Tanıdığı kadınların arasında en iyi, en uysal ve en iyi yürekli saydığı Marya İvanovna’ya kızıp, “Kırmızı burunlu ada tavşanı,” diye düşündü. “Pyotr Lavrentyeviç zor bir insan, yumuşak, ölçülü, ama aynı zamanda da aşın bir kendini beğenmişliği, bir gizli saklılığı, kinci bir tabiatı var. Zavallı kadının kısmetine de o düşmüş/’

Ne yaparsa yapsın uyuyamıyordu, dostlanyla, Çepı-jin’le yapacağı görüşmeleri düşünmeye çalıştı, artık pek çok kişi çalışmasından haberdardı. Onu neler bekliyordu? Aslında bir zaferle dönüyordu, Gureviç, Çepıjin bakalım ona ne diyeceklerdi?

Yeni deney mekanizmasını bütün aynntısıyla ayarlamış olan Markov’un ancak bir hafta sonra Moskova’ya geleceğini, o olmadan çalışmaya başl anam ayacağını düşündü. “Sokolov'un da, benim de elleri işlemeyen teoris-yenler olmamız ne kötü...” diye geçirdi içinden.

Evet, zafer kazanmış bir kahramandı o.

Ama bu düşünceler ağır aksak yürüyor, sonra kopuyordu.

“Tütün!", “Sigara!" diye bağıran insanlar, ona Avra-ham diyen gençler gözünün önüne geliyordu. Postoyev, onun yanında Sokolov’a garip bir şey söylemişti: Sokolov, genç fizikçi Landesman'ın bir çalışmasını anlatıyordu ve Postoyev şöyle demişti: “Landesman kimin umurunda, işte Viktor Pavloviç, birinci sınıf buluşuyla dünyayı şaşırttı," ve Sokolov’u kucaklamış, “Ama yine de en önemlisi, siz de ben de Rus’uz,” diye eklemişti.

Telefon çalışıyor mu, gaz kesik mi? İnsanlar yüz küsur yıl önce Napoleon’u sürdükten sonra Moskova’ya geri dönerken acaba böyle saçma bir şey düşünmüşler miydi?..

Kamyon evin yanında durdu ve Ştrumlar, dairelerinin geçen yaz camlanna mavi kâğıttan haçlar yapıştırdıkları pencerelerini, ana giriş kapısını, kaldmmın kenarın -daki ıhlamur ağaçlarını, “Süt” yazılı tabelayı, apartman yöneticiliğinin kapısındaki levhayı yeniden gördüler.

“Asansör kesinlikle çalışmıyordur,” dedi Lyudmila Nikolayevna ve şoföre dönerek sordu: “Yoldaş, eşyaları üçüncü kata taşımamıza yardım eder misiniz?"

Şoför yanıtladı:

“Neden olmasın, tabii. Yalnız bu işin karşılığında

karnımı doyurursunuz.”

Kamyonu boşalttılar, göz kulak olması için eşyaların başına Nadya’yı bıraktılar, Ştrum’la karısı dairelerine çıktılar. Her şeyin, ikinci kattaki siyah muşambayla kaplı kapının, tanıdık posta kutularının değişmeden öylece kaldığına hayret ederek merdivenleri ağır ağır çıkıyorlardı. Unuttuğun sokakların, evlerin, eşyaların yok olmaması ne kadar garip, işte yine onlar ve insan yine onların arasında.

Bir zamanlar Tolya asansörü beklemeden koşarak üçüncü kata çıkar ve yukardan Ştrum'a, “Ya, ben eve geldim bile!” diye bağırırdı.

“Sahanlıkta biraz dinlenelim, soluk soluğa kaldın/’ dedi Viktor Pavloviç.

“Tanrım,” dedi Lyudmila Nikolayevna. “Merdiven neye dönmüş. Hemen yarın apartman yönetimine gideceğim ve Vasiliy İvanoviç’in temizlik işini bir düzene sokmasını sağlayacağım.”

İşte yine kankoca evlerinin kapısının önünde duruyorlardı.

"Belki de kapıyı sen açmak istersin?” dedi Viktor Pavloviç.

“Yok canım, neden ki, sen aç, ev sahibi sensin.”

«

içeri girdiler, paltolarını çıkarmadan odaları dolaştılar, Lyudmila Nikolayevna eliyle radyatörü yokladı, telefon almacını kaldırdı, içine üfledi:

“Telefon çalışıyor galiba!” dedi.

Sonra mutfağa geçti ve, “Neyse su var, demek ki tuvaleti kullanabileceğiz/’ dedi.

Ocağa gitti, ocağın musluklarını denedi, gaz kesikti.

Tanrım, Tannm, oldu bitti işte. Düşman durdurulmuştu. Onlar evlerine dönmüşlerdi. 21 Haziran 1941 Cumartesi günü sanki dündü... Her şey ne kadar aynı, her şey ne kadar değişik! Farklı insanlar girdi eve, artık onların yürekleri farklı, yazgıları farklı, farklı bir devirde yaşıyorlar Niçin bu kadar endişeli, niçin bu kadar tekdüze... Savaş öncesindeki o kaybolup gitmiş yaşam neden bu kadar güzel, bu kadar mutlu görünüyordu... Yarın yapılacak işlerle, kart bürosu, kayıt, elektrik kullanma limiti, asansör çalışıyor, asansör çalışmıyor, gazeteye abone olma gibi işlerle ilgili düşünceler neden bu kadar canını sıkıyor insanın... Yeniden kendi yatağında tanıdık saatin vuruşunu duymak.

Karısının peşinde dolaşıyordu ve birden yazın Moskova’ya gelişini, onunla birlikte bira içen güzel Nina’yı anımsadı, boş şişe hâlâ mutfakta eviyenin yanında duruyordu.

Annesinin Albay Novikov tarafından getirilen mektubunu okuduktan sonraki geceyi, aniden Çelyabinsk'e gidişini anımsadı. İşte şurada Nina'yı öpmüştü, kızın saçlarından tokası düşmüştü ve tokayı bulamamışlardı. Ya toka yerde duruyorsa, ya Nina rujunu, pudriyerini burada unuttuysa diye bir endişeye kapıldı.

Ama o anda şoför soluk soluğa bavulu yere bıraktı, odaya bir göz attı ve, "Bütün bu alanı siz mi kullanıyorsunuz?" diye sordu.

“Evet,” diye suçlu suçlu yanıtladı Ştrum.

“Oysa biz altı kişi sekiz metrelik yerde oturuyoruz,” dedi şoför. "Karım gündüz herkes işteyken uyuyor, gece de sandalye tepesinde oturuyor”

Ştrum pencereye gitti, Nina kamyonun yanına dizilmiş eşyaların önünde duruyor, olduğu yerde zıplıyor,

parmaklarına üflüyordu.

Sevgili Nadya, Ştrum'un zavallı kızı, burası onun

doğduğu ev.

Şoför yiyecek torbasını ve içi yatak takımlarıyla dolu hurcu getirdi, bir sandalyeye ilişti, sigara sarmaya koyuldu.

Anlaşılan konut sorunu onu ciddi şekilde ilgilendiriyordu ve Ştrum’la hıfzısıhha normu hakkında, bölge konut idaresindeki rüşvetçiler hakkında konuşuyordu.

Mutfaktan bir tencere gürültüsü geldi.

“Tam bir ev kadını," dedi şoför ve Ştrum a göz kırptı.

Ştrum tekrar pencereden baktı.

"Düzen, düzen,” dedi şoför. "İşte Stalingrad'da Almanları vura vura eziyorlar, insanlar göç ettikleri yerlerden Moskova’ya geri dönecekler, konut sorunu daha da kötü olacak. Geçenlerde bizim işçilerden biri iki kez

yaralandıktan sonra fabrikaya geri döndü, evi bombalanmıştı, ailesiyle birlikte boş bir bodruma yerleşti, karısı hamileydi ve iki çocuğu da veremdi. Oturdukları bodrumu dizlerinin üstüne kadar su bastı.Taburelerin üzerine tahta koydular ve yataktan masaya, masadan ocağa tahtaların üzerinde gidip geliyorlardı. Sonunda talepte bulunmaya başladı: Parti Komitesi’nden, bölge komitesinden ve Stalin'e mektup yazdı. Hep söz verdiler. Bir gece karısını, çocuklarını, pılı pırtısını topladı ve beşinci katta bölge komitesinin yedekte tuttuğu bir daireyi işgal etti. Sekiz metre kırk üç santimlik bir oda. Hemen iş büyüdü! Savcı onu çağırdı, yirmi dört saat içinde ya evi boşaltırsın ya da beş yıl kampa gidersin, çocuklarını da yetimhaneye göndeririz, dedi. O zaman ne mi yaptı? Savaşta madalya almıştı, madalyayı göğsüne, canlı etine taktı ve öğle tatilinde burada, atölyede kendim astı. Çocuklar fark etmişler, hemen ipi kesnruş*er. Ambulansla hastaneye götürdüler. Bundan hemen sonra emir verdiler, şimdi hâlâ hastanede, ama şans yüzüne güldü adamın, ev küçük olsa da her türlü konforu var. Çok iyi oldu."

Şoför hikâyesini bitirdiği sırada Nadya geldi.

"Ya eşyaları çalarlarsa, sorumlusu kim olacak?" diye sordu şoför.

Nadya omuz silkti, soğuktan donmuş parmaklarını nefesiyle ısıtarak odaları dolaşmaya başladı.

Nadya odaya girer girmez Ştrum’u sinirlendirmişti.

“Yakanı bari indir/' dedi Ştrum, ama Nadya boş ver anlamında elini sallayıp mutfak tarafına seslendi:

“Anne, kurt gibi acıktım!”

Lyudmila Nikolayevna bugün o kadar enerjik bir faaliyet göstermişti ki, Ştrum, bu gücü cephedeki işlere harcamış olsa Almanların Moskova'dan yüz kilometre geri çekileceklerini düşündü.

Tesisatçı kaloriferi açtı, borular her ne kadar iyi görünse de az ısıtıyordu. Gaz tesisatıyla ilgilenen ustayı çağırmak kolay değildi. Lyudmila Nikolayevna telefonla gaz şebekesinin müdürüne kadar ulaştı ve müdür,

acil onarım ekibinden bir usta gönderdi. Lyudmila Nikolayevna bütün ocaklan yaktı, üstlerine ütüleri koydu, gaz zayıf yansa da mutfak paltosuz oturulabilecek kadar ısınmıştı. Şoförün, su ve gaz tesisatçılarının çalışmalarından sonra ekmek torbası iyice hafiflemişti.

Lyudmila Nikolayevna akşamın geç vaktine dek ev işleriyle uğraştı. Fırçaya bez doladı ve tavanların, duvarların tozunu aldı. Avizenin tozunu sildi, kurumuş çiçekleri arka kapıya götürdü, pek çok hırtı pırtı, eski kâğıt, bez topladı ve sızlanıp duran Nadya üç kez kirli su kovasım çöplüğe götürüp döktü.

Lyudmila Nikolayevna mutfaktaki kap kaçağı ve yemek takımlarını yıkadı, Viktor Pavloviç de karısının yönetimi altında tabakları, çatalları ve bıçaklan kuruladı, ama Lyudmila Nikolayevna çay takımı konusunda ona güvenmedi. Banyoda temizliğe girişti, ocakta yağ eritti, Kazan dan getirdikleri patatesleri ayıkladı.

Ştrum, Sokolov’a telefon etti, telefonu Marya İvanovna açtı, "Pyotr Lavrentyeviç'i yatırdım, yolda yoruldu, ama eğer acil bir şeyse uyandırayım,” dedi,

“Yo, yo, işsizlikten bir-iki laflamak istemiştim," dedi

Ştrum.

"öyle mutluyum ki,” dedi Marya İvanovna. “Sürekli

ağlamak istiyorum."

‘'Bize gelin,” dedi Ştrum. “Bu akşam işiniz var mı?”

♦

“Daha neler, bugün olmaz/ dedi Marya ivanovna gülerek. “Lyudmila Nikolayevna’nın da, benim de ne kadar çok işimiz var.”

Marya İvanovna elektrik kullanım limitiyle, su tesisatıyla ilgili sorular sordu ve Viktor Pavloviç birden kaba bir şekilde, “Hemen Lyudmila'yı çağınyorum, su tesisatı konusundaki sohbeti o sürdürsün," dedi ve ardından

şakayla kanşık ekledi: "Ne yazık gelmiyorsunuz, gelseydiniz Flaubert'in 'Max ve Maurice’ şiirini okurduk/’

Ancak Marya İvanovna bu şakaya karşılık vermedi ve şöyle dedi:

"Ben daha sonra ararım. Benim bir göz odada bu kadar çok işim olursa Lyudmila Nikclayevna’nın durumu nasıldır kim bilir/’

Ştrum, yaptığı kabalıktan Marya İvanovna’mn alındığını anladı. Birden Kazan da olmak istedi canı. İnsan ne kadar da tuhaf yaratılmıştı.

Ştrum, Postoyev’e telefon etti, ama Postoyevlerin telefonu kapalıydı.

Fizik doktoru Gureviç'e telefon etti, komşuları Gu-reviç'in Sokolniki semtindeki kız kardeşine gittiğini söylediler.

Çepıjin'e telefon etti, ama telefonu açan olmadı. Birden telefon çaldı, bir delikanlı sesi Nadya’yı sordu, ama Nadya bu sırada elinde çöp kovasıyla çöp dökme seferini tamamlıyordu.

“Kim anyor Nadya yi?" diye sert bir şekilde sordu Ştrum.

“Önemli değil, bir arkadaşı.”

“Vitya yeter telefonla gevezelik ettiğin, dolabı çekmeme yardım et/' diye seslendi Lyudmila Nikolayevna.

“Kiminle gevezelik edeceğim canım, Moskova’da kimsenin bana ihtiyacı yok,” dedi Ştrum. “Bari yiyecek bir şeyler ver bana. Sokolov zıfdenmiş de uyumuş bile."

Lyudmila eve daha büyük bir düzensizlik getirmiş gibiydi, her yerde çamaşırlar üst üste yığılmıştı, dolaptan indirilmiş tabak çanak döşemenin üstünde duruyordu; tencereler, çamaşır leğeni, torbalar odalarda ve koridorda yürümeye engel oluyordu.

Ştrum, Lyudmila’nın ilk zamanlar Tolya’nın odasına girmeyeceğini sanıyordu, ama yanılmıştı.

Lyudmila Nikolayevna, kaygılı gözlerle ve kıpkırmızı kesilmiş bir yüzle şöyle dedi:

“Vitya, Viktor, Çin vazosunu Tolya'nın odasındaki

kitap dolabına koyuver, yıkadım onu.”

Telefon tekrar çaldı ve Ştrum, Nadya’nın şöyle dediğini duydu:

“Merhaba, bir yere gitmedim, annem çöp dökmeye göndermişti."

Lyudmila Nikolayevna ise kocasını acele ettiriyordu: uVitya, bana yardım et, uyuma, çok iş var daha.”

Bir kadının ruhunda ne kadar güçlü bir içgüdü yaşar, bu içgüdü ne kadar güçlü, ne kadar basittir.

Akşama doğru düzensizliğin üstesinden gelinmiş, odalar ısınmış, savaştan önceki alışılmış görünümünü almaya başlamıştı.

Akşam yemeğini mutfakta yediler. Lyudmila Nikolayevna küçük pideler pişirmiş, gündüz yaptığı lapadan darı köftesi kızartmıştı.

“Kimdi sana telefon eden?” diye sordu Ştrum, Nad-

yaya.

"Bir çocuk işte/' diye yanıtladı Nadya ve güldü, "dört gündür arıyormuş, sonunda bulmuş.”

"Mektuplaşıyor muydun onunla? Geleceğini haber mi verdin önceden?" diye sordu Lyudmila Nikolayevna. Nadya sinirli bir şekilde yüzünü ekşitti, omuz silkti. "N'olurdu, bir kişi de beni arasaydı/’ dedi Ştrum. Gece Viktor Pavloviç uyandı. Lyudmila üstünde geceliği, Tolyanın odasının açık kapısının Önünde dikilmiş

konuşuyordu:

"İşte görüyorsun Tolyacığım, bütün işleri bitirdim, düzene soktum, senin odan da sanki savaş yokmuş gibi oldu, benim güzel yavrum..."

1

Rusçada *hren* sözcüğü moruk anlamına da gelir. (Ç.N.)

Göç ettikleri yerden dönen bilimadamlan Bilimler Akademisi’nin salonlanndan birinde toplanmışlardı.

Bir araya gelmiş olan bu yaşlı, genç, solgun yüzlü, kel kafalı, iri gözlü, keskin, küçük gözlü, geniş ve dar alınlı insanlann hepsi, bir zamanlar yaşamda var olan yüce şiiri, düzyazının şiirini hissediyorlardı. Rutubetli çarşaflar, ısıtılmayan odalarda duran kitapların rutubetli sayfaları, yakası kalkık paltoyla verilen dersler, kıpkırmızı olmuş, donmuş parmaklarla yazılan formüller, yapış yapış olmuş patatesten ve delik deşik lahana yapraklarından yapılan salata, fış için yapılan itiş kakış, tuzlu balık ve ek olarak bitkisel yağ listeleriyle ilgili can sıkıcı düşünceler... Bunlann hepsi bir anda geride kalmıştı. Birbirini tanıyanlar karşılaştık]annda bağıra çağıra selâmlaşıyorlardı.

Ştrum, Çepıjin’i gördü, yanında Akademi üyesi Şi-şakov vardı.

Ştrum, Çepıjin’in sevimli yüzüne bakarak, “Dmitriy Petroviç! Dmitriy Petroviç!” diye tekrarladı. Çepıjin onu kucakladı.

“Çocuklarınız cepheden mektup yazıyorlar mı?”

diye sordu Ştrum.

■

“iyiler, yazıyorlar.”

Çepıjin’in suratını asmasından ve gülümsememesinden Tolya’nın ölümünden haberi olduğunu anlamıştı Ştrum.

“Viktor Pavloviç,” dedi Çepıjin, “Eşinize derin saygılarımı iletin, en derin saygılarımı. Benim ve Nadejda Fyodorovna’nın.”

Hemen ardından Çepıjin şöyle dedi:

“Çalışmanızı okudum, ilginç, çok önemli, göründüğünden daha önemli. Biliyor musunuz, bizim şimdi tasavvur edebildiğimizden daha ilginç.”

Ve Ştrum’u alnından öptü.

“Evet, boş şeyler işte/' dedi Ştrum. Utanmış, mutlu olmuştu. Toplantıya gelirken çalışmasını kimler okudu, bu çalışma üzerine neler söyleyecekler, ya hiç kimse okumamışsa gibi aceleci sorular heyecanlandırıyordu onu.

Çepıjin’in sözlerinden hemen sonra içini bir güven duygusu doldurdu, bugün sadece ondan, sadece onun çalışmasından söz edilecekti.

Şişakov yanlannda duruyordu, Ştrum ise yabancı birinin, hele hele Şişakov’un yanında hiç söyleyemeyeceği pek çok şey söylemek istiyordu Çepıjin’e.

Ştrum, Şişakov'a bakarken her zamanki gibi Gleb

Uspenskiy'in, “Piramit şeklinde manda!" esprisini anımsıyordu.

Şişakov'un çok etli, kare şeklindeki suratı, kibirli, etli ağzı, cilalı tırnaklarıyla etli parmaklan, gümüşümsü gri, sık kısa saçlan, her zaman çok güzel dikilmiş takım elbiseleri... Bütün bunlar Ştrum'u boğuyordu. Şişakov’la her karşılaşmasında kendisini, “Biliyor mu?", “Kutlayacak mı?" diye düşünürken yakalıyordu ve kendi kendisine kızarak Şişakov, sığırlannkine benzeyen etli dudakla-nyla ağır ağır etli sözler söylediğinde seviniyordu.

Söz Şişakov’dan açılınca Ştrum, Sokolov’a, “Kendini beğenmiş öküz! Onun karşısında süvari albayının karşısındaki kasabalı bir Yahudi gibi korkuyorum," derdi.

Sokolov da şöyle söylerdi:

“Aslında düşünürsen, Şişakov, fotoğraf banyosunda pozitronu fark edememekle ünlüdür Akademi üyesi Şişakov'un bu hatasını bütün asistanlar bilir."

Sokolov, ya ihtiyatlı olduğu için ya da yakmlannı kınamayı yasaklayan din duygusu yüzünden insanlar hakkında çok ender olarak kötü konuşurdu. Ama Şişakov, Sokolov'u aşın derecede sinirlendiriyordu ve Pyotr Lavrentyeviç onu azarlıyor, alay ediyor, kendini tutamıyordu.

Savaştan konuşmaya başlamışlardı.

“Alman'ı Volga’da durdurdular,” dedi Çepıjin. “İşte Volga’nm gücü. Canlı su, canlı güç.”

“Stalingrad, Stalingrad,” dedi Şişakov, “Stalingrad'da hem stratejimizin zaferi, hem de halkımızın azmi bir araya geldi."

“Ya siz, Aleksey Alekseyeviç, Viktor Pavloviç’in son çalışmasını biliyor musunuz?" diye sordu Çepijin.

“Duydum elbette, ama henüz okumadım."

Ştrum’un çalışmasından haberdar olduğu Şişakov’un yüzünden hiç anlaşılmıyordu.

Ştrum, yaşh dostu ve öğretmeni çektiklerini görsün, uğradığı zararları ve kuşkularını öğrensin diye Çepıjin'in gözlerinin içine uzun uzun baktı. Ama Ştrum’un gözleri de hüzün, birtakım tatsız düşünceler ve Çepıjin’in yaşlılıktan kaynaklanan yorgunluğunu gördü.

Sokolov yanlanna geldi ve Çepıjin Sokolov'un elini sıkarken Akademi üyesi Şişakov, gözlerini alay edercesine Pyotr Lavrentyeviç'in eski ceketinde gezdirdi. Postoyev, yanlarına geldiğinde ise Şişakov, büyük yüzünün bütün etiyle sevinç içinde gülümseyip şöyle dedi:

“Merhaba merhaba azizim, işte görünce sevindiğim biri daha.”

Sağlık durumlarından, eşlerinden, çocuklarından, yazlık evlerinden konuşmaya başladılar. Zengin beyler gibi konuşuyorlardı.

Ştrum, alçak sesle Sokolov’a sordu:

“Nasıl yerleştiniz mi, ev sıcak mı?”

“Şimdilik Kazan'dakinden daha iyi değil. Maşa size selam söylememi çok rica etti. Galiba yarın gün içinde size uğrayacak.”

“İşte bu harika,” dedi Ştrum, “biz de özlemiştik, Kazan'da her gün görmeye alıştık/[1]

"Her gün mü?" dedi Sokolov. "Bence Maşa size günde üç kez uğruyordu. Size taşınmasını söylüyordum artık."

Ştrum güldü ve gülüşünün hiç de doğal bir gülüş olmadığını düşündü. Salona gaga burunlu, tıraşh büyük kafalı, sarı çerçeveli büyük gözlüklü Akademi üyesi matematikçi Leontyev girdi. Bir zamanlar Gaspra'da yaşarken Yalta'ya gitmişlerdi, şarap satan küçük bir dükkânda çok fazla şarap içmişlerdi, Gaspra'daki yemekhaneye uygunsuz bir şarkı söyleyerek gelmişler, personeli telaşa düşürmüşler, dinlenmek için orada bulunan insanları gülmekten kırıp geçirmişlerdi. Leontyev, Ştrum’u görünce gülümsedi. Viktor Pavloviç, Leontyev’in onun yapıtından laf açmasını bekleyerek başını hafifçe öne eğdi

Ama Leontyev anlaşılan Gaspra serüvenlerini anım-samıştı, elini salladı ve, “Ee, Viktor Pavloviç, şarkı söyleyecek miyiz yine?" diye seslendi.

Koyu renk saçlı, siyah takım elbiseli genç bir adam içeri girdi ve Ştrum, Akademi üyesi Şişakov’un bu genç adama hemen eğilerek selam verdiğini fark etti.

Prezidyumdaki önemli, ama karanlık birtakım işlen yürüten Suslakov, genç adamın yanma gitti. Bir bilim doktorunun Almatı’dan Kazan’a naklinin, yeni bir eve geçmenin başkandan çok Suslakov’un yardımıyla kolaylaştığı biliniyordu. Geceleri çalışan yorgun yüzlü, gri bir hamurdan yapılmış gibi görünen buruşuk yanaklı, her zaman herkes için gerekli olan bir adamdı Suslakov

Suslakov’un toplantılarda Palmira, Akademi üyelerinin ise tütün içmelerine, Akademi'nin kapısından çıkarken ünlü kişilerin ona, “Buyurun götüreyim/' dememelerine, onun ise ZIS marka otomobiline doğru yürürken ünlü kişilere “Buyurun götüreyim/’demesine herkes alışmıştı.

Şimdi Ştrum, Suslakov'un koyu renk saçlı genç adamla konuşmasını izlerken bu genç adamın Suslakov’ dan hiçbir şey istemediğini gördü. Rica ne kadar zarif ve sevimli bir şekilde ifade edilirse edilsin kimin ricada bulunduğu ve kimden ricada bulunulduğu her zaman tahmin edilebilir. Tam tersine genç adam, Suslakov’la konuşmasını bir an önce bitirmeye hazırdı. Genç adam gösterişli bir saygıyla Çepıjin'e selam verdi, ama bu saygıda belli belirsiz, ancak yine de hissedilen bir alaycılık vardı.

“Laf aramızda kim bu genç asilzade?" diye sordu

Ştrum.

“Kısa bir süreden beri Merkez Komitesi Bilim Şubesi'nde çalışıyor/' dedi Postoyev alçak sesle.

"Biliyor musunuz/' dedi Ştrum, "içimde olağanüstü bir duygu var. Bana öyle geliyor ki, Stalingrad’daki azmimiz Nevvton’un azmi, Einstein'ın azmidir, Volga'daki zafer, Einstein’m düşüncelerinin zaferini işaret etmektedir, kısacası işte böyle bir duygu."

Şişakov, şaşkın şaşkın güldü, hafifçe başını salladı.

"Yoksa beni anlamıyor musunuz, Aleksey Alekseye-viç?” dedi Ştrum.

Viktor Pavloviç'in yanı başında beliren Bilim Şube-sı'nden genç adam gülümseyerek, "Evet, bulutlardaki su koyu renktir,” dedi. “Galiba İzafiyet Teorisi denen şey de Rus Volgası'yla Albert Einstein arasında bir ilişki bulmaya yardımcı olabiliyor.”

Denen şey mi?” dedi Ştrum hayretle ve kendisine * erilen alaycı kötü niyetlilik yüzünden suratını ekşitti.

Destek arayarak Şişakov’a baktı, ama anlaşılan piramit şeklindeki Aleksey Aleksey eviç’in sakin saygısızlığı da Einstein'ı hedef alıyordu.

Ştrum’u bir kin, içini acıtan bir öfke kapladı. Bazen böyle olur, hakaret, insanın başından aşağı kaynar su gibi dökülür, kendini tutmak için büyük bir güç harcamak gerekir. Ama sonra evde, gece kendisine hakaret edenlere

cevabi konuşmasını yapardı ve yüreği soğur, sakinle-şırdı Bazen kendini tutamayıp bağınr, bu hayalî söylevlerde sevdiklerini savunarak, düşmanlarıyla alay ederek el kol hareketleri yapardı. Lyudmila Nikolayevna, Nadya ya, “Baban yine nutuk atıyor,” derdi.

Bu dakikalarda sadece Einstein yüzünden hakarete uğramış hissetmiyordu kendini. Tanıdığı her insanın onunla çalışması hakkında konuşması, kendisinin de toplantıdakilerin dikkat merkezinde bulunması gerektiğini düşünüyordu Ştrum. Kalbi kınlmış ve hakarete uğramış hissediyordu kendini. Bu tür şeylere kırılmanın gülünç olduğunun farkındaydı, ama kırılıyordu. Bir tek Çepıjin onunla vaoıtı hakkında konuşmuştu.

T *11 j a m m*

Ştrum uysal bir ses tonuyla şöyle dedi:

“Faşistler, dâhi Einstein'ı kovdular ve faşistlerin fiziği, maymunların fiziği oldu. Ama çok şükür biz faşizmin ilerlemesini durdurduk. Ve her şey bir arada: Volga, Stalingrad, zamanımızın en büyük dâhisi Albert Einstein, en ücra köy, okuması yazması olmayan yaşlı köylü kadın ve hepimize gerekli olan özgürlük... İşte bunlann hepsi birleşti. Galiba karışık ifade ettim, ama herhalde bu karışıklıktan daha açık bir şey de yoktur../’

"Viktor Pavloviç, bana öyle geliyor ki sizin övgülerinizde Einstein’ın büyük bir yeri var,” dedi Şişakov.

"Genel olarak," dedi Postoyev neşeyle, "ben de öyle

olduğunu söylerdim/’

Bilim Şubesi nden genç adam ise Ştrum’a üzgün üzgün baktı.

"Demek öyle, Ştrum yoldaş,” dedi genç adam ve Ştrum, adamın sesindeki kötü niyeti bir kez daha hissetti. "Halkımız için böylesine önemli günlerde Einstein’la Volga’yı yüreğinizde birleştirmek size doğal geliyor, oysa sizinle aynı düşüncede olmayanlann yüreklerinde bu günlerde uyanan başka bir şey var. Ancak başkasının yüreği üzerinde hiç kimsenin özgürlüğü yoktur, bu konuda tartışacak bir şey de yoktur Einstein değerlendirmenize

gelince, bu konuda tartışılabilir, çünkü idealist bir teoriyi bilimin yüksek başansı olarak göstermek bence gereksizdir.”

"Yapmayın ama,” diye genç adamın sözünü kesti Ştrum Sonra kibirli bir öğretmen sesiyle şöyle dedi: “Aleksey Alekseyeviç, Einstein’ın olmadığı çağdaş fizik maymunlann fiziğidir. Einstein, Galileo, Nevvton adla-nyla alay etmeye hakkımız yok.”

Ştrum, parmağım sallayarak Aleksey Alekseyeviç’i uyardı, Şişakov’un göz kırpmaya başladığını gördü.

Bir süre sonra Ştrum pencerenin yanında dikilmiş, bu beklenmedik çatışmayı kâh fısıltıyla, kâh yüksek sesle Sokolov'a anlatıyordu.

"Siz de hemen yanı başımda duruyordunuz ve hiçbir şey işitmediniz demek," dedi Ştrum. “Çepıjin de aksi gibi yanımdan gitmişti, o da bir şey işitmedi."

Kaşlarını çattı, sustu. Çocuk gibi saf saf bugün kazanacağı zaferin hayalini kuruyordu. Anlaşılan, genç bürokratın gelişi herkeste bir heyecan uyandırmıştı.

Sokolov, Ştrum un aklından geçeni doğru tahmin ederek birden, “Bu genç adamın adını biliyor musunuz? Kimmiş?" diye sordu.

"Bir fikrim yok," diye yanıtladı Ştrum.

Sokolov, dudaklarını Ştrum’un kulağına yaklaştırıp, bir şeyler fısıldamaya başladı.

“Ne diyorsunuz!" diye haykırdı Ştrum. Ve piramit şeklindeki Akademi üyesinin ve Suslakov’un üniversite öğrencisi yaşındaki bu genç adama karşı kendisine anlaşılmaz gelen davranışlarını anımsayıp uzata uzata şöyle dedi: “Demek ö-ö-y-l-e-e, ben de şaşıp duruyordum.”

Sokolov, Ştrum’a gülerek şöyle dedi:

“İlk günden beri Bilim Şubesi'nde olsun, Akademi yönetiminde olsun hep dostça ilişkiler kurdunuz. Vergi müfettişinin karşısında kendi gelirleri

hakkında atıp tutan MarkTvvain’in roman kahramanı gibisiniz."

Ama bu espri Ştrum’un hoşuna gitmedi, şu soruyu sordu:

"Yanımda dururken tartışmamızı gerçekten duymadınız mı? Yoksa maliye müfettişiyle konuşmama karışmak mı istemediniz?"

Sokolov’un küçük gözleri Ştrum’a gülümsedi, bu küçük gözler iyilik dolu, iyilik dolu olduğu için de güzeldi.

"Viktor Pavloviç, bozulmayın," dedi Sokolov, “yoksa Şişakov’un çalışmanızı değerlendirebileceğini mi düşünüyordunuz siz? Ah, Tanrım, Tannm, bir yığın saçma sapan iş yapılıyor burada, oysa sizin çalışmanız eksiksiz, gerçek bir çalışma.”

Sokolov’un gözlerinde de, sesinde de Ştrum’un Kazan'da bir sonbahar akşamı onun evine giderken kendisinden beklediği ciddiyet ve sıcaklık vardı. O zaman Kazan’da Viktor Pavloviç bu ciddiyet ve sıcaklığı almamıştı.

Toplantı başladı. Konuşmacılar bu zor savaş döne-minde bilimin görevlerinden, güçlerini ulusal dava için harcamaya, Alman faşizmiyle savaşında orduya yardım etmeye hazır olduklarından söz ediyorlardı. Akademi bünyesindeki enstitülerin çalışmalarından, Parti Merkez Komitesi’nin bilimadamlarına yaptığı yardımdan, orduyu ve halkı yöneten Stalin yoldaşın bilim sorunlarıyla ilgilenmeye zaman ayırdığından, bilimadamlannın da, partinin ve şahsen Stalin yoldaşın güvenini haklı çıkarmak zorunda olduklarından söz ediliyordu.

Yeni koşullarda kaçınılmaz hale gelen örgütsel değişikliklerden konuşuluyordu. Fizikçiler, kendi enstitülerinin bilimsel planlarından hoşnut olmadıklarını, yalnızca teorik konulara çok fazla önem verildiğini hayretle öğrendiler Suslakov'un, “Yaşamdan uzak bir enstitü/’ sözleri salonda fısıltıyla kulaktan kulağa aktarılıyordu.

Parti Merkez Komitesi’nde ülkedeki bilimsel çalışmaların durumu ele alınıyordu. Partinin şimdi en büyük önemi fiziğin, matematiğin ve kimyanın gelişmesine verdiği konuşuluyordu.

Merkez Komitesi, bilimin yüzünü üretime çevirmek, yaşamla daha yakın, daha sıkı bir ilişki kurmak zorunda olduğu görüşündeydi.

Toplantıda Stalin’in de bulunduğu, her zaman olduğu gibi piposunu elinde tutarak salonda dolaştığı, dolaşırken kâh konuşmacıların sözlerine, kâh kendi düşüncelerine kulak vererek arada bir dalgın dalgın durduğu konuşuluyordu.

Toplantıya katılanlar, idealizme, ulusal felsefenin ve bilimin önemsenmemesine sert bir şekilde karşı çıkıyorlardı.

Stalin toplantıda iki kez konuşmuştu. Şçerbakov Akademi bütçesinin kısıtlanmasından yana konuştuğunda Stalin olumsuz anlamda başını sallamış ve şöyle demişti:

“Bilim yapmak, sabun yapmak değildir. Akademi’de tasarrufa gitmeyeceğiz.”

İkinci konuşmasını, toplantıda zararlı idealist teorilerden ve bilimadamlannın batı bilimi karşısındaki aşırı hayranlığından söz edildiğinde yapmıştı. Stalin başını sallamış ve, “Nihayetinde insanlarımızı Arakçeyev'ler-den[1] korumamız gerekir/' demişti.

Bu toplantıya çağrılmış olan bilimadamlan, başkalarına söylemeyeceklerine dair söz aldıktan sonra toplantıyı dostlarına anlattılar. Üç gün sonra Moskova'daki bili-madamlarının tümü, toplantının ayrıntılarını aile ve dost çevrelerinde alçak sesle konuşuyorlardı.

Stalin'in saçlarının ağardığını, ağzındaki dişlerin karardığını, çürüdüğünü, ince parmaklı ellerinin güzel, yüzünün çiçek bozuğu olduğunu fısıltıyla söylüyorlardı.

Bu anlatılanları dinleyen ve henüz reşit olmayan çocukları da şöyle uyarıyorlardı:

"Bana bak, gevezelik edecek olursan sadece kendini değil, hepimizi yakarsın.”

Herkes bilimadamlarının durumunun çok iyi olacağım düşünüyordu, Stalin’in Arakçeyevlikle ilgili sözlerine büyük umutlar bağlanıyordu.

Birkaç gün sonra ünlü botanikçi ve genetikçi Çet-verikov tutuklandı. Çetverikov un tutuklanma nedeniyle ilgili çeşitli söylentiler dolaşıyordu; bazıları onun casus olduğunu, bazıları yurtdışı yolculukları sırasında Rus göçmenlerle görüştüğünü, bazıları Alman olan karısının Berlin’de yaşayan kız kardeşiyle savaştan önce mektuplaştığını, bazıları salgın hastalık ve kıtlık çıkarmak için işe yaramaz buğday cinslerini teşvik etmeye çalıştığını söylüyorlardı, bazıları tutuklanmasını işaret-parmağıyla ilgili olarak söylediği bir tümceye, diğer bazıları ise bir çocukluk arkadaşına anlattığı siyasi bir fıkraya bağlıyordu.

Savaş sırasında siyasi tutuklamalar nispeten az duyuluyordu ve aralarında Ştrum’un da bulunduğu pek çok kişi için bu korkunç davalar ebediyen bitmiş gibi görünmeye başlamıştı.

Hemen hemen her gün bir gece önce tutuklanan insanların adlarının sayıldığı 1937 yılı akıllara geldi. İnsanların bu durumu telefonda birbirlerine, “Bu gece Anna Andreyevna’nın kocası rahatsızlandı..." diye haber verdikleri anımsandı. Komşuların tutuklan ani arla ilgili olarak telefonda, "Gitti ve ne zaman döneceği belli değil...” diye yanıt verdikleri anımsandı. İnsanların nasıl tutuklandığına ilişkin anlatılanlar akıllara geldi: “Eve gelmişler, o sırada bebeği yıkıyormuş, işten, tiyatrodan, gecenin yansında almışlar...” Şunlar da anımsandı: "Arama iki gün sürdü, her şeyi altüst ettiler, döşemeleri bile kaldırdılar... Neredeyse hiçbir şeye bakmadılar, nezaketen kitapların sayfalarını kanştırdılar...”

Giden ve geri gelmeyen onlarca insanın adlan anımsandı: Akademi üyesi Vavilov... Vi2e.,. ozan Mandelştam, yazar BabeL. Boris Pilnyak... Meyerhold... bakteriyolog Korşunov ve Zlatorogov... Profesör Pletnev... Doktor Le-

vin...

Ama mesele, tutuklananlann seçkin, tanınmış kişiler olmalan değildi. Mesele, tanınmış kişilerin de adı duyulmamış, sıradan, önemsiz kişilerin de suçsuz olmalan, hepsinin namusuyla çalışan insanlar olmalanydı.

Yoksa bütün bunlar yeniden mi başlıyor, yoksa savaştan sonra da gece ayak seslerinden, arabalann kornalarından yürekler duracak?

Özgürlük savaşını ve bunu bağdaştırmak ne kadar zor.. Evet evet, Kazan'da gereksiz yere ne kadar boşboğazlık ettik.

Çetverikov'un tutuklanmasından bir hafta sonra ise Çepıjin, Fizik Enstitüsü'nden aynldığını açıkladı ve yerine Şişakov atandı.

Akademi başkanı, Çepıjin'in evine gitti, Çepıjin'i, Beria mı, Malenkov mu, birinin sözde yanına çağırdığını, Çepıjin'in enstitünün tem atik planını değiştirmeyi reddettiğini söylüyorlardı.

Çepıjin'in büyük bilimsel hizmetlerine saygı göstererek ilk başta ona karşı aşın önlemler almak istemedikleri söyleniyordu. Aynı zamanda genç bir liberal olan Müdür Pimenov da göreve uygun değil diye işten uzak-laştınlmıştı.

Akademi üyesi Şışakov'a müdürlük görevi ve Çepı-jin tarafından yürütülen bilimsel yönetim verilmişti.

Bu olaylardan sonra Çepıjin'in kalp krizi geçirdiği söylentisi yayıldı. Ştrum hemen Çepıjin'e gitmeye niyetlendi, telefon etti; telefonu açan hizmetçi kadın, Dmit-riy Petroviç'in gerçekten de son günlerde kendini kötü hissettiğini ve doktorun tavsiyesiyle Nadejda Fyodorov-na'yla birlikte kent dışına gittiğini, iki-üç hafta sonra döneceğini söyledi.

Ştrum, Lyudmila'ya/'İşte böyle, sanki küçük bir çocuğu tramvayın basamağından indiriyorlar/' diyordu. "Buna da Arakçeyevlikten koruma deniyor, Marksist Çepıjin'in Budist ya da Lamaist olmasının fizik açısından ne önemi var? Çepıjin bir ekol kurmuştur. Çepıjin, Rutherford'un dostudur. Çepıjin denklemini her kapıcı bilir/'

"Kapıcılar konusunda abarttın baba/' dedi Nadya.

“Bana bak, boşboğazlık etme sakın, yalnız kendini değil, hepimizi mahvedersin/' dedi Ştrum.

“Biliyorum, bu tür konuşmalar sadece evdekiler

« . ıı

ıçm.

Ştrum tatlılıkla şöyle dedi:

“Nadyacığım, Merkez Komitesi kararını değiştirmek için ne yapabilirim? Kafamı duvara mı vurayım? Hem Dmitriy Petroviç ayrılmak istediğini kendisi açıkladı. Hem söylendiğine göre, halk onun çalışmalarını onaylamıyormuş ”

“Bu kadar heyecanlamaya gerek yok/' dedi Lyudmila Nikolayevna, kocasına. “Aynca sen de Dmitriy Petrovıç’le tartışmıştın/’

"Tartışmadan gerçek dostluk olmaz.”

“Aynen öyle," dedi Lyudmila Nikolayevna. “Hem görürsün, o dilinle seni laboratuvar yönetiminden de atar-

lar.”

“Beni kaygılandıran bu değil/' dedi Ştrum. “Nadya haklı, aslında benim bütün konuşmalanm iç tüketim için, cebimin içinden elimle yaptığım alay işareti. Çetveriko-va’ya telefon et, ona uğra! Birbirinizi tanıyorsunuz.”

“Hoş olmaz, hem birbirimizi o kadar yakından tanımıyoruz/’ dedi Lyudmila Nikolayevna. “Ona hiçbir yardımım dokunmaz. Şimde beni ne yapsın? Bu tür olaylardan sonra sen olsan telefon eder misin birine?”

“Ama bence etmek gerekir," dedi Nadya.

Ştrum yüzünü buruşturdu.

“Evet, telefon da aslında cebimin içinden yaptığım alay işareti/[1]

Çepıjin’in gidişiyle ilgili olarak karısıyla ve kızıyla değil, Sokolov’la konuşmak istiyordu. Ancak Pyotr Lav-rentyeviç’e telefon etmemek için zorluyordu kendini, telefonda konuşulacak bir konu değildi bu.

Yine de garip bir durum var. Neden Şişakov? Ştrum’ un son çalışmasının bilimde bir olay olduğu ortada. Çe-pıjin, Bilim Kurulu’nda bunun on yıl içinde Sovyet fizik teorisindeki en önemli olay olduğunu söyledi. Ama enstitünün başına Şişakov'u getiriyorlar. Şaka mı? Adam yüzlerce fotoğrafa bakıyor, sola giden elektron izlerini gorüyor ve birden sağa giden aynı izlerin, aynı parçacıkların fotoğrafları geliyor karşısına. Pozitronu avucunun içinde tuttuğu söylenebilirdi! Genç Savostyanov bile anlardı! Şişakov ise dudaklarını şişirmiş, fotoğrafları bozuk diye bir kenara koymuştu. “Ah/[1] demişti Selifan, “sağını solunu bilmezsen böyle olur işte.”

Ancak en garip olan da böyle şeylerin nedense hiç kimseyi şaşırtmaması. Bunlar bir şekilde kendiliklerinden doğal görünüyorlar Ştrum’un bütün arkadaşları da, karısı da, kendisi de bu durumu normal sayıyorlar. Ştrum, müdürlük için uygun değil, Şişakov ise uygun.

Ne demişti Postoyev? Tabii ya... "En önemlisi, siz de ben de Rus'uz,” demişti.

Ama Çepıjin’den daha Rus olmak zordur herhalde.

Ştrum, sabah enstitüye giderken doktordan laboranta kadar bütün enstitü çalışanlarının sadece ve sadece Çepı-jin hakkında konuştuklarını gözünün önüne getiriyordu.

Enstitünün ana giriş kapısının önünde ZIS marka bir otomobil duruyor, gözlüklü yaşlıca şoför gazete okuyordu.

Ştrum'urt yazın laboratuvarda birlikte çay içtiği yaşlı kapıcı onu merdivende karşıladı ve, “Yeni müdür geldi/’ dedi, sonra çok üzgün bir edayla, "Bizim Dmitriy Petroviç’e ne oldu?” diye sordu.

Laborantlar salonda bir gün önce Kazan’dan gelen donanımın montajıyla ilgili konuşuyorlardı. Ana labora-tuvar salonuna büyük sandıklar yığılmıştı. Eski donanımla birlikte Ural’da yapılan yeni cihaz da gelmişti. Ştrum’a kibirli görünen yüzüyle Nozdrin, çok büyük tahta bir sandığın yanında dikiliyordu.

Perepelitsm, sandığın çevresinde tek ayağının üstünde sıçrıyordu, koltuk değneğini koltuğunun altına almıştı.

‘'Görüyorsunuz işte Viktor Pavloviç!" dedi Anna

Stepanovna sandıkları göstererek.

"Böyle azman bir şeyi kör bile görür/’ dedi Perepelitsm

Ama Anna Stepanovna’nın kastettiği sandıklar değildi.

"Görüyorum görüyorum, elbette görüyorum/' dedi Ştrum.

“Bir saat sonra işçiler gelecekler,” dedi Nozdrin. "Biz Profesör Markov’la sözleştik.”

Nozdrin bu sözleri, bir patronun sakin, yavaş sesiyle söylemişti. Gücünü gösterme zamanı gelmişti.

Ştrum, çalışma odasına geçti. Markov ve Savostyanov kanepede oturuyorlardı, Sokolov, pencerenin yanında ayakta duruyordu, bitişikteki manyetik laboratuvarı-nın şefi Sveçin çalışma masasının arkasında oturuyor, kendi sardığı sigarayı içiyordu.

Ştrum içeri girdiğinde Sveçin ayağa kalktı ve koltuğunu ona bıraktı.

"Ev sahibinin yeri."

"Önemli değil, oturun oturun/’ dedi Ştrum ve hemen sordu: “Yüce meclisinizde ne konuşuluyor?"

Markov şöyle dedi:

“Özel mağaza limitlerinden falan. Sözde akademi üyeleri için limit bin beş yüze, ölen üyeler içinse halk sanatçıları ve Lebedev-Kumaç benzeri büyük ozanların-ki gibi beş yüze çıkanhyormuş,"

"Donanımın montajına başlayalım/’ dedi Ştrum, “Dmitriy Petroviç de enstitüde yok artık. Ne derler, ev yanar, ama saat durmaz, çalışır."

Ancak oturanlar Ştrum’un açmaya çalıştığı konuyu konuşmayı kabul etmediler Savostyanov şöyle dedi:

“Dün kuzenim gelmişti, hastaneden çıkmış cepheye gidiyormuş, içki içmek istedik, üç yüz elli rubleye komşudan yarım litre votka aldım."

“Harika!" dedi Sveçin.

“Bilim yapmak, sabun yapmak değildir,” dedi Savostyanov neşeyle, ancak arkadaşlarının yüzünden şakasının yersiz kaçtığını gördü.

“Yeni şef gelmiş,” dedi Ştrum.

“Çok enerjik bir adam," dedi Sveçin.

“Aleksey Alekseyeviç’le sırtımız yere gelmez,” dedi Markov. “Yoldaş Jdanov’un evinde çay içmiş."

Markov, ilginç bir insandı, çok az tanıdığı var gibi görünürdü, ama her zaman her şeyi, komşu laboratuvardaki Doktor Gabriçevskaya'nın hamile olduğunu da, temizlikçi Lida’nın kocasının tekrar hastaneye yattığını da, Yüksek Sicil Komisyonu'nun Smorodintsev'in doktor unvanını onaylamadığını da bilirdi.

“Doğru," dedi Savostyanov. “Şişakov'un ünlü hatasını hepimiz biliyoruz. Ama genel olarak fena biri değildir. İyi ve kötü insan arasındaki farkı tam olarak biliyor musunuz? İyi adam isteyerek alçaklık yapmaz."

“Hata hatadır,” dedi manyetik laboratuvannın şefi, "ama bir insanı hatası yüzünden akademi üyesi yapmaz-

I ”

lar.

Sveçin, enstitüdeki parti bürosunun üyesiydi. Partiye 1941 sonbaharında girmişti ve parti yaşamına yakın zamanda katılmış pek çok kişi gibi, değişmez bir şekilde tek yanlıydı, parti görevlerine karşı bir ibadet ciddiyeti gösterirdi.

“Viktor Pavloviç,” dedi Sveçin, “size bir işim düştü; parti bürosu, toplantıda yeni görevlerle ilgili olarak sizin bir konuşma yapmanızı istiyor.”

“Yönetimin hatalan, Çepıjin’in eleştirilmesi konularında mı?” diye sordu Ştrum öfkeyle. Konuşma onun istediğinden bambaşka bir yola dökülmüştü. 'İyi miyim, kötü müyüm bilmem, ama ben isteyerek alçaklık yapmam.”

“Yoldaşlar, sîzler örneğin Çepıjin'in ayrılmasını uygun buluyor musunuz?” diye sordu laboratuvar çalışanlarına dönerek. Destekleyeceklerinden kesinlikle emindi ve Savostyanov belli belirsiz omuz silkip, “Yaşlandı artık,” dediğinde de şaşırıp kaldı.

Sveçin şöyle dedi:

“Çepıjin, hiçbir yeni çalışma yapmayacağını açıklamıştı. Başka ne yapılacaktı? Üstelik de kendisi bıraktı, tam tersine ondan kalmasını rica ettiler”

“Arakçeyev mi yani?” diye sordu Ştrum. “İşte sonunda buldular."

Markov sesini alçaltıp şöyle dedi:

“Viktor Pavloviç, dediklerine göre Rutherford, kullanıldığında çok büyük patlayıcı güçlere ulaşılabileceği kaygısıyla zamanında nötron çalışmalarına başlamamak için yemin etmiş. Soylu bir davranış, ama anlamsız bir titizlik. Anlattıklarına göre, Dmitriy Petroviç de benzeri bir Baptist ruhla konuşmuş ”

“Tanrım, nereden biliyor her şeyi?” diye düşündü Ştrum ve şöyle dedi:

“Pyotr Lavrentyeviç, öyle anlaşılıyor ki, biz sizinle çoğunluğun arasında bulunmuyoruz."

Sokolov başını salladı:

“Viktor Pavloviç, bence böyle bir zamanda bireyciliğe, dikbaşlılığa yer yoktur Savaştayız. Eski yoldaşları onunla konuştuğunda Çepıjin’in düşünmek zorunda olduğu şey, kendisi ve kendi çıkarları değildi.”

Sokolov suratını astı ve çirkin yüzündeki çirkin olan her şey iyice fark edilir hale geldi.

“Ah, sen de mi Brutus?” dedi Ştrum, şaşkınlığını alaycı bir tümceye gizleyerek.

Ancak şaşırtıcı olan şuydu: Sadece şaşırmamıştı, sanki sevinmişti de. “Ee, elbette böyle olduğunu biliyordum,” diye düşündü. Ama bu “Ee, elbette’nin nedeni neydi? Aslında Sokolov'un böyle bir yanıt vereceğini tahmin etmiyordu. Tahmin etmiş olsa bile bunda sevinecek ne vardı?

"Konuşma yapmalısınız,” dedi Sveçin. “Çepıjin’i eleştirmek zorunda değilsiniz. Merkez Komitesi kararıyla bağlantılı olarak çalışmanızın geleceğiyle ilgili birkaç söz söylersiniz/’

Ştrum, savaştan önce Sveçin’le konservatuvardaki senfoni konserlerinde karşılaşırdı. Gençlik yıllarında, Fizik* Matematik Fakültesi'nde okurken Sveçin'in ağdalı şiirler yazdığını, yakasına krizantem taktığını anlatırlardı. Şimdi ise Sveçin, parti bürosunun kararlan konusunda sanki evrensel gerçeklerin formülleştirilmesinden söz ediyormuş gibi konuşuyordu.

Ştrum arada bir ona göz kırpmak, parmağını hafifçe böğrüne dokunmak, “Ee, ihtiyar, daha samimi konuşalım/' demek istiyordu.

Ama şu anda Sveçin'le daha samimi konuşamayacağını biliyordu. Sokolov’un sözlerine şaşırmış olan Ştrum ne olursa olsun samimi olarak konuşmaya başlamıştı:

"Çetverikov’un tutuklanması da yeni görevlerle mi ilgili?” diye sordu. “Vavilov da bu nedenle mi hapse atıldı? Eğer benim açımdan Dmitriy Petroviç’in fizikte Jda-nov yoldaştan ve MK Bilim Şubesi başkanından da büyük bir otorite olduğunu söyleyecek olursam, hatta...” Kendisine bakan

ve Stalin adını telaffuz etmesini bekleyen insanların gözlerini gördü, elini salladı ve şöyle dedi: “Hadi, yeter bu kadar, laboratuvar salonuna geçelim.” Ural'dan gelen yeni cihazın içinde bulunduğu sandıklar açılmış ve talaşların, kâğıtların, kanırılmış pütürlü tahtaların içinden cihazın üç çeyrek ton ağırlığındaki ana parçası dikkatle çıkarılmıştı. Ştrum, elini metalin cilalı

yüzeyine koydu.

Volga’nm Seliger’deki şapelin altından doğduğu gibi bu metal kanndan da hızlı parçacık demeti doğacaktı.

Bu dakikalarda insanların gözleri iyilik doluydu. Dünyada böyle olağanüstü bir makine olduğunu hissetmek güzeldi, daha ne isterdi insan?

İşten sonra Ştrum ve Sokolov laboratuvarda yalnız kaldılar.

Sokolov, Ştrum’u azarlıyordu:

"Viktor Pavloviç, neden horoz gibi atılıp duruyorsunuz? Uzlaşma denen şey yok sizde. Akademi’deki toplantıda, yeni müdürle ve Bilim Şubesi başkanı genç çocukla ilişkileri bozmanın yolunu yarım saat içinde bulma konusundaki başarılarınızı Maşa’ya anlattım. Maşa çok üzüldü, altüst oldu, hatta gece uyumadı. Yaşadığımız dönemi biliyorsunuz. Yarın yeni cihazı kurmaya başlayacağız. Ona bakarken yüzünüzün aldığı ifadeyi gördüm. Boş bir tümce uğruna bunlann hepsi feda edilir mi?”

“Durun durun,” dedi Ştrum. “Soluk alacak yer kalmadı.”

“Tanrı aşkına,” diye Ştrum’un sözünü kesti Sokolov. “İşte hiç kimse size engel olmuyor, alabildiğiniz kadar soluk alın.”

“Biliyor musunuz azizim,” dedi Ştrum ve ekşi bir yüzle gülümsedi, “benden dostça istekleriniz var, yürekten teşekkür ederim. Karşılıklı içtenlik içinde siz de bana izin verin. Siz neden Sveçin’in yanında Dmitriy Petro-viç'ten o şekilde söz ettiniz? Kazan’daki düşünce özgürlüğünden sonra bu bana çok acı geldi. Bana gelince, ne yazık ki ben artık o kadar atılgan değilim. Üniversite yıllarımızda dediğimiz gibi Danton değilim.”

“Neyse Danton olmadığınıza şükür. Açık söylemek gerekirse ben siyasi konuşmacıların kendilerini yaratıcılıkta, sanatta ifade edemeyen kişiler olduğunu kabul ederim her zaman. Oysa sizinle biz ifade edebiliyoruz.” “Hadi canım/’ dedi Ştrum, “o zaman Fransız Galois’ yı nereye koyuyorsunuz? Kibalçiç’i?”

Sokolov sandalyeyi itti, şöyle dedi:

“Biliyor musunuz, Kibalçiç cellat kütüğüne gitti, be-, ı söz ettiğim boş gevezelik. Madyarov’un yaptığı gibi.” “Demek ben de boş laflar eden bir gevezeyim, öyle mi?” diye sordu Ştrum.

Sokolov bir şey söylemeden omuz silkti.

Bu tartışma da aynen aralarındaki pek çok tartışma ve çatışma gibi unutulup gidecek gibi görünüyordu. Fakat nedense bu kısa öfke patlaması iz bırakmadan geçmedi, unutulmadı. Bir insanın yaşamı, bir başkasının yaşamıyla dostça yakınlaştığı zaman, bu iki insanın darıldıkları ve tartışmada haksız oldukları durumlar olur ve yine de karşılıklı dargınlıklar iz bırakmadan geçip gider Ama eğer insanlar arasında bir iç ayrılma ortaya çıkmaya başlıyorsa ve bu insanlar henüz bu iç ayrılmayı anlamıyorlarsa rastgele bir sözcük, ilişkilerdeki küçük bir dikkatsizlik dostluk açısından öldürücü bir bıçak ucuna dönüşür.

Genellikle iç ayrılma o kadar derinlerde yatar ki, hiçbir zaman gün yüzüne çıkmaz, hiçbir zaman insanlar tarafından anlaşılmaz. Boş, gürültülü bir tartışma, ağızdan çıkıveren kötü bir söz, yıllardır süren bir arkadaşlığı mahveden lanet olası bir neden olarak görünür o zaman onlara.

Hayır, İvan İvanoviç'le İvan Nikiforoviç[1] bir kaz yüzünden tartışmadılar!

28

Yeni enstitü müdür yardımcısı Kasyan Terentyeviç Kovçenko için, "Şişakov’un sadık adamı” diyorlardı. Güler yüzlü, konuşmasına Ukraynaca sözcükler sokuşturan Kovçenko, şaşırtıcı bir çabuklukla apartman dairesi ve

Özel araba elde etmişti.

Akademi üyeleri ve Akademi yöneticileri hakkında pek çok hikâye bilen Markov, Kovçenko'nun ancak yayımlandıktan sonra ilk kez okuduğu bir çalışma için Stalin Ödülü unvanını aldığını anlatıyordu Kovçenko'nun bu çalışmadaki katılımı, zor bulunan maddeleri bulmasından ve çalışmanın birtakım mercilerden geçişini hızlandırmasından ibaretti.

Şişakov, Kovçenko'ya yeni boş kadroların doldurulması işini düzenleme görevini vermişti. Kıdemli bilima-damlarımn başvuruda bulunabilecekleri duyuruldu, vakum laboratuvan ve düşük ısılar laboratuvannm müdürlükleri boştu.

Savaş Dairesi malzeme ve işçi tahsis etti, mekanik atölyelerini yeniden düzenledi, enstitü binası onarıldı, Moskova Devlet Elektrik Santralları Birliği enstitüye limitsiz enerji sağladı, fabrikalar enstitüye az bulunan malzemeleri tahsis ettiler Bu işlerin hepsini Kovçenko yönetiyordu.

. « h »

ı. Yazar, Gogof'ün *(yan Ivanoviç ile İvan Nikiforoviç Hikâyesi* adlı yapıtına göndermede bulunuyor. (Ç.N.)

Genellikle bir kuruma yeni bir müdür geldiğinde, "İşe herkesten önce gelir, herkesten geç çıkar/'diye konuşulur hakkında. Kovçenko için de böyle konuşuluyordu. Ancak hakkında, "Bak işte atanalı iki hafta oldu, ancak bir kerecik yarım saadiğine ortalıkta göründü. Hiç uğramıyor/' diye konuşulan yeni bir müdür, memurlardan daha büyük bir saygı görür Bu durum, müdürün yeni kurallar hazırladığını, devlet stratosferinde dolaştığını gösterir

İlk zamanlar enstitüde Akademi üyesi Şişakov'dan böyle söz ediyorlardı.

Çepıjin ise kendi deyimiyle kulübe laboratuvarmda çalışmak üzere yazlığına gitmişti. Ünlü kalp hastalıkları uzmanı Profesör Feinhard, Çepıjin'e sert hareketler yapmamasını, ağır kaldırmamasını tavsiye ediyordu. Çepı-jin, yazlıkta odun kınyor, hendek kazıyor ve kendisini iyi hissediyor, Feinhard'a bu katı rejimin kendisine yardımcı

olduğunu yazıyordu.

Enstitü aç ve soğuk Moskova'da sıcak ve zengin bir vaha gibi görünüyordu. Gece boyunca rutubetli dairelerinde buz kesen enstitü çalışanlan, sabah işe gelince sıcacık radyatörlerde keyifle ellerini ısıtıyorlardı.

Bodrum katında açılan yeni yemekhane enstitü ahalisinin çok hoşuna gidiyordu. Yemekhanede, yoğurt, tatlı kahve, sucuk satılan bir büfe vardı. Ürünlerin satışında büfeci kadın, yiyecek kartlanndan et ve yağ için fış almıyordu, bu durum enstitü ahalisi tarafından Özellikle takdir ediliyordu.

Yemekhanede öğle yemekleri altı gruba aynlmıştı: bilim doktorları için, kıdemli bilimadamlan için, kıdemsiz bilimadamlan için, kıdemli laborantlar için, teknik personel için ve hizmetliler için.

En önemli rahatsızlıklar, birinin diğerinden üçüncü İ jp yemek olarak kuru meyve kompostosu ya da pelte bulunması nedeniyle farklı olan en üst iki grubun yemekleri konusunda ortaya çıkıyordu. Doktorlara, bölüm baş-kanlarına eve götürülmek üzere verilen yiyecek paketle* ri nedeniyle de rahatsızlıklar oluyordu.

Savostyanov, Kopernik'in "günmerkezli evren kuramı" bu yiyecek paketleri kadar çok konuşulmamış olabileceğini söylüyordu.

Zaman zaman anlaşılması güç dağıtım kurallarının konulmasına sadece müdürlük ve Parti Komitesi değil, daha yüksek, gizemli güçler de katılıyor gibiydi.

Bir akşam Lyudmila Nikolayevna şöyle dedi:

'Tuhaf, ama bugün senin paketini aldım, bilimada-mı olarak tam bir hiç olan Sveçin, yirmi tane yumurta aldı, sana ise on beş yumurta veriliyor nedense. Hatta listeden de kontrol ettim. Sana ve Sokolov'a on beşer yumurta."

Ştrum şaka yollu şöyle dedi.

"Ne olduğunu Şeytan bilir! Bilindiği gibi, bizde bilimadamlan sınıflara ayrılıyor: en yüce, yüce, ünlü, seçkin, büyük, tanınmış, önemli, deneyimli, nitelikli ve son olarak kıdemli. Sağ olanlar arasında en yüce ve yüce bilimadamlan olmadığına göre, onlara yumurta vermeye gerek yok. Geri

kalanlann hepsine lahana, irmik ve yumurta bilimadamı ağırlığına göre veriliyor. Oysa bizde her şey birbirine karışmış durumda: Toplumsal yönden pasif biri, Marksizm semineri yönetiyor, müdürlüğe yakın duruyor Bir saçmalık çıkıyor ortaya. Akademi garajının yöneticisi, Zelinskiy'le eşit durumda: yirmi beş yumurta. Dün Sveçin'in laboratuvann da çok hoş genç bir kadın hırsından hüngür hüngür ağladı ve Gandhi gibi yiyecekleri almayı reddetti"

Babasını dinleyen Nadya bir kahkaha attı, sonra da şöyle dedi:

"Biliyor musun baba, temizlikçi kadınların yanında pirzolalarını mideye indirirken nasıl utanmadın hayret. Büyükannem asla kabul etmezdi böyle bir şeyi."

"Biliyorsun/' dedi Lyudmila Nikolayevna, "herkese emeğine göre diye bir ilke var."

"Evet var, saçma bir şey. Bu yemekhane sosyalizm kokmuyor," dedi Ştrum ve ekledi: "Tamam, yeter bu kadar, canı cehenneme hepsinin de. Ha biliyor musunuz/' dedi birden, "Markov bugün bana ne anlatıyordu? Benim çalışmamı sadece bizim ensititüde değil, Matematik ve Mekanik Enstitüsü'nde de daktiloda yazıp okumak için birbirlerine veriyorlarmış."

"Mandelştam'm şiirleri gibi mi?" diye sordu Nadya. "Alay etme," dedi Ştrum. "Büyük sınıflardan öğrenciler de onlara özel bir konferans vermemi istiyorlar"

"O da bir şey mi," dedi Nadya, "bana da Alka Posto-yeva, 'Senin baban dâhiymiş/ diyordu."

"Dâhilik benden çok uzak daha," dedi Ştrum. Odasına gitti, ama kısa bir süre sonra geri geldi ve karısına, "Şu saçma sapan şey aklımdan çıkmıyor," dedi. "Sveçin'e yirmi yumurta yazmışlar. İnsanları aşağılamak için ne şaşırtıcı yollar buluyorlar!"

Utanç verici bir şeydi, ama Sokolov'un neden listede kendisiyle aynı grupta olduğu sorusu da onu rahatsız etmişti. Elbette Ştrum'un üstünlüğünü bir

yumurtayla olsun belirtmek gerekirdi, sırf bunu belirtmek için Sokolov’a bir tanecik az olmak üzere on dört yumurta verilebilirdi.

Kendisiyle dalga geçiyordu, yiyecek dağıtımında Sokolov’la eşit olmaktan kaynaklanan bu acınacak kızgınlık, her nedense Sveçin'in üstünlüğünden daha kırıcıydı. Sveçin meselesi daha basitti, Sveçin parti bürosunun üyesiydi, onun üstünlükleri devlet yolunda adım adım ilerliyordu. Ştrum buna aldırmıyordu.

Sokolov meselesi ise bilimsel güçle, bilimadamlan-nın gösterdikleri üstün yararlıkla ilgiliydi. Bu konuda ar-

tık kayıtsız kakmıyordu Ştrum. Ruhunun derinlerinden gelen dayanılmaz bir öfke sarmıştı her yanını. A.ma bu değerlendirmeler ne kadar gülünç, ne kadar acınacak bir şekilde yapılıyordu. Bunu anlıyordu. Ama ne yapılabilirdi, insan her zaman büyük olmuyordu, zavallı olduğu da oluyordu.

Uyumak üzere yatmış olan Ştrum’un akima geçenlerde Sokolov’la Çepıjin hakkında yaptığı konuşma geldi, yüksek sesle, öfkeyle, *“Homo lackeyus,"* dedi.

Yatakta kitap okuyan Lyudmila Nikolayevna, “Kimden söz ediyorsun?" diye sordu.

"Sokolov’dan,” dedi Ştrum. “Bir uşak o."

Lyudmila parmağım kitabın arasına koyup, başını kocasından yana çevirmeksizin, “Göreceksin hep bu laf olsun diye söylediklerin yüzünden seni enstitüden atacaklar/' dedi.“Sinirlisin, herkese akıl öğretiyorsun... Herkesle durmadan tartışıyorsun, şimdi Sokolov’la da aranı bozmak istediğini görüyorum. Yakında evimize tek bir kişi bile gelmeyecek.”

Ştrum şöyle dedi:

“Yapma Lyuda, yapma canım. Sana nasıl açıklayayım? Savaş öncesindeki gibi ağzından çıkan her sözcükten duyduğun korkunun aynısı, aynı acizlik söz konusu yine. Çepıjin! Lyuda, yüce bir insandı o! Enstitünün tepkilerden

uğuldayacağını sanıyordum, oysa Çepıjin’e bir tek yaşlı bekçinin acıdığı anlaşıldı. Postoyev, Sokolov’a ‘En önemlisi siz de ben de Rus’uz/ demişti. Bunu neden söylemişti?”

Lyudmila’yla uzun uzun konuşmak, ona düşüncelerini anlatmak istiyordu. Yiyecek dağıtımıyla ilgili bütün bu işlerin elinde olmadan onu meşgul etmesinden utanıyordu aslında. Neydi bunun nedeni? Neden Moskova’da sanki yaşlanmış, solmuş, rengini yitirmiş, neden gündelik, önemsiz ayrıntılar, küçük burjuva kaygılan, memuri-

yetle ilgili meseleler onu bu kadar heyecanlandıracak hale gelmişti? Neden Kazan taşrasında ruhsal yaşamı daha derin, daha anlamlı, daha saftı? Neden en önemli bilimsel ilgi konusu, sevinci bulanıklaşmış, sığ, ikbalperest düşüncelerle birleşmişti?

“Lyuda, ağırıma gidiyor, zoruma gidiyor Ee, sen niye susuyorsun? Ha, Lyuda? Beni anlıyor musun?"

Lyudmila Nikolayevna susuyordu, uyumuştu. Ştrum, sessizce güldü, onun marifetlerini öğrenen bir kadının uykusunun kaçması, öbürünün ise uyumuş olması gülünç gelmişti. Sonra Marya İvanovna’nm zayıf yüzünü gözünün önüne getirdi ve biraz önce karısına söylediği sözleri bir kez daha yineledi:

“Beni anlıyor musun Maşa? Ha, Maşa?”

“Şeytan aklıma ne saçmalıklar getiriyor/’ diye düşündü uykuya dalarken.

Gerçekten de aklına bir saçmalık girmişti.

Ştrum’un elleri çok beceriksizdi. Evde elektrik ütüsü bozulduğunda, kısa devre yüzünden elektrik söndüğünde, bu onarım işleriyle genel olarak Lyudmila Nikolayevna uğraşırdı.

Ştrum’la yaşamaya başladığı ilk yıllarda onun bu acizliği Lyudmila Nikolayevna’yı duygulandırırdı. Ama son zamanlarda sinirlenmeye başlamıştı ve bir keresinde Viktor Pavloviç içi boş çaydanlığı ateşin üstüne koyduğunda Lyudmila Nikolayevna, “Ellerin çamurdan sanki, ne beceriksiz adamsın!" demişti.

Ştrum, onu kızdıran ve kalbini kıran bu sözü enstitüde cihazın kurulmasıyla ilgili çalışma başladığı sıralarda sık sık anımsıyordu.

Laboratuvarda Markov ve Nozdrin'in hükmü geçiyordu. Savostyanov bunu ilk hissedendi ve üretimle ilgili bir toplantıda, “Profesör Markov’dan başka Tanr., Nozdrin'den başka da peygamber yok!" demişti.

Markov’un kibirliliği ve ölçülülüğü kaybolmuştu. Düşüncelerinin gözüpekliğiyle Ştrum’u hayran bırakıyor, ansızın ortaya çıkıveren sorunları hemen çözümlü-yordu. Markov, birbirine dolaşmış kan damarları ve sinir düğümleri arasında anatomi bıçağıyla çalışan bir cerrah gibi görünüyordu Ştrum’a. Güçlü, keskin zekâlı, akıllı bir yaratık doğmuş gibiydi. Dünyada ilk kez ortaya çıkan yeni, madenî bir organizmaya yürek ve duygular bağışlanmıştı, bu madenî organizma kendisini yaratan insanlarla eşit koşullarda sevinebilecek ve üzülebilecekti sanki.

Markov'un, yaptığı işin, yaptığı cihazların, Buddha ve Muhammed’in uğraştıkları önemsiz işlerden ya da Tolstoy ve Dostoyevski'nin yazdığı kitaplardan daha önemli olduğuna ilişkin sarsılmaz güveni Ştrum'u her zaman güldürürdü.

Tolstoy o çok büyük yazarlık çalışmasının yararlı olduğundan kuşku duyuyordu! Büyük dâhi, insanlar için gerekli bir iş yaptığından emin değildi! Ancak fizikçiler, yaptıkları işin insanlar için gerekli olduğundan kuşku duymuyorlardı. Markov da kuşku duymuyordu. Ama artık Markov'un bu güveni Ştrum’a gülünç gelmiyordu.

Nozdrin’in eğeyle, penslerle, tornavidalarla çalışmasını, ya da yeni cihaza elektrik hattı döşeyen elektrikçilere yardım ederken dalgın dalgın bir kısım kabloyu tutup ayırmasını izlemek Ştrum'un hoşuna gidiyordu.

Kablo kangalları, donuk mavimsi kurşun levhalar yerde duruyordu. Cihazın, yuvarlak ve kare şeklinde delikleri olan, Ural’dan getirilmiş ana parçası salonun ortasında, dökme demirden bir levhanın üstünde duruyordu. Madde konusunu araştıran araştırmacılara inanılmayacak kadar ince gelen bu kaba metal yığınında iç karartıcı, kaygı uyandırıcı bir güzellik vardı.

Bundan bin ya da iki bin yıl önce deniz kıyısında birkaç adam, kalın kerestelerden sal yapıyorlar, keresteleri iplerle ve kenetlerle tutturuyorlardı. Kumsalda bu-curgatlar, marangoz tezgâhlan duruyordu ve ateşlerin üzerindeki çömleklerde katran ısınıyordu... Hareket saati yaklaşıyordu.

Sal yapanlar akşam evlerine dönüyorlar, evin kokusunu, mangalların sıcaklığını içlerine çekiyorlar, kadınların küfür ve kahkahalannt dinliyorlardı. Zaman zaman karılarıyla ağız dalaşma giriyorlar, bağırıp çağırıyorlar, çocuklanna el kaldmyorlar, komşularıyla kavga ediyorlardı. Ama gece ılık karanlığın içinden denizin gürültüsü duyulmaya başlıyordu ve gidecekleri yolun bilinmezliğini sezerek yürekleri sıkışıyordu...

Sokolov, çalışmaları izlerken genellikle konuşmuyordu. Ştrum çevresine baktığında Sokolov’un ciddi, dikkatli bakışını yakalıyordu ve aralarında hep var olmuş oian o iyi ve önemli şey varlığını sürdürüyormuş gibi geliyordu.

Ştrum, Pyotr Lavrentyeviç'le samimi olarak konuşmak istiyordu. Gerçekten de her şey ne kadar tuhaftı. İnsanı küçük düşüren bu fiş ve limit hırsları, gösterilen saygının ölçüsü üzerine, üst yöneticilerin verdiği önem üzerine düşünceler. Bir yandan da insanın ruhunda yöneticilere, işteki başarılara ve başansızlıklara, ödüllere bağlı olmayan şeyler devam ediyordu.

Kazan akşamlan şimdi yine güzel, genç görünüyordu, o akşamlarda üniversite öğrencilerinin devrim öncesindeki toplantılanndan bir şey vardı. Bir tek Madya-rov’un güvenilir, dürüst bir insan olduğu ortaya çıksa. Tuhaf olan, Karimov'un Madyarov'dan, Madyarov'un da Karimov’dan kuşkulanması... İkisi de dürüst insanlar!

Bundan emindi. Bununla birlikte belki de Heine’nin dediği gibi, *“Kie beiden stinken.*[Ml]

Çcpıjin’le hamur teknesi gibi tuhaf bir konuda konuştuklarını zaman zaman anımsıyor. Neden şimdi, Moskova’ya döndükten sonra ruhunda hep küçük, önemsiz şeyler ayaklanıyor? Neden saygı göstermediği insanlar yüzeye çıkıyor? Gücüne, yeteneğine, namusuna inandığı insanlar neden işe yaramaz görünüyor? Zaten Çepıjin de Hitler Almanya’sından söz ediyordu, Çepıjin

de haklı değildi.

Ştrum, Sokolov'a, “Hayret edilecek şey,[M] dedi, “çeşitli laboratuvarlardan insanlar, bizim cihazın kuruluş çalışmalarını izlemeye geliyorlar da Şişakov vakit bulup bir

kere bile gelmedi.”

“İşleri çoktur,” dedi Sokolov.

“Tabii tabii,” diye hemen onayladı Ştrum.

Evet, Moskova’ya döndükten sonra Pyotr Lavrentye-viç'le içten, dostça konuşma kapısı açmaya çalış bakalım. Sanki birbirlerini hiç tanımıyorlar

Garip, ama Ştrum, her konuda Sokolovİa tartışmaktan vazgeçmişti, tartışmadan kaçma isteği ortaya çıkmıştı.

Ancak tartışmadan kaçmak kolay değildi. Bazen tartışma birden, Ştrum için beklenmedik bir anda çıkıyordu. Bir gün Ştrum, ağır ağır şöyle demişti:

“Kazan'daki konuşmalarımızı anımsadım da... Ha sahi, Madyarov nasıl, size mektup yazıyor mu?”

Sokolov başını sallamıştı.

“Madyarov nasıldır, bilmiyorum. Size söyledim ya, gelmeden önce görüşmeyi kesmiştik. O zamanki konuşmalarımızı anımsamak hiç hoşuma gitmiyor. Bezginliğimiz yüzünden geçici savaş zorluklarını Sovyet yaşamı-

■

(Alm.) ikisi de leş gibi kokuyorlar. (Ç.N.)

nın ayıplarıymış gibi açıklamaya çalışıyorduk. Sovyet devletinin kusuru olarak gördüğümüz heı şey onun üstün özellikleriymiş."

"1937 yılı mı, örneğin?” diye sormuştu Ştrum.

“Viktor Pavloviç, son zamanlarda her konuşmamızı tartışmaya dönüştürüyorsunuz," demişti Sokolov.

Ştrum, ona tam tersine kendisinin sakin, Sokolov'un ise sinirli olduğunu ve içindeki bu öfkenin onu her konuda tartışmaya teşvik ettiğini söylemek istiyordu.

Ama şöyle demişti:

“Olabilir, Pyotr Lavrentyeviç, mesele benim berbat karakterimde, gün geçtikçe de daha berbatlaşıyor. Sadece siz değil, Lyudmila Nikolayevna da bunun farkında."

Bu sözleri söylerken, “Ne kadar yalnızım. Evde de, işte de, arkadaşımla beraberken de,” diye düşünmüştü.

29

Reichsführer SS Himmler’in odasında İmparatorluk Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından uygulanan özel Önlemlerle ilgili bir toplantı yapılacaktı. Himmler’in Führer’in sahra başkomutanlık karargâhına yapacağı ziyarete bağlı olan çok önemli bir toplantıydı bu.

Oberstrumbannführer Liss, Berlin’den kamp yönetimine yakın bir yerdeki özel bir binanın yapım çalışmalarının durumu hakkında rapor verme emri almıştı.

Liss, inşaattaki incelemelerine başlamadan önce Voss firmasının makine fabrikalarına ve Emniyet Müdürlüğü* nün siparişlerini yerine getiren kimya fabrikasına gidecekti. Daha sonra Liss'in, Berlin'de toplantı hazırlıklarından sorumlu olan Obersturmbannführer SS

vermesi

kiyordu.

Bu görev Liss’i sevindirmişti, kamp ortamından, sürekli kaba, ilkel insanlarla temas halinde olmaktan rahatsızdı.

Arabaya binerken Mostovskoy’u anımsadı.

İhtiyar herhalde hücrede oturmuş, gece gündüz Liss’in onu ne amaçla çağırdığını bulmaya çalışıyor, gerilim içinde bekliyordu.

Tek neden, birtakım düşünceleri kontrol etme gereği ve “Düşmanın İdeolojisi ve Bu İdeolojinin Liderleri"

adlı bir kitap yazma isteğiydi.

Ne ilginç bir karakter! Gerçekten de atomun çekirdeğine girdiğin zaman yalnızca iten güçler değil, çeken güçler de üzerine gelmeye başlar.

Otomobil kampın kapısından çıktı ve Liss, Mostovskoy’u unuttu.

Liss, ertesi gün sabah erkenden Voss fabrikalarına geldi.

Kahvaltıdan sonra Voss’un çalışma odasında proje mühendisi Praschke’yle, daha sonra da üretimin başında bulunan mühendislerle konuştu; ticaret müdürü, büroda sipariş verilen makine takımlarının maliyet hesaplan konusunda bilgi verdi.

Liss birkaç saatini fabrikanın atölyelerinde geçirdi, metal gürültüleri arasında dolaştı ve günün sonuna doğru çok yoruldu.

Voss'un fabrikası, Emniyet Müdürlüğü’nün verdiğ siparişin önemli bir kısmını yapmıştı. Liss memnundu, çünkü işletme yöneticileri işi iyice anlayarak, kavrayarak yapmışlardı, teknik koşullar tam olarak yerine getirilmişti, makine mühendisleri konveyörlerin yapısını mükemmelleştirmişlerdi, ısı teknisyenleri fmniar için en ekonomik çalışma şemasını hazırlamışlardı.

ı

Fabrikada geçirdiği yorucu günün ardından Voss ailesiyle birlikte olmak çok hoşuna gitti.

Kimya fabrikası ziyareti Liss’i hayal kırıklığına uğrattı: Üretimi planlanan kimyasal maddelerin ancak yüzde kırkından biraz fazlası üretilmişti.

Fabrikadaki insanlar bir yığın şikâyetle Liss'i sinirlendirdiler: Üretim süreci karmaşık ve değişken bir süreçti; hava saldırısı sırasında havalandırma sistemi bozulmuştu, atölyedeki işçiler toplu halde zehirlenmişti; stabilize ürünün işlenmesinde kullanılan toprak filtre düzenli gelmiyordu; hava geçirmez büyük kutular demiryolunda tutuluyordu.

Ancak kimya şirketinin yöneticileri, Emniyet Mü-’nün verdiği siparişin Önemini gözlerinde can-landırabiliyorlardı. Anonim şirketin baş kimyageri Doktor Kirchgarten, Liss’e, Emniyet Müdürlüğü'nün siparişinin zamanında bitirileceğini söyledi. Yönetim, Mühimmat Bakanhğı'nm siparişlerini erteleme yoluna gitmişti, bu 1939 yılı eylül ayından bu yana eşi görülmemiş bir olaydı.

dürlüğü

Liss, kimya labora tu varındaki deneye katılmayı kabul etmedi, ama fizyologlar, kimyagerler ve biyokimya-gerler tarafından imzalanmış olan protokolleri inceledi.

Aynı gün Liss, deneyleri yapan bilimadamlarıyla görüştü. Bunlar genç bilim insanlarıydı: Biri fizyolog ve biyokimyaca diğeri patolojik anatomi uzmanı iki kadın, düşük kaynama noktasına sahip organik bileşikler konusunda uzman bir kimyager ve grubun başkanı, toksiko-log Profesör Fischer.Toplantıya katılanlar Liss'in üzerinde çok iyi bir izlenim bıraktılar.

Hazırladıkları yöntemin onaylanmasından hepsinin de çıkarları olmasına karşın, araştırmalarının zayıf yönlerini ve taşıdıkları kuşkulan Liss’ten saklamadılar.

Üçüncü gün Liss, Oberstein montaj firmasından mühendislerle birlikte uçağa binip inşaata gitti. Keyfi ye-rindeydi, yolculuk ona iyi geliyordu. Sıra en hoş şeye gelmişti: İnşaatı gezdikten sonra inşaatın teknik yöneticileriyle birlikte Berlin’e gidecek, Emniyet Genel Müdür-lüğü’nde işlerin durumuyla ilgili rapor verecekti.

Hava iğrençti, buz gibi bir kasım yağmuru boşanmıştı. Uçak merkez kamp havaalanına güçlükle indi, alçak irtifada kanatlan buzlanmaya başlamıştı. Toprağın üstüne bir sis tabakası yayılmıştı. Gün ağardığı sırada kar yağıyordu ve toprak tümseklerin üstlerinde yer yer gri, yağmurla erimiş, kaygan kar kümeleri vardı.

Mühendislerin başlarındaki fötr şapkaların kenarlan kurşun gibi ağır yağmur damlalarını emip yamulmuştu.

İnşaat alanına kadar uzanan raylar döşenmişti. Bu raylar doğrudan ana demiryolu hattına bağlanıyordu.

Demiryolunun hemen yanında ambarlar vardı. Teftişe bu ambarlardan başlandı. Sundurmanın altında gelen yüklerin türlerine göre ayrımı yapılıyordu: çeşitli makine parçalan, cinslerine göre sınıflandırılmış konve-yör parçalan, çeşitli çaplarda borular, kompresörler ve havalandırma donanımlan, bilyeli kemik ufalama değir-menleri, henüz panele monte edilmemiş gaz ve elektrik kontrol cihazı, kangal kangal kablolar, çimento, yükünü otomatik olarak boşaltan vagonetler, yığınlarca ray, büro mobilyalan.

Kimya fabrikasında üretimine başlanan ürünün deposu, SS çavuşları tarafından korunan, çok sayıda havalandırma tertibatının ve alçak sesle uğuldayan vantilatörlerin olduğu özel binalarda bulunuyordu. Burada kırmızı vanah balonlar ve uzaktan Bulgar reçeliyle dolu kavanozlara benzeyen, kırmızı-mavi etiketli on beş kilogramlık kavanozlar vardı.

Liss ve yanındakiler, yarı yarıya toprağa gömülü bu binadan çıkarken biraz önce trenle Berlin'den gelmiş olan fabrikanın baş proje mühendisi Stahlgang’la ve san deri gocuk giymiş iriyarı bir adam olan mühendis von Reineke ile karşılaştılar.

Stahlgang soluk alırken hırıldıyordu, nemli hava astım nöbetinin tutmasına yol açmıştı. Stahlgang’m çevresini saran mühendisler, kendisine bakmadığı için ona sitem ediyorlardı; Stahlgang’m çalışmalanndan oluşan bir albümün Hitler’in özel kütüphanesinde bulunduğunu hepsi de biliyorlardı.

İnşaat alanı, yirminci yüzyılın ortaları için alışılmış dev inşaatlardan hiç farklı değildi.

Çukurların çevresinde nöbetçilerin düdükleri, ekskavatörlerin gıcırtısı, vinçlerin hareketi, küçük lokomotiflerin kuş çığlığı duyuluyordu.

Liss ve yanındakiler, dört köşe, gri, penceresiz binaya doğru yürüdüler Sanayi binalarından, kırmızı tuğladan yapılmış fınnlardan, geniş ağızlı borulardan, dispe-çer kulelerinden ve cam kubbeli nöbetçi kulelerinden oluşan koca bir yapı topluluğu, bu gri, kör, alınsız binaya

doğru uzanıyordu.

Yol işçileri yolun asfaltını bitiriyorlardı, silindirlerin altmdan gri, sıcak bir duman çıkıyor, gri, soğuk sisle karışıyordu.

Reineke, Liss’e bir numaralı tesisin hava geçirmezlik denetimi sırasında sonuçların tatmin edici olmadığını söyledi. Stahlgang, astımını unutarak heyecanlı, kısık bir sesle Liss’e yeni tesisin mimari düşüncesini anlattı.

Görünürdeki basitliği ve küçük boyutlarıyla bildiğimiz sanayi hidrotürbini çok büyük güçlerin, kütlelerin ve hızların merkezidir. Bu hidrotürbinin dönüşlerinde suyun jeolojik gücü işe dönüşür. Bu tesis de türbin ilkesine göre yapılmıştı. Yaşamı ve yaşamla ilgili enerji türlerini inorganik maddeye dönüştürüyordu. Yeni tip türbinde ruhsal, sinirsel, solunum, yürek, kas ve kan dolaşımı enerjisinin gücünün ortadan kaldırılması gerekiyordu. Yeni tesiste türbin, mezbaha ve çöp yakma ünitesinin ilkeleri bir araya getirilmişti. Bütün bu özellikleri basit bir mimari çözümde birleştirmek gerekmişti.

“Sevgili Hitlerimiz/’ dedi Stahlgang, “bilindiği gibi, en sevimsiz sanayi tesislerinin teftişi sırasında bile mimari biçimi atlamaz."

Sesini, bir tek Liss’in duyacağı kadar alçaltmıştı.

“Biliyorsunuz, Varşova yakınındaki kampların mimari görünüşündeki mistik yanın uyandırdığı merak, Führer’in epey başını ağntmıştı. Bunlann hepsini hesaba

katmak gerekiyordu/’

Beton odanın iç tertibatı, büyük kütlelerin ve hızların söz konusu olduğu sanayi devrine uygundu.

Kanallara giren yaşam artık su gibi ne durabiliyor, ne de tersine akabiliyordu, beton koridordaki hareket hızı, Stokes’un bir sıvının boru içindeki hareketiyle ilgili, sıvının yoğunluğuna, özgül ağırlığına, yapışkanlığına, sürtünmeye, ısısına bağlı formülüne benzer formüllerle saptanıyordu. Tavana elektrik lambalan takılmış ve üstleri kalın buzlu camla korunmuştu.

İlerledikçe ışık daha parlak hale geliyordu ve odanın cilalı çelik bir kapıyla kapatılmış olan girişinde soğuk beyazlığıyla gözleri kör ediyordu.

Kapının önünde farklı bir heyecan, yeni bir ünitenin devreye girmesinden önce inşaatçılarda ve montajcılarda hep ortaya çıkan o heyecan hâkimdi. İşçiler paspaslarla yerleri siliyorlardı. Beyaz önlüklü yaşlıca bir kimyager, kapalı kapının önünde basınç ölçümlerini yapıyordu. Reineke odanın kapısını açmalannı emretti. Alçak beton bir tavanı olan geniş salona girerken bazı mühendisler şapkalannı çıkardılar. Odanın tabanı metal çerçeve içine konmuş, birbirine sıkıca kenetlenmiş, açılır kapanır ağır levhalardan oluşuyordu. Dispeçer kulesinden yönetilen bir mekanizmanın harekete geçmesiyle tabanı oluşturan levhalar dikey duruma geçiyor ve odanın içindekiler yer altı odalarına gidiyordu. Organik madde orada dişçi ekipleri tarafından işleme tabi tutuluyordu. Dişçiler diş protezinde kullanılmış değerli madenleri çıkarıyorlardı. Bundan sonra düşünme yeteneğini ve duyularını yitirmiş olan organik maddenin ısı enerjisinin etkisi altında daha sonraki yıkıma uğradığı, yani fosfor gübresine, kireç ve küle, amonyağa, karbonlu ve kükürtlü gazlara dönüştüğü kremasyon fırınlarına giden konveyör hattı devreye giriyordu.

İrtibat subayı Liss’in yanına geldi, ona bir telgraf uzattı. Telgrafı okuyan Obersturmbannführer'in yüzünün nasıl asıldığını herkes gördü.

Telgraf Liss'e, Obersurmbannführer SS Eichmann’m onunla bu gece inşaatta buluşacağını, arabayla Münih otoyoluna çıktığını bildiriyordu.

Liss’in Berlin yolculuğu suya düşmüştü. Oysa o, ertesi geceyi hasretle yolunu bekleyen hasta karısının kaldığı yazlığında geçirmeyi planlıyordu. Uykudan önce yumuşak terliklerini ayaklarına geçirip koltuğunda oturacak ve bir-iki saatliğine sıcak ve rahat bir yerde kasvetli günleri unutacaktı. Kent dışındaki bir yazlıkta geceleyin yatağına yatıp Berlin hava savunmasına ait uçaksavarların uzak uğultusuna kulak vermek ne hoş olurdu.

Akşam ise Berlin’de, Prinz-Albertstrasse’de raporunu sunduktan sonra ve kent dışına hareket etmeden önce, hava alarmlarının ve alanlarının olmadığı sakin bir saatte Felsefe Enstitüsü’nden genç bir danışman hanımı ziyaret etmeye hazırlanıyordu. Onun ne kadar zor koşullarda yaşadığını, ruhunda ne karışıklıklar olduğunu bir tek bu genç hanım biliyordu. Çantasına bu buluşma için bir şişe konyak ve bir kutu çikolata konmuştu. Şimdi bunlann hepsi suya düşmüştü.

Mühendisler, kimyagerler, mimarlar, Emniyet Genel Müdürlüğü müfettişine bakıyorlardı, surat asmasına neden olan ne sıkıntıları vardı kim bilir? İçlerinden hangisi

bilebilirdi bunu?

Bu oda, insanlara sanki bir anlığına artık yapımcılarına boyun eğmiyormuş, canlanmış, kendi beton iradesiyle, beton açgözlülüğüyle yaşıyormuş, toksinler salmaya başlıyormuş, çelik kapıdan çenesiyle çiğniyormuş,

hazmediyormuş gibi geliyordu.

Stahlgang, Reineke’ye göz kırptı ve fısıltıyla, "Galiba Liss, Obersturmbannführer’in raporu burada alacağı haberini aldı, ben daha sabahtan biliyordum bunu,” dedi. "Ailesiyle yapacağı tatil ve galiba güzel bir hanımla buluşması da suya düştü."

30

Liss, Eichmann’la gece görüştü.

Eichmann otuz beş yaşındaydı. Eldivenleri, kasketi, çizmeleri, Alman Silahlı Kuvveti eri'nin şiirselliğini, mağrurluğunu ve üstünlüğünü kendisinde simgeleştiren bu üç şey, Reichsführer SS Himmler'in kullandıklarına benziyordu.

Liss, Eichmann'lan savaş öncesi yıllardan beri tanıyordu, hemşeriydiler. Liss, Berlin Üniversitesinde okurken, bir gazete, daha sonra bir felsefe dergisinde çalışırken arada sırada memleketine gider, lisedeki yaşıtları hakkında haberler alırdı. Bazıları toplumsal dalganın üzerine çıkmışlardı, sonra dalga gitmiş ve başarı da ortadan kaybolmuştu, o sırada şöhret ve maddi başarılar başkalarına gülümsüyordu. Genç Eichmann ise değişmez şekilde donuk ve tekdüze bir yaşam sürüyordu. Verdun civarım vuran silahlar, doğmak üzere gibi görünen zafer, yenilgi ve enflasyon, Reichstag'da siyasi mücadele, resimde, tiyatroda, müzikte solcuların ve aşın solcu akımların bir kasırga estirmesi, yeni modalar ve yeni modala-nn iflası, kısacası hiçbir şey Eichmann'ın tekdüze günlük yaşamını değiştirmiyordu.

Bir taşra firmasının acentesi olarak çalışıyordu. Aile içinde ve insanlara karşı davranışlarında gerektiği kadar iyi ve ilgisiz, kaba ve dikkatliydi. Yaşamındaki bütün büyük yollar konuşurken el kol hareketleri yapan, gürültülü, düşman bir kalabalık tarafından kesilmişti. Onu bir korara iten, parlak koyu renk gözlü, hızlı, girişken, on-•t yana tepeden bakarak gülümseyen becerikli ve de-yimli insanlar görüyordu her yerde...

Liseyi bitirdikten sonra Berlin'de kalmayı başaramamıştı. Daire müdürleri ve başkent firmalannın sahipleri ona ne yazık ki boş yerlerinin olmadığını söylüyorlardı, Eichmann ise ya Polonyali ya da İtalyan hangi milletten olduğu belirsiz, işe yaramaz bir adamı onun yerine işe aldıklarını dolaylı yollardan öğreniyordu. Üniversiteye girmeyi denemiş, ama orada hüküm süren adaletsizlik üniversiteye girmesine engel olmuştu. Sınav yapan öğretmenlerin onun açık renk gözlü dolgun yüzünü, kısacık açık renk saçlarını, kısa, düz burnunu görünce neşelerinin kaçtığını fark ediyordu. Sanki onları uzun suratlara, koyu renk gözlere, kamburu çıkmış ve dar omuzlu dejenere tiplere çeken bir şey vardı. Taşraya gerisingeri fırlatılıp atılan bir tek o değildi. Pek çok insanın yazgısıy-dı bu. Berlin'de hüküm sürmekte olan insan soyuna toplumun bütün katlannda rastlanıyordu. Ancak bu soy en çok ulusal özelliklerini yitirmiş olan, Almanla İtalyan ve Al

man’la Polonyali arasında bir aynm yapmayan kozmopolit aydınlar arasında büyüyordu.

Kendisiyle boy ölçüşmeye kalkan herkesi zekâyİa, kültürle, alaycı bir umursamazlıkla ezen bir soy, tuhaf bir ırktı bu. Kaynağını bu soydan alan canlı ve saldırgan olmayan zihinsel gücün çaresiz şekilde hissedilmesi korkunç bir şeydi. Bu güç, bu insanların garip zevklerinde, modayı izlemekle moda konusunda özensiz ve ilgisiz davranmayı birleştiren günlük yaşamlarında, tümüyle kentsel yaşam biçimleriyle kaynaşmış durumdaki hayvan sevgilerinde, sanatta ve günlük yaşamda kaba şeylere karşı aşırı istekle birleşen soyut düşünme yeteneklerinde ortaya çıkıyordu. Bu insanlar Alman boya kimyasını ve azot sentezini, gamma ışınlarıyla ilgili araştırmaları, nitelikli çelik üretimini geliştiriyorlardı. Yabancı bilimadamları ve sanatçılar, filozoflar ve mühendisler Almanya'ya, onları görmeye geliyorlardı. Ama bu adamlar Alman a herkesten az benziyorlar, bütün dünyayı dolaşıyorlardı, arkadaşlık ilişkileri hiç Almanlarınki gibi değildi, Alman asıllı oldukları da belli değildi.

Bırakın bir taşra firmasında çalışan adamın daha iyi yaşama koşullan elde etmesini bir yana, aç kalmadığına seviniyordu.

İşte şimdi dünyada üç kişinin, Hitler, Himmler ve Kaltenbrunnerin bildiği belgeleri kasaya kilitleyip çalışma odasından çıkıyor. Siyah büyük bir otomobil onu kapıda bekliyor. Nöbetçiler selam duruyorlar, yaveri arabanın kapısını açıyor, Obersturmbannführer SS Eichmann gidiyor. Şoför kalkışta tam gaz veriyor ve kent polisinin hemen yeşil ışıklan yakıp saygıyla selama durduğu Gestapo’ya ait Hohr marka güçlü otomobil Berlin caddelerinde dolaştıktan sonra hızla otoyola çıkıyor. Yağmur, sis, işaretler, otoyolun düzgün virajları...

Bahçelerin ortasındaki Smoleviçi’de sessiz sedasız evler, kaldınmlarda bile boy vermiş otlar... Berdiçev'in yoksul mahallesi Yatka’nın sokaklannda toz içinde koşu-

şan, tüyleri mor ve kırmızı mürekkeple işaretlenmiş, ayaklan san renkte, kirli tavuklar... Kiev’de Podol bölgesindeki ve Vasilyevskaya Caddesinde camları silinmemiş apartmanlarda milyonlarca çocuk botuyla, yaşlıların terlikleriyle aşınmış merdiven basamaklan...

Odessa'da bir avludaki çınar ağacı dimdik duruyor, renkli çarşaflar, gömlekler ve donlar kuruyor, mangalların üstündeki taslarda kızılcık reçelinin dumanı tütüyor, henüz güneşi bir kez bile görmemiş esmer derili yeni doğmuş bebekler beşiklerde ciyak ciyak bağınyor.

Varşova'da, kaburgaları çıkmış, dar omuzlu, altı katlı bir evde terzi kadınlar, ciltçiler, özel ders veren Öğretmenler, gece kulüplerinde çalışan şarkıcı kızlar, üniversite öğrencileri, saatçiler yaşıyor.

Stalindorf ta akşamlan izbelerde ışık yanıyor, rüzgâr Perekop tarafından esiyor, tuz, ılık toz kokuyor, inekler ağır kafalannı sallayarak böğürüyor...

Budapeşte’de, Fastov'da, Viyana’da, Melitopol'da ve Amsterdam’da camlan ayna gibi pırıl pml konaklarda, fabrika dumanı içindeki evlerde Yahudi ulusundan insanlar yaşıyordu.

Kampı çevreleyen dikenli tel, gaz odasının duvarları, tanksavarlann açtığı çukurlann toprağı, yaşlan ve meslekleri farklı, dilleri farklı, günlük yaşamlanndaki ve ruhsal yaşamlanndaki ilgi konulan farklı, fanatik dindar, fanatik dinsiz, işçi, serseri, hekim, tüccar, akıllı, aptal, idealist, iyi yürekli, aziz, hırsız milyonlarca insanı bir araya getirmişti. Bu insanlann hepsini ölüm bekliyordu.

Gestapo'nun Hohr'u sonbahar otoyollannda koşuyordu.

Gece buluştular. Eichmann daha yürürken çabuk çabuk sorular sorarak doğruca çalışma odasına geçti, koltuğuna oturdu.

'‘Zamanım az, en geç yarın Varşova’da olmalıyım/’

Kamp komutanının yanma gitmiş, inşaatın şefiyle

de konuşmuştu.

"Fabrikalar nasıl çalışıyor, şahsen Voss un sizde uyandırdığı izlenimler nasıl; sizce kimyagerler bu işin üstesinden gelebilecekler mi?” diye çabuk çabuk soruyordu Eichmann.

Büyük pembe tırnaklı büyük beyaz parmaklar masanın üstündeki kâğıtları alıp başka yere koyuyordu, Oberstrumbannführer zaman zaman tükenmezkalemle notlar alıyordu. Liss'e göre, Eichmann taş kalpli insanlarda bile gizli bir ürperti uyandıran bu işin özelliklerinin sanki farkında değildi.

Liss son günlerde çok içki içmişti. Nefes darlığı artmıştı, geceleri de çarpıntısı oluyordu. Ama ona göre, sağlık açısından alkolden gelecek zarar, sürekli içinde bulunduğu sinir gerginliğinin vereceği zarardan daha azdı.

Nasyonal Sosyalizme düşman ünlü kişiler üzerine yaptığı araştırmaya geri dönmeyi, sert ve karmaşık olsa da kanlı olmayan görevleri yerine getirmeyi hayal ediyordu. O zaman içki içmeyi bırakacak, günde en fazla iki-üç tane hafif sigara içecekti. İşte geçenlerde bir gece o yaşlı Rus Bolşevik'i yanına çağırmış, onunla bir parti politik satranç oynamıştı ve evine döndükten sonra uyku ilacı almadan uyumuş, sabah da saat onda uyanmıştı.

Obersturmbannfuhrer'e ve Liss'e gaz odasının gece teftişinde küçük bir sürpriz yapıldı. İnşaatçılar, odanın ortasına üzerinde şarap ve mezeler olan küçük bir masa

koymuşlardı. Reineke, Eichmann'la Liss'i birer kadeh şarap içmeye davet etti.

Eichman bu güzel buluşa güldü ve şöyle dedi:

“Seve seve bir şeyler atıştırırım/'

Kasketini muhafızına verdi ve masanın başına oturdu. Büyük yüzü birden yemek yemeyi seven milyonlarca erkeğin masa örtüsü örtülü bir masaya oturduğunda yüzünün aldığı iyi yürekli, kaygılı ifadeye büründü.

Reineke, ayakta durarak şarap doldurdu ve herkes Eichmann'ın şerefe bir konuşma yapmasını bekleyerek kadehini eline aldı.

Bu beton sessizliğinde, bu dolu kadehlerde öyle bir gerginlik vardı ki Liss, kalbinin bu gerginliğe dayanamayacağını sandı. Alman ideali için yüksek sesle yapılacak bir konuşmanın gerilimi yumuşatması isteniyordu. Ancak

gerginlik geçmiyor, tersine artıyordu, Obersturm-bannführer ağzında bir sandviç çiğniyordu.

“Siz niye duruyorsunuz beyler?" diye sordu Eichmann. "Jambon harika.”

"Şerefe kadeh kaldırmanızı bekliyoruz," dedi Liss.

Obersturmbannführer kadehini kaldırdı ve, "Bence kutlanmaya değecek bundan sonraki başarılara!" dedi.

Bir tek Eichmann hemen hemen hiç içki içmedi,

ama durmadan yedi.

Eichmann sabah ardına kadar açık pencerenin önünde şortla jimnastik yapıyordu. Sisin içinde düzgün sıralar halinde kamp barakaları beliriyor, tren düdükleri duyuluyordu.

Liss, Eichmannı kıskanmıyordu. Liss’in, yüksek görevleri olmayan yüksek bir konumu vardı, İmparatorluk Emniyet Müdürlüğü'nde zeki bir adam olarak kabul ediliyordu. Himmler, onunla sohbet etmeyi seviyordu.

Yüksek makamlardaki kişiler, kendilerinin memuriyetteki üstün konumlarını ona belli etmemeye çalışırlardı çoğunlukla. Emniyet dışında da saygı görmeye alışkındı. İmparatorluk Emniyet Müdürlüğü (Gestapo) her yerde soluk alıyor ve her yerde yaşıyordu, üniversitede, çocuk sanatoryumunun müdürünün imzasında, genç şarkıcıların operadaki ilk temsillerinde, ilkbahar sergisi için resim seçen jürinin kararında, Reichstag seçimlerin-de aday gösterilenler listesinde.

Yaşamın ekseni buradaydı. Devletin gizli polisinin çalışması, partinin sonsuz haklılığının, parti mantığının ya da mantıksızlığının her türlü mantığın üstünde, parti felsefesinin her türlü başka felsefenin üstünde kazandığı zaferin temeliydi. Sihirli bir değnekti bu! Onu düşürdüğün zaman büyü kayboluyordu. Büyük bir konuşmacı bir gevezeye, dâhi bilgin başkalarının düşüncelerinin halk arasındaki yayıcısına dönüşüyordu. Bu sihirli değneği elinden bırakmak olanaksızdı.

Liss, Eichmann'a bakarken bu sabah yaşamında ilk kez bir kıskançlık kıpırtısı hissetti.

Eichmann, gitmeden birkaç dakika önce düşünceli bir şekilde, "Biz sizinle hemşeriyiz Liss," dedi.

Sevdikleri kent caddelerini, lokantaları, sinemaları saymaya başladılar.

“Bazılarına gitmedim elbette/' dedi Eichmann ve bir atölye sahibinin oğlunun girmesine izin verilmeyen bir kulübün adını söyledi.

Liss, konuyu değiştirerek, "Söyler misiniz, yaklaşık kaç Yahudi'nin söz konusu olduğunu düşünebiliriz?” dedi.

Olağanüstü bir soru sorduğunu biliyordu, bu soruya dünyada Himmler ve Führerden başka üç kişi yanıt verebilirdi.

Ama tam da Eichmann'm demokrasi ve kozmopoli-tizm döneminde geçen zor gençlik yıllarıyla ilgili anısından sonra Liss’in bilmediği bir şeyi ona sorması, bilgisizliğini itiraf etmesi gerekmişti.

Eichmann yanıtladı.

Liss, şaşkın bir halde sordu:

“Milyonlarca mı?[1]’

Eichmann omuzlarını silkti.

Bir süre konuşmadılar.

“Sizinle üniversite öğrenciliği döneminde, Goethe' nin dediği gibi çıraklık döneminde karşılaşmadığıma çok acıyorum/' dedi Liss.

“Acımayın, ben üniversiteyi Berlin'de değil, taşrada okudum," dedi Eichmann ve ekledi: “Hemşerim, bu rakamı ilk kez yüksek sesle söylüyorum. Berchtesgaden'i, Reichskanzler’i ve Reichsführer’in bürosunu da hesaba katarsak yedi ya da sekiz kez söylenmiştir.”

“Anlıyorum, yann gazetede okumayız merak etmeyin."

“Özellikle de gazeteyi kastediyorum/’ dedi Eichmann.

Liss’in yüzüne gülerek baktı ve Liss, konuştuğu kişinin kendisinden daha zeki olduğunu hissettiği için kaygıya kapıldı.

Eichmann ise şöyle dedi:

“Küçük, sakin kentimizin yeşillikler içinde boğulmasının dışında size bu rakamı vermemin bir nedeni daha vardı. İlerde birlikte çalışmak için bunun bizi birleştirmesini istiyorum."

“Teşekkür ederim,” dedi Liss, “düşünmek gerek, çok ciddi bir iş.”

“Elbette. Öneri yalnızca benden gelmiyor/' diyen Eichmann parmağını yukarı doğru kaldırdı, “Eğer benimle emeğinizi paylaşırsanız, Hitler de kaybederse siz ve ben birlikte asılacağız."

“Harika bir manzara, düşünmek gerekir/' dedi Liss.

“Tasavvur etsenize, iki yıl sonra bu odada rahat bir

masanın

yirmi

Vedalaştılar. Liss, otomobilin arkasından baktı.

Liss’in devlet içindeki insan ilişkileri üzerine kendine ait bir görüşü vardı. Nasyonal Sosyalist bir devlette yaşam özgürce gelişemezdi, yaşamın her adımını yönetmek gerekirdi.

İnsanların soluk almasını, analık duygusunu, okuma gruplarını, fabrikaları, şarkı söyleyenleri, orduyu, yaz gezilerini yönetmek için liderler gerekliydi. Yaşam ot gibi büyüme, deniz gibi dalgalanma hakkını yitirmişti zaten. Liss'e göre liderler dört karakter tipi gösterirdi.

Birinci karakter, genellikle zekâ keskinliğinden ve analiz yeteneğinden yoksun bölünmemiş, tam mizaçlardır. Bu insanlar, gazetelerden ve dergilerden parolaları ve formülleri, Hitler'in söylevlerinden ve Goebbels'in makalelerinden, Franck ve Rosenberg'in kitaplarından alıntıları bulup alırlar. Ayaklarının altında sağlam bir destek hissetmeyince ortadan kaybolurlar Olayların ilişkisini düşünmezler, her konuda katı ve sabırsız davranırlar. Her şeyi ciddiye alırlar: Felsefeyi de, Nasyonal Sosyalist bilimi de, sisli, bulanık esinleri de, yeni tiyatronun başarılarını da, yeni müziği de, Reichstag seçimleriyle ilgili kampanyayı da. Okuma gruplarında *Mein Kampf* ı ilkokul öğrencisi gibi ezberlemişler, raporları ve broşürleri özetlemişlerdir. Genellikle özel yaşamlarında basit, sade insanlardır, bazen maddi sıkıntıya düşerler, onları ailelerinden ayrı düşüren parti seferberliklerine diğer gruplardan daha sık katılırlar.

Liss'e ilk başta, Eichmann da bu gruba giriyor gibi gelmişti.

İkinci tip karakterler: Zeki ahlaksızlar. Bunlar, sihirli değneğin varlığını bilirler. Sınanmış bir dost çevresinde pek çok şeyle, yeni doktorların ve bilimadamlarının cahilliğiyle, Leiter'lerin ve Gauleiter'lerin hatalarıyla ve huylarıyla alay ederler Sadece liderle değil, yüksek ideallerle de alay ederler Bu insanlar genellikle sere serpe yaşarlar, çok içki içerler Parti hiyerarşisinin üst basamaklarında bu karakterlere alt basamaklardan daha sık rastlanır. Alt basamaklarda birinci tip karakterler hüküm sürer.

Liss'e göre, en tepede üçüncü tip karakter hüküm sürüyordu. Burada sekiz-dokuz kişi bulunuyordu ve on beş-yirmi kişiye daha izin veriliyordu, burada dogmalardan arınmış bir dünya vardı, her şey serbestçe yargılanıyordu. Burada idealler yoktu, bir tek matematik, neşeli, acımanın ne olduğunu bilmeyen büyük ustalar vardı.

Liss, bazen Almanya'da her şeyin onlar için ve onların yararına meydana geldiğini düşünürdü.

Liss, dar kafalı insanlann zirvede görünmesinin her zaman iç karartıcı olaylann başlayacağına işaret olduğunu fark etmişti. Sosyal mekanizmanın ustaları, kanlı işleri özellikle onlara vermek için dogmacıları yüceltmişler-dir. Aptallar iktidar gücünden geçici olarak sarhoş olurlar, ama genellikle

işlerini bitirdikten sonra ortadan kaybolurlar, bazen de kurbanlarının yazgısını paylaşırlar. Yukarda yine neşeli ustalar kalmıştır.

Aptallarda, birinci tip karakterlerde son derece değerli bir özellik vardır. Bunlar halkın içinden gelmedirler, sadece Nasyonal Sosyalizmin klasiklerinden alıntı yapmakla kalmazlar, aynı zamanda halkın diliyle konuşurlar Kabalıkları, halkın, köylünün kabalığıdır. Esprileri işçi toplantılarında kahkahalara yol açar.

Dördüncü karakter tipi: Dogmalara, düşüncelere, felsefeye karşı tümüyle ilgisiz, ama aynı zamanda analitik yeteneklerden de yoksun icracılar. Nasyonal Sosyalizm paralarını verir, onlar da Nasyonal Sosyalizme hizmet ederler Biricik, en büyük tutkuları, sofra takımları, kostümler, yazlık evler, mücevherler, mobilya, otomobiller, buzdolaplandır. Parayı çok sevmezler, paranın sağlamlığına inanmazlar

Liss, büyük liderlere ilgi duyar, onlarla bir arada ve yakın olmayı hayal ederdi. Alaycı zekânın, gösterişçi mantığın hükümdarlığında Liss kendim hafif, doğal ve iyi hissederdi.

Ancak Liss, korkunç bir yükseklikte, en yüksek liderlerin üstünde, stratosferin üstünde sisli, anlaşılmaz, belirsiz, mantıksızlığıyla acı verici bir şey olduğunu görüyordu. Bu en yüksek dünyada önder Adolf Hitler vardı.

‘ Hitler'in Liss’i korkutan bir yanı da, birbiriyle bağdaşmayan şeylerin anlaşılmaz şekilde bir arada olmasıydı: O, ustaların ustasıydı, süper bir makinistti, şef montajcıydı, hatta en yakın yardımcılarıyla kıyaslandığında hepsinin toplamından daha yüksek mantığa, daha yüksek aşırılığa, daha yüksek matematik katılığa sahip bir ustabaşıydı. Aynı zamanda onda Liss’in ancak parti yönetiminin en alt, bodrum katlarında karşılaştığı dogmatik bir çılgınlık, fanatik bir inanç ve inanç körlüğü, bir öküz mantıksızlığı vardı. O, sihirli değneğin yaratıcısı, birinci papazdı, aynı zamanda da koyu, aşırı bir dindardı.

İşte şimdi, giden arabanın ardından bakan Liss, Eichmann’ın kendisinde birdenbire dünyada bir tek kişinin, Alman halkının önderi Adolf Hitler’in uyandırdığı o ürkütücü ve cezbedici, belirsiz duyguyu uyandırdığını hissetti.

Antisemitizm alay ederek, iğrenerek yapılan bir lü-

tuftan yok edici *pogrom* lara kadar çok çeşitli biçimlerde

• ♦ ■» •* gorunur.

Antisemitizmin farklı türleri vardır: ideolojik, iç, gizli, tarihsel, gündelik, fizyolojik; farklı biçimleri vardır: bireysel, toplumsal, devletsek

Pazarda da, Bilimler Akademisi Prezidyumu top-lantısında da, çok yaşlı bir adamın ruhunda da, avluda oynanan çocuk oyunlarında da antisemitizmle karşılaşabilirsin. Antisemitizm, kendisi zarar görmeden çıra, yelkenli gemi ve el çıkrıkları döneminden tepkili motorlar, atom reaktörleri ve elektronik makineler dönemine göç etmiştir.

i.

I

Antisemitizm, hiçbir zaman amaç değildir, antise-mıtizm her zaman sadece bir araçtır, çözümü olmayan

m w +* *S*

1* I İ | • >fl B «4 t# ı «»

çelişkilerin ölçüsüdür.

Antisemitizm, tek tek insanların, toplumsal yapıların ve devlet sistemlerinin kusurlarının aynasıdır. Bana Yahudileri neyle suçladığını söyle, sana ne suçun olduğunu söyleyeyim.

Kendi yurdunda toprak köleliği hukukuna karşı duyulan nefret, özgürlük savaşçısı, Schlüsselburg mahkûmu, köylü Oleyniçuk'un bilincinde bile Lehlere ve Yahudile-re karşı nefret olarak ifadesini bulmuştur Hatta dâhi Dostoyevski bile Rus müteahhidin, kölelik yanlısının ve fabrikatörün acımasız gözlerini görmesi gereken yerlerde Yahudi tefeciyi görmüştür.

Kendi uydurduğu dünya Yahudiliğine ırkçılık, dünyaya egemen olma hırsı, Alman yurduna karşı kozmopolit bir umursamazlık gösterme özelliklerini armağan eden Nasyonal Sosyalizm, Yahudilere kendi özelliklerini zorla kabul ettirmiştir. Ama bu antisemitizmin sadece bir yönüdür.

Antisemitizm, eşit haklı yaşam savaşında, her alanda, bilimde, ticarette, zanaatta, resimde zafer kazanma yeteneksizliğinin, beceriksizliğinin ifadesidir. Antisemitizm, insan yeteneksizliğinin ölçüsüdür. Devleder kendi başarısızlıklarının açıklamasını dünya Yahudiliğinin ent-rikalannda ararlar. Ama bu da antisemizmin sadece bir

başka yönüdür

Antisemitizm, uğradığı felaketlerin ve çektiği acıların nedenlerini anlama yeteneğinden yoksun halk kitlelerinin bilinçsizliğinin ifadesidir. Cahil insanlar, uğradıkları felaketlerin nedenlerini devlet ve toplum düzeninde değil, Yahudilerde görürler Ama bu da antisemitizmin kitlesel ortaya çıkışıdır, antisemitizmin bir yönüdür Antisemitizm, toplumun alt katmanlarında için için yanmakta olan kör dinsel inançların ölçüsüdür. Ama bu da antisemitizmin sadece bir başka yönüdür

Bir Yahudi’nin dış görünüşünden, konuşmasından, yediği yemekten tiksinmek elbette ki fizyolojik antisemitizmin gerçek nedeni değildir Aslında bir Yahudi'nin kıvırcık saçlarından, el kol hareketlerinden tiksinen bir adam, Murillo’nun tablolarındaki çocukların kara, kıvırcık saçlarına hayrandır, Ermenilerin gırtlaktan gelen konuşmalarına ve el kol hareketlerine aldırış etmez, kaim dudaklı bir zenciye dostça bakar.

Antisemitizm, ulusal azınlıkların uğradığı kovuşturmalar dizisi içinde özel bir olaydır. Özel bir olaydır, çünkü Yahudilerin tarihsel yazgısı kendine özgü, özel bir şekilde oluşmuştur

Nasıl insanın gölgesi onun vücut yapısı hakkında fikir verirse, antisemitizm de Yahudilerin tarihsel yazgısı ve yolu hakkında fikir verir Yahudiliğin tarihi, dünya siyasal ve dinsel yaşamının pek çok sorunuyla iç içe geçmiş, birleşmiştir Bu, Yahudi ulusal azınlığının ilk özelliğidir. Yahudiler dünyanın hemen hemen bütün ülkelerinde yaşarlar Dünya’nm her iki yarıküresinde

bir ulusal azınlığın böylesine görülmedik bir genişlikte yayılmış olması Yahudilerin ikinci özelliğini ortaya koyar

Ticaret sermayesinin gelişme döneminde Yahudi tacirler ve tefeciler ortaya çıkmıştır. Sanayinin gelişme döneminde pek çok Yahudi teknoloji ve sanayide kendini göstermiştir. Atom çağında azımsanmayacak sayıda yetenekli Yahudi atom fiziği konusunda çalışmaktadır.

Devrimci savaşım döneminde yine azımsanmayacak sayıda Yahudi kendini seçkin devrimciler olarak göstermiştir. Yahudiler, kendilerini toplumsal ve coğrafi olarak dışanya atmayan, tersine ideoloji ve üretim güçlerinin gelişiminde ana hareket doğrultusunda kendini göstermek isteyen bir ulusal azınlıktır. Yahudi ulusal azınlığının üçüncü özelliği de budur.

Yahudi azınlığın bir kısmı yaşadığı ülkenin asıl halkı içinde asimile edilir, erir, ama Yahudiliğin ulusal, geniş temeli dilde, dinde ve günlük yaşam tarzında ulusal olan özelliklerini korur. Antisemitizm, Yahudilerin asimile edilen bölümünü gizli ulusal ve dinsel emellere sahip olmakla suçlamayı, Yahudilerin zanaatla, fiziksel çalışmayla uğraşan organik bölümünü ise devrime, sanayinin yönetimine, atom reaktörlerinin, anonim şirketlerin ve ban kalann kurulmasına katılan kişilerden sorumlu olarak görmeyi kural haline getirmiştir.

Sayılan özellikler tek tek şu veya bu ulusal azınlığa özgü olabilir, ama bir tek Yahudiler bu Özelliklerin hepsini kendilerinde bir araya getirmiş gibidirler.

Antisemitizm, bu özellikleri de kendi üzerinde yansıtmış, o da dünya siyasal, ekonomik, ideolojik, dinsel yaşamının başlıca sorunlarına bulaşmıştır. Antisemitiz-mın iç karartıcı özelliği budur. Antisemitizm ateşlerinin alevi, tarihin en korkunç zamanlarını aydınlatır.

Rönesans, Katolik Ortaçağı'nın çölüne saldırdığında karanlıklar dünyası engizisyon ateşlerini yakmıştır. Bu ateşler, sadece kötülüğün gücünü değil, aynı zamanda onun yok olma resmini de aydınlatır.

Yirminci yüzyılda, fiziksel olarak geri kalmış, başarısız devletlerin ölüme mahkûm eski, ulusal düzeni,

Auschvvitz, Lyublinsk ve Treblinka krematoryumlannın ateşlerini yakmıştır. Bunlann alevleri sadece faşizmin kısa süren zaferini aydınlatmakla kalmamış, bu alevler dünyaya faşizmin ölüme mahkûm olduğunu da önceden haber vermiştir Dünya ölçüsünde tarihsel dönemler, gerici, başarısız devletlerin hükümetleri, kendi başarısız yaşamlarını düze çıkarmak isteyen tek tek insanlar, yazgının ortaya koyduğu kaçınılmaz bir olay karşısında an-

tisemitizme başvururlar.

İki bin yıl boyunca özgürlük ve hümanizmin antise-mitizmi kendi mücadele aracı olarak kullandığı durumlar olmuş mudur? Belki olmuştur, ama ben bilmiyorum.

Günlük yaşamdaki antisemitizm, kansız antisemi-tizmdir. Dünyada kıskanç salaklar ve başarısızların var

olduğunu kanıtlar.

Demokratik ülkelerde toplumsal antisemitizm ortaya çıkabilir. Bu tür antisemitizm, şu veya bu gerici grupları temsil eden basında, gerici grupların eylemlerinde, örneğin Yahudi emeğinin ya da Yahudi mallarının boy-kot edilmesinde, gericilerin din ve ideolojisinde ortaya çıkar.

Bir toplumun varlığının olmadığı totaliter ülkelerde sadece devlet antisemitizmi söz konusu olabilir

Devlet antisemitizmi, devletin sırtını aptallara, gericilere, başarısızlara, boş inançlara kapılmışların karanlığına ve açların öfkesine dayamaya çalıştığının kanıtıdır. Bu tür antisemitizm, birinci aşamada ayrımcı bir politikadır, devlet, Yahudilerin yaşayacakları yeri, mesleklerini seçmelerine, yüksek mevkilerde bulunma, eğitim kurumla-rina girme ve bilimsel unvanlar, dereceler alma haklarına vb. kısıtlamalar koyar.

Devlet antisemitizmi daha sonra yok edici antisemı-tizm olur.

Antisemitizm, dünya gericilerinin özgürlük güçleriyle kendileri açısından öldürücü bir savaşa girdikleri dönemlerde gericiler için devlet ve parti

düşüncesi halini alır; yirminci yüzyılda, faşizm döneminde de böyle olmuştur.

1

Adını I. Aleksandr dönemindeki bakan Arakçeyev’den alan, Rusya'da XIX. yüzyıl başlarında uygulanmış sınırsız polis despotizmi. (Ç.N.)

33

Yeniden oluşturulan birliklerin Stalingrad'a doğru hareketi, gece gizlice sürüyordu...

Yeni cephenin gücü, Stalingrad’m kuzeydoğusunda, Don Nehri boyunca yoğunlaşıyor, ağırlık kazanıyordu. Katarlar bozkırın ortasında yeni yapılan demiryolunda yüklerini boşaltıyordu.

Ortalık ağarmaya yüz tuttuğunda gece boyunca gü-rüldeyen demir nehirler susuyor ve bozkırın üstünde sadece hafif tozlu bir sis kalıyordu. Gündüzleri top namluları kuru yabani otlarla ve samanla örtülüyordu ve dünyada sonbahar bozkırıyla kaynaşmış bu top namlularından daha suskun bir şey yokmuş gibi görünüyordu. Uçaklar, posası çıkmış ölü böcekler gibi kanatlarını yaymış, örümcek ağını andıran kamuflaj ağlarıyla örtülü havaalanlarında duruyordu.

Gün geçtikçe hayalî üçgenler, eşkenar dörtgenler, daireler koyulaşıyor, dünyada topu topu birkaç kişinin gördüğü bir haritanın üzerindeki rakam ağı sıklaşıyordu. Yeni Güneybatı Cephesi’nde, yani saldırı cephesinde yem ordular kuruluyor, biçimleniyor, hareket noktalarına geliyorlardı.

Volga'nm sol kıyısından da tank birlikleri, topçu tümenleri dumanlan tüten ve gümbürdeyen Stalingrad’ı geride bırakarak ıssız, tuzlak bozkırlardan güneye doğnt yürüyorlar ve küçük nehir koylarına doğru uzaklaşıyorlardı. Volga’yı geçen ordular Kalmuk Bozkırı nda, gollerin arasındaki tuzlu topraklarda konaklıyorlardı ve binlerce Rus, kendilerine tuhaf gelen. "B armamsak”, "Tsaı-sa” sözcüklerini söylemeye başlıyorlardı. Rus kuvvetlerinin güneyde, Kalmuk bozkırlarında, Almanların sağ kanadında toplanması sürüyordu. Sovyet Yüksek Komutanlığı, Paulus’un Stalingrad'daki tümenlerini kuşatmaya

hazırlanıyordu.

Sonbahar bulutlan ve yıldızlan altında karanlık geceler boyunca vapurlar, feribotlar, mavnalar Novikov'un Tank Kolordusunu Stalingrad’ın güneyine, Kalmuk kıyısına geçirdiler...

Binlerce insan tanklann üstünde beyaz boyayla yazılmış Rusya’nın askeri enderlerinin adlannı görüyordu: “Kutuzov”, "Suvorov”, "Aleksandr Nevski”.

Milyonlarca insan, ağır Rus toplannm, havanlarının ve kiralanmış Dodge ve Ford kamyonlann Stalingrad tarafına geçtiğini görüyordu.

Bu hareketin milyonlarca insan tarafından görülmesine karşın Stalingrad’ın kuzeybatısına ve güneyine saldırmak amacıyla dev asker kitlelerinin toplanması yine de gizli olarak sürüyordu.

Bu nasıl olabiliyordu? Almanlar da aslında bu dev hareketi biliyorlardı. Zaten bozkırda yürüyen bir adamdan yaklaşan bozkır rüzgânnı gizlemek nasıl olanaksızsa bunu da gizlemek olanaksızdı.

Almanlar ordulann Stalingrad'a doğru hareket ettiğini biliyordu, ama Stalingrad saldırısı onlar için gizli kalıyordu. Her Alman teğmeni Rus birliklerinin yığıldığı yerlerin tahminî olarak işaretlendiği haritaya bakıp Sovyet Rusya’nın sadece Stalin, Jukov ve Vasilevski tarafından bilinen en yüksek askeri devlet sırrını deşifre edebilirdi.

Yine de Stalingrad bölgesinde Almanların kuşatılması, Alman teğmenleri ve feldmareşalleri için ani oldu.

Bu nasıl olabildi?

Stalingrad direnmeye devam ediyordu, büyük askeri birlikler katıldığı halde Alman saldırılan eskisi gibi kesin başarılar getirmiyordu. Yavaş yavaş eriyen Stalingrad alaylarında ise kala kala onlarca Kızıl Ordu askeri kalıyordu. Korkunç çarpışmalann olağanüstü ağırlığını üstlenen bu onlarca asker Almanlann kafalarını kanştıran güçtü.

Düşman, saldırılarının bir avuç insan tarafından darmadağınık edildiğini düşün emi yordu. Sovyet ordusunun yedekleri savunmayı desteklemeye ve beslemeye hazırlanıyor gibi görünüyordu. Volga kıyılannda Paulus'un tümenlerinin saldınsını geri püskürten askerler, Stalingrad hücumunun strateji uzmanlanydı.

Tarihin acımasız kurnazlığı ise hâlâ derinlerde gizleniyordu ve zaferi doğuran, savaşın amacı olarak kalan özgürlük, bu acımasız kurnazlığın derinlerinde tarihin şakacı parmaklarının dokunuşuyla bir savaş aracı haline dönuşüyordu.

34

Yaşlı kadın, bir kucak kurumuş sazla evine gidiyordu. Kadının asık suratı endişe doluydu, toz içindeki Wıllys'in ve omzunu evin tahta duvanna dayamış, üzeri çadır beziyle örtülü bir tankın yanından geçiyordu. Evine dayanmış duran tankın yanından sıkıntı içinde yürüyen kemikleri çıkmış bu kadında olağandışı bir şey yok V-bıydi. Ama dünyadaki olaylarda, bu yaşh kadının ve bu sırada sundurmanın altında inek sağan çirkin kızının, parmağını burnuna sokmuş, ineğin memelerinden nasıl süt fışkırdığına bakan san kafalı torununun bozkırdaki askerlerle ilişkisinden daha önemli hiçbir şey yoktu.

Ve bütün bu insanlar, kolordu ve ordu karargâhlarından binbaşılar, kararmış köy ikonalarının altında sigaralarını tüttüren generaller, Rus fırınlannda koyun eti kızartan general aşçıları, ambarlarda boş mermi kovanlany-la saçlarını saran telefoncu kızlar, avluda teneke eviyenin önünde bir gözü aynada, diğeri Alman uçağı geliyor mu diye havada yanağını tıraş eden şoför ve savaşın bütün bu çelik, elektrik ve benzin dünyası, bozkırdaki köylerin, çiftliklerin uzun yaşamının kesintisiz birer parçasıydılar.

Yaşlı kadın için tanklardaki bugünkü delikanlılar ile yazın yürümekten canı çıkmış, gece kalmak için ricada bulunan ve herkesin korktuğu, gece uyumayıp bakmaya gittiği delikanlılar arasında kopmaz bir bağ vardı.

Kalmuk Bozkın'nda bu küçük çiftlikteki yaşlı kadın ile Ural'da, Yedek Tank Kolordusu'nun karargâhına gürültülü bir bakır semaver getiren yaşh kadın ve haziran ayında Voronej yakınlannda albay için yatak niyetine yere saman yerleştiren ve penceredeki kızıllığa bir göz atarak haç çıkaran yaşlı kadın arasında kopmaz bir ilişki vardı. Ama bu ilişki o kadar alışılmış bir ilişkiydi ki, ne fırını yakmak için eve gelen yaşlı kadın, ne de kapının önüne çıkan albay bunun farkında değildi.

- Kalmuk Bozkın’nda insana acı veren olağanüstü bir sessizlik vardı. Bu sabah Unter den Linden’de oraya buraya koşuşturan insanlar, burada, bu bozkırda Rusya’nın yüzünü Batı ya çevirdiğini, vurmaya ve ilerlemeye hazırlandığını biliyorlar mıydı?

Novikov, kapının önünden şoför Haritonov'a, “Benim ve komiserin kaputlarımızı al, geç döneceğiz," diye seslendi.

Getmanov ve Neudobnov da kapının Önüne çıktılar.

“Mihail Petroviç/[1] dedi Novikov, "bir şey olursa ^ Karpov a, saat on beşten sonra da Belov’a ve Makarov'a telefon edin.”

“Burada ne olabilir ki/’ dedi Neudobnov.

"Ne bileyim, aniden komutan gelebilir/’dedi Novikov.

Güneşten iki kuş yavrusu koptu ve köye doğru geldi. Ve birden yavru kuşların artan uğultusu ve kayıp giden hızı içinde bozkırın durağanlığı paramparça oldu.

Haritonov arabadan atladı, ambar duvarının altına koştu.

"Salak mısın nesin, kendi uçaklarından mı korkuyorsun?" diye bağırdı Getmanov.

O anda uçaklardan biri köye makineli tüfek atışına başladı, diğerinden de bir bomba koptu. Ulumalar, şangırtılar başladı, kadın tiz bir sesle bağırmaya, çocuk ağlamaya başladı, patlamayla havalanan toprak parçalan pıtır pıtır yere döküldü.

Novikov, düşen bombanın uğultusunu duyunca yere eğilmişti. Bir an her şey toza dumana karıştı ve sadece yanında duran Getmanov'u gördü. Toz dumanın arasından Neudobnov'un karaltısı göründü. Aralarında tek eğilmeyen kişi olarak omuzlannı geriye atmış, başını yukarı kaldırmış tahtadan oyulmuş gibi ayakta duruyordu.

Getmanov, pantolonundan tozlan silkelerken biraz benzi atmış, ama heyecanlı ve neşeli bir halde tatlı bir övüngenlikle şöyle dedi:

"Neyse zaran yok, pantolonum kuru kalmışa benziyor, oysa bizim general yerinden kımıldamadı bile.”

Daha sonra Getmanov ve Neudobnov, bombanın açtığı çukurun toprağı ne kadar uzağa dağıttığına bakmaya gittiler, uzaktaki evlerin camlarının kırılmasına, en yakındakinin camlannın ise sapasağlam kalmış olmasına şaşırdılar, yere devrilmiş çite baktılar.

Novikov, ilk kez bomba patlaması gören insanları merakla izliyordu. Görünüşe göre onlan etkileyen şey, bu bombayı yapıp, uçağa yükleyip, yere atmalarının minik Getmanovların babasını ve minik Neudobnov'lann babasını öldürmek gibi tek bir amacı olmasıydı. Meğer insanlar savaşta neyle uğraşıyorlarmış, diye düşünüyor gibiydiler Arabaya binen Getmanov sürekli hava saldırısından söz ediyordu, sonra kendi konuşmasını kendisi bölüyor ve, “Beni dinlemek sana herhalde gülünç geliyordur Pyotr Pavloviç, sen binlerce saldırıya uğradın, oysa benim ilk kez başıma geliyor/' diyor, yine kendi sözünü yarım bırakıp, "Baksana, Pyotr Pavloviç, bu Krımov tutsak düşmüş olmasın?" diye soruyordu.

'‘Krımov mu? Ondan sana ne?” dedi Novikov. “Cephe karargâhında onunla ilgili ilginç bir konuşma duydum."

"Kuşatma altında bulunuyorlardı, herhalde tutsak düşmemiştir Ee, nasıl bir konuşmaydı?"

Getmanov, Novikov’u duymaksızın Haritonov’un omzuna dokundu ve, "İşte bu büyük yol, hendeği geçerek Birinci Tugay’ın karargâhına gidiyor/’ dedi. “Görüyorsun, cephe gözü var bende.”

Getmanov’un konuşurken hiçbir zaman karşısındakinin peşinden gitmemesine Novikov alışmıştı artık Getmanov, kâh bir şey anlatmaya başlıyor, kâh bir soru soruyor, yeniden anlatıyor, anlattığı şeyi yine bir soruyla kesiyordu. Düşünceleri kuralsız bir zikzak izliyor gibiydi. Ancak öyle değildi, sadece öyle görünüyordu.

Getmanov, sık sık karısından, çocuklarından söz ederdi, koca bir deste aile fotoğrafını yanında taşırdı, bir adamla Ufa'ya iki kez paket göndermişti.

Burada ise sağlık merkezinden esmer, sinirli Doktor Tamara Pavlovna'yla bir aşk ilişkisine girmişti ve laf olsun diye bir aşk değildi. Verşkov, bir sabah Novikov'a acıklı bir şekilde, "Albay yoldaş, Doktor Hanım geceyi komiserin yanında geçirdi, komiser onu ancak şafak vakti gönderdi," demişti.

“Sizi ilgilendirmez, Verşkov. Bana böyle şeyler anlat-masanız iyi olur,” demişti Novikov.

Getmanov, Tamara Pavlovna'yla ilişkisini saklamıyordu, şimdi de bozkırda omzunu Novikov'a dayamış, fısıltıyla, “Pyotr Pavloviç, delikanlının biri bizim Doktor Hanım'a âşık olmuş/[1] dedi ve Novikov'a tatlı tatlı, acıklı acıklı baktı.

“Bir komisermiş,” dedi Novikov ve gözleriyle şoförü gösterdi.

“Ne var, Bolşevikler keşiş değil ya/' dedi fısıltıyla Getmanov, “anlıyor musun, yaşlı aptal ona âşık olmuş.”

Birkaç dakika sustular ve Getmanov, sanki biraz önce mahrem, dostça bir konuşma yapmıyormuş gibi şöyle dedi:

“Sen kilo kaybetmiyorsun, Pyotr Pavloviç, tam kendi öz cephe ortamına düşmüşsün. Biliyorsun, örneğin ben parti çalışması için yaratılmışım, en zor yılda bölge komitesine girdim, başkası olsa dert sahibi olurdu: Tahıl planı gerçekleştirilememişti, Stalin yoldaş iki kez beni telefonla aradı, bense tatil yerinde gibi kilo alıp duruyorum. İşte sen de öylesin.”

“Ne için yaratıldığımı Şeytan bilir,” dedi Novikov, “belki gerçekten de savaş içindir.”

Kahkahalarla güldü.

"İlginç bir şey fark ediyorum, ilk iş olarak bunu Yevgeniya Nikolayevna'ya anlatmayı unutmayayım diye düşünüyorum. Almanlar Neudobnovla sana

yaşamınızda ilk kez bomba attılar, bense Yevgeniya Nikolayevna'ya bunu anlatmalı mıyım diye düşündüm.”

“Siyasi rapor hazırlayacak mısın?” diye sordu Getmanov.

"Öyle ya, hazırlamalı,” dedi Novikov.

■

“Eş konusunu anlıyorum/’ dedi Getmanov. “İnsanın karısı herkesten daha yakındır."

Tugayın bulunduğu yere vardılar ve arabadan indiler. Novikov’un kafasında hep insanlar, soyadları, yerleşim yerlerinin adlan, sorunlar, niyetlenilmiş, vazgeçilmiş emirler zinciri uzayıp gidiyordu.

Gece birden uyanıyor ve canı sıkılmaya başlıyor, nişangâhın mesafe kadranının çentiğini aşan uzaklıklara ateş etmek gerekir mi, gerekmez mi diye kuşkuya kapılıyordu. Hareket halindeyken ateş etmeye değer mi? Birlik komutanları muharebe koşullannm değişmesini çabuk ve doğru değerlendirebilecekler mi, kendi başlanna karar alabilecekler mi, anlık emirler verebilecekler mi?

Sonra tankları taşıyan katarlann birbiri ardınca Al-man-Rumen savunmasını yardıklannı, izlemeye geçtiklerini, taarruz uçaklarıyla, motorize topçuyla, bindirilmiş piyade ve istihkâmcılarla birleşip nehir geçitlerini, köprüleri ele geçirerek, mayın tarlalarının çevresinden geçerek, direnç noktalarını zaptederek Batı’ya doğru ilerlediklerini tasavvur ediyordu. Mutlu bir heyecan içinde çıplak ayaklannı yataktan sarkıtıyor, karanlıkta mutluluk sezgisiyle ağır ağır soluk alarak oturuyordu. Geceleri kafasına takılan bu düşünceler hakkında Getmanov'la konuşmayı hiçbir zaman istemezdi.

Getmanov’a ve Neudobnov’a bozkırda, Ural’dakin-den daha çok kızıyordu.

“Böreklere yetiştiler/’ diye düşünüyordu Novikov.

Artık 1941 yılındaki Novikov değil. Eskisine göre daha fazla içiyor Sık sık küfrediyor, sinirleniyor Bir keresinde yakıt ikmal komutanına el kaldırmıştı.

İnsanların ondan korktuklannı görüyordu.

“Savaş için yaratılıp yaratılmadığımı Şeytan bilir,” dedi. “En iyisi, sevdiğin kadınla orman içinde bir kulübede yaşayacaksın. Ava gidersin, akşam dönersin. Sevdiğin kadın sana duru bir çorba yapar, yatarsınız. İnsanların karnını savaşla doyuramazstn.”

Getmanov başını eğip dikkatle Novikov’a baktı.

Tombul yanaklı, kızıl saçlı ve ancak çok kızıl saçlı insanlarda görülen parlak mavi gözlere sahip olan Birinci Tugay komutanı Albay Karpov, Novikov ve Getmanov’u sahra radyo alıcı-vericisinin yanında karşıladı.

Karpov’un askerî deneyimi bir süredir Kuzeybatı Cephesi'ndeki çarpışmalarla ilgiliydi; Karpov’un bu cephede birkaç kez tanklarını hareketsiz atış noktalan haline getirerek toprağa gömmesi gerekmişti.

Novikov ve Getmanov’un yanında Birinci Alay’ın olduğu yere yürüyordu ve başkomutan gibi görünebilirdi, hareketleri öyle telaşsızdı.

Yapısına bakılırsa iyi yürekli, bira içmeye ve bol bol yemeye eğilimli bir adam olmalıydı. Ama bambaşka biriydi: suskun, soğuk, kuşkucu, mızmız. Konuklarına ikramda bulunmaz, cimri olarak tanınırdı.

Getmanov, tanklar ve toplar için toprak korunaklar, sığınaklar kazılırken gösterilen sorumluluğu arada bir övüyordu.

Tugay komutanı her şeyi, tanklar için tehlike taşıyan yönleri de, kanatlardan hücum olasılığını da hesaba katmıştı, sadece ilerde yapılacak çarpışmaların onu tugayını hızla hücuma geçirmek ve düşmanı kovalamak zorunda bırakacağını hesaba katmamıştı.

Getmanov’un onaylayıcı baş sallamalan ve sözleri Novikov'u sinirlendiriyordu.

Karpov ise sanki Novikov’un öfkesini mahsus daha da artınyor, şöyle diyordu:

“İzninizle anlatayım Albay yoldaş. Odessa yakınlarında mükemmel siperler kazmıştık. Akşam karşı saldırıya geçtik, Rumenlerin kafalanna indirdik yumruğu, gece ise ordu komutanlığının emriyle savunmamızın tamamı, tek bir adam gibi gemiye binmeye limana gitti. Rumen-ler sabahın onunda ayıldılar, terk edilmiş siperlere hücuma geçtiler, oysa biz çoktan Karadeniz’e açılmıştık.”

"Umarım, burada boş Rumen siperleriyle karşı kar* şıya kalmazsınız,” dedi Novikov.

Taarruz sırasında Karpov, düşmanın savaş yeteneği olan birliklerini, direniş noktalarını arkasında bırakarak gece ve gündüz ilerleyebilecek mi?.. Sadece ve sadece kovalama hırsına kendini kaptırarak kafayı, enseyi, yanları darbelere açık bırakıp mı ilerleyecek? Yo, onun karakteri böyle değil.

Çevredeki her şey bozkır sıcağının izlerini üzerinde

taşıyordu ve havanın bu kadar serin olması tuhaftı. Tankçılar kendi askerce işleriyle meşguldüler; kimi tankın üstüne oturmuş, tank kulesine aynayı yerleştirmiş tıraş oluyor, kimi silahını temizliyor, kimi mektup yazıyor, onun yanında yere serili bir muşamba yağmurluğun üstünde domino oynuyorlar, büyük bir grup hastabakıcı kızın çevresinde arada bir esneyerek dikiliyordu. Koskoca bir göğün altında, koskoca bir toprağın üstünde bu günlük manzaranın içinde yer alan her şey akşamüstü hüznüyle doluydu.

Bu sırada bir yandan da gömleğini çekiştire çekiştire düzeltmeye çalışan batarya komutanı yaklaşmakta olan komutanlara doğru koşuyor, tiz bir sesle, "Tabur, hazır ol!” diye bağırıyordu.

Novikov, tabur komutanıyla kavga eder gibi, “Rahat rahat,” diye karşılık verdi.

Komiserin sağa sola bir şeyler söyleyerek geçtiği yerde bir kahkaha duyuluyor, tankçılar bakışıyorlar, yüzler neşeleniyordu.

Komiser, Urallı kızlardan ayrıldığında kimin ne hissettiğini, mektup için çok kâğıt harcayıp harcamadık! an -m, *Krasnaya Zvezda* gazetesinin bozkıra düzenli gelip gelmediğini soruyordu.

“Ne yediler tankçılar bugün? Dün ne yemişlerdi? Ya daha önceki gün? Sen de üç gündür arpa ve yeşil domates çorbası mı içtin?" diye levazımcıya çıkıştı komiser. Tankçıların kahkahaları arasında. “Hadi aşçıyı çağınn buraya, levazımcıya öğle yemeğinde ne pişirdiğini söylesin bize.”

Günlük olaylarla ve yaşamla ilgili sorduğu sorularla birlik komutanlarına, “Görüyorsunuz işte sız varsa yoksa teknikten söz edersiniz/' diye sitem eder gibiydi.

Zayıf bir adam olan levazımcı, ayaklarında tozlu çizmeleri, elleri çamaşırlarını soğuk suda yıkamaktan çamaşırcı kadınlarınki gibi kıpkırmızı olmuş bir halde, Get-manov'un karşısında dikiliyor, arada bir öksürüyordu.

Novikov adama acıdı ve, “Komiser yoldaş, buradan birlikte Belov a gidelim mi?” diye sordu.

Getmanov, savaş öncesi zamanlardan beri haklı olarak iyi bir kitlesel etkinlik düzenleyicisi, iyi bir önder sayılırdı. O konuşmaya başlar başlamaz insanlar da gülmeye başlarlardı. Basit, teklifsiz, canlı bir konuşma tarzı vardı, kullandığı kaba sözcükler, bölge komitesi sekreteriyle işçi tulumu içindeki kirli bir adam arasındaki farkı

bir anda silip yok ederdi.

Lafa her zaman günlük konulardan girerdi: Maaş ödemen gecikiyor mu, köy mağazalarında ve işçi kooperatiflerinde bulunmayan yiyecek maddesi var mı, lojmanlar iyi ısıtılıyor mu, sahra mutfağı düzgün çalışıyor mu?

Özellikle yaşı ilerlemiş fabrika ve kolhoz işçisi kadınlarla basit, güzel konuşurdu. Sekreterin halkın hizmetinde olması ve çalışan bir insanın çıkarlarına özen göstermedikleri zaman levazımcılara, işçi lojmanı yöneticilerine, eğer gerekirse fabnka ve makine-traktör parkı müdürlerine bile sert bir şekilde çıkışması herkesin hoşuna giderdi. Köylü çocuğuydu, bir zamanlar kendisi de bir atölyede tesviyeci olarak çalışmıştı ve işçiler bunu hissederlerdi. Ama bölge komitesindeki çalışma odasında her zaman özen gösterdiği konu, devlete karşı sorumluluğuydu, Moskova'nın kaygısı, onun da en büyük kaygısı olurdu; bunu büyük fabrikaların müdürleri de, kırsal alan *raykom* sekreterleri de bilirlerdi.

“Devletin planını bozuyorsun, anladın mı? Parti üyelik kartını masanın üstüne bırakmak mı istiyorsun? Partinin sana güvenip ne emanet ettiğini biliyor musun?

Açıklamaya gerek var mı?"

Onun çalışma odasında gülünmez ve şaka yapılmazdı, işçi lojmanlarındaki sıcak sudan ve fabrikaların ağaçlandırılmasından konuşulmazdı. Onun çalışma odasında katı üretim planlan onaylanır, üretim normlarının yükseltilmesinden, konut yapımından nelerin beklenmesi gerektiği, kemerleri biraz daha sıkmak, maliyeti kesin olarak düşürmek, perakende fiyadarını yükseltmek gerektiği konuşulurdu. *Obkom*'da toplantı yönettiği zaman bu adamın gücü özellikle hissedilirdi. Bu toplantılarda sanki bütün insanlar, onun odasına kafalarında kendi düşünceleriyle, talepleriyle değil de Getmanov’a yardım etmek için gelmişler, toplantının tüm akışı Getmanov'un baskısı, aklı ve iradesiyle belirlenmiş gibi bir duygu uyanırdı.

Alçak sesle, acele etmeden, sözlerini yönelttiği insanların dinlediğinden emin konuşurdu.

“Yoldaşlar, sözü tanm uzmanına bırakalım da bize bölgesindeki durumu anlatsın.Tamam, Pyotr Mihayloviç senin de ekleyeceğin bir şey varsa. Lazko konuşsun, bu konuda işleri pek yolunda değil. Sen, Rodionov, konuşmak istediğini görüyorum, yoldaşlar bence sorun ortada, yuvarlak laflann, itirazlann sırası olmadığını düşünüyorum. Yoldaşlar karar taslağı hazır bulunuyor, Rodionov okusana.” Ve azıcık kuşku duymak, hatta birazcık tartışmak isteyen Rodionov, yeterince düzgün okuyor muyum diye arada bir başkana bakarak karan gayretle okumaya başlardı. “İşte yoldaşlann di bir itirazı yok zaten."

ı

Ama en şaşırtıcı olan şey, *raykom* sekreterlerinden planın tam olarak yerine getirilmesini istediği ve kolhoz işçilerinin bir günlük çalışmadan hak ettikleri son gram paylan kestiği zaman da, maliyetin düşürülmesini talep ettiği zaman da, perakende fiyatlannı yükselttiği zaman da, köy sovyetinde kadınlarla dokunaklı bir şekilde konuştuğu, onlann zor yaşamlan yüzünden

derin derin iç çektiği, işçi lojmanlanndaki sıkışıklık yüzünden üzüldüğü zaman da Getmanov'un samimi bir insan olarak kalması, kendisi olmasıydı.

Bunu anlamak zordu, ama yaşamda kolay anlaşılan bir şey var mıdır zaten.

Novikov ve Getmanov arabanın yanına gittiklerinde Getmanov, onlan geçiren Karpov'a şaka yollu şöyle dedi: "Öğle yemeğini Belov'un orada yiyeceğiz, sizden de

levazımcınızdan da yemek beklenmez."

"Tugay komiseri yoldaş, cephe depolarından levazımcıya hâlâ hiçbir şey vermediler," dedi Karpov. "Bu arada kendisi de bir şey yemez, midesinden rahatsızdır." "Rahatsızmış, aman aman ne fena," dedi Getmanov, esnedi, elini salladı. "Her neyse, gidelim."

Belov'un tugayı Karpov'unkine göre önemli ölçüde batıda kalıyordu.

Zayıf, iri gaga burunlu, eğri bacaklı, keskin ve işlek zekâlı, makineli tüfek gibi konuşan Belov, Novikov'un hoşuna gitti.

Novikov'a tank taarruzlan ve hızlı kovalama harekâtı için yaratılmış bir adam gibi geldi.

Çarpışmalara katılalı uzun süre olmadığı halde özellikleri iyiydi, aralık ayında Moskova yakınlarında Alman cephe gerisine bir tank baskını gerçekleştirmişti.

Ama şimdi Novikov endişe içinde tugay komutanının yalnızca kusurlarını görüyordu Belov çok içiyordu, dar fikirliydi, kadınlara musallat oluyordu, unutkandı, astlarının sevgisini kazanamamıştı. Tugayın maddi teknik donanımı görünüşe göre Belov'u ilgilendirmiyordu. Onu ilgilendiren tek şey, yakıt ve mühimmatın sağlanmış olmasıydı. Tahrip olan tankların onarımı ve savaş alanından tahliyesi konularıyla yeterince uğraşmıyordu.

"Ne yapıyorsunuz Belov yoldaş, Ural'da değilsiniz

artık, bozkırdasınız/' dedi Novikov.

“Evet, çingeneler gibi, kafile halinde," diye ekledi

Getmanov.

Belov hemen karşılık verdi:

“Uçaklara karşı önlemleri aldım, yerdeki düşman korkutucu değil, cepheden bu kadar geride olmak bana gerçekçi görünmüyor."

Havayı içine çekti:

“Savunma değil, bir yarrna hareketi istenen. Ruhum ağlıyor, Albay yoldaş."

“Aferin, aferin size Belov. Sovyet Suvorov'u, gerçek bir başkomutansınız," dedi Getmanov ve “sen" diye hitap etmeye başlayarak güler yüzlü ve sakin bir şekilde ekledi: "Siyasi Şube başkanı bana senin bir hemşire kızla ilişkin olduğunu rapor etti. Doğru mu bu?"

Belov, Getmanov’un güler yüzlü tavrı yüzünden sorunun kötü olduğunu ilk anda anlamadı:

“Özür dilerim, ne dedi şube başkam?" diye sordu.

Ama ne söylendiği yinelenmeden aklı başına geldiği için utandı:

“Serde erkeklik var ya Komiser yoldaş, hem sahra koşullanndayız."

“Ama senin karın, çocuğun var.”

"Üç tane/' diye kaşlarını çatarak düzeltti Belov.

“Bak gördün mü, hem de üç tane. İkinci Tugay’da komutanlık, iyi bir batarya komutanı olan Bulanoviç’i görevden aldı, aşırı bir önleme başvurdu, yedekten çıkmadan önce sırf bu mesele yüzünden onun yerine Kobı-lin'i getirdi. Astlarına nasıl örnek oluyorsun, ha? Bir Rus komutanı, hem de üç çocuk babası.”

Hırçınlaşan Belov yüksek sesle şöyle dedi:

"O kıza zorla bir şey yapmadığıma göre bu mesele hiç kimseyi ilgilendirmez. Bu örnek olma meselesine gelince, sizden önce de, benden önce de, sizin babanızdan önce de bu şekilde örnek olanlar olmuştu.”

Getmanov sesini yükseltmeden tekrar "siz” hitabına geçerek, “Belov yoldaş, parti üyelik kartınızı unutmayınız Amiriniz sizinle konuşurken gerektiği gibi davranınız/’ dedi.

Son derece katı, askerce bir görünüş alan Belov, "Özür dilerim tugay komiseri yoldaş, anlıyorum, biliyorum elbette,” dedi.

"Savaştaki başarılarından ben eminim, kolordu komiseri de sana inanır, yeter ki sen Özel yaşamında kendini rezil etme/' dedi Getmanov ve saatine baktı. "Pyotr Pavloviç, benim karargâha gitmem gerek, seninle birlikte Makarov'a gitmeyeceğim. Belov'un aracını alacağım.” Yer altı sığınağından çıktıklarında Novikov kendini tutamayıp, "Ne oldu, Tamara’yı mı özledin yoksa?” diye sordu.

Bir çift buz gibi göz hayretle ona baktı, hoşnutsuz bir ses, "Cephe Askeri Kurul üyesi beni çağırıyor,” dedi. Novikov, kolordu karargâhına dönmeden önce çok sevdiği Birinci Tugay komutanı Makarov’a uğradı.

Birlikte kıyısında taburlardan birinin bulunduğu küçük göle gittiler.

Solgun yüzü ve hiçbir şekilde bir Ağır Tank Tugayı' nın komutanına ait görünmeyen hüzünlü gözleriyle Ma-karov, Novikov'a şöyle dedi:

'Almanların bizi sazların arasında kovaladığı Beyaz Rusya’daki bataklığı anımsıyor musunuz?”

Novikov, Beyaz Rusya'daki bataklığı anımsadı.

Karpov u ve Belov'u düşündü. Burada mesele galiba sadece deneyimde değil, aynı zamanda insanın huyun* daydı. Komutanlara onlarda olmayan deneyimi aşılamak gerekiyordu. Ama insanın huyunu değiştiremezsin zaten. Avcı uçağı pilotlarını alıp istihkâm birliklerine koyamazsın. Herkes de Makarov gibi olmaz, o savunmada da,

izlemede de iyidir.

Getmanov, parti çalışması için yaratılmış olduğunu

söylüyor. Makarov ise asker. Değiştirmeye gerek yok.

Makarov, Makarov büyük asker!

Novikov, Makarov’dan rapor ve bilgi almak istemiyordu. Onun istediği Makarov’a danışmak, bazı şeyleri paylaşmaktı. Piyadeyle ve motorize piyadeyle, istihkâmcı-larla, motorize topçularla tam bir uyum nasıl sağlanabilirdi? Taarruz başladıktan sonra düşmanın olası niyederi ve eylemleri hakkında tahminleri birbirine uyuyor muydu? Düşmanın tanksavar savunmasının gücünü aynı mı değer* lendiriyorlardı? Yayılma sınırlan doğru saptanmış mıydı?

Taburun komuta noktasına gelmişlerdi.

Komuta noktası çok derin olmayan bir hendeğin içinde bulunuyordu. Tabur komutanı Fatov, Novikov’u ve tugay komutanını görünce mahcup oldu. Karargâh sığınağı ona göre bu kadar yüksek konuklara uygun değildi. Üstelik de bir Kızıl Ordu askeri burada barutla odunlan tutuşturmaya çalışıyordu, soba son derece çirkin çatırtılar çıkanyordu.

“Unutmayalım yoldaşlar,” dedi Novikov, “ortak cephe görevinin en büyük sorumluluk gerektiren bölümlerinden biri kolorduya verilecek, ben de işin en zor kısmını Makarov'a ayırıyorum, Makarov'un ise kendi görevinin en zor kısmını Fatov’un yerine getirmesi için emir vereceği içime doğuyor. Görevin ne şekilde yerine getirileceğini ise kendiniz düşüneceksiniz. Sizlere çarpışmada kendi karan mı dayatmayacağım."

Fatov'a alay karargâhıyla, bölük komutanlarıyla bağlantının sağlanması, radyonun çalışması, mühimmat mik-tan, motorlann gözden geçirilmesi, yakıtın niteliği üzerine sorular soruyordu.

“Makarov, hazır mısınız?” dedi Novikov, vedalaşmadan önce.

“Hayır, tam olarak hazır değilim, Albay yoldaş.”

“Üç gün yeter mi size?”

“Yeter, Albay yoldaş.”

Novikov, arabaya binince şoföre, “Ee, Haritonov, Makarov'un birliğinde her şey yolunda sanki, sen ne dersin?” dedi.

Haritonov, Novikov'a yan gözle bakıp şu yanıtı verdi:

“Her şey yolunda elbette, Albay yoldaş. Levazım subayı sarhoş olana kadar içmiş, taburdan konsantre yiyecek almaya gelmişler. Levazım subayı ise uyumaya gitmiş, anahtan da yanına almış. Onu bulamadan geri döndüler. Başçavuş da bana bir bölük komutanının askerlerin votka hakkını aldığını ve doğum gününü kutladığını

■

anlatıyordu. Votkanın hepsini tek başına içmiş. Iç lastiği yapıştırmak istedim, ellerinde yapıştırıcı bile yok.”

35

Karargâhın bulunduğu köy evinin penceresinden bir göz atıp, toz bulutunun içinde kolordu komutanının

Willys'inin geldiğini gören General Neudobnov sevinmişti.

Çocukluğunda da bir gün aynen böyle olmuştu: Büyükler misafirliğe gitmişlerdi, evin tek sahibi olarak kalmıştı, ama kapı kapanır kapanmaz gözüne hırsızlar, yangınlar görünmeye başlamış, kapıdan pencereye, pencereden kapıya gidip gelip durmuş, kendinden geçercesine çevreye kulak kabartmış, duman kokusu var mı, diye burnunu çekmişti.

Kendini çaresiz hissetmişti, büyük işleri yönetirken kullandığı yöntemler burada işe yaramıyordu. Birden düşmanın yaklaştığını düşündü, karargâhla cephenin arasında topu topu altmış kilometre vardı. Burada insanları görevden almakla korkutamazdın, halk düşmanlarıyla ilişkide bulunmakla suçlayamazdın.Tanklar gelirse, neyle durduracaksın onları? Bu açıklık Neudobnov’u şaşırttı, milyonlarca insana boyun eğdiren ve korkudan

titreten devlet öfkesinin gücü, burada, cephede, Alman ın geldiği, ilerlediği bir sırada yanm kapik bile etmiyordu. Almanlar anket doldurmuyorlar, toplantılarda ozyaşamöykülerini anlatmıyorlar, ana babalarının on yedi yılından Önceki işleriyle ilgili sorulara yanıt vermekten korkarak ezilip büzülmüyorlardı.

Sevdiği, onlar olmadan yaşayamayacağı her şey, kendi geleceği, çocuklarının geleceği artık yüce, korkunç, öz devletinin koruyuculuğu altında değildi. Ve ilk kez albayı korkarak ve dostça aklından geçirdi.

Novikov karargâh evine girerken, “General yoldaş, benim açımdan durum netleşti, adamımız Makarov!” dedi. "Makarov, aniden ortaya çıkan bir sorunu ne olursa olsun kendi başına çözümler. Belov, sağma soluna bakmadan ileri atılacaktır, başka bir şeyden anlamaz. Karpov’u ise sıkıştırmak gerek, ağırsiklet, yavaş davranıyor.”

"Evet, evet, kadrolar, kadrolar, her şeyi onlar çözümlüyor; durup dinlenmeden kadroları incelemek gerek, bunu bize Stalin yoldaş öğütlüyor,” dedi Neudobnov ve canlı bir şekilde ekledi: “Köyde Alman casusu olduğunu düşünüyorum, bu sabah uçakları karargâhımıza o alçak yönlendirmiş olmalı.”

Neudobnov, Novikov’a karargâhta olanları anlatırken şöyle dedi:

“Komşularımız, takviye birliklerinin komutanları bize gelmeye hazırlanıyorlarmış, özel bir iş için değil, öylesine, tanışmak için.”

“Yazık, Getmanov cephe karargâhına gitti, yalnız onu oraya götüren neden nedir?” dedi Novikov.

Öğle yemeğini birlikte yemek üzere sözleştiler ve ■v/ikov elini yüzünü yıkayıp, toz içinde kalan gÖmleği-.1 değiştirmek için kaldığı eve gitti.

Köyün geniş sokağı boştu, sadece bombanın açtığı çukurun yanında Getmanov’un kaldığı evin sahibi olan yaşlı adam duruyordu. Yaşlı adam sanki bu çukur tarımsal amaçlarla kazılmış gibi parmaklarım açarak bir şeyler hesaplıyordu. Novikov, adamla aynı hizaya gelince sordu: "Ne sihirbazlık yapıyorsun babacığım?”

“Komutan yoldaş, 1915’te Alman'a esir düştüm, orada bir kadının yanında çalışıyordum,” dedi yaşlı adam asker selamı çakarak ve önce çukuru, sonra gökyüzünü gösterip göz kırptı: "Benim piçten başkası değil, itoğluit, beni ziyarete geldi.”

Novikov kahkahayı bastı:

“Of, ihtiyar of!”

Getmanov’un kaldığı evin panjurları kapalı pencerelerine bir göz attı, kapının önünde nöbet tutan askere başını eğerek selam verdi ve birden, “Getmanov, cephe karargâhına ne diye gider? Ne işi var?” diye düşündü. Bir anda içinde bir endişe belirip kayboldu: “Çift kişilikli bir adam, Belov‘u ahlakdışı davranışı yüzünden azarladı, ama ben Tamara’yı anımsatınca buz gibi oldu.”

Ama bunlar aynı anda boş düşünceler olarak görün-dü, Novikov kuşkucu biri değildi.

Evin köşesini döndü ve açıklık alanda, kuyunun çevresinde dinlenen, bölge askeri komiserliğince gönderilmiş olması gereken onlarca delikanlıyı gördü.

Delikanlılara eşlik eden asker yorgun düşmüş, yüzüne kepini örtmüş uyuyordu. Yanında üst üste yığılmış bohçalar, torbalar duruyordu. Delikanlılar anlaşılan bozkırda azımsanmayacak bir yol yürümüşlerdi, ayakları yorulmuştu ve içlerinden bazıları ayakkabısını çıkarmıştı. Saçları henüz kesilmemişti ve uzaktan iki ders arasında dinlenen köy okulu öğrencilerine benziyorlardı. Çocukların zayıf yüzleri, ince boyunları, kesilmemiş kumral saçları, babalarının ceketlerinden ve pantolonlarından düzeltilmiş yamalı giysileri son derece çocukça şeylerdi. Birkaç kişi, kolordu komutanının da bir zamanlar oynadığı geleneksel bir çocuk oyunu oynuyor, gözlerini kısıp, nişan alarak beş kapiklik madenî paralan küçük bir çukura doğru atıyorlardı. Diğerleri oyuna bakıyordu, ancak bakışlan çocukça değil, endişeli ve kederliydi.

Novikov’u gördüler ve uyumakta olan asker amcalarına baktılar, anlaşılan yanlanndan bir komutan geçerken oyun oynayabilir miyiz, oturmaya devam edebilir miyiz, diye ona sormak istiyorlardı.

"Devam edin, devam edin yiğitler/[1] dedi Novikov yumuşacık bas bir sesle ve o tarafa doğru el sallayıp geçti

Öyles

ine iliklerine işleyen, öylesine şiddetli bir acıma duygusuna kapılmıştı ki, bu duygunun gücünden serseme döndü. Bu iri gözlü, zayıf çocuk yüzleri, bu yamalı köylü giysileri birdenbire gerçekten de şaşırtıcı bir açıldıkla bunlar çocuk aslında, çocuk diyordu... Orduda ise çocukça, insanca şeyler miğferin altında, askerin duruşunda, çizmelerinin gıcırtısında, üzerinde çalışılmış hareketlerde ve sözlerde saklıdır.. Oysa burada her şey apaçık ortada.

Eve uğradı. Garip şey, karmaşık ve kaygı uyandırıcı bugünkü düşünceler ve izlenimler arasından en endişe verici görünen bu acemi askerlerle karşılanması olmuştu.

"Taze kuvvet,” diye içinden yineliyordu Novikov, “taze kuvvet, taze kuvvet.”

Bütün askerlik yaşamı boyunca araç gereç ve mühimmat kaybı, işlerin zamanında yap İmaması, arabalar, motorlar, yakıt yüzünden komutanlık karşısında duyulan korkuyu tanımıştı. Komutanların askeri eylemlerde büyük ölçüde taze kuvvet kaybı olması yüzünden ciddi

şekilde sinirlendiklerine tanık olmuyordu. Üstelik zaman zaman komutan, sırf üst komutanlığın öfkesinden kurtulmak ve ellerini iki yana açarak, “Hiçbir şey yapamadım, adamların yansını gönderdim, ama saptanan sının işgal edemedim,” diye kend'ui haklı çıkarmak için insanlan ateş altına gönderiyordu...

Taze kuvvet, taze kuvvet.

Alınan bir emri yerine getirmek için değil, sırf kabadayılık ve inatçılık yüzünden bu taze kuvvetin nasıl ateş altına sürüldüğünü kaç kez görmüştü. Savaşın en büyük sırn, savaşın trajik ruhu, bir insanın başka bir insanı

ölüme gönderme hakkında yatar. Bu hak, insanlann ortak bir dava uğruna ateşe yürümelerine dayanır.

Ama Novikov'un tanıdığı, aklı başında, mantıklı bir komutan, ileri cephedeki bir gözetleme noktasında görevliyken alışkanlığından vazgeçmeyerek her gün taze süt içerdi. Sabahlan ikinci kademeden bir asker, düşman ateşinin altında ona termosla süt getirirdi. Almanlar askeri öldürdüler ve Novikov'un tanıdığı o iyi adam sütsüz kaldı. Ama ertesi gün yeni bir asker ateş altında termosla süt getirdi. İyi yürekli, adil, astlannı düşünen adam sütü içiyor, askerleri ona baba diyorlardı. Hadi gel de çık bakalım bu işin içinden çıkabilirsen.

Kısa bir süre sonra Neudobnov, Novikov'a uğradı ve Novikov, aynanın karşısında acele acele, özene bezene saçlarını tararken şöyle dedi:

“Evet, General yoldaş, ne derseniz deyin şu savaş korkunç bir şey! Takviye olarak gönderilen çocukları

■ » 1 ■ * *4* t

gördünüz mu'

“Evet, düşük kaliteli, sümüklü kadrolar/' dedi Neudobnov. “Onlara eşlik eden askeri uyandırdım, onu ceza bölüğüne göndereceğimi söyledim. Çocukları tamamen başıboş bırakmış, askeri müfreze değil, meyhane sanki.”

Turgenyev in romanlarında zaman zaman yurtluğuna yeni yerleşen büyük toprak sahibini ziyarete gelen komşular anlatılır...

Karanlıkta karargâha iki binek arabası yaklaştı ve ev sahipleri konuklan karşılamak için kapının önüne çıktılar. Konuklar; Topçu Tümeni'nin komutanı, Obüs Alayı komutanı ve Reaktif Havan Topu Tugayfnın komutanıydı.

... Elinizi bana verin aziz okurum, birlikte komşum, Tatyana Borisovna'nın yurtluğuna gidelim...

Novikov, tümen komutanı olan topçu albayını cephede ve karargâh bültenlerinde anlatılanlardan tanıyordu, hatta kırmızı yüzlü, yuvarlak kafalı biri olarak açıkça gözünün önünde canlandırıyordu. Ama orta yaşlı, sırtı hafifçe kamburlaşmış bir adamdı gelen.

Neşeli gözleri asık suratına rastlantıyla düşmüş gibiydi. Bazen gözleri o kadar zekice gülüyordu ki, gözleri albayın kendi gözüymüş, kınşıklar, bezgin ve kambur sırt ise bir rastlantı sonucu bu gözlere eklenmiş gibi görünüyordu.

Obüs Alayı komutanı Lopatin, topçu tümen komutanının oğlu değil, torunu yerine geçebilirdi.

Reaktif Havan Topu Tugay komutanı Magid esmer tenli, kaim üstdudağının üstünde kara bıyıkları olan, saçlarının erken dökülmesi yüzünden alnı açık, esprili ve konuşkan bir adamdı.

Novikov konuklan hazır bekleyen masanın bulunduğu odaya buyur etti.

Tabaklardaki marine edilmiş salamura mantarları göstererek, “Ural’dan getirdiğimiz selamı kabul etmenizi rica ediyorum/’ dedi Novikov.

Masanın yanında bir tablo için poz verir gibi duran aşçı kıpkırmızı oldu, ofladı ve ortadan kayboldu, sinirleri dayanmamıştı.

Verşkov, Novikov’un kulağına eğildi ve masayı göstererek bir şey fısıldadı.

“Elbette, votkayı hapsetmenin ne anlamı var, buyurun/’ dedi Novikov.

Topçu tümen komutanı Morozov, bardağının dörtte

birinden biraz üstünü tırnağıyla gösterdi:

“Daha fazla içemem, böbreklerim rahatsız," dedi.

“Ya siz, yarbay?”

“Benim böbreklerim sağlam, doldurun.”

“Bizim Magid, Kazak’tır”

“Sizin böbrekleriniz nasıl Binbaşı?”

Obüs Alayı komutanı Lopatin bardağını eliyle kapattı:

“Teşekkür ederim, ben içmiyorum,” dedi, elini kaldırıp ekledi: “Sembolik olarak, kadeh kaldırmak için bir damlacık.”

"Lopatin yuva çocuğudur, şeker sever," dedi Magid.

Ortak çalışmalarının başansı için içtiler. Her zaman olduğu gibi, herkesin banş zamanlanndan akademiden ve yüksekokullardan tanıdıkları olduğu hemen ortaya çıktı.

Cephe Komutanlığımdan, soğuk sonbahar günlerinde bozkırda olmanın ne kadar kötü olduğundan söz ettiler.

“Ee, ne dersiniz, yakında düğün olacak mı?” diye sordu Lopatin.

"Olacak," dedi Novikov.

“Evet evet, Katyuşa'nın olduğu yerde her zaman

düğün olur/' dedi Magid.

Magid, kumanda ettiği silahın kesin çözüm getiren bir rolü olduğu konusunda yüksek bir düşünceye sahipti. Bir bardak votkadan sonra hoşgörülü, lütufkâr, oldukça alaycı, kuşkucu, dağınık biri oldu ve bu Novikov'un

hiç hoşuna gitmedi.

Novikov son zamanlarda örneğin Yevgeniya Nikolayevna cephedeki şu adama karşı nasıl davranırdı, cepheden bu tanıdığı Yevgeniya Nikolayevna’yla nasıl konuşur, ona karşı nasıl davranırdı diye her şeyi içinden tahmin etmeye çalışıyordu.

Novikov, Magid*in Jenya'ya mutlaka asılacağını, övüneceğini, fıkralar anlatacağını düşündü.

Novikov, sanki Jenya iyi tarafını göstermeye çalışan Magid’in esprilerim dinliyormuş gibi endişe verici bir kıskançlık duydu.

Kendisi de Jenya*ya karşı iyi tarafını gösterme isteğiyle yan yana çarpıştığın insanları anlamanın ve tanımanın, savaş koşullarında nasıl davranacaklarını önceden bilmenin ne kadar önemli olduğundan söz açtı. Düşmanı sıkıştıracak olan Karpov'u, tutacak olan Belov’u, saldı-

n ve savunma koşullarında aynı kolaylık

ve çabuklukla izleyeceği yola karar veren Makarov’u anlattı.

Oldukça önemsiz bir konuşma yüzünden farklı türlerde birliklerin komutanları arasında sık sık olan türden bir tartışma, ateşli olsa da içerik bakımından oldukça önemsiz bir tartışma çıktı.

“Evet, insanları yönlendirmek ve düzeltmek gerekir, ama iradeleri üzerine baskı yapmaya gerek yoktur/’ dedi Morozov.

“İnsanları katı bir şekilde yönetmek gerekir/’ dedi Neudobnov. “Sorumluluktan korkmaya gerek yok, sorumluluğu üstlenmek lazım/’

“Stalingrad'da bulunmayan biri savaşı genel anlamda görmemiş demektir/’ dedi Lopatin.

“Yo, kusura bakmayın ama/’ diye karşı çıktı Magid. “Stalingrad nedir? Kahramanlık, direnme, azim demek-tir, tartışmıyorum, tartışmak gülünç olur zaten! Ben Stalingrad'da bulunmadım, ama savaşı gördüm deme küstahlığını göstereceğim. Ben taarruz subayıyım. Üç taarruza katıldım ve düşman hattını yarma hareketini bizzat yaptım, o yarığa kendim girdim diyeceğim. Toplar

*

kendini gösterdi, sadece piyadeyi değil, tankları da, hatta bilmek isterseniz söyleyeyim, uçakları da geride bıraktı.” “Hadi bırakın bunları yarbay,

tanklan geride bırakmışlarmış/’ dedi Novikov hırsla. “Tank, manevra savaşı-nın patronudur, konuşmaya bile gerek yok.”

"Daha da basit bir yol var,” dedi Lopatin. “Başanli olursan her şeyi kendine yazarsın. Başarısızlığı komşunun üzerine yıkarsın.”

Morozov şöyle dedi:

“Komşular momşular demeyin, bir keresinde Avcı Birliği komutanı bir general benden onu desteklememi istemişti. ‘Arkadaşım, işte şu yükseklikte ateş et/ dedi. Topun kalibresi ne olsun?' diye sordum. O ise küfretti ve, ‘Ateş et işte, hepsi bu!’ dedi. Sonra anlaşıldı ki, adam ne top kalibrelerini, ne atış mesafesini biliyor, haritadan da pek anlamıyor: 'Ateş et, ateş et, ben senin ananı../ Kendi astlarına da, ‘İleri, yoksa dişlerinizi kırarım, vururum!’ diyor. Eminim, bütün savaş bilgelerini arkada bırakmıştır. İşte size bir komşu, sevmenizi ve saymanızı rica ederim. Seni bir de üstüne üstlük onun emrine tayin ederler.”

“Özür dilerim ama bizim ruhumuza yabancı bir dille konuşuyorsunuz," dedi Neudobnov. "Sovyet Silahlı Kuvvetleri’nde bu tip birlik komutanı, hele hele general hiç yoktur!”

“Nasıl yoktur?” dedi Morozov. “Bir yıl önce bu tür bilgelerin kim bilir kaç tanesiyle karşılaştım, tabancayla tehdit ederler, küfrederler, insanları anlamsızca ateş altına sürerler. İşte geçenlerde olan bir şey Tabur komutanı, ‘Adamlarımı makineli tüfeklerin üzerine nasıl göndereceğim?’ diye resmen ağlıyor. Ben de, ‘Aslında doğru, ateş noktalarını top atışıyla susturalım/ dedim. Tümen komutanı general ise bu tabur komutanına yumruklarını göstererek, ‘Ya şimdi saldırıya geçersin ya da seni köpek gibi gebertirim/ diyor. Neyse tabur komutanı adamlarını sürdü, mezbahaya giden hayvan gibi!”

“Evet evet, ‘İstediğimi yaparım, bana engel olma,’ deniyor buna. Oysa generaller laf aramızda sürgün vererek değil, telefoncu kızları baştan çıkararak çoğalıyorlar/’ dedi Magid.

“Ve iki sözcüğü beş hata yapmadan yazamıyorlar/’ diye ekledi Lopatin.

“Aynen öyle,” dedi son söylenenleri iyi işitmeyen Morozov. “Bu adamlarla birlikteyken az kan dökülecek şekilde savaşacaksınız. Bütün güçlerim insanlara acımamalarından alırlar."

Morozov'un söylediği şey, Novikov'da bir yakınlık duygusu uyandırmıştı. Tüm askerlik yaşamı boyunca bu ve benzeri işlerle karşılaşıp duruyordu. Ama birden şöyle dedi:

"Ne demek insanlara acımak? İnsanlara acıyan adamın savaşmaması gerekir/'

Bugünkü acemi askerler onu altüst etmişti, onları anlatmak istiyordu; Novikov, içindeki güzel ve iyi şeyleri söylemek yerine kendisinin de anlam veremediği bir öfke ve kabalıkla yineledi:

"Ne demek insanlara acımak? Savaş zaten kendine de ve insanlara da acımamaktır. Asıl felaket, yarım yamalak eğitim görmüş insanlann birliklere alınması ve ellerine pahalı araç gerecin verilmesi. Kime acıyacağız diye soruluyor sonra da.M

Neudobnov, gözlerini bir ona bir öbürüne çeviriyordu hızla.

Neudobnov azımsanmayacak sayıda iyi insanı, şu anda masanın başında oturanlar gibi insanları öldürtmüştü. Bu adamdan gelecek kötülüğün, belki de ön cephede Morozov’u, onu, yani Novikov’u, Magid’i, Lopatin’i ve bugün köyde dinlenen köy çocuklarını bekleyen felaketten daha az olmayacağı düşüncesi Novikov’u şaşırtmıştı.

Neudobnov ders verir gibi bir tavırla şöyle dedi: “Stalin yoldaşın bize öğrettiği bu değil. Stalin yoldaş bize en değerli şeyin insanlar, bizim kadrolarımız olduğunu öğretiyor Bizim en değerli sermayemiz kadrolar, insanlardır, onları gözbebeğimiz gibi korumamız gerekir/’

Novikov, dinleyenlerin Neudobnov'un sözlerine ya-

■

kinlik duyduklarını gördü ve şöyle düşündü: "ilginç bir şey ortaya çıkıyor. Ben komşuların önünde hayvanın da hayvanı oldum, Neudobnov ise insanları koruyan biri. Yazık ki Getmanov yok, o artık tümden aziz sayılırdı. Hep böyle oluyor zaten.”

Neudobnov'un sözünü keserek son derece kaba ve öfkeli bir şekilde şunları söyledi:

"Adamımız çok, teknik araçlarımız az. Her salak bir insan dünyaya getirebilir, tankı, uçağı yapamaz ama. Eğer insanlara acıyorsan komutanlık görevine çıkma!”

Stalingrad Cephe komutanı Korgeneral Yeremenko, Tank Kolordusu komutanları Novikov, Getmanov ve Neudobnov u yanına çağırdı.

Yeremenko bir gün önce tugaylara gitmiş, ama kolordu karargâhına uğramamıştı.

Komutanın çağrısı üzerine gelenler, kendilerini nasıl bir konuşmanın beklediğini bilmeksizin yan gözle Yere-menko'ya bakarak oturuyorlardı.

Yeremenko, üzerinde buruş buruş bir yastığın oldu-ğu yatağa bakan Getmanov'un bakışını yakaladı ve, “Ayağım çok ağrıdı/’ diyerek ayağına kötü sözlerle sövüp saydı.

Herkes susmuş ona bakıyordu.

“Kolordu genel olarak hazır durumda, hazırlıkları tamamladınız/' dedi Yeremenko.

Bu sözleri söylerken yan gözle Novikov’a baktı, ama Novikov, komutanın takdir sözlerini duyunca sevincinden kıpkırmızı olmamıştı.

Yeremenko, Kolordu komutanı Novikov’un övgü konusunda cimri olan komutanının takdirine karşı ilgisiz kalmasına biraz şaşırmıştı.

“Korgeneral yoldaş," dedi Novikov, “saldırı uçaklarımızın bozkırdaki hendekler bölgesinde toplanmış olan kolordumuz kapsamındaki 137. Tank Tugayı'nı iki gün bombaladıklarını size daha Önce rapor etmiştim/'

Yeremenko, gözlerini kısmış, Novikov’un ne istediğini, kendi güvenliğini sağlamak mı, hava birliğinin komutanını kötü duruma düşürmek mi istediğini anlamaya çalışıyordu. Novikov kaşlannı çatarak ekledi:

“Neyse ki zayiat olmadı. Bombalamayı bile beceremiyorlar."

"Zararı yok. Sizi destekleyerek hatalarını düzeltirler,” dedi Yeremenko.

Getmanov lafa karıştı:

“Elbette, cephe komutanı yoldaş, Stalin'in hava kuvvetleriyle tartışacak değiliz."

“Aynen öyle, Getmanov yoldaş/' dedi Yeremenko ve sordu: “Ee, Hruşçov’a gittiniz mi?”

“Nikita Sergeyeviç yarın gelmemi söyledi." "Kiev’den mi tanışıyorsunuz?”

“Komutan yoldaş, Nikita Sergeyeviç’le hemen hemen iki yıl birlikte çalıştık.”

Yeremenko birden Neudobnov’a, "Söyler misin lütfen general yoldaş, bir keresinde Titsian Petroviç'in evinde gördüğüm sen miydin?” diye sordu. “Bendim,” diye yanıtladı Neudobnov. “O zaman Titsian Petroviç sizi Mareşal Voronov'la birlikte çağırmıştı.”

“Doğru, doğru”

"Bense Korgeneral yoldaş, Titsian Petroviç’in isteği üzerine bir süre halk komiserliğinde görevlendirilmiştim. O yüzden onun evinde bulunuyordum.”

“Bakıyorum bakıyorum, tanıdık bir yüz/' dedi Yeremenko ve Neudobnov’a sempatisini gösterme isteğiyle ekledi: "General yoldaş, bozkırda canın sıkılmıyor ya? Umanm, rahatın yerindedir?”

Ve daha yanıtı duymadan hoşnutlukla başını salladı. Konuklar tam gitmek üzereyken Yeremenko, Novikov’a seslendi:

“Albay, buraya gelsene.”

Novikov kapıdan geri döndü ve Yeremenko hafifçe yerinden doğrulup göbeklenmiş köylü bedenini masanın üstüne doğru kaldırıp, kavga eder gibi, “İşte böyle. Biri Hruşçov'la çalışmış, öbürü Titsian Petroviç’le, ya sen, orospu çocuğu, sen kemiğine kadar askersin, unutma yanma hareketinde kolorduyu sen yöneteceksin,” dedi.

Karanlık, soğuk bir sabah Krımov’u hastaneden çıkardılar. Eve uğramadan, Cephe Siyasi Daire başkanı General Toşçeyev’e Stalingrad yolculuğuyla ilgili raporunu vermeye gitti.

Knmov’un şansı vardı, Toşçeyev sabahtan beri gn tahtalarla kaplanmış binadaki çalışma odasındaydı ve Nikolay Grigoryeviç'i bekletmeden kabul etti.

Dış görünüşüyle soyadı birbirine uygun olan[1] Siyasi Daire başkanı, geçenlerde general olduktan sonra diktirdiği yeni üniformasına gözlerini eğerek baktı, burnunu ileri uzattı, ziyaretçiden gelen hastane kokusunu içine çekti.

"6/1 Numaralı Ev’deki görevlerimi yaralandığım için yerine getiremedim," dedi Krımov, “artık tekrar gidebilirim oraya/’

Toşçeyev, Knmov’a öfkeli, hoşnutsuz bir şekilde baktı: “Gerek yok, benim adıma ayrıntılı bir rapor yazın.” Tek bir soru sormadı, Krımov’un raporunu onaylamadı da, eleştirmedi de.

General üniforması ve nişanlan bu zavallı köy evinin içinde her zamanki gibi tuhaf göründü.

Ama tuhaf olan tek şey bu değildi.

Nikolay Grigoryeviç başkanın suratının neden asık olduğunu anlayamamıştı.

Krımov, öğle yemeği fişlerini almak, iaşe ilmühaberini düzenletmek, görevden dönüşüyle ve hastanede geçirdiği günlerle ilgili işlemleri

yaptırmak için Siyasi Daı-re’nin ortak kullanılan bölümüne uğradı.

Büroda belgeler hazırlanırken Knmov bir tabureye oturdu, erkek ve kadın görevlilerin yüzlerini inceledi.

Buradaki hiç kimse onunla ilgilenmiyordu, Stalin-grad’dan gelmiş olması, yaralanması, gördüğü ve yaşadığı hiçbir şeyin önemi, anlamı yoktu. Bu ortak bölümde insanlar işleriyle meşguldüler. Yazı makineleri tıkırdıyor, kâğıtlar hışırdıyor, memurlann gözleri Krımov’un üzerine kayıyor ve tekrar açık dosyalara, masaların üzerine dizilmiş kâğıtlara dönüyordu.

Alınlar ne kadar kınşık, gözlerdeki, çatık kaşlardaki anlam nasıl gergin, nasıl bir dalgınlık, kâğıtları alıp başka bir yere koyan, sayfalan çeviren ellerin hareketlerinde nasıl uyumlu bir beceriklilik vardı.

Sadece ani bir esneme, öğle yemeğine daha çok mu var diye saate hırsızlama hızlı bir bakış, içlerinden herhangi birinin gözlerine yürüyen gri, uykulu sis, büronun boğucu havası içinde keyfi kaçan insanlann korkunç can sıkıntısını ortaya koyuyordu.

Knmov’un eskiden tanıdığı, Cephe Siyasi Dairesi Yedinci Şube den bir eğitmen ortak bölüme bir göz attı. Knmov, onunla birlikte koridora sigara içmeye çıktı.

“Geldiniz mi?” diye sordu eğitmen.

4| Y”[1] . ♦* 1 •* v m *» *1 • 1 J * 11

Evet, gördüğünüz gibi geldim.

Ve eğitmen, Knmov’a Stalingrad'da neler gördüğünü, orada neler yaptığını sormadığı için Nikolay Grigoryeviç, “Siyasi Dairemizde yeni bir şey var mı?” diye sordu.

En önemli haber, tugay komiserinin rütbe düzeltmesi yapılarak sonunda general rütbesini almasıydı.

Eğitmen, Toşçeyev’in yeni, kıta rütbesi beklerken heyecandan hastalandığını, en iyi cephe terzisine general üniforması diktirdiğini, ama Moskova’nın ona general rütbesini bir türlü vermediğini gülerek anlattı. Rütbe düzeltmesi sonucu bazı alay ve kıdemli tabur komiserlerinin yüzbaşı ve üsteğmen rütbesi alacakları hakkında korkunç hikâyeler dolaşıyordu.

"Düşünebiliyor musunuz?” dedi eğitmen. "Örneğin benim gibi sekiz yıldır orduda, siyasi organlarda hizmet et sonra da teğmen rütbesi al, olacak iş mi?”

Başka haberler de vardı. Cephe Siyasi Daire Haberleşme Şubesi başkan yardımcısı Moskova'ya, Siyasi Daire Başkanlığı’na çağrılmış, terfi ederek Kalinin Cephesi Siyasi Daire başkan yardımcılığına atanmıştı.

Eskiden şube müdürlerinin yemekhanesinde yemek yiyen Siyasi Daire’nin kıdemli eğitmenleri, Askeri Kurul üyesinin emriyle eğitmenlerle bir tutularak artık genel yemekhanede yemek yiyorlardı. Göreve gidenlerden öğle yemeği fişlerinin kuru tayın verilmeksizin geri alınmasıyla ilgili bir emir bulunuyordu. Cephe basınından ozanlar Kats veTalalayevskiy, Kızıl Yıldız Nişanı’na aday gösterilmişlerdi, ama Şçerbakov yoldaşın yeni bir emrine göre, cephe basınında çalışanların ödüllendirilmesi işinin Siyasi Daire Başkanlığından geçmesi gerekiyordu ve dolayısıyla ozanların belgeleri Moskova'ya gönderilmişti, oysa cephe listesi bu arada komutan tarafından imzalanmış ve bu listeye giren askerlerin hepsi nişanlarını ıslatmışlardı bile.

“Yemek yediniz mi?” diye sordu eğitmen. “Birlikte gidelim.”

Knmov, belgelerin hazırlanmasını beklediğini söyledi.

“O zaman ben gideyim,” dedi eğitmen ve vedalaşırken bir de espri yaptı: “Acele etmeliyim, yoksa bu gidişle bize sivil memurlarla ve daktilo kızlarla birlikte askerî kantinde yemek yedirecekler.”

Krımov da belgelerini tamamlatıp bir süre sonra dışarı çıktı, nemli sonbahar havasını içine çekti.

Siyasi Daire başkanı onu neden o kadar asık bir suratla karşılamıştı? Hoşnut olmadığı neydi? Knmov görevlerini yerine getirmemiş miydi? Siyasi Daire başkanı,

Krımov'un yaralandığına inanmamış mıydı, onun korkak olduğunu mu düşünüyordu? Krımov'un kendi amirini atlayarak doğrudan onun yanına gitmesi, hem de ziyaret saatleri dışında gitmesi mi onu kızdırmıştı? Krı-mov ona, "Tuğgeneral yoldaş" değil de iki kez, "tugay komiseri yoldaş" dediği için miydi kızgınlığı? Belki de Krımov'la hiç ilgisi yoktu.Toşçeyev'e, Kutuzov Nişanı'nı mı vermemişlerdi? Karısının hasta olduğunu bildiren bir mektup mu almıştı? Siyasi Daire başkanının bu sabah neden bu kadar keyifsiz olduğunu kim bilebilirdi?

Knmov, Stalingrad'da geçirdiği haftalarda Orta Ahtuba'yı, Siyasi Daire'deki yöneticilerin, iş arkadaşı egemenlerin, yemekhanelerdeki subaylann umursamaz - kılarını unutmuştu. Stalingrad'da Öyle miydi ya!

Kaldığı odaya akşam gitti. Ev sahibi kadının iki farklı cinsin kırması gibi görünen -gövdesi kızıl uzun tüylü, yüzü siyah-beyaz ve uzun- köpeği, onu görünce çok sevindi. Köpeğin iki yansı da mutluydu, kızıl, keçe parçalarını andıran kuyruğu sallanıyor, siyah-beyaz yüzü ise Krımov'un ellerinin araşma sokuluyor, iyilik dolu kestane rengi gözleri tatlı tatlı bakıyordu. Akşamın alacakaranlığında Knmov'un yanında iki köpek var gibiydi. Köpek onunla birlikte antreye girdi. Antrede bir şeylerle uğraşan ev sahibi kadın köpeğe öfkeyle, "Defol burdan lanet olası hayvan," dedi, daha sonra da Siyasi Daire başkanı gibi suratını asarak Knmov'la selamlaştı. Bu küçük, sessiz oda, yatak, beyaz kılıflı yastık, pencerelerdeki dantel perdeler, sevimli, cana yakın Stalingrad toprak sığı-naklanndan, muşamba yağmurluklarla üstü örtülmüş vahşi hayvan inlerinden, duman içindeki nemli yer altı sığınaklanndan sonra ona ne kadar rahatsız, ne kadar yalnız göründü.

Knmov masanın başına oturdu ve raporunu yazmaya girişti. Stalingrad'da tuttuğu notlan şöyle bir gözden geçirerek hızlı hızlı yazıyordu. En zoru 6/1 Numaralı Ev'le ilgili kısmı yazmaktı. Ayağa kalktı, odada dolaştı, tekrar masaya oturdu, yine hemen ayağa kalktı, antreye çıktı, hafif hafif öksürdü, yaşlı kadın çay ikram etmez mi acaba diye etrafa kulak kabarttı. Sonra kepçeyle fıçıdan su aldı, su güzeldi, Stalingrad'dakinden daha iyiydi,

odasına döndü, masanın başına geçip oturdu, kalem elinde düşündü. Sonra yatağa uzandı, gözlerini kapadı.

Nasıl olmuştu bu iş? Grekov ona ateş etmişti!

Stalingrad'dayken Krımov'un içinde insanlarla ilişki kurma, onlarla yakınlaşma duygusu sürekli çabalayıp duruyordu, Stalingrad'da kolayca soluk alıyordu. Orada kendisine karşı ilgisiz, donuk bakışlı gözler yoktu. 6/1 Numaralı Ev'e giderken Lenin'in soluğunu daha da büyük bir güçle hissediyor gibiydi. Oysa buraya gelir gelmez alaycı bir düşmanlık hissetmişti, kendisi de sinirleniyor, insanların düşüncelerini değiştirtmeye çalışıyor, onları tehdit ediyordu. Niçin Suvorov'dan söz etmişti? Grekov ona ateş etmişti! Bugün yalnızlığını, ona yarıca-hil, ahmak, dünkü çocuk gibi görünen partideki insanların kibirliliğini ve tepeden bakışlarını özellikle can yakıcı bir şekilde hissediyordu. Toşçeyev'in karşısında oturmak, onun sinirli, kâh alay eden, kâh küçümseyen bakışlarını hissetmek ne kadar can sıkıcıydı! Aslında Toşçeyev, bütün unvanları ve nişanlarıyla gerçek parti hesabına vu-rulsa Knmov'un parmağı etmezdi. Parti için gelişigüzel, Leninci gelenekle ilgisi olmayan insanlar! Zaten bunlann pek çoğu 1937 yılında öne çıktılar, ihbar mektuplan yazdılar, halk düşmanlannı ifşa ettiler. Ve Krımov, geçitte gün ışığının oluşturduğu lekeye doğru yürürken hissettiği o harika inancı, çevikliği, gücü anımsadı.

Neredeyse öfkeden boğulacaktı. Şu Grekov, onu arzuladığı yaşamdan fırlatıp bir kenara atmıştı. Bu eve giderken yeni yazgısına seviniyordu. Leninci gerçek ona göre bu evde yaşıyordu. Grekov, Leninci bir Bolşevik'e ateş etmişti! Krımov'u Ahtuba'daki naftalin kokulu büro yaşamına geri göndermişti! Alçak herif!

Knmov tekrar masaya oturdu. Yazdıklannın içinde gerçek olmayan tek bir sözcük yoktu.

Yazdıklarını okudu. Kuşkusuz Toşçeyev raporunu Özel Şube'ye gönderecekti. Grekov bir askeri birliğin ahlakını bozmuş, politik yönden soysuzlaştırmış, terörist bir eylem yapmış, bir parti temsilcisine, bir askeri komisere ateş etmişti. İfade vermesi ve büyük olasılıkla tutuklu Grekov'la yüzleşmesi için Knmov'u çağıracaklardı.

Grekov’un, sorgu yargıcının masasının önünde belinden kemeri alınmış, sakalı uzamış, soluk sarı bir yüzle oturduğunu gözünün önünde canlandırdı.

Ne demişti Grekov: “İçinizde bir sıkıntı var ama bunu raporda yazmayacaksınız/'

Marksist-Leninist partinin genel sekreteri, yanılmaz ilan edildi, Tann olarak ilan edilmesine ramak kaldı! 1937’de Stalin eski Lenin kuşağına aman vermedi. Parti demokrasisini demir gibi bir disiplinle birleştiren Lenin-

ci ruhu bozdu.

Leninci partinin üyelerine böylesine acımasızca

davranmak akla gelir miydi, haklı bir şey miydi? Gre-kov’u kurşuna dizecekler işte. Kendi adamlarını vurmaları korkunç bir şey, ama Grekov zaten kendi adamın değil, o bir düşman.

Knmov, partinin eline diktatörlük kılıcını alıp hareket etmek, devrimin düşmanlarını yok etmek gibi kutsal bir hakkı olduğundan hiçbir zaman kuşkulanmazdı. Muhalefete de asla yakınlık duymazdı! Buharın, Rikov, Zınovyev ve Kamenev’in Lenin’in yolundan yürüdüklerini hiçbir zaman kabul etmedi. Güç demek Stalin demekti! Ona bu yüzden “Patron” diyorlar. Eli bir kez bile titremedi, onda Buharin’in entelektüel yumuşaklığı yoktu. Lenin tarafından kurulan parti, düşmanlarını ayaklarının altında ezerken Stalin’in peşinden yürüyordu. Grekov un askeri hizmetlerinin hiç önemi yok. Düşmanlarla tartışmazlar, onların kanıtlarını dinlemezler. Ancak Nikolay Grigoryeviç, kendini ne kadar kızdırmaya çalışırsa çalışsın bu dakikalarda artık Grekov’a karşı öfke duymuyordu.

“İçinizde bir sıkıntı var,[M] sözleri yine aklına gelmişti. “Ne bu/’ diye düşünüyordu Krımov, “bir ihbar mektubu mu yoksa yazdığım? Yalan olmasa da bir ihbar mektubu... Elinden bir şey gelmez, aziz yoldaş, sen parti üyesisin... Parti görevini yerine getir.”

Sabah Krımov raporunu Stalingrad Cephesi Siyasi Dairesi’ne teslim etti. İki gün sonra ise Siyasi Daire baş-kanının yerine geçen Cephe Siyasi Dairesi Ajitasyon ve Propaganda Şubesi başkanı, Alay Komiseri Ogıbalov,

Krımov'u çağırdı. Toşçeyev, Krımov’u bizzat kabul edememişti, cepheden gelmiş olan Tank Kolordusu komiseriyle meşguldü.

İri burunlu ve soluk benizli, ağırbaşlı ve sistemli bir adam olan alay komiseri Ogibalov, Krımov’a şöyle dedi: "Bugünlerde nehrin sağ kıyısına tekrar geçmeniz gerekiyor Krımov yoldaş, bu kez 64. Ordu’ya, Şumilov’a gideceksiniz; bizim aracımız da parti bölge komitesinin komuta noktasına gidecekti tam, parti bölge komitesi

i

komuta noktasından da Şumilov'un yanına kendiniz geçersiniz artık. Bölge sekreterleri Ekim Devrimi kutlaması için Beketovkaya gidecekler.”

Ogibalov, 64. Ordu Siyasi Şubesi’nde yapması gereken her şeyi acele etmeden Krımov’a yazdırıyordu; verilen görevler, insanın kalbini kıracak kadar küçük, önemsiz, kâğıt üzerinde bilgi toplanmasıyla ilgili, gerçek bir iş için değil, büro kayıtları için gerekli olan görevlerdi. “Konuşmalarım ne olacak?” diye sordu Krımov.

“Verdiğiniz görev uyarınca bir Ekim Devrimi konuşması hazırlamıştım, onu birliklerde okumak istiyordum/’ “Şimdilik bir şey yapmayalım/’ dedi Ogibalov ve Krımov'un neden bir şey yapmaması gerektiğini açıklamaya girişti.

Knmov tam gitmeye hazırlandığı sırada alay komi-seri/'Siyasi Daire başkanı beni sizin şu rapor hikâyesinden haberdar etti/' dedi.

Krımov'un yüreği sızladı, galiba Grekov meselesini artık devreye sokmuşlardı. Alay komiseri şöyle dedi: “Sizin bu aslan parçası Grekov’un şansı varmış, dün 62. Ordu Siyasi Şube başkanı bize Grekov'un traktör fabrikasına yapılan Alman saldınsı sırasında birliğiyle birlikte öldüğünü bildirdi."

Ve Krımov’u teselli ederek ekledi:

“Ordu komutanı, onu ölümünden sonra Sovyetler Birliği Kahramanı unvanına aday gösterdi, ama açıkçası artık bu meseleyi kapatıyoruz."

Knmov, "Ne yapalım şans yüzüne gülmüşse gülmüş, elden ne gelir,” der gibi ellerini iki yana açtı.

Ogibalov sesini alçaltıp şöyle dedi:

‘'Özel Şube başkam, onun hayatta olabileceğini düşünüyor. Düşman tarafına geçmiş olabilirmiş."

Knmov’u odasında bir not bekliyordu, Özel Şube’ye uğramasını istiyorlardı. Anlaşılan Grekov meselesi devam ediyordu.

Knmov, Özel Şube'deki tatsız konuşmayı dönüşüne kadar ertelemeye karar verdi; ölümden sonraki işlerin bir acıliyeti yoktu.

Parti bölge örgütü, Ekim Devrimi’nin yirmi beşinci yıldönümü törenini Stalingrad’ın güney kısmında, Beke-tovka köyünde, Sudoverf Fabrikası’nda yapmaya karar vermişti.

Parti bölge yöneticileri, 6 Kasım’da sabah erkenden Volga'nm sol kıyısındaki meşe korusunun içinde bulunan Stalingrad Bölge Komitesi yer altı komuta noktasında toplanmışlardı. Bölge Komitesi birinci sekreteri, branş sekreterleri, bölge komitesi büro üyeleri sıcak kahvaltılarını etmişler ve arabalara binip meşe korusundan Volga’ ya uzanan anayola çıkmışlardı.

Geceleri bu yoldan tanklar ve toplar Güney Tu-makskiy geçiş yerine gidiyordu. Savaşın delik deşik ettiği bozkır, donmuş boz çamur topakları ve üzeri buzla kalaylanmış su birikintileri içinde sert ve neşesiz görünüyordu. Volga’nm üstünde buzlar hareket halindeydi, buzun hışırtısı kıyıdan onlarca metre uzaktan duyuluyordu. Nehrin aşağısından kuvvetli bir rüzgâr esiyordu, bugün demirden yapılmış açık bir mavnanın üstünde Volga’yı geçmek hiç keyifli bir iş değildi.

Nehri geçmeyi bekleyen Kızıl Ordu askerleri, soğuk Volga rüzgârının kamçıladığı kaputlarına sarınmış, ıslak ve soğuk demire değmemeye çalışarak birbirlerine sokulmuş mavnada oturuyorlardı. İnsanlar dans eder gibi ayaklarını yere vuruyorlar, altlarına alıyorlardı. Astrahan tarafından buz gibi kuvvetli bir rüzgâr estiğinde ise ne parmaklara üfleyecek, ne iki yanlarına vuracak, ne burnunu silecek güç kalıyor, insanlar buz kesiyordu.

Bir vapurun bacasından çıkan parça parça duman Volga’nm üzerine yayılmıştı. Duman, buz fonunda çok kara, buz ise vapur dumanının oluşturduğu alçak perdenin altında

çok beyaz görünüyordu. Buz, Stalingrad kıyısından savaşı taşıyordu.

İri kafalı bir kuzgun buzun üstüne oturmuş düşünüyordu; düşünecek bir şeyi vardı demek. Yanındaki buzun üstünde bir asker kaputunun kömürleşmiş eteği yatıyor-du, üçüncü buzun üstünde taşlaşmış bir keçe çizme vardı, eğilmiş namlusu buzun içine girip donmuş bir karabina dimdik duruyordu. Bölge sekreterlerinin ve büro üyelerinin binek arabaları mavnaya yerleşti. Sekreterler ve büro üyeleri arabalardan inmişler, mavnanın üstünde dikilerek yavaş yavaş ilerleyen buza bakıyorlar, buzun çıkardığı hışırtıyı dinliyorlardı.

Mavna çavuşu olan, Kızıl Ordu şapkalı, kısa siyah kürklü, mor dudaklı yaşlı adam, Bölge Ulaştırma sekreteri Laktionov’un yanma gitti ve nehrin nemi, yıllardır içtiği votka ve sigara yüzünden tasavvur edilemeyecek kadar kısılan sesiyle şöyle dedi:

"Sekreter yoldaş, sabah ilk seferimizi yaptığımız sırada tayfacık buzun üstünde yatıyordu, çocuklar onu çıkarırken neredeyse onunla birlikte batıyorlardı, küskü-lerle buzu kırmaları gerekti, işte kıyıda çadır bezinin altında yatıyor.”

Yaşlı adam, kirli eldiveniyle kıyı yönünü gösterdi. Laktionov baktı, küskülerle buzdan çıkarılmış ölüyü görmedi ve bu tatsız durumu şu sorunun kaba dürüstlüğüne gizleyerek ve gökyüzünü işaret ederek, “O nasıl sizin buralarda? Daha çok ne zamanlar saldırıyorlar?" dedi.

Yaşlı adam elini salladı:

"Bombalayacak hali kalmadı artık,” dedi.

Yaşlı adam durumu zayıflayan Alman’a bir küfür savurdu ve küfrederken sesi birden açıldı, neşeyle çınladı.

Bir römorkör, mavnayı usul usul Beketovka'ya, savaş manzarasıyla değil, ambar, kulübe, baraka yığınıyla alışılmış manzarasıyla görünen Stalingrad kıyısına çekiyordu...

Rüzgârda ayakta durmak törene giden sekreterlerin ve büro üyelerinin canını sıktı ve tekrar arabalarına bindiler. Kızıl Ordu askerleri onlara camın ardından sıcak sulu bir akvaryumdaki balıklara bakar gibi bakıyorlardı

Emka marka otomobillerinde oturan Stalingrad bölgesi parti yöneticileri sigara içiyorlar, arada bir kaşınıyor-lar, konuşuyorlardı...

Toplantı gece yapıldı.

Matbaada basılan davetiyeler, banş zamanındakiler-den bir tek gri, yumuşak kâğıdının çok kötü olması, bir de davetiyenin üzerinde toplantı yerinin belirtilmemesi

açısından farklıydı.

Stalingrad parti yöneticileri, 64. Ordu’dan konuklar, komşu işletmelerden mühendisler ve işçiler toplantıya yolu iyi bilen kılavuzlarla yürüyerek geliyorlardı: “Burada bir viraj var, bir tane daha, dikkat bir bomba çukuru, raylar, dikkat edin burada kireç çukuru var...”

Karanlıkta her yandan sesler, çizmelerin topuk sesleri duyuluyordu.

Krımov, gündüz karşı kıyıya geçip Ordu Siyasi Şubesi’ne gittikten sonra törene 64. Ordu temsilcileriyle birlikte gelmişti.

Gece karanlığında bir fabrikanın dehlizlerinde süzüle süzüle ilerleyen insanların gizemli ve dağınık hareketinde eski Rusya’nın devrimci bayramlarını anımsatan bir şey vardı.

Knmov heyecanlandığı için sesli sesli soluk alıyordu, hazırlığı olmasa da şu anda bir konuşma yapabileceğini hissediyor ve deneyimli bir konuşmacının duygulanyla insanların onunla aynı heyecanı, Stalingrad’da gösterilen kahramanlığın Rus işçilerinin devrimci savaşımına benzemesinin verdiği sevinci yaşayacaklarını biliyordu.

Evet evet evet. Ulusal güçleri yığınsal olarak ayağa kaldıran savaş, devrim uğrunda verilen bir savaştı. Onun kuşatma altındaki evde Suvorov'dan söz açmasında devrime ihanet yoktu... Stalingrad, Sivastopol, Radişçev'in yazgısı, Marx'ın manifestosunun gücü, Lenin'in Finlandiya Körfezi'nde bir zırhlıdan yaptığı çağrılar, bunların hepsi birdi, tekti.

Her zamanki gibi telaşsız, yavaş olan Pryahin'i gör* dü. Hayret edici bir şey oldu, Nikolay Grigoryeviç, Prya-hin'le konuşmayı bir türlü başaramadı.

Bölge komitesinin yer altı komuta noktasına gelmiş ve hemen Pryahin'in yanma gitmişti, ona anlatmak istediği pek çok şey vardı. Ama iki kelime edememişlerdi, neredeyse her an telefon çalmış, birinci sekreterin yanına sürekli insanlar girip çıkmışlardı. Pryahin ansızın Krı-mov'a, “Getmanov diye birini tanır mısın?" diye sormuştu.

“Tanırdım," diye yanıtlamıştı Krımov. “Ukrayna'da, parti Merkez Komitesi'nde, MK büro üyesiydi. Ne oldu

ki?"

Ancak Pryahin yanıt vermemişti. Daha sonra da yolculuk telaşı başlamıştı. Pryahin onu arabasına davet etmediği için Krımov gücenmişti. İki kez karşılaşmışlardı ve Pryahin sanki Nikolay Grigoryeviç'i tanımıyor, gözleri soğuk ve ilgisiz bakıyordu.

Askerler aydınlatılmış koridorda yürüyorlardı: Pör-sümüş bedeniyle, şişman göğsü ve göbeğiyle Komutan Şumılov ufak tefek, patlak ela gözlü Sibiryalı ordu Askerî Kurul üyesi General Abramov. Generallerin aralarından yürüdüğü bu askeri gömlek, askeri ceket, gocuk giymiş, sigaralarını tüttüren erkek kalabalığının saf demokratlığında Krımov'a göre, devrimin ilk yıllarının ruhu, Leninci ruh ortaya çıkıyordu. Krımov, Stalingrad kıyısına ayak bastıktan sonra bunu tekrar hissetmişti.

Başkanlık heyeti yerini aldı ve Stalingrad Kent Sov-yeti başkam Piksin, bütün başkanlar gibi ellerini masaya dayadı, özellikle yoğun bir uğultunun geldiği tarafa doğru bir-iki kere öksürdü ve Stalingrad Kent Sovyeti'nin ve kentteki parti örgütlerinin askerî birlik temsilcileri ve Stalingrad'daki

fabrikaların işçi temsilcileriyle ortak Büyük Ekim Devrimi'nin yirmi beşinci yıldönümü tören toplantısının başladığını ilan etti.

Şiddetli alkış seslerinden alkışlayanların hepsinin erkek, asker ve işçi avuçları olduğu hissediliyordu.

Daha sonra birinci sekreter ağır, yavaş, geniş alınlı Pryahin konuşmasına başladı. Ve uzak geçmişle bugün arasında herhangi bir bağlantı olmadı.

Sanki Pryahin, Krımov'la bir tartışmaya girmiş, onun heyecanını kendi düşüncelerindeki yavaşlıkla çürütüyordu.

Bölgedeki işletmeler devlet planını yerine getiriyorlardı. Sol kıyıdaki kırsal bölgeler devlete olan tahıl teslimatını bir parça gecikmeyle de olsa tatmin edici bir şekilde yerine getirmişlerdi. Kentin içindeki ve kuzeyindeki işletmeler, askeri harekât bölgesinde oldukları için devlete karşı yükümlülüklerini yerine getirememişlerdi.

İşte bu adam, bir zamanlar bir mitingde Krımov'un yanında dururken başından kalpağını çıkarmış ve, “Asker yoldaşlar, kardeşler, kahrolsun kanlı savaş! Yaşasın özgürlük!” diye bağırmıştı.

Şimdi salona bakarak bölgede devlete tahıl teslimatının şiddetle azalmasının Zimovniçeskiy, Kotelniçeskiy bölgelerinin askeri harekât alanı olması, Kalaç ve Yukarı Kurmoyarsk bölgelerinin ise kısmen ya da tamamen düşman işgali altında bulunması yüzünden teslimatlarını yerine getirememeleriyle açıklanabileceğini söylüyordu.

Konuşmacı daha sonra bölge halkının bir yandan devlete karşı yükümlülüklerini yerine getirmek için çalışmaya devam ederek diğer yandan da faşist Alman istilacılara karşı çarpışmalara geniş ölçüde katıldığını söyledi. Kentteki emekçilerin gönüllü halk birliklerine katılımıyla ilgili rakamsal bilgiler verdi, rakamların tam olmadığını belirterek, komutanlığın verdiği görevleri örnek oluşturacak şekilde yerine getirmeleri ve gösterdikleri kahramanlık ve cesaret nedeniyle madalya verilen Sta-lingradlılann sayısını söyledi.

Knmov, birinci sekreterin sakin sesini dinlerken kendi düşünce ve duygulanyla bölgede devlete karşı yükümlülüklerini yerine getirmiş olan tanm ve endüstriye ilişkin sözler arasındaki dikkat çekici uyumsuzlukta yaşamın anlamsızlığının değil, anlamının ifade edildiğini anlıyordu.

Pryahin’in konuşması, devletin insan acılan ve özgürlük tutkusuyla savunulan kayıtsız koşulsuz zaferini taş soğukluğuyla onaylıyordu.

İşçilerin ve askerlerin yüzleri ciddi ve asıktı.

Stalingrad'daki insanlan,Tarasov’u, Batyuk'u, kuşatma altındaki 6/1 Numaralı Ev de askerlerle yaptığı ko-nuşmalan anımsamak ne kadar garip, ne kadar üzücüydü. Kuşatılmış evin yıkıntılan arasında can veren Grekov'u anımsamak ne kadar kötü, ne kadar zordu.

İnsanı çileden çıkaran sözler söyleyen Grekov, Kn-mov’un nesiydi? Grekov ona ateş etmişti! Stalingrad Bölge Komitesi Birinci Sekreteri, eski arkadaşı Pryahin’in sözleri neden bu kadar yabancı, neden bu kadar soğuk geliyor? Ne kadar tuhaf, ne kadar karmaşık bir duygu...

Pryahin ise artık konuşmasının sonuna gelmişti, şöyle diyordu:

“Bölge emekçilerinin Sovyet devletine karşı yükümlülüklerini yerine getirdiklerini yüce Stalin'e bildirmekten mutluyuz..."

Krımov, konuşmanın ardından kalabalığın içinde çıkışa doğru ilerlerken gözleriyle Pryahin'i arıyordu. Pryahin, Stalingrad çarpışmalarının olduğu günlerde konuşmasını böyle, bu şekilde yapmamalıydı.

Ve birden Krımov onu gördü: Kürsüden inmiş olan Pryahin, 64. Ordu komutanıyla yan yana duruyordu, dikkatli, ağır bakışlarını Knmov’a dikmişti; Pryahin, Krı-movun kendisinden yana baktığını fark edince gözlerini

ağır ağır başka tarafa çevirdi.

"Bu da ne demek böyle?" diye düşündü Krımov.

Gece, toplantıdan sonra Knmov, o yöne giden bir arabayla Stalingrad Devlet Bölge Elektrik Santralı'na kadar gitti.

Santral bu gece daha da iç karartıcı görünüyordu. Bir gün önce Alman ağır bombardıman uçakları santrala saldırmıştı. Patlamalarla derin çukurlar açılmış, toprak, tabaka halinde yukarı kalkmıştı. Gözleri kör olmuş, camsız atölyeler, bazıları sarsıntıdan çökmüş üç katlı idare binası paramparça olmuştu.

Transformatörler tembel tembel, alçak bir ateşle duman çıkararak yanıyordu.

Genç Gürcü bekçi, Krımov'u alevlerle aydınlanan avludan geçirdi. Knmov, sigara içmekte olan kılavuzunun parmaklarının titrediğini fark etti, tonlarca bombadan yanıp yıkılan yalnızca taş binalar değildi, insanlar da yanıyor, kaosa giriyordu.

Knmov, Beketovka’ya gitme emrini aldığı andan beri Spiridonov'la görüşmeyi düşünüyordu.

Ya Jenya burada, Stalingrad Elektrik Santralındaysa? Belki Spiridonov onunla ilgili bir şeyler biliyordur, belki ondan mektup almıştır ve Jenya mektubun sonunda “Nikolay Grigoryeviç hakkında bir şey biliyor musunuz?” diye yazmıştır.

Heyecanlanıyor ve seviniyordu. Belki Spiridonov, "Yevgeniya Nikolayevna üzülüyordu/’ diyecekti. Belki de, "Biliyor musunuz, ağlıyordu/' diyecekti.

Sabahtan beri Stalingrad Elektrik Santralı'na bir an önce gitme isteği arttıkça artmıştı. Gündüz gözüyle Spiridonov’a birkaç dakikacık olsun uğramayı çok istiyordu.

Ama yine de kendine hâkim olmuş, Ordu Siyasi Şube eğitmeni fısıltıyla kendisini, “Askeri Kurul üyesine gitmek için acele etmenize gerek yok, o bugün daha sabahtan sarhoştur," diye uyardığı halde 64. Ordu komuta noktasına gitmişti.

Gerçekten de Knmov, generale gitmekte boşu boşuna acele etmiş, gündüz Spiridonov’a uğramamıştı. Yer altındaki komuta noktasının bekleme salonunda otururken Askeri Kurul üyesinin kontrplak bölmenin arkasında daktilo kıza komşu Çuykov'a bir kutlama mektubu yazdırdığını duyuyordu.

Askeri Kurul üyesi resmî bir ifadeyle şöyle diyordu:

“Vasıliy İvanoviç, asker ve dost!"

General bu sözleri söyledikten sonra ağlamaya başladı ve birkaç kez hıçkırarak yineledi: “Asker ve dost, asker ve dost."

Sonra sert bir şekilde sordu:

"Ne yazdın bakayım?”

“Vasiliy İvanoviç, asker ve dost/* diye okudu daktilo kız.

Kızın canı sıkkın bir şekilde okuması üyeye iyi görünmemiş olacak ki, kızın okumasını düzelterek yüksek sesle, “Vasiliy İvanoviç, asker ve dost,” dedi.

Ve tekrar duygulandı, “Asker ve dost, asker ve dost," diye mırıldanmaya başladı.

Daha sonra general gözyaşlarına hâkim olarak sert bir şekilde sordu:

"Ne yazdın?”

"Vasiliy İvanoviç, asker ve dost/' dedi daktilo kız.

Knmov acele edemeyeceğini anlamıştı.

Donuk bir ateş yolu aydınlatmıyor, tersine daha da karışık hale getiriyordu. Ateş sanki toprağın derinlerinden sürünerek dışan çıkıyordu; belki de toprağın kendisi yanıyordu, bu alçak alevler o kadar nemli, o kadar ağırdı

Stalingrad Elektrik Santralı Müdürü’nün yer altı komuta noktasına gelmişlerdi. Yakına düşmüş bombalar çukur açarak yüksek tepeler

oluşturmuştu ve sığınağın girişine giden henüz basılarak tam ezilmemiş patika zar zor fark ediliyordu.

"Tam da bayrama geldiniz," dedi bekçi.

Knmov, insanlann yanında Spiridonov’a istediği şeyi söyleyemeyeceğini, soramayacağını düşündü. Bekçiye müdürü yukarı çağırmasını, cephe karargâhından bir komiserin geldiğini söylemesini emretti. Yalnız kaldığında önüne geçilmez bir heyecana kapıldı.

“Peki ama bu ne böyle?" diye düşündü. "Düzeldiğimi sanıyordum. Yoksa savaş da mı işe yaramadı? Ne yapacağım ben?"

"Kovala, kovala onu, kaç, yoksa mahvolacaksın!” diye mırıldanıyordu. Ama kaçacak, koşacak gücü yoktu.

Spiridonov yer altı sığınağından dışarı çıktı.

“Sizi duyuyorum, yoldaş," dedi hoşnutsuz bir sesle.

Krımov sordu:

"Beni tanımdın mı, Stepan Fyodoroviç?”

Spiridonov, endişeyle, “Kim o?” dedi ve Knmov’un yüzüne dikkatle bakıp birden, “Nikolay, Nikolay Grigoryeviç!” diye bağırdı.

Spiridonov kollan titreyerek Knmov’un boynuna sanldı.

"Nikolay, canım/’ dedi ve sesli sesli burnunu çekmeye başladı.

Yıkıntılar arasındaki bu görüşmeye kendini kaptıran Knmov da ağlamak üzere olduğunu hissetti. Yalnızdı, yapayalnız... Spiridonov’un saflığında, sevincinde Yevgeniya Nikolayevna'nın ailesine duyduğu yakınlığı hissetti ve ruhundaki acıyı bu yakınlıkta bir kez daha ölçtü. Neden, neden gitmişti Yevgeniya Nikolayevna, ona neden bu kadar büyük acılar vermişti? Bunu nasıl yapabilmişti?

“Savaş yapacağını yaptı, yaşamımı mahvetti/’ dedi Spiridonov. "Marusyam öldü.”

Vera’yı anlattı, Vera’nın birkaç gün önce nihayet Stalingrad Santralı'ndan gittiğini, Volga’nm sol kıyısına geçtiğini söyledi, “Aptal bu kız,” dedi.

"Peki kocası nerede?” diye sordu Krımov.

“Galiba çoktandır bu dünyada değil, avcı uçağı pilotuydu/’

Knmov, daha fazla kendini tutamayarak sordu:

"Yevgeniya Nikolayevna'dan ne haber, sağ mı, nerede?'[1]

“Sağ, kâh Kuybışev’de, kâh Kazan'da/’

Krımov’a bakarak ekledi:

"Ama en önemlisi sağ olması!"

“Evet evet, elbette en önemlisi o/' dedi Krımov.

Ama en önemli şeyin ne olduğunu bilmiyordu. Sadece ve sadece ruhundaki acının geçmediğini biliyordu. Yevgeniya Nikolayevna'yla ilgili her şeyin ona acı verdiğim biliyordu. Onun iyi ve rahat olduğunu da öğrense, acı çektiğini ve felakete uğradığını da öğrense aynı şekilde kötü geliyordu ona.

Stepan Fyodoroviç, Aleksandra Vladimirovna’dan, Seryoja’dan, Lyudmila’dan söz ediyordu, Knmov ise başını sallıyor, alçak sesle mırıldanıyordu:

“Evet, evet, evet... Evet, evet, evet...”

"Gidelim, Nikolay/' dedi Stepan Fyodoroviç. "Bana gidelim, artık başka bir evim yok. Sadece burası”

Kandillerin titreyen ışıkları, yataklarla, dolaplarla, cihazlarla, damacanalarla, un çuvallarıyla dolu yer altı sığınağını aydınlatamıyordu.

Duvarlar boyunca dizilmiş sıralarda, yataklarda, sandıkların üstünde insanlar oturuyordu. Boğucu havada bir konuşma uğultusu vardı.

Spiridonov, bardaklara, maşrapalara, tencere kapaklarına alkol dolduruyordu. Bir sessizlik oldu, herkes onu özel, apayrı bir bakışla izliyordu. Bu bakış derin ve ciddiydi, bu bakışta kaygı yoktu, bir tek adalete duyulan inanç vardı.

Knmov, oturanların yüzlerine bakarak, “Burada olmak Grekov'un hoşuna giderdi. Baksana içki de veriyorlar/' diye geçirdi içinden. Fakat Grekov, artık içeceği ka-dannı içip bitirmişti. Bundan sonra bu dünyada içecek bir şeyi kalmamıştı.

Spiridonov, elinde bardakla ayağa kalktı ve Knmov, “Her şeyi bozacak, Pryahin'inki gibi bir konuşma patlatacak,” diye düşündü.

Ama Stepan Fyodoroviç bardakla havada sekiz rakamı çizdi ve, “Ne yapalım çocuklar, içmek gerekiyor. Bayramınızı kutlarım,” dedi.

Bardaklan tokuşturdular, teneke maşrapalan tokuşturdular, inilder gibi sesler çıkardılar, başlarını salladılar.

Buradaki insanlar çok çeşitliydi, savaştan önce devlet onları farklı konutlara yerleştirmişti, bir masanın başında buluşmamışlardı, birbirlerinin omzuna pat pat vurmamışlar, “Yo, sen beni dinle, bak sana ne diyeceğim," dememişlerdi.

Ama burada, üzerinde yıkık bir elektrik santralının olduğu ve yangının devam ettiği yerin altında sade, basit bir arkadaşlık, uğruna yaşamını vermekten çekinmeyecek kadar güzel bir arkadaşlık doğmuştu.

Gece bekçisi olan kır saçlı yaşlı adam, devrimden önce Stalingrad’ın “Tsaritsın" diye adlandırıldığı zamanlarda Fransız fabrikasından delikanlıların pek sevdikleri eski bir şarkıyı söylemeye başladı.

İliklere işleyen, ince bir şekilde söylüyordu, sesi gençti ve gençlik zamanlarının sesi ona da yabancı geldiğinden kendi kendisini kafayı bulmuş yabancı birini dinler gibi alaycı bir şaşkınlıkla dinliyordu.

İkinci, siyah saçlı yaşlı adam, ciddi bir şekilde kaşlarını çatmış, aşk ve aşk acısını anlatan şarkıyı dinliyordu.

Doğrusu şarkı dinlemek güzeldi; müdürü, sahra ekmek fırınından bir arabacıyı, gece bekçisini birleştiren, Kalmuk, Rus ve Gürcü yü insanca kaynaştıran büyüleyici ve müthiş bir andı.

Siyah saçlı yaşlı adam ise, bekçi aşk şarkısını bitirir bitirmez zaten çatık olan kaşlarını daha da çok çattı ve detone bir sesle ağır ağır, "Vazgeçelim eski dünyadan, silkeleyelim ayaklarımızdan küllerini onun..” diye bir şarkı

söylemeye başladı.

MK parti örgütleyicisi kahkahalarla gülüyor, başını iki yana sallıyordu, Spiridonov da kahkahalarla gülüyor ve başını iki yana sallıyordu.

Knmov da gülümsedi ve Spiridonov'a, “İhtiyar bir zamanlar Menşevik'miş galiba, ha?" diye sordu.

Spiridonov, Andreyev’le ilgili her şeyi biliyordu ve elbette her şeyi Krımov'a anlatabilirdi, ama Nikolayev’in onu işiteceğinden korktu, basit arkadaşlık duygusu bir an çekip gitti ve Spiridonov şarkıyı kesip, “Pavel Andre-yeviç, bu o operadan değil!" diye bağırdı.

Andreyev hemen sustu, baktı, sonra, “Aa, ben de ondan sanıyordum," dedi.

Gürcü bekçi, Knmov'a derisi yüzülmüş elini gösterdi.

"Arkadaşım Seryoja Vorobyev’i toprağın altından çıkarırken oldu."

Bekçinin kara gözlerinde bir ışık yanıp söndü ve zor soluk alarak iliklere işleyen bir sesle, "Onu, Seryoja’yı kardeşimden daha çok severdim,” dedi.

Kır saçlı gece bekçisi ise hafiften sarhoş olup ter içinde kalmış, MK parti örgütleyicisi Nikolayev e takılıyordu “Yo, sen en iyisi bana kulak ver; Makuladze, Seryoja Vorobyev’i kendi kardeşinden daha çok sevdiğini söylü-yor, rica ederim! Biliyor musun ben antrasit ocağında çalışıyordum, patronum beni nasıl sever, sayardı. Benimle birlikte içki içerdi, ona şarkı söylerdim. Bana açıkça, basit bir madenci olsan da sen benim kardeşim

yerinde-sin, derdi. Sohbet ederdik, birlikte yemek yerdik.” "Gürcü müydü?" diye sordu Nikolayev.

"Bana ne senin Gürcü'nden, Bay Voskresenskiy, bütün maden ocaklarının sahibiydi. Bana nasıl saygı gösterdiğini anlıyor musun? Bir milyonluk sermayesi vardı, işte öyle bir adamdı. Anladın mı?”

Nikolayev, Knmov’la göz göze geldi, ikisi de göz kırptılar ve başlarını salladılar.

"Tamam tamam,” dedi Nikolayev, “işte size bir gerçek. Yüzyıl yaşa, yüzyıl öğren.”

Alay edildiğini anlamayan yaşh adam,"Öğren," dedi. Tuhaf bir geceydi. Gecenin geç bir zamanında insanlar gitmeye başladıklarında Spiridonov, Krımov’a şöyle dedi:

"Nikolay, kaputuna bakınma; bırakmam, bu gece bende kalacaksın.”

Acele etmeden, neyi nereye, battaniyeyi, muşamba yağmurluğu nereye koyacağını iyice düşünerek Knmov'a yatak hazırladı. Knmov, yer altı sığınağından dışan çıktı, karanlıkta dikilip, sallanan alevlere baktı, tekrar aşağı indi, Spiridonov ise hâlâ ona yatak hazırlamakla meşguldü.

Knmov çizmelerini çıkardığı sırada Spiridonov, “Nasıl, rahat mı?" diye sordu.

Knmov’un başını okşadı, iyilik dolu, güzel bir gülümseme yayıldı yüzüne.

Yukarda yanan ateş, nedense Knmov’un aklına 1924 yılının bir Ocak gecesi Ohotnıy Ryad’da Lenin gömüldüğü sırada yanan ateşleri getirdi.

Gece yer altı sığınağında kalanlann hepsi galiba uyumuştu, zifirî karanlıktı.

Krımov gözleri açık, karanlığı fark etmeden yatıyor, düşünüyor, düşünüyor, anımsıyordu...

O sırada kuvvetli bir ayaz vardı. Strastnıy Manastırımın kubbelerinin üstünde karanlık bir kış göğü, kafalarda kulaklıklı şapkalan, miğferler,

sırtlannda kaputlar v* deri gocuklarla yüzlerce insan. Strastnaya Meydanı *bir* anda binlerce hükümet bildirisinden beyaza kesmişti.

Lenin’in naaşı, Gorki’den demiryolu istasyonuna kadar köylü kızağıyla getirilmişti. Kızağın tahtalan çıtırdıyor, atlar gürültüyle soluk alıp veriyordu. Tabutun ardından gri bir atkıyla sarılmış yuvarlak kürk şapkası başında Krupskaya, Lenin’in kız kardeşleri Anna ve Manya, dostlan, Gorki köyünden köylüler yürüyorlardı. Kültür emekçileri, köy doktorları, tanm uzmanlan da ebedi ıstirahate böyle uğurlanırlar.

Gorki'de ortalık sessizdi. Hollanda sobalarının çinisi parlıyordu, beyaz yazlık pike yayılmış karyolanın yanında, etiketli küçük şişelerin durduğu küçük bir dolap vardı, ilaç kokuyordu. Boş odaya doktor önlüklü yaşlıca bir kadın girdi. Alışkanlıkla parmaklanmn ucuna basarak yürüdü. Kadın, yatağın yanından geçerken sandalyenin üstünden sicimi ve sicime bağlı gazete parçasını aldı ve koltukta uyuyan genç kedi alışkın olduğu oyuncağın hışırtısını duyar duymaz başını hızla kaldırdı, boş yatağa baktı ve esneyerek tekrar yattı.

Tabutun arkasından yürüyen akrabalar ve yakın arkadaşlar gideni anımsıyorlardı. Kız kardeşler sarı saçlı bir oğlan çocuğunu anımsıyorlardı, zor bir kişiliği vardı, zaman zaman alaycı, acımasızlık derecesinde titiz olurdu, ama iyiydi, annesini, kız kardeşlerim, erkek kardeşlerini severdi.

Karısı anımsıyordu: Zürich'te çömelmiş ev sahibi Tilly’nin küçük torunuyla konuşuyor; ev sahibi, Volod-ya’yı güldüren İsviçre aksanıyla, “Sizin çocuk sahibi olmanız gerek," demişti.

O, çömeldiği yerden hemen Nadejda Konstantınov-

na’ya kurnaz kurnaz bakmıştı.

Dinamo adlı fabrikadan işçiler Gorki’ye gelmişti, Volodya onları karşılamaya çıkmış, durumunu unutmuş, konuşmak istemiş, acı sesler çıkarmış ve elini sallamıştı; işçiler de çevresinde dikilmişler ve onun ağlayışına bakarak ağlamışlardı. Ve ölümden önceki bu ürkek, dokunaklı bakış sanki bir çocuğun annesine bakışı gibiydi.

Uzaktan istasyon binaları görünüyordu, uzun bacalı bir lokomotif karların ortasında daha da kara görünüyordu.

Yüce Lenin’in, kızağın ardından yürüyen, soğuktan sakallan kırağı tutmuş siyasi dostlan, Rıkov, Kamenev, Buharin, uzun kaputlu, ayaklarında yumuşak konçlu çizmeler olan esmer, çiçek bozuğu yüzlü adama arada bir dalgın dalgın bakıyorlardı. Kafkasyalımn üniformasına ba-kışlannda her zamanki küçümseyen alaycılık vardı. Stalin düşünceli biri olsaydı yüce Lenin’in akrabalannm ve en yakın dostlannın toplandıklan Gorki’ye gelmemesi gerekirdi. Sadece onun Lenin’in mirasçısı olacağının, onlann hepsini uzaklaştıracağının, hatta karısını bile Lenin'in mirasından yoksun bırakacağının farkında değillerdi.

Leninci gerçek onlarda, yani Buharin, Rikov, Zinov-yev’de değildi. Troçki’de de değildi. Yanılmışlardı. İçlerinden hiçbiri Lenin’in davasının sürdürücüsü olmadı. Ama Lenin’in davasının Stalin’in davası olacağını Lenin de son günlerine dek bilmiyor ve anlamıyordu. Rusya'nın, Avrupa’nın, Asya’nın, insanlığın yazgısını belirlemiş bir insanın cansız bedeninin gıcırdayan tahta bir kızakla taşınmasının üstünden neredeyse yirmi yıl geçti.

Krımov'un düşünceleri ısrarla o zamana uzanıyordu, 1924 yılının soğuk Ocak günleri, gece ateşlerinin çıtırtısı, Kremlin’in buz kesmiş duvarları, gözyaşlarına boğulmuş yüz binlerce insan, fabrika sirenlerinin yürek parçalayan sesi, ahşap bir sehpanın üstünden emekçi insanlara söylev veren Yevdokimov’un gür sesi, tabutu çarçabuk yapılan mozoleye taşıyan insanların oluşturduğu kalabalık aklına geliyordu.

Knmov, Birlikler Evinin halılarla kaplı merdivenlerinden çıkıyor, siyah ve kırmızı kurdelelerle örtülmüş aynalann yanından geçiyordu, çam kokan ılık hava yas müziğiyle doluydu. Salona girerken, tribünde, Smolnıy' da, Stara ya Ploşçad’da görmeye alışkın olduğu insanların eğik başlannı gördü. Daha sonra yine burada, Birlikler Evi’nde bu eğik başlan 1937’de bir kez daha gördü. Ve suçlananlar, Vışinskiy'in çınlayan gaddar sesini dinlerken kızağın ardından nasıl yürüdüklerini, Lenin’ in tabutunun başmda nasıl durduklannı herhalde anımsıyorlardı ve yas müziği kulaklannda çınlıyordu.

Stalingrad Elektrik Santralı’nda bir bayram günü durup dururken bu Ocak günlerini neden düşünmeye başlamıştı? Lenin’le birlikte Bolşevik Parti’yi kuran onlarca insan provokatör, yabancı istihbarat kuruluşlannın paralı ajanı ve bozguncu durumuna düşmüştü, ancak bir tek kişi, parti içinde hiçbir zaman merkezî bir konumda bulunmamış, kuramcı olarak tanınmayan bir adam parti davasının kurtancısı, gerçeğin taşıyıcısı olarak görünmüştü. Bu insanlar neden itiraflarda bulunmuşlardı?

En iyisi bunlan düşünmemekti. Ama bu gece Krı-mov tam da bu konulan düşünüyordu. “Onlar neden itiraf ediyorlar? Peki ben neden susuyorum? Susuyorum/' diye düşünüyordu Knmov, "çünkü ‘Buharin’ın bozguncu, katil, provokatör olduğundan kuşkuluyum/ diyecek gücü bulamıyorum. Oysa oylamada elimi kaldırmıştım. Ondan sonra da imzamı attım. Daha sonra ise bir konuşma yaptım, bir makale yazdım. Heyecanım bana da samimi geliyordu. Peki o sırada neredeydi benim kuşkulanm, şaşkınlığım? Bu nedir? Yoksa iki bilinç-li bir adam mıyım? Ya da her biri kendisine ait, diğeri-ninkiyle benzeşmeyen bilince sahip iki farklı adam mıyım? Nasıl anlamalı? Ama bu her zaman her yerde, sadece bende değil, çok farklı insanlarda olan bir şey."

Grekov, pek çok insanda üstü örtülü olarak hissedilen bir şeyi, örtünün altındayken Krımov’u rahatsız eden, ilgisini çeken, zaman zaman da cezbeden şeyi söylemişti. Ama bu üstü örtülü şey söylenir söylenmez Knmov öfke ve düşmanlık duymuş, Grekov’u kovmak, tepelemek istemişti. Gerekseydi, hiç duraksamadan Grekov’u vururdu.

Ama işte Pryahin, bürokratik, soğuk, memur sözcükleriyle konuşuyordu, planın gerçekleşme oranından, ürün teslimlerinden, yükümlülüklerden devletin adıyla söz ediyordu. Bu tür memurca, ruhsuz konuşmalar, bu konuşmaları yapan memur ve ruhsuz insanlar Krımov’a her zaman yabancı gelmiş, hoşuna gitmemişti, ama bu insanlarla uygun adım yürüyordu, onlar en eski yoldaşlarıydı onun. Lenin’in davası, Stalin’in davası bu insanlarda, devlette simgesini bulmuştu. Knmov, bu davanın başarısı ve gücü uğruna hiç duraksamadan canını vermeye hazırdı.

İşte yaşlı Bolşevik Mostovskoy. Devrimci namusundan emin olduğu insanlan bir kez bile savunup arka çıkmadı. Sustu. Neden sustu?

Knmov’un bir zamanlar ders verdiği gazetecilik kurslannda dinleyici olan sevimli, dürüst delikanlı Ko-loskov. Koloskov, köyden geldikten sonra Knmov'a kolektifleştirmeden, bölgedeki evlerini ya da bahçelerini beğendikleri insanları, kendi kişisel düşmanlannı Kulak listelerine dahil eden alçaklardan söz ediyordu. Köydeki açlıktan, tüm tahılın nasıl önüne geçilmez bir insafsızlıkla son tanesine dek toplandığını anlatmıştı. Yaşlı karısının ve torununun hayatını kurtarmak için ölen yaşlı bir köylüyü anlatmaya başlamış, ağlamıştı. Knmov, kısa bir süre sonra duvar gazetesinde Koloskov’un, tahılı toprağa gömen, yeni filizlere karşı hayvanca nefret soluyan Kulaklar üzerine bir yazısını okumuştu.

Yaşlı köylüye içi yandığı için ağlayan Koloskov neden böyle bir yazı yazmıştı? Mostovskoy neden susmuştu? Yoksa hepsi sadece korkaklık yüzünden mi? Knmov kim bilir kaç kez bir şey söylemişti, ama içinde başka bir şey vardı. Ama konuştuğu ve yazdığı şeyleri aynen bu şekilde düşündüğünü sanıyordu ve düşündüğünü söylediğine inanıyordu. Bazen kendi kendine, “Elinden bir şey gelmez, devrim için böyle gerekiyor/’ diyordu.

Evet evet... Krımov, suçsuzluğundan emin olduğu dostlannı yeterince savunmuyordu. Bazen suskun kalıyor, bazen mırıldanıyor, bazen daha kötü oluyordu: Susmuyor ve mmldanmıyordu. Bazen onu Parti Komitesi’ne, bölge komitesine, kent komitesine, bazen güvenlik organlanna çağırıyorlar, tanıdığı insanlar, parti üyeleri hakkında düşüncesini soruyorlardı. Dostlanna asla iftira atmıyordu, hiç kimseyi zan altında bırakmıyordu, ihbar mektubu, dilekçe yazmıyordu... Knmov, dostlannı, Bolşevikleri iyi savunmuyordu, zayıf kalıyordu. Açıklamalar yazıyordu...

Peki ya Grekov? Grekov düşmandı. Knmov, düşmanlara karşı hiçbir zaman efendice davranmazdı, onlara karşı acımak nedir bilmezdi.

Ama neden baskı gören yoldaşlarının aileleriyle ilişkisini kesiyordu. Evlerine gitmiyor, onlara telefon etmiyordu; ama yine de baskı gören dostlarının akrabalarıyla yolda karşılaştığında asla öbür kaldırıma geçmiyor, selâmlaşıyordu.

Ama işte birtakım insanlar var. Bunlar genellikle yaşlı kadınlar, ev kadınları, parti üyesi olmayan küçük burjuvalar Bunlar aracılığıyla

kamplara paket gönderiliyor, kamplardan onların adreslerine mektuplar geliyor, nedense korkmuyor onlar. Bazen bu yaşlı kadınlar, ev işleri yapan kadınlar, cahil dadılar, dinsel kör inançlarla dolu bu insanlar, hapse atılmış babaların ve anaların geride kalan çocuklarını yanlarına alıyorlar, çocukları yetimhanelerde ve çocuk yuvalarında yaşamaktan kurtarıyorlar Oysa parti üyeleri bu yetimlerden ateş gibi korkuyorlar. Bu yaşh küçük burjuva kadınlar, teyzeler, cahil dadılar yoksa Leninci Bolşevikler Mostovskoy ve Krımov'dan daha mı namuslu ve cesurlar?

Ama neden, neden bu korku? Hem sadece korkaklık mı?

İnsanlar korkuyu yenebilirler, çocuklar karanlıkta dolaşır, askerler savaşa gider, delikanlı bir adım atar ve paraşütle uçuruma adar.

Oysa bu korku, milyonlarca insan için farklı, ağır, aşılmaz bir korku bu, Moskova'nın kurşuni kış göğüne uğursuz, koyu kırmızı harflerle yazılmış bir korku, Devlet Korkusu...

Hayır hayır! Korku tek başına bu kadar büyük bir iş becerebilecek güçte değildir. Devrimci amaç, ahlak adına ahlaktan uzaklaştırıyordu, bugünün sofularını, muhbirlerini, ikiyüzlülerini gelecek adına haklı çıkarıyordu, halkın mutluluğu adına insanı neden suçsuzlar çukuruna itmek gerektiğini açıklıyordu. Bu güç, anası babası kamplara düşmüş çocuklardan devrim adına yüz çevril* meşine izin veriyordu. Bu güç, suçsuz kocası hakkında muhbirlik yapmayan kadının çocuklarından koparılmasını ve on yıllığına toplama kampına gönderilmesini devrimin hangi nedenle istediğini açıklıyordu.

Devrimin gücü, Ölüm korkusuyla, işkence korkusuyla, uzak kampların soluğunu üzerinde hisseden insanları saran kasvetle işbirliğine girmişti.

Bir zamanlar insanlar devrime doğru yürürken hapishanenin, kürek cezasının, evsiz barksız geçecek yılların ve cellat kütüğünün kendilerini beklediğini biliyorlardı.

Kendine güvenin, bir büyük amaca güvenin bedelini devrimin şimdi zengin yiyecek karneleriyle, Kremlin'de verilen yemeklerle, halk komiserliklerine giden Özel paketlerle, özel arabalarla, Varviha sayfiye yerinde tatillerle,

yataklı vagonlarda yolculuklarla Ödemesi en rahatsız edici, en belirsiz, en kötü şeydi.

"Uyumuyor musunuz, Nikolay Grigoryeviç?” diye sordu Spiridonov karanlığın içinden.

Knmov yanıtladı:

"Evet, neredeyse uykuya dalmak üzereyim.”

"Neyse affedersiniz, sizi rahatsız etmeyeyim.”

1

(Rus.) Toşçiy. zayıf, ince anlamında. (Ç.N.)

40

Mostovskoy’un gece Obersturmbannführer Liss'in yanına çağrılmasının üstünden bir haftadan fazla zaman geçmişti.

Heyecanlı bekleyiş ve gerilim yerini ağır bir iç sıkıntısına bırakmıştı.

Mostovskoy, dakikalar boyunca dostlannm da düş-martlarının da onu sonsuza dek unuttuklarını, dostlarının da düşmanlarının da onu güçsüz, bunamış, işi bitmiş yaşlı bir adam olarak gördüklerini düşünmeye başlamıştı Açık, rüzgârsız bir sabah onu banyoya götürdüler. Bu kez SS muhafız içeri girmeyerek merdivenlere oturdu, otomatik silahını yanma koyup bir sigara yaktı. Güneşli bir gündü, güneş inşam ısıtıyordu ve anlaşılan asker rutubetli banyoya girmek istemiyordu.

Banyoda çalışan savaş tutsağı, Mihail Sidoroviç’in yanına yaklaştı.

“Merhaba, aziz yoldaş Mostovskoy."

Mostovskoy, bu beklenmedik durum karşısında bir çığlık attı: Kolunda revir pazıbendi, sırtında forması elindeki bezi sallayarak Tugay komiseri Osipov, karşısında

duruyordu.

Kucaklaştılar ve Osipov aceleyle konuştu:

"Banyoda bir iş almayı becerdim, sürekli çalışan temizlikçinin vardiyasına ben geçtim, sizinle görüşmek istiyordum. Kotikov’un, General’in, Zlatokrılets'in size selamlan var. Anlatın bakalım önce, nasılsınız, kendinizi nasıl hissediyorsunuz, sizden ne istiyorlar? Soyunun ve anlatın.” Mostovskoy, o geceki sorguyu anlattı.

Osipov, Mostovskoy'un padak, koyu renk gözlerine bakarak şöyle dedi:

“Sizin aklınızı çelmek istiyorlar, ahmaklar."

“Ama niye? Amaç ne, amaç?"

"Belki tarihsel birkaç bilgi, parti kurucularının ve önderlerinin kişilikleri ilgilerini çekiyordun Belki bir beyanname, konuşma, mektup talebiyle ilgilidir." "Umutsuz bir girişim," dedi Mostovskoy.

"Size işkence yapacaklar, Mostovskoy yoldaş."

"Sonu olmayan, salakça bir girişim," diye yineledi Mostovskoy ve "Anlatın bakalım, sizde ne var ne yok?" diye sordu.

“Beklediğimizden daha iyi,” dedi Osipov fısıltıyla. “En önemlisi, fabrikada çalışanlarla bağlantı kurmayı başardık, otomatik tabanca ve el bombası olmak üzere bize silah gelişi başladı. İnsanlar silahlan parça parça getiriyorlar, gece bloklarda montajım yapıyoruz. Elbette şimdilik çok küçük miktarlarda.”

“Bu Yerşov'un işi, aferin!” dedi Mostovskoy. Ve gömleğini çıkarıp göğsünü ve kollannı inceledikten sonra yaşlılığına yine sinirlendi, üzüntüyle kafasını salladı.

"Partiden kıdemli bir yoldaş olarak size bildirmek zorundayım, Yerşov artık bizim kampta değil,” dedi Osipov. “Nasıl olur?”

“Onu Buchenvvald kampına gönderdiler.”

“Ne diyorsunuz!” diye bağırdı Mostovskoy. “Harika bir delikanlıydı!”

“Buchenvvald'da da harika bir delikanlı olarak kalacak.” “Peki nasıl oldu bu iş?"

Osipov kaşlarını çatarak şöyle dedi:

“Yönetimde birdenbire bir ikibaşlılık ortaya çıktı. Pek çoklarında Yerşov’dan yana kendiliğinden ortaya çıkmış bir eğilim vardı, bu da onun başını döndürüyordu. Hiçbir şekilde merkezin emrine uymuyordu. Karanlık, yabancı bir adam. Her adımında durum karışıyordu. Yeraltınm ilk kuralı çelikten bir disiplindir. Oysa bizde partili ve partisiz olmak üzere iki merkez ortaya çıkmıştı Durumu tartıştık ve karar aldık. İdari büroda çalışan

Çek yoldaş Yerşov’un kartını Buchenvvald’a gitmek üzere aynlanlar grubuna gizlice koydu, onu da otomatik olarak listeye dahil ettiler.”

"Daha basit olamazdı/’ dedi Mostovskoy. “Komünistlerin oybirliğiyle aldığı karar bu şekildeydi,” dedi Osipov.

Sefil giysisi içinde, elinde bezle, sert, metin, haklı olduğundan, hizmet ettiği davayı insanların yazgısı üzerinde en yüksek karar verici olarak görme hakkından emin bir halde Mostovskoy'un karşısında duruyordu Büyük bir partinin kurucularından biri olan çıplak, yaşlı adam ise zayıf, kuru omuzlarını yukarı kaldırmış, başını iyice öne eğmiş oturuyor ve susuyordu.

Liss'in çalışma odasının o geceki hali tekrar canlandı gözlerinin önünde.

Ve yine bir korku kapladı her yanını: Yoksa Liss yalan söylemiyor muydu, yoksa bir adam, gizli saklı bir güvenlik amacı olmadan başka bir adamla konuşmak mı

istiyordu sadece?

Doğruldu ve her zamanki gibi, on yıl önce, kolektifleştirme zamanındaki gibi, aynen gençlik yoldaşlarını cellat kütüğüne gönderen siyasi mahkemeler dönemindeki gibi, “Bu karara uyuyorum, bir parti üyesi olarak bu kararı kabul ediyorum,” dedi ve sıranın üstünde duran gocuğunun astarından birkaç kâğıt parçası çıkardı. Bunlar onun hazırladığı bildirilerdi.

Birden karşısına İkonnikov’un yüzü, onun inek gözleri çıktı ve Mihail Sidoroviç, bu anlamsız iyilik vaizinin sesini tekrar duymak istedi.

"İkonnikov'u sormak istiyordum,” dedi Mihail Sidoroviç. “Çek, onun kartının yerini değiştirmedi mi?M

"Sizin yaşh meczup dediğiniz adam mı? İdam edildi. Ölüm kampının inşaatında çalışmayı reddetti. Key-ze’ye onu vurması emredildi.”

O gece kamp bloklarının duvarlarına Mostovskoy'un Stalingrad Çarpışmasıyla ilgili olarak yazdığı bildiriler yapıştırılmıştı.

Savaş bittikten kısa bir süre sonra Münih Gestapo-su’nun arşivinde Batı Almanya'daki toplama kamplarından birindeki yeraltı örgütü davasıyla ilgili soruşturma belgeleri bulundu. Davanın kapanış belgesinde Örgüt üyeleri hakkında verilen hükmün yerine getirildiği, idam edilenlerin cesetlerinin krematoryumda yakıldığı belirtiliyordu, Listenin en başında Mostovskoy'un adı vardı.

Soruşturma belgelerinin incelenmesi, yoldaşlarına ihanet eden provokatörün adını saptama olanağı vermiyordu. Belki de Gestapo, onu da ele verdiği insanlarla birlikte idam etmişti.

42

Gaz odası, zehirli madde deposu ve kremasyon fırınlarında hizmet eden Sonderkommando'nun, yani özel birimin lojmanı sıcak ve rahattı.

Bir numaralı tesiste sürekli çalışan tutuldular için de iyi koşullar yaratılmıştı. Her yatağın yanında bir sehpa, kaynamış su dolu bir sürahi vardı, yatak aralarındaki boşlukta yolluk seriliydi.

Gaz odasına hizmet eden işçiler muhafız gözetiminde değildi, ayrı bir yerde yemek yiyorlardı. Son-derkommando'dan Almanlar, lokanta sisteminde yemek yiyorlardı, her biri kendi mönüsünü oluşturabiliyordu. Sonderkammando'daki Almanlar, kategori dışı maaş alıyorlardı, aktif birliklerde çalışan aynı rütbedeki askerlere göre hemen hemen üç kat fazlaydı maaşları. Aileleri ko-

nut ayrıcalıklarından, en yüksek normlarda yiyecek maddesi temininden, hava saldırısı tehdidi olan bölgelerden öncelikle tahliye edilme hakkından yararlanıyorlardı.

Er Roze, gözetleme penceresinin önünde nöbet tutuyordu ve süreç tamamlandığında odanın boşaltılması emrini veriyordu. Ayrıca dişçilerin iyi niyetli ve düzgün bir şekilde çalışmasını da gözlemesi gerekiyordu. Tesisin başkanı olan Sturmbannführer Kaltluft’a bu iki görevin birlikte yapılmasının zorluklarını birkaç kez rapor etmişti. Roze yukarda gaz verilişini izlerken dişçilerin çalıştığı ve taşıyıcıya yüklemenin yapıldığı aşağıda işçiler gözetimsiz kalıyorlar, hilekârlık ve hırsızlık başlıyordu.

Roze işine alışmıştı, gözetleme camından bakarken ilk günlerdeki gibi heyecanlanmıyordu artık. Ondan önce bu görevi yapan askeri özel bir görev yerine getiren bir SS askerine değil, on iki yaşında bir erkek çocuğuna yaraşır bir işle uğraşırken yakalamışlardı. Roze arkadaşlarının neden birtakım edepsizce imalarda bulunduklarını ilk başta anlamamıştı, ancak daha sonra işin içyüzünü öğrendi.

Alışmış olsa da yeni işi hoşuna gitmiyordu Roze'nin Çevresinin ona gösterdiği bu alışılmamış saygı onu heyecanlandırıyordu. Yemekhanedeki garson kızlar yüzünün neden solgun olduğunu soruyorlardı. Roze kendini bildi bileli annesinin hep gözü yaşlıydı. Babasını nedense hep işten çıkanyorlardı, sanki işten attıklarından daha az işe kabul ediyorlardı. Roze, hiç kimseyi rahatsız etmeyen yumuşak, ürkek yürüyüşünü, komşulara, ev sahibine, ev sahibinin kedisine, okulun müdürüne ve köşede dikilen polis memuruna yönelik kaygılı ve sevimli gülümsemesini büyüklerinden almıştı. Sanki yumuşaklık ve güler yüzlülük onun karakterinin en önemli özellikleriydi ve içinin yıllarca gösteremeyeceği kadar çok nefretle dolu olduğuna kendisi de hayret ediyordu.

Sonderkommando'ya girmişti; insan ruhundan çok iyi anlayan başkan, onun yumuşak, kadınsı karakterini fark etmişti.

Gaz odasında Yahudilerin çırpınmalarını izlemekte çekici bir şey yoktu. Roze, tesisteki işten hoşlanan askerlere karşı antipati duyuyordu. Sabah vardiyasında gaz odasının kapısında nöbet tutan savaş tutsağı Juçenko, son derece sevimsiz geliyordu Roze'ye. Bu adamın yüzünde hep çocukça, o nedenle de çok sevimsiz bir gülümseme vardı. Roze işini sevmiyordu, ama bu işin gizli ve açık bütün yararlarını biliyordu.

Her gün, iş bitimine doğru sağlam yapılı bir adam olan diş hekimi, Roze'ye içinde birkaç tane altın diş kaplaması olan küçük bir kâğıt paket veriyordu. Bu minik paketler, kamp yönetimine giden değerli madenin çok küçük bir kısmını oluşturuyordu, ama Roze karısına iki defa yaklaşık birer kilogram! ık altın vermişti. Bu; onların aydınlık geleceğiydi, rahat bir yaşlılık hayalinin gerçekleşmesi demekti. Zaten gençliğinde zayıf ve ürkekti, yaşam için gerçek bir savaş yapamazdı. Partinin tek bir amacının olduğundan, zayıf ve küçük insanların iyiliğini amaç edindiğinden asla kuşku duymazdı.

Hitler'in izlediği politikanın hayırlı sonuçlannı artık kendi üzerinde hissediyordu, zayıf ve küçük bir insandı ama onun ve ailesinin yaşamı kıyaslanmayacak kadar kolaylaşmış ve düzelmişti.

43

Anton Hmelkov, yaptığı işten zaman zaman çok büyük korku duyuyordu ve geceleri ranzasında yatarken,

Trofim Juçenko’nun kahkahası kulaklarına gelince ağır, soğuk bir şaşkınlık hissediyordu.

Juçenko’nun gaz odasının hava geçirmez kapağını kapatan uzun ve kalın parmaklı elleri her zaman kırlı görünürdü, Juçenko’nun elini uzattığı ekmek tabağından ekmek almak hoş bir şey değildi.

Juçenko, sabah vardiyasına çıkarken ve demiryolu tarafından gelen kafileyi beklerken mutlu bir heyecan içindeydi. Kafilenin hareketi ona dayanılmaz şekilde yavaş geliyordu ve boğazından ince, sızlanan bir ses çıkarıyor, pencere camının arkasından serçeleri izleyen bir kedi gibi çeneleri hafif hafif oynuyordu.

Hmelkov için bu adam, bir huzursuzluk nedeniydi Elbette Hmelkov da içki içebilir, sarhoşken sıra bekleyen bir kadınla biraz eğlenebilirdi. Sonderkommando işçilerinin kadın seçmek için soyunma odasına geçtikleri dar bir gedik vardı. Erkek erkektir. Hmelkov, bir kadın ya da genç kız seçer, onu barakanın boş bölmelerinden birine götürür ve yarım saat sonra geri getirir, sonra bekçiye teslim ederdi. O susardı, kadın da susardı. Burada bulunmasının nedeni kadınlar ve içki değildi, gabardin pantolon da değildi, komutan çizmeleri de değildi.

1941 yılının bir temmuz günü tutsak düşmüştü Boynuna ve kafasına dipçikle vurmuşlardı, kanlı dizanteri olmuştu, paramparça çizmelerle karda yürütmüşler, üzerinde mazot lekeleri olan sarı bir su içirmişlerdi, bir beygir leşinin kara etinden iğrenç kokan parçalar koparmıştı parmaklarıyla, çürük şalgam ve patates kabukları yemişti.Tek bir seçimi vardı, yaşam; başka bir şey istemiyordu. Açlık ve soğuk yüzünden defalarca ölümden dönmüştü, dizanteriden ölmek istemiyordu, kafasında dokuz gramlık bir metal

parçasıyla düşüp ölmek istemiyordu, şişmek ve ayaklarından yukarı yükselen suyun içinde boğulmak istemiyordu. Suçlu değildi, Kerç kentinde berberdi, hiç kimse hiçbir zaman onun hakkında kötü düşünmezdi, ne akrabaları, ne avlu komşuları, ne ustası, ne birlikte içki içtiği, iste kurutulmuş kefal yediği ve domino oynadığı arkadaşları. Ve o, Juçenko'yla arasında ortak hiçbir şey olmadığını düşünürdü. Ama zaman zaman Juçenko’yla aralarındaki fark önemsiz bir şeymiş gibi gelirdi; Tann ve insanlar için işe hangi duyguyla, -biri neşeli, diğeri neşesiz- gittikleri önemli miydi, iş aynı işti.

Ama anlamadığı şey, Juçenko’nun onu rahatsız etme nedeninin onun kendisinden daha fazla suçlu olması değildi, Juçenko onu korkutuyordu aynı zamanda, doğuştan gelen çirkinliği bu korkuyu haklı çıkarıyordu. Oysa o, yani Hmelkov bir ucube değildi, insandı.

Faşizm döneminde insan olarak kalmak isteyen bir insan için hayatta kalmaktan daha kolay bir seçimin ölüm olduğunu pek net olmasa da biliyordu.

44

Tesisin başkanı, Sonderkommando'nun komutanı Sturmbannführer Kaltluft, dağıtım merkezinin ertesi gün gelecek katarların listesini her akşam vermesini sağlamıştı. Kaltluft, işçilerine yapacakları işle ilgili, vagonların toplam sayısı, gelen insanların miktarı gibi bilgileri Önceden veriyordu; katarın hangi ülkeden geldiğine bağlı olarak tutuklulardan oluşan yardımcı ekipler, berberler, muhafızlar, taşıyıcılar çağrılıyordu.

Kaltluft, disiplinsizliği sevmezdi; içki içmezdi ve emri altındakiler sarhoş olursa sinirlenirdi. Sadece bir gün onu neşeli ve canlı görmüşlerdi; Paskalyamda ailesinin yanına gitmek üzere otomobile bindikten sonra Sturmführer Hahn’ı yanına çağırmış ve ona büyük yüzlü ve büyük gözlü kızının, babasına benzeyen küçük bir kızın fotoğraflarını göstermişti.

Kaltluft çalışmayı severdi, boşa zaman harcanmasına acırdı, akşam yemeğinden sonra kulüp lokallerine uğramaz, kâğıt oynamaz ve film seyretmezdi. Noel’de Son-derkommando için çam ağacı süslenmiş, amatör bir koro şarkı söylemişti, akşam yemeğinden önce de ücretsiz oıarak iki

kişiye birer şişe Fransız konyağı vermişlerdi Kaltluft kulübe yarım saatliğine uğramış ve parmaklarındaki taze mürekkep lekelerini herkes görmüştü; Noel

akşamı bile çalışıyordu.

Bir zamanlar anasının babasının köydeki evinde kalmış ve yaşamının bu evde geçeceğini düşünmüştü. Köyün sakinliği hoşuna gidiyordu, çalışmaktan korkmuyordu. Babasının çiftliğini genişletmeyi hayal ediyordu, domuz yetiştirmekten, şalgam ve buğday üretiminden elde edilen gelir o kadar fazla olmasa da tüm yaşamını rahat ve sakin baba evinde geçirecek gibi geliyordu. Ama yaşam başka şeyler gösterdi. Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda cepheye gitti, yazgının onun için döşediği yoldan yürüdü. Yazgı, onun köyden askere, siperlerden karargâh muhafızlığına, idari bürodan yaverliğe, İmparatorluk Emniyet Merkez Teşkilatı'nda çalışmaktan kampların yönetiminde çalışmaya, en sonunda da ölüm kampındaki Sonderkommando'nun başkanlığı görevine geçmesini uygun görmüştü.

Eğer Kaltluft'un Tann'nın mahkemesi önünde cevap vermesi gerekirse ruhunu aklayarak yargıca içtenlikle yazgınm onu beş yüz doksan bin insanı öldüren bir cellat olma yoluna ittiğini söylerdi. Dünya savaşı, dev ulusal halk hareketi, kararlı bir parti, devlet zorunluluğu gibi çok büyük güçlerin iradesi karşısında o ne yapabilirdi? Kim kendi istediği gibi yüzecek durumdaydı? O bir insandı, babasının evinde yaşayabilirdi. O gitmiyordu, onu arkasından itiyorlardı, o istemiyordu, onu götürüyorlardı, parmak çocuk gibi gidiyordu, yazgı onu elinden tutmuş götürüyordu. Kaltluft'un işe gönderdiği kişiler de Kaltluft'u işe gönderen kişiler de Tann'nm önünde aynı şekilde ya da aşağı yukarı aynı şekilde kendilerini haklı gösterebilirlerdi.

KaltlufVun Tann'nın mahkemesi önünde kendini aklaması gerekmiyordu. Dolayısıyla Tann'mn da Kalt-luft'a dünyada suçlu insanlar olmadığını kanıtlaması gerekmiyordu...

Tann'nm mahkemesi, devletin, toplumun mahkemesi var, ama bir de yüksek bir mahkeme var: Bir günahkârın diğer günahkâra karşı mahkemesi. Günahkâr insan totaliter devletin gücünü ölçüyordu, sınırsız büyük bir güçtü bu; bu korkunç güç, propagandayla, açlıkla, yalnızlıkla, kampla, ölüm

tehdidiyle, ortadan kaybetmekle ve şerefsizlikle insanın iradesine ket vuruyordu. Ancak yoksulluk, açlık, kamp ve ölüm tehdidi altında insanın attığı her adımda koşullanmanın yanında her zaman insanın ket vurulamamış iradesi de ortaya çıkar. Sonderkommando başkanmın köyden siperlere, partisiz küçük burjuva anlayışından bilinçli Nasyonal Sosyalist parti üyeliğine uzanan yaşam yolunun her yerinde her zaman iradesinin izleri kalıyordu. Yazgı insanı elinden tutup götürür, ama insan istediği için gider, istememek onun elindedir. Yazgı insanı götürür, insan yok edici güçlerin aracı haline gelir, ama bunu yaparken kendisi de kazanır, kaybetmez. Bunu bilir, kazanmaya doğru gider; korkunç yazgının ve insanın amaçlan farklı, ama yollan aynıdır.

Hükmü okuyan, günahsız ve merhametli ilahı yargıç değil, devletin ve toplumun iyiliğini kılavuz edinerek hareket eden yüksek devlet mahkemesi değil, bir azız, bir mümin değil, faşizmin ezdiği, totaliter devletin korkunç gücünü kendisi de hisseden, kendisi de baş eğen, korkan zavallı, kirli ve günahkâr insandır.

Şöyle diyecektir insan:

“Bu korkunç dünyada suçlular var! Sen suçlusun!"

45

İşte yolculuğun son günü gelmişti. Vagonlar ve frenler gıcırdamaya başladı ve bir sessizlik oldu, sonra sürgüler gümbürdedi, bir komut duyuldu:

"Aile hercaisi"[1]

İnsanlar kısa süre önce yağan yağmurdan ıslanmış perona çıkmaya başladılar.

Tanıdık yüzler vagonun karanlığından sonra nasıl da garip görünüyordu!

Paltolar, atkılar insanlardan daha az değişmişti; bluzlar, elbiseler giyildikleri evleri, önünde prova yapılan aynaları anımsatıyordu...

Vagonlardan çıkanlar küme küme toplanıyorlardı, sürü kalabalığında alışkın olunan, yatıştırıcı bir şey vardı; tanıdık kokuda, tanıdık sıcaklıkta, tanıdık yorgun yüzlerde ve gözlerde, kırk iki yük vagonundan çıkan kalabalığın yoğunluğunda...

Uzun paltolu iki SS devriye askeri topuklarındaki demirleri asfaltta tangırdatarak yürüyorlardı. Kibirli ve dalgın yürüyorlardı, ak saçları bembeyaz yüzüne dağıl-

mış ölü bir yaşlı kadım kollarında taşıyan genç Yahudile-re, köpek gibi dört ayak üstünde bir su birikintisinden avucuyla su içen kıvırcık saçlı adama, uzun donunun kopan bağcığını düzeltmek için eteğini kaldırmış olan kambur kadına bakmıyorlardı. SS'ler zaman zaman birbirlerine bakıyorlar, iki-üç laf ediyorlardı. Asfaltta tıpk güneşin gökyüzünde yürüdüğü gibi yürüyorlardı. Güneş rüzgârın, bulutların, denizlerdeki fırtınaların ve yaprak hışırtılarının peşinden gitmez, ama yüzer gibi giderken dünyadaki her şeyin onun sayesinde olduğunu bilir.

Mavi iş tulumu, geniş siperli şapka giymiş, kollarında beyaz pazubent olan adamlar, Rusça, Almanca, Yidiş, Lehçe ve Ukraynaca sözcüklerin karması tuhaf bir dilde bağırıyor, gelenleri acele ettiriyorlardı.

1

Mavi tulumlu delikanlılar perondaki kalabalığı hızla, ustaca düzene sokuyorlar, ayakta duramayanları ayırıyorlar, daha güçlü olanlara yarıcanlıları bagaj vagonuna taşıtıyorlar, birbirine uymayan hareketler karmaşasından bir yürüyüş kolu oluşturuyorlar, bu yürüyüş koluna hareket düşüncesi aşılıyorlar, bu harekete bir yön ve anlam veriyorlar.

Yürüyüş kolu, altışar kişilik sıralardan oluşuyor ve sıralar arasında, “Banyoya, önce banyoya,” diye bir haber dolaşıyor.

Sanki merhametli Tann daha iyi bir şey bulamamıştı.

Katarın boşaltılması işini yürüten ekibin başı olan şapkalı adam, “Haydi Yahudiler, gidiyoruz/’ diye bağırıyor ve kalabalığa göz gezdiriyor.

Erkekler ve kadınlar çantalarını ellerine alıyorlar, çocuklar annelerinin eteklerine, babalarının ceketlerine yapışıyorlar.

“Banyoya... banyoya..." Bu sözler büyülüyor, zihinleri hipnotize ediyor.

Şapkalı uzun boylu adamda kendilerinden olan, çekici bir şey var, adam, gri paltolu ve miğferlilere değil, bu talihsiz dünyaya yakın görünüyor. Yaşlı bir kadın, adamın tulumunun kolunu parmaklarının ucuyla dua eder gibi, *İr sindayid, a litvak, mayn kindi* diye soruyor.

"Da, da, mamen’ka, ikh bin a yid. Predko, predko, panovie!”[1] diye yanıtlıyor adam. Birbirleriyle çarpışan iki orduda kullanılan sözcükleri birden yankılanan, boğuk bir sesle tek bir komutta birleştirerek bağırıyor: *Kie Ko-lonne marschf Şagom marş!* Peron boşaldı, tulumlu adamlar asfalttan çaput parçalarını, sargı bezi parçalarını, birinin attığı yırtık bir galoşu, düşmüş bir oyuncak küpü süpürüyorlar, yük vagonlarının kapılarını gürültüyle kapatıyorlar. Demirden bir dalga gıcırdayarak vagonlara yayılıyor. Boş tren hareket ediyor, dezenfekte

edilmeye gidiyor.

İşini bitiren ekip servis kapılarından kampa dönüyor. Doğudan gelen katarlar en berbatları, en fazla ölü, hasta bunlarda oluyor, vagonlarda bitleniyorsun, pis kokulu hava soluyorsun. Bu katarlarda Macar, Hollanda ya da Belçika katarlarında olduğu gibi bir şişe parfüm, bir paket kakao, bir kavanoz yoğunlaştın İmiş süt bulamıyorsun.

Yolcuların karşısına koca bir kent çıkmıştı. Bu kentin batıdaki kenar mahalleleri sise gömülüydü. Uzaktaki fabrika bacalannın koyu renk dumanıyla sis birbirine ka-

1. Yaşlı kadın Yahudi dilinde (Yidiş) “Siz de Yahudi’siniz, değil mi çocuğumT diye soruyor. Adam Rusça, Yahudi'ce ve Lehçe karışımı bir dille, “Evet evet, anacığım, Yahudi’yim. Acele edin, acele edin hepiniz!” diye yanıtlıyor. (Ç-N.) aşıyordu, barakaların oluşturduğu satranç tahtası

dumanla kaplıydı, barakalar arasındaki geometrik açıdan dümdüz sokakların sisle birleşimi şaşırtıcı görünüyordu.

Kuzeydoğuda siyahımsı bir kızıllık yükseliyordu, sanki nemli sonbahar göğü kızmış, kızarmıştı. Arada bir nemli kızıllığın içinden pis, yavaş, yılan gibi bir ateş kopup yükseliyordu.

Yolcular geniş bir alana çıkmışlardı. Alanın ortasında, genellikle halk şenliklerinin yapıldığı yerlerde kurulan cinsten ahşap bir sahnenin üstünde on-on beş kişi duruyordu. Bu, bir orkestraydı; insanlar tıpkı enstrümanları gibi birbirlerinden çok farklıydılar. Bazıları yaklaşmakta olan kafileye bakıyorlardı. Açık renk yağmurluktu kır saçlı adam bir şey söyledi ve sahnedeki insanlar enstrümanlarını ellerine aldılar. Birden bir kuş ürkek ve arsız bir çığlık koparmış gibi oldu, dikenli telle ve sirenlerin ulumalarıyla yırtılan, çirkefle yağlı duman kokan hava tamamen müzikle doldu. Sanki güneşin alevlendirdiği bir yaz yağmuru ılık bir bulut halinde parlayarak

yeryüzüne çöktü.

Kamplardaki insanlar, hapishanelerdeki insanlar, hapishaneden kaçan insanlar, ölüme giden insanlar müziğin bu sarsıcı, olağanüstü gücünü bilirler.

Kampı ve hapishaneyi tanımış olanlar kadar, ölüme gidenler kadar bu müziği hiç kimse böyle hissetmez.

Müzik, birazdan Ölecek olan insana dokunup bir anda bu insanın ruhunda düşünceler, umutlar değil, sadece ve sadece yaşamın kör, iç parçalayan mucizesini doğurur Bir hıçkırık bütün kafileyi dolaştı. Sanki her şey değişmişti, her şey tek bir bütünde birleşmişti, dağılmış olan her şey, ev, barış, çocukluk, yol, tekerleklerin sesi, susuzluk, korku ve sisin içinden yükselen bu kent, bu donuk kızıllık, bellekte değil, bir resimde değil, kor, ateşli, insanın içini sızlatan yaşanmış, geride kalmış yaşam duygusunda birleşmişti bir anda. Burada, fırınların kızıllığında, kamp meydanında insanlar, yaşamın mutluluktan daha fazla bir şey olduğunu, aynı zamanda da keder olduğunu hissediyorlardı. Özgürlük sadece iyilik değildir. Özgürlük zordur, bazen de acı vericidir, özgürlük yaşamdır.

Müzik, yaşamda derinden hissedilen her şeyi, yaşamın sevincini ve kederini kendi kör derinliklerinde bu sisli sabahla, başının üstündeki kızıllıkla birleştirmiş olan bir ruhun son sarsıntısını ifade etmeyi başarmıştı. Ama belki de öyle değildi. Belki de müzik, insan duygularının yalnızca anahtarıydı, bu korkunç anda insanın içini, özünü doldurmamıştı, ardına kadar açmıştı.

Aslında bir çocuk şarkısının bir ihtiyarı ağlattığı zamanlar olur. Ama ihtiyar şarkıya ağlamıyordur, şarkı, ruhunun keşfettiği bir şeyin anahtarıdır sadece.

Kafile meydanda bir yarım daire çizdiği sırada kampın kapısından krem rengi bir otomobil çıktı. Otomobilden yakası kürklü bir palto giymiş gözlüklü bir SS subayı indi, sabırsız bir el hareketi yaptı ve onu izlemekte olan orkestra şefi, çaresiz kalmış gibi bir hareketle hemen kollarını indirdi, müzik durdu.

"Hfl/r!”[1] sözcüğü pek çok kez yinelendi.

Subay sıraların yanından bir aşağı bir yukarı yürüyordu. Parmağıyla gösteriyordu ve kafile lideri sıralardan insanları çağırıyordu. Subay, çağrılanlara ilgisiz bir bakış atıyordu ve kafile lideri, subayın düşüncelerine engel olmamak için, “Kaç yaşındasın? Mesleğin ne?” diye alçak sesle soruyordu.

Ayrılanlar otuz kişi kadardı.

Sıralar boyunca, “Hekimler, cerrahlar!” sesi işitiliyordu.

Hiç kimseden ses çıkmadı.

“Hekimler, cerrahlar öne çıksın!'[1]

Yine sessizlik.

Subay, meydanda duran binlerce insana karşı ilgisini kaybedip arabasına doğru yürüdü.

Seçilip ayrılanlan beşer kişilik sıraya soktular, yüzlerini kampın kapısındaki *"Arbeit machî frei*\pankartına döndürdüler.

Sıralardan bir çocuk bağırmaya başladı, kadınlar yabanıl, tiz bir sesle bağırmaya başladılar. Seçilenler başlarını önlerine eğmiş, hiçbir şey söylemeden duruyorlardı.

Fakat karısının elini elinden bırakan bir adamın duygulan ve karısının sevgili yüzüne şu son hızlı bakışı nasıl anlatılabilir? Şu sessiz aynlık ânında, yaşamı kurtulduğu için duyduğu kaba sevinci saklamaya çalışarak saniyenin bilmem kaçı kadar bir süre gözlerini kırptığını gaddarca anımsayarak nasıl yaşanabilir?

Kadının içine nişan yüzüğünü, birkaç parça şekeri, peksimeti koyduğu bir mendili kocasının eline tutuşturması gibi bir anıyı insan nasıl unutabilir? Gökyüzündeki kızıllığın yeni bir güçle nasıl parladığını, adamın öptüğü ellerin, onu neşelendiren gözlerin, karanlıkta kokusundan tanıdığı saçların, çocuklarının, karısının, anasının yandığını görerek yaşayabilir mi insan? Barakada sobaya yakın bir yer isteyebilir, bir litre gri, yapış yapış koyu bir sıvı döken kepçenin altına çorba tasını uzatabilir, ayağındaki botun kopan tabanına bir şey uydurup onarabilir mı insan? Küskü kullanabilir, soluk alabilir, su içebilir mi? Hem de kulaklannda çocuklarının çığlığı, anasının feryadı varken.

Varlığını sürdürecek olanları kamp kapısına doğru götürdüler Çığlıklar onlara kadar gidiyor, onlar da bağırıyorlar, gömleklerinin göğsünü yırtıyorlar, ama karşılarına yeni bir yaşam çıkıyor: elektrik yüklü dikenli teller, makineli tüfeklerin durduğu beton kuleler, barakalar, telin ardından onlara bakan soluk yüzlü genç kızlar ve kadınlar, göğüslerine dikilmiş kırmızı, sarı, mavi bezlerle kafileler halinde yürüyen insanlar...

Orkestra tekrar çalmaya başladı. Kampta çalışmak üzere seçilen insanlar bir bataklığın üstünde kurulmuş olan kente giriyorlar Koyu renk su, asık suratlı dilsizliği içinde kaygan beton levhaların, ağır taş parçalarının arasından kendisine yol açıyor Siyahımsı pas rengi bu su çürük kokuyor; bu su, parça parça yeşil kimyasal köpükler içinde, kirli çaput parçalarıyla, kamp operasyonlarından kalmış kanlı bezlerle dolu. Su kamp toprağının altına gidiyor, tekrar yüzeye çıkıyor, tekrar toprağın altına gidiyor Ama su kendi

yolunu izliyor, bu suyun, bu asık suratlı kamp suyunun içinde hem denizin dalgası, hem de sabahın çiyi yaşıyor

Mahkûmlar ise ölüme gidiyorlar

47

Sofya Osipovna düzgün, ağır adımlarla yürüyordu, çocuk onun elinden tutuyordu. Çocuğun öbür eli cebindeki kibrit kutusunu yokluyordu. Kibrit kutusunda, kirli bir pamuğun içinde kısa süre önce vagonda kozasından çıkmış olan koyu kahverengi krizalit duruyordu. Yanında tesviyeci Lazar Yankeleviç mırıldanarak yürüyordu, karısı Debora Samuilovna çocuğunu kucağında taşıyordu. Arkada Revekka Buhman, "Oh Tanrım, oh Tanrım, oh Tanrım...” diye mırıldanıyordu. Sırada beşinci olarak kütüphaneci Musya Borisovna yürüyordu. Musya'nın saçları taranmış, düzeltilmişti, gömleğinin küçük yakası beyazdı. Yolculuk sırasında birkaç kez yarım tencere sıcak su karşılığında tayınını vermişti. Bu Musya Borisovna, hiç kimseden hiçbir şey esirgemezdi, vagonda insanların karakterlerini iyi tanıyan yaşh kadınlar onu azize sayıyorlar ve eteklerini öpüyorlardı. Öndeki sıra dört kişiden oluşuyordu. Seçim sırasında subay bu sıradan iki kişi birden çağırmıştı. Baba-oğul Slepoylar, ne iş yaptıkları sorusuna*Zahnarztl”*[1] diye bağırarak yanıt vermişlerdi. Subay bir baş işareti yapmıştı: Slepoylar doğru tahmin etmişler ve yaşamlarını kazanmışlardı. Sıradaki kalan üç kişi kollannı sallayarak yürüyorlardı, kollan gereksizdi sanki; dördüncü kişi ceketinin yakasını kaldırmış, ellerini ceplerine sokmuş, başını geriye atmış, başına buyruk bir şekilde yürüyordu. İlerde, belki dördüncü-beşinci sırada Kızıl Ordu’ya ait kışlık şapka giymiş iriya-rı yaşh bir adam göze çarpıyordu.

Sofya Osipovna'nın arkasında on dördünü yük vagonunda dolduran Musya Vinokur yürüyordu.

Ölüm! Ölüm onlardan biri gibi olmuştu, insanların yanma, avlulara, atölyelere teklifsizce geliyordu, pazarda ev kadınının karşısına çıkıyor, onu elindeki bir sepet patatesle birlikte alıp götürüyordu, çocuklann oyununa katılıyordu, kadın terzilerinin bir yandan şarkı mmldanarak bölge komiserinin kansma diktikleri mantoyu yetiştirmeye çahştıklan atölyeden içeri bir göz atıyordu, ekmek kuyruğuna giriyordu, çorap onaran yaşlı bir kadının yanına oturuyordu...

ölüm, her günkü işini yapıyordu, insanlar da kendi

işlerini. Bazen sigaralarını sonuna kadar içmelerine, ağız-larındaki lokmayı çiğneyip bitirmelerine izin veriyordu, bazen insanların yanına bir arkadaş gibi, kaba, aptalca bir kahkahayla, eliyle sırtlarını tapışlayarak geliyordu.

İnsanlar sonunda onu anlamaya başlamış gibiydiler, onlara tekdüzeliğini, çocukça saflığını göstermişti. Bu geçiş artık çok kolaydı, sanki evlerin bacalarından dumanların yükseldiği bir kıyıdan karşı taraftaki boş çayırlığa uzatılmış tahtaların altından akan sığ bir dereyi geçmek gibiydi. Beş-altı adım ve tamam! Korkacak ne vardı? Bu küçük köprüden toynaklarını tıkırdatarak bir buzağı geçti işte, küçük oğlanlar çıplak topuklarını vurarak koştular.

Sofya Osipovna müziği duydu. Bu müziği ilk kez çocukluğunda duymuştu, üniversite öğrencisiyken de, genç bir doktorken de dinlerdi; bu müzik onu her zaman canlı bir gelecek önsezisiyle heyecanlandırırdı.

Müzik onu aldatmıştı. Sofya Osipovna'nın geleceği yoktu, sadece geçip gitmiş bir yaşamı vardı.

Ve kendisine ait ayrı, özel bir geçmiş yaşamı olduğu duygusu şimdiki durumunu, yaşam uçurumunun kıyısında olduğunu bir anlığına unutturdu.

Bütün duyguların en korkuncu! Bu duyguyu anlatmak, onu en yakınınla, karınla, annenle, erkek kardeşin -le, oğlunla, dostunla, babanla paylaşmak olanaksızdır, bu duygu, ruhun gizidir ve ruh, bunu yapmayı şiddetle istese bile gizini veremez. İnsan, kendi yaşam duygusunu alıp götürür, onu hiç kimseyle paylaşmaz. Çocukluğundan yaşlılığına dek kendi dilsiz ve gizli bireysel yaşam duygusunda bir araya gelmiş olan iyi ve kötü, gülünç, sevimli, utanç verici, acınacak, çekinilecek, tatlı, ürkek, şaşırtıcı her şeyi bilincinde ve bilinçaltında toplamış olan insan mucizesi.

Müzik çalmaya başladığında David, cebindeki kutuyu çıkarmak, krizalit üşümesin diye bir anlığına kutunun kapağını aralayıp ona müzisyenleri göstermek istemişti. Ama birkaç adım atınca sahnedeki adamları unutmuştu, sadece gökyüzündeki kızıllık ve müzik kalmıştı. Hüzünlü, güçlü ezgi; bir fincanı doldururcasına çocuğun ruhunu ağzına kadar anne

özlemiyle doldurmuştu. Annesi güçlü ve sakin bir kadın değildi, ama kocası tarafından terk edilmiş olmaktan utanırdı. David'e bir gömlek dikmişti, aynı koridor üzerinde oturan komşulan Davidci-ğîn kollan yamuk dikilmiş, çiçekli basmadan bir gömlek giymesine gülmüşlerdi. Onun tek koruyucusu, tek umudu annesiydi. Her zaman hiç vazgeçmeden ve hiç düşünmeden annesine güvenirdi. Ama belki de müzik yüzünden annesine güvenmekten vazgeçmişti. Annesini severdi, ama annesi şimdi onunla yan yana yürüyen bu insanlar gibi çaresiz ve zayıftı. Bu uyuşuk, sakin müzik ise ona küçük dalgalar gibi görünüyordu. David bu küçük dalgalan ateşi yükseldiği zaman sayıklarken görürdü ve alev alev yanan yastıktan ılık ve ıslak kumlara kayardı.

Orkestra uludu, kurumuş koskoca bir gırtlaktan ses çıkmaya başladı. Anjin olduğunda suyun içinden çıkıp dikilen koyu renk duvar, şimdi tepesinde asılı duruyor, gökyüzünün her tarafını kaplıyordu.

Her şey, onun küçücük yüreğini dehşete düşüren her şey bir araya gelmiş, tek bir şey halinde birleşmişti. Keçi yavrusunun köknar gövdelerinin arasındaki kurdun gölgesini fark etmediği resim karşısında duyduğu korku da, pazardaki ölü buzağıların mavi gözlü kafaları da, Ölü büyükanne de, Revekka Buhman’ın boğulan kızı da, onu umutsuzca bağırmak ve annesini yanına çağırmak zorunda bırakan ilk nedensiz gece korkusu da. Ölüm, gökyüzünün o koskocaman genişliği içinde duruyor ve küçük David’in minik ayaklarıyla yanma gelişine bakıyordu. Çevrede sadece ve sadece arkasına saklanamayacağı, sımsıkı tutunamayacağı, kafasını vurup kıramayacağı müzik vardı.

Krizalit ise kanatsız, ayaksız, duyargasız, gözsüz, kutunun içinde saf saf, aptal aptal yatmış, bekliyordu.

Yahudi'ysen bitti!

Hıçkırdı, soluğu kesildi. Yapabilseydi kendi kendisini boğardı. Müzik durdu. David’in küçük ayakları ve onlarca başka küçük ayak acele ediyor, koşuyorlardı. Kafasında bir düşünce yoktu, ne bağırabiliyor ne de ağlayabiliyordu. Terden ıslanmış olan parmakları cebindeki kutuyu sıkıyordu, ama krizaliti anımsamıyordu artık. Sade ce minik ayaklan yürüyor, yürüyor, acele ediyor, koşuyordu.

Onu sımsıkı saran korku birkaç dakika daha uzayacak olsaydı yüreği çatlayıp yere düşebilirdi.

Müzik kesildiğinde Sofya Osıpovna gözyaşlarını sildi ve öfkeyle,“Tam yoksul köylünün anlattığı gibi!" dedi

Sonra çocuğun yüzüne baktı, David’in yüzü o kadar korkunçtu ki, burada bile kendine özgü ifadesiyle dikkati çekiyordu.

“Ne oldu? Neyin var senin?” diye haykırdı Sofya Osıpovna ve çocuğun elini sımsıkı tuttu. "Neyin var, yıkanmaya banyoya gidiyoruz.”

Hekimleri, cerrahları çağırmaya başladıklannda sesini çıkarmamış, nefret ettiği güce karşı durmuştu.

Yanında tesviyecinin kansı yürüyordu ve kucağındaki iri gözlü, zavallı bebek etrafa kin duymadan, dalgın bir şekilde bakıyordu. Bu kadın gece vagonda bebeği için başka bir kadından bir avuç şeker aşırmıştı. Mağdur çok zayıf bir kadındı. Hep altına işediği için kimsenin yanma oturmak istemediği ihtiyar Lapidus kadıncağıza arka çıkmıştı.

m

İşte şimdi tesviyecinin karısı Debora, kucağında bebeği, düşüncelere dalmış yürüyordu. Gece gündüz ağlayan bebek de susuyordu. Kadının koyu renk hüzünlü gözleri, kirli yüzünün, soluk, yumuşak dudaklarının çirkinliğini kapatıyordu.

"Meryem Anamız/' diye geçirdi içinden Sofya Osi-povna.

Bir zamanlar, savaştan iki yıl kadar önce Tyan-Şan çamlarının arkasından doğan güneşin kar sincaplannı nasıl aydınlattığına, gölün ise alacakaranlıkta kaya kadar yoğun tek bir mavilikten oyulmuş gibi durduğuna bakıyordu; o zaman dünyada kendisini kıskanmayan tek bir insan olmayacağını düşünmüştü, burada da dağlanan elli yıllık yüreğiyle herhangi bir yerde, alçak tavanlı, yoksul, karanlık bir odada bir çocuğun kollarının boynuna sarılması için her şeyini verebileceğini hissediyordu.

Küçük David, çocukları her zaman sevdiği halde onlara karşı hiçbir zaman hissetmediği bir şefkat uyandırmıştı onda. Vagonda David'e ekmeğinden bir parça vermişti. Çocuk yankaranlıkta yüzünü ona çevirmişti ve Sofya Osipovna ağlamak, onu göğsüne bastırmak, genellikle annelerin küçük çocuklarını öptükleri gibi sık, hızlı öpücükler kondurmak istemişti yanaklarına; kimse duymasın diye fısıltıyla yineliyordu:

"Ye, yavrucuğum ye."

Çocukla çok az konuşuyordu, tuhaf bir utanç onu içinde doğan analık duygusunu saklamaya zorluyordu. Fakat vagonun öbür tarafına geçtiğinde çocuğun onu her zaman kaygıyla izlediğini, Sofya Osipovna yanında olursa huzurlu olduğunu fark ediyordu.

"Hekimler, cerrahlar," diye seslendikleri zaman neden ses çıkarmadığını, neden kafilede kaldığını ve o dakikalarda neden heyecana kapıldığını kendisine itiraf etmek istemiyordu.

Kafile tel örgüler, makineli tüfeklerin durduğu beton kuleler, hendekler boyunca yürüyordu ve özgürlüğü unutmuş olan insanlara bu tel örgüler ve makineli tüfekler sanki kamptaki insanların kaçmasına engel olmak için değil de, ölüme mahkûm olanların bu ceza kampına girip saklanamamalan içinmiş gibi geliyordu.

Yol, kampın tel örgüsünden uzaklaştı, düz çatılı alçak binalara saptı; uzaktan bu gri duvarlı, penceresiz dikdörtgenler David'e çok büyük yapboz küplerini anımsatıyordu.

Çocuk, sıraların döndüğü sırada oluşan aralıktan kapılan ardına kadar açık binalan gördü ve nedenini bilmeksizin cebinden krizalitin olduğu kutuyu çıkardı, krizalitle vedalaşmadan fırlatıp kenara attı. Varsın o yaşasın!

“Esaslı adamlar şu Almanlar/' dedi önde yürüyen biri, sanki muhafızlar duyabilecekler ve onun bu dalkavukluğunu takdir edebileceklermiş gibi.

Yakası yukan kalkık adam, tuhaf, etraftan da görüldüğü gibi farklı bir şekilde omuzlannı kaldırdı, sağa sola bakındı ve büyüdü, yükseldi ve birden hafifçe sıçrayıp, kanatlarını açmış gibi SS askerinin suratına bir yumruk

indirdi, onu yere devirdi. Sofya Osipovna hırsla bağırıp adamın peşinden atıldı, ama ayağı takıldı, düştü. Birkaç el hemen onu yakaladı, kalkmasına yardım etti. Arkadan gelenler sıkıştılar ve David, çevresine bakınarak ve ayaklarının yerden kesilmesinden korkarak muhafızla-nn adamı kenara doğru sürükleyip götürdüklerini gördü bir an.

Sofya Osipovna muhafızın üstüne atılmaya hazırlandığı anda çocuğu unutmuştu. Şimdi yine çocuğun elinden tutuyordu. David, saniyeden kısa sürede özgürlüğü hisseden bir insanın gözlerinin ne kadar parlak, ne kadar öfkeli ve ne kadar güzel olabileceğini gördü.

Bu sırada ön sıralar banyo binasının giriş kapısının Önündeki asfaltlanmış meydana girmişlerdi, ardına kadar açılmış kapılardan giren insanların adımlan yepyeni bir ses çıkarıyordu.

Dikdörtgen şeklinde küçük pencerelerden ışık alan nemli, sıcak soyunma odasında huzur verici bir loşluk vardı.

Boyasız kalın tahtalardan yapılmış, üzerlerine yağlı boyayla numaralar yazılmış sıralar bu loşlukta göze çarpmıyordu. Salonun ortasında, girişin karşısındaki duvara dek pek yüksek olmayan bir bölme boydan boya uzanıyordu, bu bölmenin bir tarafında erkekler, diğer tarafında çocuklarla kadınlar soyunuyorlardı.

Bu aynlma insajüarda kaygı uyandırmıyordu, çünkü birbirlerini görmeye, “Manya Manya, burada mısın?", “Evet evet, ben seni görüyorum," diye seslenmeye devam ediyorlardı. Biri, “Matilda, keseyi alıp buraya gel, sırtımı kesele!" diye bağırdı. Hemen hemen herkesi bir rahatlama duygusu sarmıştı.

Saflann arasında önlüklü ciddi insanlar dolaşıyor, düzeni gözetiyorlar ve çorapları, dolaklan botlann içine koymak gerektiği, saf numarasını ve yer numarasını mutlaka akılda tutmak gerektiği konusunda mantıklı sözler söylüyorlardı.

Sesler alçak, boğuk çıkıyordu.

İnsan çmlçıplak soyunduğu zaman kendi kendisine yaklaşır. Aman Tannm, göğsümdeki lallar daha da sertleşmiş, çoğalmış, ne kadar da ağarmış. Tımaklanm ne kadar çirkin. Çıplak insan kendine bakarken tek bir sonuç çıkanr, “İşte bu benim," der. Kendini tanır, kendi

“ben"ini tanımlar, o her zaman aynıdır. Zayıf kollarını kaburgaları sayılan göğsünün üstünde kavuşturmuş bir erkek çocuk, kurbağaya benzeyen bedenine bakar, “İşte bu benim/' der ve aradan elli yıl geçtikten sonra da ba caklanndaki düğüm düğüm mavi damarları, yağlı, sarkmış göğsünü incelerken kendini tanır; "İşte bu benim,” der

Ama Sofya Osipovna’yı şaşırtan başka bir duyguydu. Genç ve yaşh bedenlerin, yaşlı bir kadının başını sallayıp, "Ah talihsiz Hasid," dediği gaga burunlu, zayıf oğlanın da, yüzlerce gözün burada bile hayranlıkla baktıkları on dört yaşındaki genç kızın da çıplaklığında, yaşlı kadınların ve erkeklerin acınası bir saygı uyandıran çirkinliğinde ve güçsüzlüğünde, kıllı erkek sırtlarının, damarlı kadın bacaklarının ve iri memelerinin gücünde halkın çaput altına gizlenmiş bedeni ortaya çıkmıştı Sofya Osipovna'ya, bunu bir tek kendine değil, aynı zamanda halka yönelik olarak da hissetmiş, "İşte bu benim,” demiş gibi gelmişti. Halkın çıplak bedeniydi bu genç ve yaşlı, canlı, büyüyen, kıvırcık siyah saçlı ve kır saçlı, güzel ve çirkin, güçlü ve güçsüz. Sofya Osipovna tombul beyaz omuzlarına bakıyordu, hiç kimse öpme-mişti onları, bir tek annesi, o da bir zamanlar çocukken. Sonra gözlerini hoş bir duyguyla çocuğa çevirdi. Daha birkaç dakika önce onu unutup bir sarhoşun gözü dön-müşlüğüyle SS askerinden yana atılmamış mıydı... "Aptal genç Yahudi," diye düşündü, "ve onun yaşlı Rus müridi kötülüğe karşı zora başvurmamayı Öğretiyorlardı. Onların zamanında faşizm yoktu." Sofya Osipovna, içinde uyanan genç kızdan, analık duygusundan artık utanmadan eğilip David’in küçücük yüzünü iri işçi ellerinin arasına aldı, sanki çocuğun sıcacık gözlerini ellerine almış gibi geldi, onu öptü.

“Evet evet, yavrucuğum," dedi, “banyoya geldik işte."

Beton soyunma odasının loşluğunda Aleksandra Vladimirovna Şapoşnikovanın gözleri sanki bir an görünüp kaybolmuştu. Sağ mıydı acaba? Vedalaşmışlardı ve Sofya Osipovna gitmişti, işte varacağı yere varmıştı, Anya Ştrum da varmıştı...

Bir işçinin karısı çıplak küçük oğlunu kocasına göstermek istiyordu, ama kocası bölmenin Öbür tarafındaydı, kadın alt tarafı kundaklı bebeği Sofya Osipovna'ya uzattı, gururla, “Üstünü soyar soymaz sustu/’ dedi.

Bölmenin arkasından kapkara sakallan uzamış, don yerine yırtık pijama altı giymiş olan bir adam, gözlerini ve takma dişlerinin altınım parlatarak, “Maneçka, burada mayo satılıyor, alayım mı?” diye seslendi.

Musya Borisovna, iç gömleğinin geniş yakasından ıı^arı taşan göğüslerini eliyle örterek bu espriye gülümsedi.

Sofya Osipovna, mahkûmlann bu esprisinde ortaya çıkan şeyin ruh gücü olmadığını, korkuyla alay ettikleri zaman zayıf ve korkak insanlara korkunun korkunç gelmediğini artık biliyordu.

Avurtlan çökmüş, yorgun, güzel yüzüyle Revekka Buhman, ateşli iri gözlerini insanlardan çevirerek gür saç örgülerini çözdü, saçlannın arasına yüzüklerini ve küpelerini sakladı.

Kör ve acımasız yaşama gücü onu ele geçirmişti. Faşizm, talihsiz ve çaresiz de olsa onu kendi düzeyine düşürmüştü, yaşamını koruma isteği konusunda Revekka’yı artık hiçbir şey durduramazdı. Ve şimdi yüzükleri saklarken, ağlayarak tavan arasındaki kaçış yolunu ortaya çıkarabilir korkusuyla bu ellerle kendi bebeğinin boğazını sıktığını anımsamıyordu.

Ancak Revekka Buhman, sonunda güvenli bir ormana kendini atmış bir hayvan gibi yavaş yavaş soluk almaya başladığında makasla Musya Borisovna’nın saç örgülerini kesen önlüklü kadını gördü. Saç biçici daha sonra küçük bir kızın saçlarını kesti ve siyah ipek saçlar beton zeminde sessizce akıp gitmeye başladı. Saçlar yer de duruyordu ve sanki kadınlar koyu ve açık bir suda ayaklarını yıkıyorlardı.

Önlüklü kadın, Revekka’nın başını örten elini acele etmeden çekti, ensesindeki saçlara yapıştı, makasın uçlan saçlann arasına gizlenmiş olan yüzüklere dokundu ve kadın, çalışmaya ara vermeden, parmaklannın becerikli bir hareketiyle saçlann arasına kanşmış olan yüzükleri aymr-ken Revekka'nın kulağına eğilip, “Hepsi size geri verilecek/’ dedi ve daha da sakin bir sesle şöyle fısıldadı: “Alman burada, gereken şey, *gans ruhig}"*

Önlüklü kadının yüzü Revekka[1] nm aklında kalmadı, kadının gözleri, dudaklan yoktu, sadece ve sadece mavi damarlı sanmsı eli vardı.

Bölmenin öbür tarafında çarpık burnunun üstünde çarpık duran bir gözlük takmış, hasta, üzgün bir şeytana benzeyen kır saçlı bir adam belirdi, sıralara bir göz attı ve sağırlarla konuşmaya alışmış biri gibi harfleri tane tane, bastıra bastıra söyleyerek, "Anne, anne, anne, nasıl-sın?" diye sordu.

Yüzlerce sesin uğultusu arasında birden oğlunun sesini duyan buruş buruş, ufacık yaşlı bir kadın adama tatlı tatlı gülümsedi, alışkın olduğu sorunun sorulduğunu talimin ederek yanıt verdi:

“İyi, nabzım iyi, hiçbir düzensizlik yok, merak etme/' Sofya Osipovna’nın yanında biri, "Gelman bu, ünlü iç hastalıklan doktoru,” dedi.

Çıplak genç bir kadın ise elinde beyaz donlu, kalın dudaklı küçük bir kız çocuğunu tutarak avaz avaz bağırıyordu:

“Bizi öldürecekler, bizi öldürecekler, bizi öldürecekler!”

“Yavaş, sakinleştirin şu deliyi/’ diyorlardı kadınlar. Çevrelerine bakıyorlardı, nöbetçiler görünmüyordu. Bu loş ve sessiz yerde kulakları ve gözleri dinleniyordu. Kirden ve terden keçeleşmiş giysileri, yan yarıya çürümüş çorapları, dolakları çıkarmak aylardır yaşanmamış ne büyük bir mutluluktu. Saç kesme işini bitiren kadınlar gitti ve insanlar daha rahat soluk aldı. Bazıları uyukluyordu, bazıları giysilerindeki bitleri gözden geçiriyorlardı, diğer bazılan da alçak sesle konuşuyorlardı.

“Yazık, bir deste kâğıt olsa oyun oynardık/' dedi biri.

Ama bu dakikalarda sigarasını tüttüren Sonderkom-mando’nun başkanı telefon almacını kaldırıyor, depo memuru, Ziklon gazıyla dolu, üzeri meyve reçeli gibi kırmızı etiketli kavanozları motorlu arabaya yüklüyor ve özel ekipten bir nöbetçi, görev yerinde oturmuş, yandı yanacak kırmızı işaret lambasını bekleyerek duvara bakıyordu.

Soyunma odasının farklı köşelerinden aynı anda, ‘ Ayağa kalk!” komutu duyuldu.

Tahta sıraların bittiği yerde siyah üniformalı Almanlar duruyordu. İnsanlar, tavana takılmış, kalın oval camlı donuk lambalarla aydınlatılan geniş bir koridora girdiler Yavaş yavaş, hafifçe eğilen, insan selini kendine doğru çeken betonun kas gücü görülüyordu burada. Ortalık sessizdi, sadece çıplak ayaklarıyla yürüyen insanların adimiannın hışırtısı duyuluyordu.

Savaştan önce bir gün Sofya Osipovna, Yevgeniya Nikolayevna Şapoşnikova'ya şöyle demişti: '"Eğer bir insanın başka bir insan tarafından öldürülmesi hükmü verilmişse, bu iki insanın yollarının yavaş yavaş birbirine yaklaştığını izlemek ilginç olur: İlk başta belki birbirlerinden çok çok uzaktadırlar, örneğin ben Pamir deyim, Alp gülleri topluyorum, Kontaks fotoğraf makinemin düğmesine basıyorum, o, yani ölümüm ise bu sırada benden sekiz bin kilometre ötede, okuldan çıkmış ırmakta hanı balığı yakalıyor. Ben konsere gitmeye hazırlanıyorum, o ise aynı gün istasyonda bilet alıyor, kaynanasının yanına gidecek, ama fark etmez, biz karşılaşacağız, bu iş olacak ” İşte şimdi Sofya Osipovna’nın aklına bu tuhaf konuşma gelmişti. Tavana baktı: Bu kalın beton tabakadan artık fırtınaları duyamaz, Büyükayı'nın devrilmiş kepçesini göremezdi... Çıplak ayak koridorun dönemecine doğru yürüyordu, koridor ise Sofya Osipovna’ya doğru sessizce, sinsice yüzüyordu; hareket, zorlamadan, kendi kendine sürüyordu, bir tür yarı uykulu bir kaymaydı, sanki çevredeki ve içindeki her şeye gliserin sürülmüştü ve uykulu uykulu kendiliğinden kayıp gidiyordu.

Gaz odasının kapısı hem yavaş yavaş hem birden açıldı. İnsan seli usul usul kayıyordu. Elli yıl birlikte yaşamış, soyunurken ayrılmış yaşlı kadın ve adam şimdi tekrar yan yana yürüyorlardı, işçinin karısı uykudan uyanan bebeğini taşıyordu, ana-oğul yürüyenlerin başlarının üstüne bakıyorlar, boşluğu değil, zamanı görüyorlardı. İç hastalıkları doktorunun yüzü bir görünüp bir kayboluyordu, hemen yanında ise iyi yürekli Musya Borisovna’ nın gözleri, Revekka Buhman'ın korku dolu bakışları vardı. İşte Lusya Ş teren tal, bu genç gözlerin, rahatça soluk alan burun deliklerinin, boynun, aralık dudakların güzelliğini yok etmek, azaltmak olanaksız. Onun yanında mor dudaklı, kırış kırış ağzıyla ihtiyar Lapidus yürüyordu. Sofya Osipovna çocuğun omuzlarını bir kez daha kendi vücuduna bastırdı. Daha önce yüreğinde insanlara karşı böyle bir şefkat hiç olmamıştı.

Yanından yürüyen Revekka bağırmaya başlamıştı, çığlıkları dayanılmayacak kadar korkunçtu, küle dönüşecek bir insanın çığlığıydı.

Gaz odasının kapısında elinde bir parça su hortumuyla bir adam dikiliyordu. Üzerinde kollan dirseklere kadar kısa, fermuarlı kahverengi bir gömlek vardı. Adamın donuk, çocuksu ve kendinden geçmiş, deli gibi gülümsemesini gören Revekka Buhman korkunç bir çığlık atmıştı.

Adamın gözleri Sofya Osipovna’nın yüzüne kaydı: işte o, buradaydı, sonunda karşılaşmışlardı!

Sofya Osipovna, parmaklanmn, gömleğin açık yakasından dışarı çıkan bu boyna sanlacağını hissetti. Ama gülümsemeye devam eden adam sopasını kısa kısa, hızlı hızlı salladı. Çan sesleri ve cam çıtırtıları arasında Sofya Osipovna, “Sakin ol bakalım pis Yahudi!" sözlerini duydu.

Ayaklarının üstünde durabiliyordu, David’le birlikte ağır, yavaş bir adım atarak çelik eşikten geçti.

49

David elini çelik kapının çerçevesinde gezdirdi, kaygan soğuğu hissetti. Çelik aynada parlak gri, belli belirsiz bir leke halinde yüzünün yansımasını gördü. Çıplak ta-banlan odanın döşemesinin koridordan daha soğuk olduğunu, burayı kısa bir süre önce yıkayıp temizlediklerini anladı.

Alçak tavanlı beton kutuda küçük, yavaş adımlarla yürüyordu. Hiç lamba görmüyordu, ama odada gri bir ışık vardı, sanki güneş betonla kaplı gökyüzünü delip içeri giriyordu, sanki bu taşlaşmış ışık canlı varlıklar için değildi.

Her zaman birlikte olan insanlar dağılmışlar, birbirlerini kaybetmişlerdi. Lusya Şterental'in yüzü görünüp kayboldu. David; vagondayken ona bakar, tatlı ve hüzünlü bir sevgi duyardı. Ama bir saniye sonra Lusya’mn yerinde boyunsuz, kısa boylu bir kadın belirdi. Ve birden aym yerde tepesinde bir tutam yumuşacık beyaz tüy olan mavi gözlü yaşlı bir adam ortaya çıktı. Sonra aynı yerde genç bir adamın sabit, geniş bakışı belirdi.

İnsanlara özgü olmayan bir hareketti bu. İlkel canlılara özgü bir hareket de değildi bu. Bu harekette bir anlam ve bir amaç yoktu, bu harekette canlıların iradesi görünmüyordu. İnsan seli odaya akıyordu, yeni gelenler içerde olanları, komşularını itiyorlardı ve dirseklerin, omuzların, göbeklerin bu sayısız çarpmalarından botanikçi Brovvn tarafından keşfedilmiş olan katı parçacıklar hareketinden hiç farkı olmayan bir hareket doğuyordu.

Davıd'e birileri onu götürüyormuş, hareket etmesi gerekiyormuş gibi geliyordu. Duvara kadar gitti, soğuk, geniş duvara dizi, sonra göğsü değdi, yol kalmamıştı artık. Sofya Osipovna duvara dayanmış ayakta duruyordu.

Birkaç saniye kapıdan gelen insanlara baktılar. Kapı uzaktı ve girişte sıkışan, yoğunlaşan, daha sonra ise gaz odasının boşluğuna dağılan insan bedenlerinin koyu beyazlığından kapının nerede olduğu anlaşılabiliyordu.

David, insanların yüzlerini görüyordu. Sabah, tren boşaldığında insanların sırtlarını görüyordu, şimdi ise trendekilerin tamamı yüzleri ona dönük üzerine doğru geliyor gibiydiler Sofya Osipovna birden her zamankinden farklı bir hal almıştı, düz beton boşlukta sesi farklı çınlıyordu, odaya girerken tümden değişmişti. /'Bana sımsıkı sanl yavrucuğum," dediğinde Sofya Osipovna'nın yalnız kalmaktan korktuğu için onu bırakmak istemediğini hissetti David. Ama duvarın yanında duramadılar, duvardan uzaklaştılar ve küçük adımlarla yürümeye başladılar. David, Sofya Osipovna'dan daha hızlı yürüdüğünü hissetti. Sofya Osipovna'nın eli onun elini sımsıkı tutuyor, kendine doğru çekiyordu. Yumuşak, yavaş bir güç David'i çekiyordu, Sofya Osipovna'nm parmaklan gevşiyordu...

Odadaki kalabalık daha da artıyordu, hareketler giderek yavaşlıyor, insanlann adımları giderek küçülüyor-du. Beton kutudaki hareketi hiç kimse yönetmiyordu. Gaz odasında insanlar kımıldamadan mı duruyorlar yoksa anlamsız zikzaklar, yanm daireler mi çiziyorlar, Almanlar için fark etmiyordu. Çıplak küçük oğlan da küçücük anlamsız adımlar atıyordu. Hafif, küçük bedeninin eğri hareketi, Sofya Osipovna'nın büyük ve ağır bedeninin eğri hareketiyle uyumunu yitirmişti ve sonunda birbirlerinden koptular Çocuğun elini tutmaya, şu ana-kız gibi umutsuz bir sevgi inadıyla yanak yanağa, göğüs göğüse sımsıkı yapışmaya, aynlmaz tek bir beden haline gelmeye gerek yoktu.

İnsanlar gitgide artıyordu, yoğunluk ve sıkışıklık arttıkça katı parçacık hareketi de Avogadro Yasası'ndan sapıyordu. Sofya Osipovna'nın elini kaybeden çocuk ağlamaya başlamıştı. Ama Sofya Osipovna da aynı anda geçmişe doğru uzaklaşmıştı. Sadece şimdi, şu an vardı artık. İnsanların dudakları yan yana soluk alıyordu, vücudan birbirine değiyordu, düşünceleri ve duygulan birleşmeye, iç içe geçmeye başlıyordu.

David, dönüş hareketinin duvardan yansıyıp kapıya geri dönen kısmına düşmüştü. David, birbirleriyle birleşmiş üç insan gördü: iki erkek ve yaşlı bir kadın. Kadın çocuklannı koruyordu, onlar da annelerine destek oluyorlardı. Ve birden yeni bir şekilde ortaya çıkan yeni bir hareket David’in yanından geçti. Gürültü de hışırtılardan ve mınltılardan farklı yeni bir gürültüydü.

“Yol açın!" Başı öne eğik, kollan güçlü ve gergin, boynu kalın bir adam tek bir kitle oluşturmuş insan vü-cutlannıı arasından kendisine yol açıyordu. İnsanı hipnotize eden bu beton ritminden kurtulmak istiyordu, adamın vücudu, mutfak tezgâhında duran balık vücudu gibi körü körüne, düşünmeden isyan ediyordu. Kısa süre sonra sakinleşti, sesi soluğu kesildi ve herkesin yaptığını yapmaya, tıpış tıpış yürümeye başladı.

Dairesel hareketler onun bu hareketiyle değişmiş ve David Sofya Osipovna'yla yan yana düşmüştü. Sofya Osipovna, ölüm kamplarındaki işçilerin boşaltmak üzere gaz odasını açıp dolaştıklarında birbirine sarılmış insanların bedenlerini asla ayırmaya kalkışmayacakları kadar büyük bir güçle vücuduna bastırmıştı çocuğu.

Kapı tarafından çığlıklar duyuluyordu; insanlar oda yı dolduran yoğun insan yığınını görerek ardına kadar açık kapılardan içeri girmeyi reddediyorlardı.

David, kapının kapandığını görüyordu; kapının çeliği sanki mıknatısla çekilir gibi yumuşak bir şekilde, ağır ağır kapı çerçevesinin çeliğine doğru yaklaşıyordu ve sonunda kapıyla çerçeve birleşti, tek bir bütün oldu.

David, duvarın üst kısmında, dikdörtgen şeklindeki telin arkasında canlı bir şeyin kımıldadığını fark etti, gri bir sıçan zannetti, ama anlamıştı David, bir vantilatör dönüyordu. Zayıf, tatlımsı bir koku hissedildi.

Adımların hışırtısı kesilmişti, arada bir anlaşılmaz, sözcükler, bir inleme, bir haykırma duyuluyordu. Sözler artık insanlara hizmet etmiyordu, hareket anlamsız bir hareketti, geleceğe yönelikti, ama gaz odasında gelecek diye bir şey yoktu. David'in başının ve boynunun hareketi, Sofya Osipovna'da başka bir canlı varlığın baktığı yere bakma isteği doğurmadı.

Homeros'u, *İzvestiya* gazetesini, *Huckleberry Finni*, Mayne Reid'ı, Hegel'in *Mantık Bilimini* okuyan, iyi ve kötü insanlar gören, yemyeşil Kursk çayırlarında kazlan, Pulkovo Gözlemevi'nde yıldızları, cerrahi çeliğinin parıltısını, Louvre'da *Mona Lisa*'yı, pazar tezgâhlarında domatesleri ve şalgamları, Issık-Kul'un maviliğini gören gözleri artık onun için gerekli değildi. O anda biri gözlerini kör etse hiçbir eksiklik hissetmezdi.

Soluk alıyordu, ama soluk almak zor bir iş olmuştu, soluk almaya çalışırken güç kaybediyordu. Kulakları sağır eden çan seslerinin altında zihnini en son bir düşünce üzerinde toplamak istiyordu. Ama herhangi bir düşünce doğmuyordu. Sofya Osipovna görmeyen gözlerini ka-patmaksızın bir dilsiz gibi duruyordu.

Çocuğun hareketi Sofya Osipovna'nm içini merhametle dolduruyordu. Çocuğa karşı duygulan söze ve gözlerine gerek duymayacak kadar basitti. Yarı ölü haldeki çocuk soluk alıyordu, ama ona verilen hava yaşamını uzatmıyor, tersine yaşamı kovuyor, uzaklaştırıyordu. David başını çeviriyordu, hâlâ etrafa bakmak istiyordu. Yere oturmuş insanlar görüyordu, dişsiz açık ağızları, beyaz ve altın dişli açık ağızlan görüyordu, burun deliklerinden akan incecik kanı görüyordu. Camın arkasından odaya bakan meraklı gözleri görüyordu; Roze'nin seyreden gözleri bir an David'in gözleriyle karşılaştı. Sesinin çıkması da gerekiyordu, Sonya Teyze ye bu kurt gözlerini bir sorabilseydi. David için düşünebilmek de gerekliydi. Dünyada topu topu birkaç adım atmıştı, kızgın, tozlu toprakta çıplak çocuk ayaklanmn izlerini görmüştü, annesi Moskova'da yaşıyordu; ay, aşağıya bakıyordu, insanların gözleri ayı aşağıdan görüyordu, gazocağının üstünde çaydanlık kaynıyordu; başsız bir tavuğun koştuğu bir dünya; ön ayaklarından tutarak dans ettirdiği kurbağaların olduğu bir dünya ve sabah sütü hâlâ canını sıkıyordu.

Sürekli olarak güçlü, cayır cayır yanan eller David'e sarılıyordu, çocuk gözlerinin kararmaya, yüreğinin boşalmaya, beyninin körleşmeye, sönmeye başladığını anlamadı. Öldürmüşlerdi onu, yaşamıyordu artık.

Sofya Osipovna Levinton, çocuğun vücudunun kol-lannın arasına yığıldığını hissetti. Ondan yine geri kalmıştı. Yer altındaki maden ocaklarında gazla zehirlenen hava, kuşlan ve fareleri hemen öldürür, bu hayvanlann bedenleri ufaktır, çocuk da kuş kadar küçük bedeniyle Sofya Osipovna'dan önce gitmişti.

,(Anne oldum," diye düşündü.

Bu onun son düşüncesiydi.

Ama yüreğinde hâlâ yaşam vardı; yüreği sıkışmıştı, acı çekiyordu, sizlere, canlı ve ölü insanlara acıyordu; midesi bulandı; Sofya Osipovna, David’i bir oyuncak bebek gibi vücuduna bastınyor, kendisi de ölüyor, bir oyuncak bebek oluyordu.

50

İnsan ölür ve özgürlük dünyasından köleliğin hükümdarlığına geçer. Yaşam özgürlüktür ve dolayısıyla ölüm, özgürlüğün yavaş yavaş yok olmasıdır: önce bilinç zayıflar, sonra söner; bilincin söndüğü bir organizmada yaşam süreçleri bir süre daha devam eder, kan dolaşımı, solunum, metabolizma çalışır. Ama bu, kölelik yönünde kaçınılmaz bir geri çekilmedir, bilinç sönmüş, özgürlük ateşi sönmüştür.

Gece gökyüzünde yıldızlar sönmüş, Samanyolu kaybolmuş, güneş sönmüş, Venüs, Mars, Jüpiter sönmüş, okyanuslar donup kalmış, milyonlarca yaprak öylece kalakalmış ve rüzgâr durmuş, çiçekler renklerini, kokularını yitirmişler, ekmek kaybolmuş, su, havanın serinliği, boğuculuğu kaybolmuştur. İnsanın içinde var olan evrenin varlığı sona ermiştir. Bu evren insanların dışında var olan tek evrene şaşılacak şekilde benzer. Bu evren, milyonlarca canlı kafanın içinde yansımaya devam eden şeye şaşılacak şekilde benzen Ama bu evren, özellikle okyanusunun sesi, çiçeklerinin kokusu, yapraklarının hışırtısı, granitlerinin renkleri, sonbahar tarlalarının hüznü, her biri insanların içinde geçmişte var olmuş, bugün de

var olan ve insanların dışında sonsuza dek var olacak olan şeyden farklı olduğu için şaşırtıcıydı. Özel yaşamın ruhu, yani özgürlük, bu evrenin bir eşinin daha olmamasında, tek olmasındadır. Evrenin insan bilincinde yansıması, insanın gücünün temelini oluşturur, fakat yaşam ancak insan zamanın sonsuzluğu içinde hiçbir zaman hiç kimse tarafından tekrarlanmayan bir dünya gibi var olduğunda bir mutluluk, özgürlük haline gelir, yüksek bir anlam kazanır. İnsan ancak o zaman kendisinde bulduğu şeyi başkalarında bularak özgürlüğün ve iyiliğin mutluluğunu hisseder.

51

Mostovskoy ve Sofya Osipovna Levinton'la birlikte tutsak düşen şoför Semyonov, ileri cephe hattındaki kampta on hafta aç biilaç kaldıktan sonra büyük bir parti Kızıl Ordu tutsağıyla birlikte batı sınırına gönderilmişti.

İleri cephe kampında ona bir kez bile yumrukla, dipçikle, çizmeyle vurmadılar.

Kampta açlık vardı.

Su, arkta şırıldar, kıyıda sıçrar, iç çeker, gürültü eder ve yine aynı su, gürülder, kükrer, kaya parçalarını sürükler, koca koca gövdeleri saman çöpü gibi alır götürür ve dar kıyıların ortasına sıkışıp kalmış, kayaları sarsan nehre

baktığında yüreğin ürperir, canlanan, çıldıran, şaha kal kan su değil, ağır, saydam kurşun kitleleridir sanki.

Su gibi açlık da sürekli ve doğal bir biçimde yaşamla bağlantılıdır ve birden vücudu yok eden, ruhu hasta eden, sakatlayan, milyonluk insan yığınlarını öldüren bir

güce dönüşür.

Yem kıtlığı, yolların buzlanması, kar yağışı, bozkırlardaki, ormanlardaki kuraklık, su baskınları ve veba koyun ve at sürülerini yok eder, kurtlan, ötücü kuşlan, tilkileri, yabani arılan, develeri, tatlı su levreklerini, engerek

yılanlannı öldürür. İnsanlar doğal felaketler sırasında çektiği acılar açısından hayvanlarla eşit duruma gelir.

Devlet kendi iradesine dayanarak yaşamı zorla ve yapay bir şekilde daraltabilir, setlerle sıkıştırabilir, o zaman da açlığın korkunç gücü, dar kıyılar arasındaki su gibi insanı, kabileyi, halkı sarsar, bozar, paramparça eder,

ortadan kaldırır.

Açlık, vücut hücrelerinden proteinleri ve yağlan molekül molekül koparır, açlık kemikleri eritir, çocukların raşitik bacaklarını çarpıtır, kanı sulandırır, başı döndürür, kasları kurutur, sinir dokusunu yer; açlık ruhu ezer, sevinci, inancı uzaklaştınr, düşünme gücünü yok eder, boyun eğme, alçalma, kabalık, umutsuzluk ve aldırmazlık duygulan yaratır.

Bazen insanın içindeki insanca olan şeyler tamamen ölür ve aç bir yaratık, öldürebilecek, ölüleri yiyebilecek, yamyamlık edebilecek hale gelir.

Devlet, buğdayı, çavdan, bunları yetiştiren insanlardan ayıran bir set inşa edebilir ve böylece Hitler ordusunun ablukası sırasında milyonlarca Leningradlıyı öldüren, Hitler kamplarında milyonlarca savaş tutsağını öldüren kıtlığa benzer korkunç bir kıtlık yaratabilir.

Yiyecek! Yemek! Erzak! Ekmek ve kızartma! Besin maddesi! Yağlı, etli yemek, rejim yemeği, yoksul sofrası.

Zengin, zarif, basit sofra, köy sofrası! Lezzetli yemekler. Yem. Yem...

Patates kabuklan, köpekler, kurbağa yavrulan, salyangozlar, çürük lahana yaprakları, küflenmiş pancar, at leşi, kedi eti, karga eti, yanmış, nemli tahıl, kemer ve çizme derisi, zamk, subay mutfağından dökülmüş yağlı bulaşık suyunu emmiş toprak. Bunların hepsi yiyecektir. Bunlar, setin üstünden sızanlardır.

Bu yiyecekler ele geçirilir, paylaşılır, değiş tokuş edilir, birbirinden aşınlır.

Yolculuğun on birinci günü, tren Hutor Mihaylovs-kiy İstasyonu'nda durduğunda muhafızlar, bayılmış olan Semyonov'u sürükleyerek trenden indirdiler ve istasyon yöneticilerine teslim ettiler.

Yaşlı bir Alman olan komutan, yangın deposunun duvannın önünde oturan yancanlı Kızıl Ordu askerine

birkaç saniye baktı.

"Sürüne sürüne köye gitsin, hücrede bir gün sonra ölür, vurmak için de bir neden yok," dedi komutan, çevirmene.

Semyonov, istasyonun yakınındaki köye sürüne sürüne gitti.

İlk ev kabul etmedi onu.

“Sana verecek bir şeyim yok, hadi yoluna," dedi kapının arkasından yaşlıca bir ses.

İkinci evin kapısını uzun süre çaldı, hiç kimse açmadı. Ya ev boştu, ya da içerden kilitliydi

Üçüncü evin kapısı aralıktı, hole girdi, hiç kimse ses vermedi ve Semyonov odaya geçti.

Üzerine doğru bir sıcaklık kokusu geldi, başı dönmeye başladı ve kapının yanındaki tahta sıraya oturdu.

Semyonov, beyaz duvarlara, ikonalara, masaya, fırına bakarak zorlukla, hızlı hızlı soluk alıyordu. Bütün bunlar kamptan sonra çok sarsıcı gelmişti.

Pencerede bir gölge görünüp kayboldu ve içeri bir kadın girdi, Semyonov'u gördü ve, “Kimsiniz siz?” diye bir çığlık attı.

Semyonov yanıt vermedi. Kim olduğu belliydi.

O gün güçlü devletlerin acımasız güçleri değil, bir insan, yaşlı Hristya Çunyak onun yaşamını ve yazgısını belirliyordu.

Güneş, gri bulutların ardından savaş toprağına bakıyordu ve siperlerin, atış noktalarının, kampın dikenli tellerinin üzerinden, mahkemelerin ve özel şubelerin üzerinden esen rüzgâr köy evinin küçük penceresinin altında arada bir uluyordu.

Kadın, Semyonov'a bir maşrapa süt verdi ve Semyonov, açgözlülükle, zorla yutarak içmeye başladı.

Sütü içip bitirdi ve kustu. Kusmaktan içi dışına çıkıyordu; gözlerinden yaşlar geliyordu ve sanki ölüyormuş gibi bir uluma sesiyle havayı içine çekiyordu; tekrar tekrar kusuyordu.

Kusmasına engel olmaya çalışıyordu, kafasında tek bir düşünce vardı: Ev sahibi kadın onu, pislik içindeki bu adamı kovacaktı.

Çakmak çakmak olmuş gözleriyle kadının bir bez getirdiğini, yerleri silmeye koyulduğunu gördü.

Yeter ki kovmasın diye kadına her yeri kendisinin temizleyeceğini, sileceğini söylemek istiyordu. Fakat sadece mırıldanıyor, titreyen parmaklarıyla işaret ediyordu. Zaman geçiyordu. Yaşlı kadın eve bir giriyor, bir çıkıyordu. Semyonov’u kapı dışan etmiyordu. Beiki de komşusundan Alman devriyesini çağırmasını rica etmişti.

Ev sahibesi içi su dolu döküm bir tencereyi ocağa koydu, içerisi çok sıcak olmuştu, suyun üstünde buhar tütüyordu. Kadının yüzü asık, düşman gibi görünüyordu.

“Beni kovacak ve arkamdan evi dezenfekte edecek/’ diye geçirdi Semyonov içinden.

Kadiri; sandıktan çamaşır ve bir pantolon çıkardı. Semyonov'un soyunmasına yardım etti, çamaşırlarını bohçaladı. Kirli vücudunun, sidiği, kanlı dışkıyı emmiş donunun kokusunu hissetti Semyonov.

Kadın, Semyonov’un çamaşır teknesinin içine oturmasına yardım etti ve bitler tarafından yenmiş vücudu, kadının pürtüklü, kuvvetli ellerinin dokunuşunu hissetti, omuzlarından ve göğsünden sabunlu sıcak su

akıyordu. Birden boğulur gibi oldu, titremeye başladı, başı döndü, keskin bir çığlık atarak, sümüklerini yutarak, “Anne... anneciğim... anneciğim...” diye haykırıyordu.

Yaşlı kadın gri keten bir havluyla Semyonov'un yaşlı gözlerini, saçlarını, omuzlarını kuruladı. Koltuğunun n.dan tutup tahta sıraya oturttu, sonra eğilip, sopaya inzeyen bacaklarını kuruladı, gömlek ve don giydirdi, ,aımaş kaplı beyaz düğmeleri ilikledi.

Çamaşır leğenindeki kapkara, kirli suyu bir kovaya döktü ve kovayı alıp götürdü.

Fırının üst kısmına koyun postundan bir gocuk serdi, gocuğun üstüne çizgili el dokuması bir bez Örttü, yataktan büyük bir yastık aldı ve yastığı başucuna koydu.

Sonra Semyonov’u tavuk kaldırıyormuş gibi kolayca kaldırdı, fırının üstüne çıkmasına yardım etti.

Semyonov yan sayıklar bir halde yatıyordu. Bedeni inanılmaz değişimi hissediyordu, acımasız dünyanın acılar içindeki bir hayvanı yok etme isteği etkisini kaybetmişti.

Ancak ne kampta ne de trende şimdiki gibi korkunç acılar hissetmişti; bacakları ağrıyordu, parmakları sızlıyordu, kemiklerinin içinde bir şeyler kınlıyordu, durmadan bulantı geliyordu, kafası sulu, kara bir lapayla doluydu, birden hafif ve boş bir şey gibi dönmeye başlıyordu, gözleri acıyor, hıçkmk tutuyor, gözkapaklan kaşınıyordu. Yüreği dakikalarca sızlıyor, duraklıyor, bağn dumanla

doluyor ve sanki ölüm yaklaşıyordu.

Dört gün geçti. Semyonov fırının üstünden indi$_r$ odada dolaşmaya başladı. Dünyanın yiyeceklerle dolu olması onu şaşırtıyordu. Kamp yaşamında saciecc çürük pancar vardı. Dünyada sadece ve sadece küf kokan bulanık kamp çorbası var gibiydi.

Oysa şimdi darı, patates, lahana, yağ görüyor, horozun ötüşünü duyuyordu.

Bir çocuk gibi dünyada iyi ve kötü iki sihirbaz olduğunu düşünüyordu. Kötü yürekli sihirbazın iyi yürekli sihirbazı yine yenmesinden ve karnının doyduğu, sıcak, iyi dünyanın kaybolmasından, yine kemerini dişlemekten korkuyordu.

El değirmeni ilgisini çekiyordu. Değirmenin randımanı korkunçtu. Birkaç avuç gri, nemli buğdayı öğütün-ceye kadar alnı ter içinde kalıyordu.

Semyonov, eğeyle ve zımpara kâğıdıyla mekanizmayı temizledi, mekanizmayı düz taşlardan yapılmış değirmen taşlarıyla birleştiren somunu sıktı. Bunlann hepsini Moskovalı bilgili bir makinistin yapması gerektiği gibi yaptı, köy ustasının kaba işini düzeltti, ama değirmen bundan sonra daha kötü çalışmaya başladı.

Semyonov, fınnın üstündeki yerinde yatıyor ve buğdayın daha iyi nasıl Öğütülebileceğini düşünüyordu.

Sabah, değirmeni tekrar söktü, eski sarkaçlı duvar saatinin parçalannı ve çarklarını işe dahil etti.

“Hristya Teyze, bakar mısınız?” dedi övünerek ve uydurduğu ikili dişli mekanizmanın nasıl çalıştığını gösterdi .

Birbirleriyle hemen hemen hiç konuşmuyorlardı. Yaşlı kadın, 1930 yılında ölen kocasını, kayıp oğullannı, Priluki’ye giden ve annesini unutan kızını anlatmıyordu. Semyonov’a nasıl tutsak düştüğünü, nereli olduğunu, köylü mü yoksa kentli mi olduğunu sormuyordu.

Semyonov sokağa çıkmaya korkuyordu, avluya çıkmadan önce uzun süre pencereden dışarıyı kontrol ediyordu, eve geri dönmek için her zaman acele ediyordu. Kapı sert kapansa, yere bir maşrapa düşse ürküyordu, iyi şeylerin bittiğini, yaşlı Hristya Çunyak'ın gücünün etkisini yitirdiğini sanıyordu.

Komşu kadın, Hristya'nın evine doğru geldiğinde Semyonov fırının üstüne çıkıp, sesli solumamaya, hap-şırmamaya gayret ederek yatıyordu. Ama komşular ender olarak uğruyorlardı onlara.

Almanlar köyde kalmıyorlardı, istasyonun yanındaki demiryolu köyüne yerleşmişlerdi.

Kendisi sıcak ve rahat bir yerde yaşarken çevrede savaşın sürdüğü düşüncesinin, Semyonov'da vicdan azabı uyandırmaması olanaksızdı, yeniden kamp ve açlık dünyasına çekilmekten çok korkuyordu.

Sabahlan uyandığında gözlerini hemen açmaktan korkuyordu, gece sihir kaybolmuş ve kampın tel örgüsünü, muhafızları görecekmiş, boş yemek kazanının tangırtısını duyacakmış gibi geliyordu. Gözleri kapalı yatıyor, Hristya'nın ortadan kaybolup kaybolmadığına kulak kabartıyordu.

Yakın zamanı çok az düşünüyordu, Komiser Krı-mov'u, Stalingrad'ı, Alman kampını, treni anımsamıyordu Ama her gece uykusunda yüksek sesle konuşuyor ve ağlıyordu.

Bir gece fınnın üstünde yattığı yerden inmiş ve yerde sürünerek yatağın altına girmiş, sabaha kadar orada uyumuştu. Sabah uyandığında düşünde ne gördüğünü anımsayamamıştı.

Birkaç kez köyden patates, çuval çuval tahıl taşıyan kamyonları görmüştü, bir keresinde de Opel Kapitan marka bir binek arabası görmüştü. Motor iyi çekiyordu, tekerlekler köy yolunun çamurunda patinaj yapmıyordu.

Evin girişine bazı harfleri yanlış telaffuz eden seslerin doluştuğunu, sonra evin içine Alman devriyesinın girdiğini gözünün önüne getirdiğinde kalbi duruyordu Hristya Teyze'ye Almanları soruyordu.

Yaşlı kadın şöyle yanıtlıyordu:

"Kötü olmayan Almanlar da var. Cephe buradayken ikisi benim evimde kaldı, biri öğrenci, öbürü ressamdı. Her zaman çocuklarla oyun oynuyorlardı. Daha sonra da bir şoför kaldı, kedisini de yanında getirmişti. Yolculuktan döndüğünde kedi onu karşılamaya koşuyordu, o da kediyi yağla besliyordu. Ta sınırdan adamla birlikte gelmişti. Masada oturuyor, kedi de kucağında. Bana karşı iyi davranıyordu, odun taşıyordu, bir keresinde bana bir çuval un almıştı. Ama çocukları Öldüren Almanlar da var; komşu dedeyi öldürdüler, bizi adam yerine koymuyorlar, evleri berbat

ediyorlar, kadınların önünde çıplak dolaşıyorlar. Burada bir de bizim köyün polisleri var, insanları kasıp kavuruyorlar”

"Alınanlardaki kadar canavar yok bizde,” dedi Semyonov ve, "Yanınızda kalıyorum diye korkmuyor musunuz Hristya Teyze?” diye sordu.

Kadın başını salladı ve köyde çok sayıda eve gen dönmüş savaş tutsağı bulunduğunu, aslında bunlann köylerine dönen Ukraynahlar olduğunu söyledi. Ama zaten Semyonov’un, kocasıyla birlikte Moskova’ya gitmiş olan kız kardeşinin oğlu olduğunu söyleyebilirdi.

Semyonov, artık komşuların yüzlerini, ilk gün onu evine almayan yaşlı kadını tanıyordu. Akşamlan kızların istasyona sinemaya gittiklerini, cumartesileri istasyonda "orkestranın çaldığını” ve dans olduğunu biliyordu. Almanların sinemada nasıl filmler gösterdiklerini çok merak ediyordu. Ama Hristya Teyze’ye sadece yaşlılar uğ-ruyorlardı, onlar da film seyretmiyorlardı. Soracak kimse yoktu.

Bir komşu kadın, Almanya’ya giden kızından aldığı mektubu getirmişti. Semyonov, mektuptaki bazı yerleri anlamadı, buraları ona açıkladılar. Kız şöyle yazıyordu: “Vanka ve Grişka uçakla geldiler: Pencereleri onardılar/' Vanka ve Grişka hava kuvvetlerinde çalışıyorlardı. Bu, Sovyet uçaklarının bir Alman kentine hava saldırısı yaptığı anlamına geliyordu.

Başka bir yerde kız şöyle yazıyordu: “Bahmaç’taki gibi bir yağmur yağdı/’ Bu da uçaklar saldırdı demekti, savaşın başında Bahmaç İstasyonu'na güçlü saldırılar olmuştu.

Aynı akşam Hristya’ya zayıf, uzun boylu bir yaşlı adam uğradı. Adam, Semyonov’a bir göz attı, temiz bir Rusçayla, "Nerelisin yiğidim?" dedi.

“Tutsağım,” diye yanıdadı Semyonov.

“Hepimiz tutsağız,” dedi yaşlı adam.

Adam, Nikolay zamanında orduda hizmet etmişti, topçuydu ve Semyonov'un karşısında olağanüstü bir bellek gösterisiyle bütün topçu komutlarını tekrarlamaya koyuldu. Komutları boğuk bir sesle Rusça

veriyordu, komutların yerine getirildiğini ise görünüşe bakılırsa kendisinin ve komutanının yıllar öncesinden gelen seslerini anımsayıp çınlayan, genç bir sesle, Ukrayna telaffuzuyla, rapor ediyordu.

Sonra Almanlara küfretmeye başladı. Semyonov’a, ilk başta insanların Almanların kolhozları “kaldıracağını” umut ettiklerini, ama Almanların kolhozların kendileri için de iyi bir iş olacağını sezdiklerini anlattı. Beş evlik, on evlik kooperatifler kurmuşlardı, gruplar ve ekipler eskisiyle aynıydı.

“Ah, kolhozlar, kolhozlar!” dedi Hristya Teyze, kederli, tekdüze bir sesle.

“Ne olmuş kolhozlara, bilinen bir şey, bizde her yerde kolhozlar var,” dedi Semyonov.

Yaşlı Çunyak hemen şöyle dedi:

“Sus. Tren yolculuğundan sonra bana geldiğin günü anımsıyor musun? Ukrayna'nın tümü 1930’da o trendeki durumdaydı. Isırganotlan yenip bitmişti, toprak yiyorduk... Buğdayı son tanesine kadar alıp götürmüşlerdi. Benim adam öldü, ne acılar çekti! Benim her yanım şişti, sesimi kaybettim, yürüyemiyordum.”

Yaşlı Hristya'nın tıpkı kendisi gibi açlık çekmesi Semyonov u şaşırtmıştı. Hep açlığın, salgın hastalığın bu iyilik dolu evin sahibesinin karşısında güçsüz kalacağını sanırdı.

“Yoksa Kulak mıydınız?" diye sordu Semyonov. "Kulaklıkla ne ilgisi var? Herkes ölüyordu, savaştan

daha kötüydü.”

“Ya sen, köylü müsün?” diye sordu yaşlı adam. “Hayır,” dedi Semyonov, “ben doğma büyüme MoskovalIyım, babam da doğma büyüme Moskovalıdır.” “İşte,” dedi yaşlı adam övünerek, "kolektifleştirmede burada olsaydın kentli olduğun için hayatta kalamazdın, hemen ölürdün. Ben neden sağ kaldım? Doğayı tanıyorum. Palamut, ıhlamur yaprağı, ısırgan, kazayağı mı diyorsun? Onlar hemen toplandı bitti. Oysa ben insanın yiyebileceği elli

altı çeşit bitki biliyorum. İşte böyle sağ kaldım. İlkbahar daha yeni gelmiş, henüz bir tek yaprak-çık bile yok, oysa ben topraktan kök çıkarıyorum. Hepsini bilirim kardeş, her bir kökü, her bir ağaç kabuğunu, çiçeği, her bir otu tanırım. İnekler, koyunlar, atlar, aklına ne gelirse açlıktan ölüyor, ama ben ölmüyorum, ben onlardan daha iyi bir oboburum."

"Moskovalıyım mı dedin?" diye ağır ağır sordu Hristya. "Senin Moskovalı olduğunu bilmiyordum."

Komşu gitmiş, Semyonov uyumak üzere yatmıştı, Hristya ise ellerini yanaklarına dayayarak oturmuş, pencereden kara geceye bakıyordu.

O yıl ürün boldu. Buğday sağlam bir duvar gibi onun Vasiliy'inin omzuna gelecek, Hristya'nın ise başını örtecek kadar yükseliyordu.

Köyün üstünde sessiz, tekdüze bir inilti vardı, canlı iskeletler, çocuklar yerlerde sürünüyorlardı, ağlarken bile sesleri zor duyuluyordu; açlığın yarattığı solunum yetersizliği yüzünden halsiz düşen erkekler su toplamış ayaklarıyla avlularda dolaşıyorlardı. Kadınlar yiyecek bir şeyler arıyorlardı, her şey yenmişti: ısırgan, palamut, ıhlamur yaprağı, evlerin arkasına atılmış hayvan toynakları, kemikleri, boynuzlar, işlenmemiş koyun derileri... Kentten gelen delikanlılar ise ölülerin ve yarı ölülerin yanından geçerek avluları dolaşıyorlar, bodrumları açıyorlar, ambarlardaki çukurları kazıyorlar, toprağa demir kazıklar saplıyorlar, Kulaklara ait tahılı arıyorlar, zorla ellerinden alıyorlardı.

Bunaltıcı bir yaz günü Vasiliy Çunyak Ölmüş, son nefesini vermişti. Kentten gelen delikanlılar aynı saatlerde eve bir kez daha uğramışlardı ve içlerinden mavi gözlü biri, ölünün yanına yaklaşarak ve aynen Semyonov gibi V'ları "a" gibi söyleyerek şöyle demişti:

"İnat etti Kulak, kendi canına da acımadı."

Hristya derin derin iç geçirdi, haç çıkardı ve yatağını sermeye koyuldu.

Ştrum, çalışmasını sadece dar bir fizik teorisyenleri çevresinin değerlendireceğini düşünüyordu. Ama öyle olmadığı anlaşıldı. Son zamanlarda sadece tanıdığı fizikçiler değil, matematikçiler ve kimyacılar da telefon ediyorlardı ona. Bazıları açıklama istiyorlardı, Ştrum'ur matematik sonuçlan karmaşıktı.

öğrenci derneğinden delegeler enstitüye, yanma gelmişler, yüksek sınıftan fizik ve matematik öğrencilen için bir konuşma yapmasını rica etmişlerdi ondan. Akademice iki kez konuşma yapmıştı. Markov, Savostyanov, çalışmasının çok sayıda enstitü laboratuvarında tartışıldığını anlatıyorlardı ona.

Lyudmila Nikolayevna özel mağazada birbilimada-mının kansmın öbürüne, “Kuyrukta kimden sonrasınız?" diye sorduğunu, öbürünün de, “Ştrum'un karısının arka-sındayım," diye karşılık verdiğini, soruyu soranın ise, “Hani şu Ştrum mu?" dediğini duymuştu.

Viktor Pavloviç, eserine gösterilen bu beklenmedik ilginin onu sevindirdiğini belli etmiyordu. Ama şöhrete karşı ilgisiz değildi. Yaptığı çalışma, enstitünün bilim kurulunda Stalin Ödülü’ne aday gösterilmişti. Ştrum bu toplantıya gitmemişti, ama akşam gözünü telefondan ayırmamıştı, Sokolov’un telefon etmesini bekliyordu. Toplantıdan sonra ona ilk telefon eden Savostyanov oldu.

Genellikle alaycı, hatta edepsiz biri olan Savostyanov artık her zamanki gibi konuşmuyordu.

“Bu bir zafer, gerçek bir zafer!” diye yineliyordu.

Savostyanov, Akademi üyesi Prasolov’un konuşmasını anlattı. Yaşlı Prasolov, ışık basıncını araştıran merhum arkadaşı Lebedev’den bu yana Fizik Enstitüsü’nün duvarlan arasında bu derece önemli bir eserin ortaya çıkmadığını söylüyordu.

Profesör Sveçin, Ştrum’un matematik yönteminden söz ediyor, bu yöntemde yenilikler olduğunu kanıtlıyordu. Sveçin, savaş koşullannda sadece ve sadece Sovyet yurttaşlannın güçlerini böylesine bir Özveriyle halkın hizmetine sunabileceklerini söylemişti.

Daha pek çok kişi ve Markov konuşmuştu, ama en parlak ve en güçlü konuşmayı Gureviç yapmıştı.

“Aferin/’ demişti Savostyanov, “Gureviç, gerekli sözleri söyledi, lafını esirgemedi. Sizin çalışmanızı klasik olarak adlandırdı ve bu çalışmayı atom fiziğinin kurucu-lan Planck, Bohr ve Fermi’nin eserlerinin yanına koymak gerektiğini söyledi."

“Etkileyici/’ diye düşündü Ştrum.

Savostyanov’dan kısa bir süre sonra Sokolov telefon

etti.

"Bugün size ulaşmak mümkün değil, yirmi dakikadır telefonun başındayım, hep meşgul çalıyor/' dedi Sokolov.

Sokolov da heyecanlı ve sevinçliydi.

“Savostyanov’a oylamayı sormayı unuttum/’ dedi Ştrum.

Sokolov, fizik tarihiyle uğraşan Profesör Gavronov’ un, Ştrum'un çalışmasının bilimsel temellere dayanmadığını, batılı fizikçilerin idealist görüşlerinden kaynaklandığını, uygulamada bir geleceği olmadığını ileri sürerek Ştrum’un aleyhinde oy verdiğini söyledi.

"Gavronov'un karşı olması iyi bir şey hatta," dedi

Ştrum.

“Evet, belki/’ diye onayladı Sokolov.

Gavronov, tuhaf bir adamdı, onu şaka yollu “Slav Kardeşliği” diye adlandırırlardı. Fanatik bir inatçılıkla fizikteki bütün başarıların Rus bilimadamlarının araştırmalarına bağlı olduğunu kanıtlamaya çalışır, pek az kişinin tanıdığı Petrov, Umov, Yakovlev adlarını Faraday, Maxwell, Einstein'dan daha yükseğe koyardı.

Sokolov şaka yaparak şöyle dedi:

“Görüyorsunuz Viktor Pavloviç, işte Moskova da çalışmanızın önemini kabul etti. Yakında sizin evde bir kutlama yapanz artık."

Telefonu Marya İvanovna aldı.

“Sizi kutluyorum, Lyudmila Nikolayevna'yı kutlayın, sizin adınıza ve onun adına çok sevindim/' dedi.

“Önemsiz şeyler hepsi de," dedi Ştrum.

Ama bu önemsiz şeyler onu sevindiriyor ve heyecanlandırıyordu.

Gece, Lyudmila Nikolayevna yatmaya hazırlandığı sırada Markov telefon etti. Markov, resmî konjonktürü iyi bilen biriydi ve Bilim Kurulu'nu Savostyanov ve So-kolov'dan farklı anlattı. Kovçenko, Gureviç’in konuşmasından sonra gülüşmeler arasında şöyle demişti:

“İşte Matematik Enstitüsü’nde de çanı çaldılar, Viktor Pavloviç’in eseri çevresinde gürültü koparıyorlar Doğrusu orada henüz bir Haçlı yürüyüş yok, ama aziz tasvirli bayraklar çoktan havaya kaldırıldı.”

Kuşkucu Markov, Kovçenko’nun bu esprisinde bir düşmanlık hissetmişti. Gen kalan gözlemleri Şişakov’la lgiliydi. Aleksey Alekseyeviç, Ştrum'un çalışmasıyla ilgili düşüncesini belirtmemişti. Konuşmacıları dinlerken kâh onaylayarak, kâh, "Konuş konuş, boş laf bunlar,” anlamında başını sallıyordu.

1

Şişakov, genç Profesör Molokanov’un çalışmasının ödüle aday gösterilmesine karşı çıkıyordu; Profesör Mo-lokanov'un çalışması çeliğin röntgen analizi konusun-daydı ve ancak vasıflı metal üreten birkaç fabrika için dar anlamda uygulama önemine sahipti.

Daha sonra Markov, toplantının ardından Şişakov’un Gavronov'un yanma gittiğini ve onunla konuştuğunu söyledi.

"Vyaçeslav İvanoviç, siz Diplomatik İşler Müdürlüğü’nde çalışmalıydınız/’dedi Ştrum.

“Yo, ben deneysel fizikçiyim/’ diye karşılık verdi espriyi anlamayan Markov.

Ştrum, odaya, Lyudmila'nın yanına gitti ve, “Beni Stalin Ödülü’ne aday göstermişler/' dedi. "Benim için

çok hoş şeyler anlatıyorlar/’

Sonra karısına toplantıya katılanlann konuşmalarını aktardı.

"Bütün bu resmî başarı fasa fiso. Ama bilirsin, şu ezelî aşağılık kompleksi benim midemi bulandırır. Toplantı salonuna girersin, ilk sıra boştur, amâ ben oturmaya karar veremem, ta bilmem nereye gider otururum. Şişakov ve Postoyev ise hiç duraksamadan baş köşeye geçer otururlar. Tüküreyim o koltuğa, ama o koltuk üzerinde hakkım olduğunu içimden hissetsem keşke/’

"Tolya olsa ne kadar sevinirdi," dedi Lyudmila Nikolayevna.

"Ben de hiçbir zaman anneme yazamayacağım bunu."

"Vitya, saat on iki oldu, Nadya ortada yok," dedi Lyudmila Nikolayevna. “Dün de on birde gelmişti."

"Ee, ne var bunda?"

"Bir kız arkadaşında olduğunu söylüyor, ama bu durum beni kaygılandırıyor. Mayka’nın babasının gece araba kullanma izni olduğunu ve bizim köşeye kadar onun getireceğini söylüyor.”

“Niye kaygılanıyorsun öyleyse?" dedi Viktor Pavloviç ve, 'Tannm, çok büyük bir başarıdan, Stalin Devlet Ödülü’nden söz edilirken bu konuşmayı günlük saçmalıklarla kesmek niye,” diye geçirdi içinden.

Bir an sustu, usulca iç geçirdi.

Bilim Kurulu toplantısından iki gün sonra Ştrum, Şişakov'u ev telefonundan aradı, genç fizikçi Landesman'ı işe almasını rica edecekti. Müdüriyet ve Personel Dairesi işlemi uzattıkça uzatıyorlardı. Aynı zamanda Aleksey Alekseyeviç’ten Anna Naumovna Vayspapir’in Kazan' dan çağrılması işini

de hızlandırmasın; rica etmek istiyordu. Şu anda enstitüde yeni işe almalar olurken nitelikli elemanları Kazan'da bırakmanın bir anlamı yoktu. Bunlann hepsini uzun zamandır Şişakov'la konuşmak istiyordu, ama Şişakov ona yeterince nazik davranmayabilir, "Yardımcıma başvurun/' diyebilirdi. Ştrum bu konuşmayı hep erteliyordu.

Şimdi başarı dalgası onu yüreklendirmişti. On gun önce Şişakov'un bekleme odasına gitmek ona yakışıksız bir şey olarak görünmüşken bugün Şişakov'un evine telefon etmek basit ve doğal gelmişti.

“Kim arıyor?” diye sordu bir kadın sesi.

Ştrum yanıtladı. Kendi sesini duymak hoşuna gitmişti, o kadar telaşsız, sakin söylemişti adını.

Telefondaki kadın biraz durdu, sonra tatlı bir sesle, “Bir dakika,”dedi. Bir dakika sonra ise yine aynı tatlı sesle, "Lütfen, yarın saat onda enstitüye telefon ediniz,” dedi.

“Bağışlayın lütfen,” dedi Ştrum.

Bütün bedenini, derisini yakan bir rahatsızlık hissetti.

Bu duygunun gece, uykusunda da onu rahat bırakmayacağını, sabah uyanınca "Neden midem bulanıyor?* diye düşüneceğini ve, "Ah evet, şu aptal telefon meselesi,” diye anımsayacağını canı sıkılarak tahmin ediyordu.

Odaya, karısının yanına uğradı ve Şişakov'la gerçekleşmeyen konuşma girişimini anlattı.

“Evet evet, annenin benim için dediği gibi, attığın kozun rengi uygun değil.”

Ştrum, telefonu açan kadına veryansın etmeye başladı

“Cehennemin dibine kadar yolu var, önce kim arıyor diye sormasına, sonra da beyefendi meşgul diye cevap vermesine katlanamıyorum.”

Lyudmila Nikolayevna boylesi durumlarda genellikle kocasının öfkesini paylaşırdı, Ştrum da onun düşüncesini duymak isterdi.

"Anımsıyor musun/' dedi Ştrum, “Şişakov’un ilgisizliğini benim çalışmam üzerinden para kazanamayacak olmasıyla bağlantılı sayardım. Oysa şimdi para kazanabileceğini sanıyorum, ama başka türlü, beni gözden düşürerek. Zaten o, Sadko’nun beni sevmediğini biliyor."

"Tanrım, ne kadar kuşkucusun/’ dedi Lyudmila Nikolayevna, “saat kaç?"

"Dokuzu çeyrek geçiyor.”

“Görüyorsun, Nadya ortada yok.”

"Tanrım/[1] dedi Ştrum, “sen de ne kadar kuşkucusun.” “Bu arada,” dedi Lyudmila Nikolayevna, "bugün mağazada duyduğuma göre, galiba Sveçin’i de ödüle aday

gösteriyor! armış

"Anlat lütfen, Sveçin bana söylemedi. Ne içinmiş?" “Yayınım Teorisi galiba.”

“Anlaşılmaz bir şey. O teori ta savaştan önce yayımlanmıştı,”

"Ne var bunda? Geçmişe de veriyorlar. O alır, sen alamazsın. Görüyorsun işte. Almamak için elinden geleni yapıyorsun zaten.”

"Aptalsın sen Lyuda. Sadko beni sevmiyor ki!”

"Sana annen gerek. Her konuda seni pohpohlardı." “Öfkeni anlamıyorum. Eğer zamanında benim Aleksandra Vladimirovna’ya gösterdiğim yakınlığın bir parçasını olsun anneme göstermiş olsaydın.”

“Anna Semyonovna, Tolya’yı hiçbir zaman sevmedi,” dedi Lyudmila Nikolayevna.

"Doğru değil, doğru değil,” dedi Ştrum. Bu haksız ve inatçı davranışıyla insanı korkutan yabancı biri gibi göründü karısı gözüne.

53

Ştrum, sabah enstitüde Sokolov'dan öğrendi haberi. Önceki akşam Şişakov, enstitüden birkaç çalışanı evine

çağırmıştı. Kovçenko arabayla Sokolov'a uğramıştı.

Çağrılanlar arasında MK Bilimsel Bölüm başkanı genç Badin de vardı. Yaptığı münasebetsizlik Ştrum'u daha da çok rahatsız etmişti, anlaşılan Şışakov'a konuklar toplandığı sırada telefon etmişti. Gülerek Sokolov'a, "Demek Kont St. Germain davetliler arasındaydı, baylar ne hakkında konuştular bakalım?[1]' dedi.

Şişakov'a telefon ettiğinde "Ştrum" adını duyan Aleksey Alekseyeviç'in sevinçle telefona koşacağından emin bir halde adını kadife gibi yumuşak bir sesle söylediğini anımsadı. Hatta bunu anımsayınca inlemeye bile başladı, dayanılmaz şekilde canını yakan pireden kaşınarak boş yere kurtulmaya çalışan köpeklerin ancak böyle

inleyeceğini düşündü.

"Bu arada," dedi Sokolov, "hiç de savaş zamanı gibi değildi. Kahve, Gurcaani marka beyaz şarap. Kalabalık da değildi, on kişi kadardık."

"Garip," dedi Ştrum ve Sokolov, düşünceli bir şekilde söylenen bu "garip"in neyle ilgili olduğunu anladı, o da düşünceli bir şekilde, "Evet, tam olarak anlamadım, daha doğrusu hiç anlamadım," dedi.

"Peki Natan Samsonoviç de var mıydı?" diye sordu Ştrum.

"Gureviç yoktu, galiba ona telefon ettiler, asistanlarla çalışma yapıyormuş."

"Evet evet evet," dedi Ştrum ve parmağıyla masada trampet çalmaya başladı. Sonra kendisinin de hiç beklemediği bir anda Sokolov'a, "Pyotr Lavrentyeviç, benim çalışmam hakkında bir şey konuşmadılar mı?" diye sordu.

Sokolov duraksadı:

“Şöyle bir duyguya kapıldım, Viktor Pavloviç, sizi övenler ve hayranlarınız kaş yapayım derken göz çıkarıyorlar, yöneticiler de sinirleniyor.”

“Niye susuyorsunuz? Evet?”

Sokolov, Gavronov'un, Ştrum’un çalışmasının maddenin yapısına ilişkin Leninci görüşlere ters düştüğünden söz açtığını anlattı.

"E sonra?" dedi Ştrum. "Ne varmış?”

“Evet, anlarsınız işte, Gavronov önemli değil, ama hoş olmayan Badin’in onu desteklemesi. Sizin çalışmanızın mükemmel bir çalışma olmasının yanı sıra şu ünlü konferansta verilen hedeflere ters düştüğü gibi bir şeydi.”

Kapıya, sonra telefona bir göz attı ve alçak sesle şöyle dedi:

“Yoksa bizim enstitünün şefleri, bilimin parti ülkülerine bağlılığı kampanyası münasebetiyle sizi şamar oğlanı seçme niyetinde olmasınlar, diye düşündüm. Bizde kampanyaların nasıl olduğunu bilirsiniz. Bir kurban seçerler, gelen vurur, giden vurur. Korkunç bir şey olurdu. Aslında olağanüstü, özel bir çalışma!"

“Ee, kimse karşı çıkmadı o zaman?”

“Çıkmadı diyebiliriz.”

“Ya siz, Pyotr Lavrentyeviç?”

“Tartışmaya girmeyi anlamsız gördüm. Demagojiyi çürütme çabasının bir anlamı yok."

Dostunun mahcup olduğunu hissedince Ştrum da utandı ve şöyle dedi:

“Evet evet, elbette elbette. Haklısınız.”

Sustular, ama susmak her ikisi için de kolay olmadı. Korkunun, yüreğinde hep gizli gizli yaşayan korkunun, devletin öfkesi karşısında duyduğu korkunun, insanı un ufak eden bu öfkenin kurbanı olma korkusunun soğuk eli dokundu Ştrum'a.

“Evet evet evet,” dedi düşünceli bir şekilde, "hayatta kalmak zengin olmaktan iyi.”

“Bunu anlamanızı çok isterim," dedi Sokolov alçak sesle.

Ştrum da aynı şekilde alçak sesle, "Pyotr Lavrentye-viç, Madyarov nasıl, keyfî yerinde mi?” diye sordu. “Mektup yazıyor mu size? Nedendir bilmem ama bazen çok kaygı duyuyorum.”

Bu ansızın başlayan fısıltılı konuşmada sanki insanların kendilerine ait, özel, insanı ilgilendiren, devletle ilgisi olmayan ilişkiler olduğunu gösteriyorlardı. Sokolov sakin, tane tane konuşarak yanıt verdi:

"Hayır, Kazan’dan hiç haber almıyorum.” Sokolov'un sakin, yüksek sesi, sanki bu özel, devletten ayn insani ilişkilerin şu anda onları hiç ilgilendirmediğini söylemişti.

Odaya Markov ve Savostyanov girdiler ve bambaşka bir konuşma başladı. Markov, kocalarının yaşamını bozan kadınlardan örnekler vermeye başladı.

"Her insan, hak ettiği bir kadına sahiptir,” dedi Sokolov, saate baktı ve odadan çıktı.

Savostyanov, Sokolov’un arkasından gülerek, “Troleybüste bir tek boş yer varsa Marya İvanovna ayakta durur, Pyotr Lavrentyeviç oturur,” dedi. "Gece biri kapıyı çalacak olsa, Pyotr Lavrentyeviç yataktan kalkmaz, Ma-şenka sabahlığını giyer kim gelmiş diye koşar. Apaçık ortada, karısı insanın dostudur.”

“Ben şanslılardan değilim," dedi Markov. "Bana, ‘Sağır mısın nesin, git kapıyı aç,’ derler.”

"Neler söylüyorsunuz... Pyotr Lavrentyeviç pırıl pırıl bir kocadır!" dedi Ştrum birden sinirlenerek.

"Siz de Vyaçeslav İvanoviç,” dedi Savostyanov, "siz de artık gece gündüz laboratuvardasınız, erişilemeyecek bir yerde bulunuyorsunuz.”

“Bunun için laf işitmediğimi mi sanıyorsunuz?” diye sordu Markov.

“Anladım,” dedi Savostyanov ve yeni esprisine baştan sevinerek dudaklarını yaladı. “Evde otur! Hani evim, benim Petropavlovsk zindanım derler ya.”

Markov ve Ştrum güldüler, Markov da anlaşılan bu neşeli konuşmanın uzayıp gidebileceğinden endişe duyarak ayağa kalktı ve kendi kendine, “Vyaçeslav İvanoviç iş zamanı/' dedi.

O dışarı çıktığında Ştrum, “Ne kadar titiz, hareketleri dengeli biriydi, şimdi sarhoş gibi oldu. Gerçekten gece gündüz laboratuvarda/’

“Evet evet/' diye onayladı Savostyanov, “yuva kuran bir kuş gibi. Kendini tümden işe verdi!"

Ştrum güldü:

“Artık dedikoduların bile farkında değil, dedikodu etmekten bile vazgeçti. Evet evet, hoşuma gitti, yuva kuran kuş gibi”

Savostyanov, sert bir hareketle Ştrum’a doğru döndü.

Genç, yeni tıraş olmuş yüzü ciddiydi.

“Dedikodulardan söz etmişken,” dedi, “dün Şişakov’ un evinde yapılan, sizin çağrılmadığınız toplantının çok rezil, çok garip bir toplantı olduğunu söylemek zorundayım, Viktor Pavloviç...”

Ştrum yüzünü buruşturdu, bu merhamet ifadesi aşağılayıcı gelmişti.

“Boş verin bunları," dedi sert bir şekilde.

“Viktor Pavloviç," dedi Savostyanov, “elbette Şişa-kov’un sizi çağırmaması önemli değil. Ama Gavronov'un ne kadar iğrenç şeyler söylediğini Pyotr Lavrentyeviç size anlatmıştır herhalde? Yapıtınızda Yahudilik ruhu olduğunu ve Gureviç’in yapıtınızı sırf siz Yahudi olduğunuz için klasik olarak adlandırdığını ve bu kadar övdüğünü söylemek, üstelik bütün bu tiksindirici şeyleri yöneticilerin suskun gülüşleri arasında söylemek için haddini bilmez biri olmak gerekir. Buyurun size 'Slav Kardeşliği/"

Ştrum, öğle tatilinde yemekhaneye gitmedi, odasında bir aşağı bir yukarı dolaştı. İnsanların içinde bu kadar çok pislik olacağını düşünür müydü? Ama aferin Sa-vostyanov'a! Oysa sonu gelmez esprileri ve mayolu kız fotoğraflarıyla boş bir delikanlı gibi görünüyordu. Bunlann hepsi saçma sapan şeyler. Gavronov'un gevezelikleri önemli değil, psikopat, kıskanç adamın teki. Hiç kimse sözlerine karşı çıkmamış, çünkü söyledikleri son derece saçma, gülünç şeyler.

Ama bu saçma sapan, önemsiz şeyler yine de onu tahrik ediyor, canını sıkıyordu. Nasıl olur da Şişakov, Ştrum'u çağırmazdı? Gerçekten kaba ve aptalca bir şeydi. Ama asıl aşağılayıcı olan, yeteneksiz Şişakov da onun akşam davetleri de hiç umurunda olmasa bile Ştrum'un sanki yaşamında çaresi bulunmaz bir felaket olmuş gibi acı duymasıydı. Bunun aptalca bir şey olduğunu anlıyordu, ama kendine hâkim olamıyordu. Evet evet, dahası Sokolov'dan bir yumurta fazla almak istiyordu, Şu işe bak!

Ama yüreğini gerçekten ciddi biçimde yakan tek bir şey vardı. Sokolov'a şöyle demek istiyordu: "Hiç utanmadınız mı dostum? Gavronov'un bana çamur attığını benden nasıl saklayabildiniz? Orada da, benim yanımda da sustunuz Pyotr Lavrentyeviç. Ayıp, ayıp size!"

Fakat heyecanına karşın bir yandan da kendisine şöyle diyordu: "Ama sen de susuyorsun. Karimov'un, Sokolov'un akrabası Madyarov'dan niye kuşkulandığını arkadaşına söylemedin sen de. Sustun! Çekingenlikten mi? Nezaketten mi? Yalan söylüyorsun! Yahudi olduğun için korkundan."

Anlaşılan yazgı, bugünün başından sonuna zor geçmesi için hükmünü vermişti.

Ştrum'un odasına Anna Stepanovna girdi ve Ştrum, onun allak bullak olmuş yüzüne bakıp, "Sevgili Anna Stepanovna, ne oldu?" diye sordu. "Yoksa başıma gelen tatsızlıklan mı duydu?" diye geçirdi içinden.

"Viktor Pavloviç, bu nasıl iş?" dedi Anna Stepanov-na. "Arkamdan ne işler çevriliyor, ne yaptım da bunu hak ettim?"

Oğle tatilinde Anna Stepanovna'ya Personel Daire-si'ne uğramasını rica etmişlerdi. Orada kendisine istifa dilekçesi yazması önerilmişti.

Yükseköğrenimi olmayan laborantların işten çıkarılması konusunda müdürden emir alınmıştı.

“Ne saçma şey¸ bu konuda bilgim yok/’ dedi Ştrum. “Her şeyi düzelteceğini; inanın bana."

Dubyonkov’un yönetimin kendisine karşı şahsi hiçbir şeyi olmadığını söylemesi Anna Stepanovna'yı çok incitmişti.

“Viktor Pavloviç, bana karşı ne olabilir ki? Tann aş-

J OAĞIŞLAYIN BENI, ÇALIŞMANIZA ENGEL OLDUM."

Ştrum paltosunu omzuna aldı ve avluyu geçip, Personel Dairesi'nin bulunduğu iki katlı binaya gitti.

“Çok iyi, çok iyi/' diye düşünüyordu, “çok iyi, çok iyi." Başka hiçbir şey yoktu aklında. Ama bu “çok iyi, çok iyi’nin içinde pek çok şey vardı.

Ştrum'la selamlaşan Dubyonkov şöyle dedi:

“Ben de size telefon edecektim."

“Anna Stepanovna konusunda mı?"

“Hayır, neden öyle düşündünüz? Bazı nedenlerle enstitünün kıdemli elemanlarının şu anketi doldurması gerekiyor"

Ştrum, paket halinde duran anket formlarına baktı ve şöyle dedi:

“Ohoî İnsanın bir haftasını alır."

“Yok canım. Sadece olumsuz yanıt vereceğiniz zaman çizgi yerine ‘hayır, değildim; hayır, yapmadım; hayır sahip değilim,’ vb. diye yazın lütfen.”

“Bakın, azizim,” dedi Ştrum, “kıdemli laborantımız Anna Stepanovna Loşakova’nın işten çıkarılmasıyla ilgili saçma emri iptal etmek gerekiyor.”

"Loşakova mı?" dedi Dubyonkov. "Viktor Pavloviç, müdüriyetin emrini ben nasıl iptal edebilirim?”

“Nasıl bir işse! Anna Stepanovna bombaların altında enstitüyü korudu, bekledi. Birtakım idari nedenler yüzünden işten çıkarılıyor”

“Bizde hiç kimse idari nedenler olmadan işten çıkarılmaz,” dedi Dubyonkov kibirli bir şekilde.

“Anna Stepanovna, sadece mükemmel bir insan değil, laboratuvarımızm en iyi elemanlarından biridir aynı zamanda."

"Eğer gerçekten yeri doldurulamaz biriyse Kasyan Terentyevıç’e başvurun,” dedi Dubyonkov. "Laboratuva-rınızdaki iki iş sorununu daha onunla çözersiniz.” Ştrum’a birbirine tutturulmuş iki kâğıt uzattı,

“Bu, bilimsel araştırmacı görevine yarışma yoluyla birinin atanmasıyla ilgili belge," dedi ve belgeye bir göz atıp ağır ağır okudu: "Landesman Emiliy Pinhusoviç.” "Evet, ben yazmıştım,” dedi Ştrum, Dubyonkov’un elindeki kâğıdı tanıyıp.

"İşte burada Kasyan Terentyeviç’in karan yazılı: ‘Koşullara uygun olmadığından/”

"Nasıl uygun olmaz?” diye sordu Ştrum. "Onun koşullara uygun olduğunu ben bilirim, bana kimin uygun olduğunu Kovçenko nereden bilecek?”

"Kasyan Terentyeviç’le halledin meseleyi,” dedi Dubyonkov. İkinci kâğıda baktı ve şöyle dedi: "Bu da Kazan'da kalan elemanlanmızm dilekçesi, bu da sizin dilekçeniz."

“Evet, ne olmuş?”

"Kasyan Terentyeviç şöyle yazıyor: 'Kazan Üniversitesinde verimli bir şekilde çahştıklanna göre gelmeleri amaca uygun değildir, konunun öğretim yılının bitimine ertelenmesi gerekir/”

Alçak sesle, yumuşak bir şekilde, Ştrum açısından

tatsız olan haberi sanki sesinin tatlılığıyla yumuşatmak ister gibi konuşuyordu, ama gözlerinde tatlılık değil, sadece meraklı bir düşmanlık vardı.

“Teşekkür ederim, Dubyonkov yoldaş," dedi Ştrum.

Ştrum yine avluda yürüyor ve yine, “Çok iyi, çok iyi,” diye tekrarlıyordu.

Onun için amirlerinin desteği, dostlannın sevgisi, karısıyla ruhsal ortaklık gerekli değildi, tek başına savaşabilirdi. Ana binaya dönüp ikinci kata çıktı.

Siyah ceket ve işlemeli bir Ukrayna gömleği giymiş olan Kovçenko, Ştrum’un geldiğini kendisine haber veren sekreter kızın arkasından odasından çıktı ve, "Buyurun, buyurun Viktor Pavloviç, kulübeme buyurun,” dedi.

Ştrum, kırmızı koltuklarla ve divanlarla döşenmiş olan “kulübe'ye girdi. Kovçenko Ştrum'u bir divana oturttu, kendisi de yanma oturdu.

Ştrum[J]u dinlerken gülümsüyordu ve onun bu güler yüzlü hali nedense Dubyonkov'un güler yüzlülüğünü anımsatıyordu. Gavronov’un, Ştrum’un buluşuyla ilgili konuşmasını yaptığı sırada da herhalde aynı şekilde gülümsüyordu.

Kovçenko üzgün bir şekilde, “Ne yapabiliriz,” dedi ve kollannı iki yana açtı. “Bunlan yapan biz değiliz. Bombalann altında çalıştı demek? Artık bu, üstün yararlılık sayılmıyor Viktor Pavloviç; her Sovyet yurttaşı sırf vatanı emrettiği için bombardıman altında kalabilir.”

Daha sonra Kovçenko bir an düşündü ve şöyle dedi:

“Bir olanak var, tabii eleştiri oklannı çekecek olsa da. Loşakova'yı preparat hazırlayıcı görevine geçirelim, özel mağaza kartını da devam ettiririz. Size verebileceğim söz bu kadar.”

“Hayır, bu onun için aşağılayıcı bir şey olur,” dedi Ştrum.

Kovçenko sordu:

"Viktor Pavloviç, siz ne istiyorsunuz, Sovyet devletinin ayrı, Ştrum’un laboratuvannın ayrı yasaları olmasını

Tl#

mı?

'Tersine, ben laboratuvanma sadece Sovyet yasalarının uygulanmasını istiyorum. Sovyet yasalarına göre Loşakova'yı işten çıkaramazsınız.”

Ştrum sordu:

"Kasyan Terentyeviç, madem yasalardan söz açıldı, yetenekli genç Landesman’m laboratuvanma alınmasını neden onaylamadınız?”

Kovçenko dudaklarını ısırdı.

"Viktor Pavloviç, Landesman, belki sizin verdiğiniz görevlerde başarıyla çalışabilir, ama daha başka konular var ve enstitü yönetimi bunlan hesaba almak zorunda

“Çok iyi,” dedi Ştrum ve bir kez daha tekrarladı: “Çok

• >> ıyı.

Sonra sordu:

“Anket ha? Yurtdışında yaşayan akrabalar falan?”

Kovçenko belli belirsiz bir biçimde kollarını açtı.

“Kasyan Terentyeviç, madem bu tatlı sohbet devam ediyor,” dedi Ştrum, “iş arkadaşım Anna Naumovna Vay-spapir'in Kazan 'dan dönmesini neden geciktiriyorsunuz? Tam da doktor adayı olmuşken. Benim laboratuva-rımla devlet arasında bu konuda ne gibi bir çelişki var?"

Kovçenko acı çekiyormuş gibi bir yüz ifadesiyle şöyle dedi:

“Viktor Pavloviç, beni sorguya mı çekiyorsunuz? Ben personelden sorumluyum, anlayın bunu.”

“Çok iyi, çok iyi," dedi Ştrum, kaba bir konuşma için zamanın kesin olarak geldiğini hissederek. “Bakın efendim,” dedi, “bundan böyle bu şekilde çalışamam. Bilim, ne Dubyonkov için, ne de sizin için var. Ben de burada Personel Dairesi'nin anlayamadığım çıkarları için değil, çalışmak için bulunuyorum. Aleksey Alekseyeviç’e yazayım da atom laboratuvarının başına Dubyonkov’u atasın/’

Kovçenko şöyle dedi:

"Viktor Pavloviç, sakin olun/'

“Yo hayır, bu şekilde çalışmayacağım/'

"Viktor Pavloviç, yönetimin, özellikle de benim çalışmanıza ne kadar değer verdiğimizi düşünmüyorsunuz."

“Değer verip vermemeniz vız gelir bana,” dedi Ştrum ve Kovçenko'nun yüzünde güceniklik değil, neşeli bir hoşnutluk gördü.

“Viktor Pavloviç," dedi Kovçenko, “enstitüyü bırakmanıza hiçbir şekilde izin vermeyiz." Sonra kaşlarını çattı ve ekledi: “Bunun nedeni yeri doldurulamayacak biri olmanız değil. Viktor Pavloviç Ştrum'un yerini alacak kimse olmadığını mı sanıyorsunuz yoksa?” Ve son derece tatlı bir şekilde sözlerini bitirdi: “Landesman ve Vayspapir olmadan bilimle uğraşamayacakken Rusya'da sizin yerinizi alacak biri olmadığını mı sanıyorsunuz yoksa?”

Ştrum'a baktı ve Viktor Pavloviç, Kovçenko'nun aralarında her zaman görünmez bir sis gibi dalgalanan, gözlerine, ellerine, beyinlerine dokunan sözleri söylemek

üzere olduğunu hissetti.

Ştrum başını önüne eğdi ve ortada bir profesör, bir bilim doktoru harika bir buluş yapmış, kibirli ve alçakgönüllü, bağımsız ve sert olabilen ünlü bir

bilimadamı yoktu artık.

Hafifçe kambur ve dar omuzlu, gaga burunlu, kıvırcık saçlı adam, gözlerini kısmış, suratına inecek yumruğu bekler gibi, işlemeli Ukrayna gömleği giymiş adama bakıyor ve bekliyordu.

Kovçenko sessizce şöyle dedi:

“Heyecanlanmayın Viktor Pavloviç, sakin olun.Tanrı aşkına, demek bu kadar önemsiz bir şey yüzünden işi sürüncemede bırakacaksınız.’[1]

54

Gece karısı ve kızı yattıktan sonra Ştrum anketi doldurmaya girişti. Anketteki bütün sorular savaştan öncekilerle hemen hemen aynıydı. Ve sorular önceki sorular olduğundan Viktor Pavloviç'e garip görünüyor, onu yem, farklı bir şekilde kaygılandırıyordu.

Devlet, Ştrum’un çalışmasında kullandığı matematik donanımı yeterli mi, laboratuvara monte edilen cihaz, yapılacak karmaşık deneylere uygun mu, nötron ışınımına karşı korunma iyi mi, Sokolov ve Markov'un Ştrum’la dostlukları ve bilimsel ilişkileri yeterli mi, genç elemanlar yorucu hesaplar yapmaya hazır mı, pek çok şeyin onların sabrına, çabasına ve kendilerini işe tam olarak vermelerine bağlı olduğunu anlıyorlar mı gibi konuları merak etmiyordu.

Bu, anketlerin anketi, anketlerin kralıydı. Anket, Lyudmila’nın babasının, annesinin, Viktor Pavloviç’in dedesinin ve ninesinin, onların nerede yaşadıkları, ne zaman öldükleri, nereye gömüldükleri hakkında her şeyi bilmek istiyordu. Viktor Pavloviç’in babası Pavel İosifo-viç ne münasebetle 1910 yılında Berlin’e gitmişti? Devlet ciddi ve katı bir kaygı içindeydi.. Ştrum anketi inceledikten sonra kendi sağlamhğı ve doğruluğu konusunda güvensizliğe kapıldı.

1. Soyadı, adı, baba adı... Kimdi gecenin bu saatinde anket formu dolduran bu Ştrum, Viktor Pavloviç? Galiba annesiyle babasının medeni nikâhı vardı, Vitya iki yaşını doldurduğunda boşanmışlardı, babasının belgelerinde adının Pavel değil, Pinhus olduğunu anımsıyor. Ben neden Viktor

Pavloviç’im o zaman? Kimim ben, kendimi tanıdım mı, ya aslında Goldman, ya da Sagaydaç-nıy’sam? Ya da Fransız Desforges, aslında Dubrovskiy'se?

Kafası kuşkularla dolu bir halde ikinci soruyu yanıtlamaya koyuldu.

2. Doğum tarihi... yılı... ayı... günü... yeni ve eski usule göre belirtiniz. Bu karanlık aralık günü hakkında o ne bilebilirdi, tam o gün doğduğunu kesin bir şekilde doğrulayabilir miydi? Sorumluluğu üstünden atmak için “göre” sözcüğünü kullanımsa mıydı?

3. Cinsiyeti... Ştrum korkusuzca “erkek’' yazdı. Aklından şunları geçirdi: "Peki ben nasıl bir erkeğim, gerçek bir erkek, Çepıjin'in işten uzaklaştırılmasından sonra susar mıydı?"

4. Eski ve yeni idari bölünmeye göre doğum yeri... Ştrum yazdı: Harkov. Annesi ona Bahmut'ta doğduğunu ama doğum belgesini oğlunun doğumundan iki ay sonra taşındığı Harkov’dan aldığını anlatırdı. Not koymak gerekir miydi?

5. Milliyet... İşte beşinci madde Savaş öncesinde önem taşımayan öylesine basit bir madde, şimdi biraz

önemli olmuştu.

Ştrum, kalemi bastıra bastıra, açık ve net harflerle "Yahudi[1]* yazdı. Anketin beşinci sorusuna Kalmuk, Çeçen, Kırım Tatarı, Yahudi diye yanıt vermenin kısa bir süre sonra yüz binlerce insan için ne anlama geleceğini bilmiyordu.

Bu beşinci maddenin çevresinde iç karartıcı ihtirasların yıldan yıla yoğunlaşacağını, “sosyal köken”le ilgili komşu altıncı maddeden korku, öfke, umutsuzluk, çaresizlik ve kanın beşinci maddeye taşınacağını, göç edeceğini, birkaç yıl sonra pek çok insanın anketin beşinci maddesini geçen on yıllarda Kazak subayların, asilzadelerin, fabrikatörlerin çocuklarının, din adamlarının oğullarının altıncı soruya yanıt verirken hissettikleri kötü talih duygusuyla dolduracaklarını bilmiyordu.

Ama anketin beşinci maddesinin çevresinde kuvvet çizgilerinin yoğunlaştığını hissediyor ve seziyordu. Bir akşam önce Landesman telefon etmişti ve Ştrum, ona başvurusundan bir şey çıkmadığını söylemişti. "Ben de öyle tahmin ediyordum," demişti Landesman, Ştrum'a sitem eden öfkeli bir sesle. "Anketinizde uygun olmayan bir şey mi var?" diye sormuştu Ştrum. Landesman telefon almacına doğru gürültülü bir soluk bırakmış, "Soya-

dımda uygunsuzluk varmış," demişti.

Akşam çay içerlerken Nadya, "Biliyor musun baba, Mayka'nın babası, gelecek yıl Uluslararası İlişkiler Enstı-tüsü'ne tek bir Yahudi'nin bile alınmayacağını söyledi," dedi.

"Neyse," diye düşündü Ştrum, "Yahudi'ysen Yahudi' sin, başka bir şey yazamazsın."

6. Sosyal köken... Bu madde, kocaman, güçlü bir ağacın gövdesıydi, kökleri toprağın derinlerine gidiyor, dallan engin anket sayfalarının üstüne geniş geniş yayılıyordu: annenin ve babanın, annenin ve babanın ana babalarının sosyal kökeni... karının, karının ana babasının sosyal kökeni... boşanmışsanız eski karınızın sosyal kökeni, eski karınızın ana babasının devrimden önce ne iş yaptıkları.

Büyük devrim, bir sosyal devrimdi, yoksulların dev-rimiydi. Altıncı soruda yoksulların, binlerce yıl süren zengin egemenliği yüzünden ortaya çıkmış olan haklı güvensizliği doğal olarak ifade edilmiş gibi gelirdi Ştrum'a her zaman.

"Küçük burjuva" yazdı. Küçük burjuva! Artık nasıl bir küçük burjuvaysa. Belki de birdenbire savaş yapmıştı bunu, sosyal kökenle ilgili haklı Sovyet sorunuyla Almanların kanlı milliyet sorunu arasındaki uçurumun gerçek olduğundan kuşkuya düştü. Kazan'dald akşam sohbetleri, Madyarov'un Çehov'un insana yaklaşımıyla ilgili konuşması aklına geldi.

"Sosyal gösterge bana daha ahlaki, daha hakça görünüyor/' diye düşündü. MAma Almanlara da tartışmasız milliyet göstergesi ahlaki geliyor. Yalnız bildiğim bir şey var, Yahudileri Yahudi oldukları için öldürmek korkunç.

Onlar insan, her biri iyi, kötü, yetenekli, aptal, kaim kafalı, neşeli, iyi yürekli, yardımsever, cimri birer insan. Hitler ise fark etmez, önemli olan Yahudi olması diyor. Ben de bütün varlığımla protesto ediyorum! Aslında bizde de böyle bir ilke var: Önemli olan asilzade soyundan olması, Kulak ve tüccar soyundan olması. Onların iyi, kötü, yetenekli, iyi yürekli, aptal, neşeli olmalarının hiç önemi yok.

Hatta bizim anketlerde söz konusu olan tüccarlar, din adamları, asilzadeler değil, onların çocukları ve torunları. Ne yani onların asilzadeliği, Yahudilik gibi kanlarında mı, onlar kanlarından dolayı mı tüccar ya da din adamıdır? Saçma. Sofya Perovskaya bir generalin kızıydı, sıradan bir generalin değil, bir valinin kızıydı. Sürdüler onu! Karakozov'u yakalayan polis yardakçısı Komissarov da altıncı maddeye ‘küçük burjuva’ yanıtını verebilirdi. Onu üniversiteye kabul edebilirler, bir göreve yerleştirebilirlerdi. Stalin, ‘Oğul babasının yaptığından sorumlu değildir,’ demişti. Ama Stalin, 'Armut dibine düşer/ sözünü de söylemişti. Her neyse küçük burjuvaysa küçük burjuvadır insan.”

7. Sosyal durum... Memur mu? Memur, yani muhasebeci, kayıt memuru. Memur Ştrum, atom çekirdeklerinin parçalanma mekanizmasını matematiksel olarak kanıtlamıştır, memur Markov, memur Ştrum’un teorik sonuçlarını yeni deney donanımı yardımıyla doğrulamak istemektedir.

“Aslında doğru," diye düşündü, "tam olarak memur/[1]

Omuz silkti, ayağa kalktı, odada dolaştı, bir el hareketiyle birini kendinden uzaklaştırdı. Sonra masanın başına oturdu ve sorulan yanıtlamaya devam etti.

29. Siz ya da en yakın akrabalannız mahkemeye verildiniz mi, hakkınızda soruşturma yapıldı mı, tutuklandınız mı, hukuki ya da idari bir cezaya çarptırıldınız mı, ne zaman, nerede ve ne için? Mahkûmiyet kararı kaldı-

rıldıysa ne zaman?..

Ştrum’un kansına yönelik olarak da aynı soru. Göğsünde bir ürperti dolaştı. Bu konuda tartışmaya yer yok, şaka etmiyorlar. Kafasında isimler görünüp kaybolmaya başladı. Onun hiçbir suçu olmadığından eminim... bu

dünyadan olmayan bir adamdı... kadıncağız, kocasını ele vermediği için tutuklandı, galiba sekiz yıl verdiler, tam olarak bilmiyorum, onunla yazışmıyorum, Temniki köyüne göndermişler galiba, rastlantıyla öğrendim, yolda kızıyla karşılaştım... tam olarak anımsamıyorum, galiba 1938'in başında tutuklanmıştı, evet, on yıl mektuplaşma hakkından yoksun kaldı...

Karımın erkek kardeşi parti üyesiydi, onunla arada bir karşılaşırdım; ne ben ne de karım ona mektup yazıyoruz; kanmın annesi galiba ona gitmişti, evet evet, savaştan yıllar Önce, onun ikinci kansı, kocası hakkında ihbarda bulunmadığı için sürgüne yollandı ve savaş sırasında Öldü, oğlu, Stalingrad savunmasına katıldı, gönüllü olarak gitti... Benim karım ilk kocasından boşanmış, ilk evliliğinden olan oğlu, yani benim üvey oğlum, cephede öldü, Stalingrad'ı savunurken... Karımın ilk kocası tutuklanmış, kanm boşandığı andan itibaren onunla ilgili hiçbir şey bilmiyor... Hangi suçtan hüküm giydiğini bilmiyorum, üstü kapalı bir şekilde duyduğuma göre, Troç-kist muhalefete mensup olmak gibi bir şeymiş, ama emin değilim, bu beni hiç ilgilendirmedi...

Çaresiz bir suçluluk, bir kirlenmişlik duygusu kapladı Ştrum u. Bir toplantıda, "Yoldaşlar, ben bizden biri değilim," diye itirafta bulunan bir parti üyesi aklına geldi.

Ve bir anda protesto duygusuna kapıldı. Ben mazlumlardan ve boyun eğenlerden değilim! Sadko beni sevmiyor, sevmezse sevmesin! Yapayalnızım, karım benimle ilgilenmeyi bıraktı, bırakırsa bıraksın! Ben suçsuz yere ölen talihsizler olduğunu yadsımam.

Bütün bunlara değinmek ayıptır yoldaşlar! İnsanlar suçsuzken çocuklarının, kanlarının suçu nedir? Bu insanların önünde pişmanlığını belirtmek, onlardan özür dilemek gerekir. Peki siz benim değersizliğimi kanıtlamak, suçsuz yere acı çeken insanlarla akraba olduğum için beni itibardan yoksun bırakmak mı istiyorsunuz? Eğer benim bir suçum varsa, o da sadece ve sadece onlara uğradıkları felaket sırasında çok az yardım etmiş olmamdır.

Aynı adamın beyninde şaşılacak derecede karşıt ikinci bir düşünce akışı diğeriyle yan yana ilerliyordu.

Aslında ben onlarla ilişkimi sürdürmüyordum. Düşmanlarla mektuplaşmıyordum, kamplardan mektup almıyordum, onlara maddi destekte bulunmuyordum, ender olarak, rastlantıyla görüşüyordum...

30. Akrabalarınızdan herhangi biri yurtdışında yaşıyor mu (nerede, ne zamandan beri, gidiş nedeni)? Onlarla ilişkinizi sürdürüyor musunuz?

Yeni soru, can sıkıntısını artırmıştı.

Yoldaşlar, Çarlık Rusyasinın koşullarında göçün kaçınılmaz bir şey olduğunu anlamıyor musunuz yoksa! Yoksullar, özgürlüksever insanlar göç ediyorlardı, Lenin de Londra’da, Zürich'te, Paris'te yaşadı. Teyzelerimle, dayılarımla, onlann New York'ta, Paris’te, Buenos Aires'teki kızlarıyla ve oğullarıyla ilgili bilgileri okurken neden göz kırpıyorsunuz?..Tanıdıklardan biri şu espriyi yapmıştı. "New York’ta bir teyzem var... Eskiden açlığın teyzemle ilgisi olmadığını düşünürdüm, oysa anlaşıldı ki teyzem açlık demekmiş.”

Ancak yurtdışında yaşayan akrabalarının listesinin bilimsel çalışmalarının listesinden biraz daha kısa olduğu ortaya çıktı. Bir de tutuklananların listesi eklenirse...

Ama işte insanı katmanlara ayırıyorlardı. Çöpe at onuî Tuhaf adamın biri! Ama ashnda yalan, yalan! Bilim için gerekli olan Gavronov ve Dubyonkov değil, oydu, yaşamını ülkesine adıyordu. Anketlerde çok parlak görünen, ancak aldatabilecek, ihanet edebilecek insanlar az mıdır? Anketlerde babası Kulak, babası eski büyük toprak sahibi yazan ve yaşamlarını savaşa vermiş, partizanlara katılmış, cellat kütüğüne yürümüş insanlar az mıdır?

Bu neydi öyleyse? O da biliyordu: istatistik yöntemi! Olasılık! Düşmanı proleter insanlardan çok emekçi bir geçmişe sahip olmayan insanlar arasında arama olasılığı. Ama ashnda Alman faşistleri de büyük ve küçük olasılıklara dayanarak halklan, ulusları yok ediyorlar. Bu insanlık dışı bir ilkedir İnsanlık dışı ve kör bir ilke. İnsanlara karşı sadece ve sadece bir yaklaşım, insanca yaklaşım düşünülebilir.

Laboratuvara eleman alırken Viktor Pavloviç, farklı bir anket yapar, insanca bir anket.

Birlikte çalışacağı insanın Rus, Yahudi, Ukraynalı, Ermeni olması; dedesinin işçi, fabrikatör, Kulak olması onun umurunda değildir; onun iş arkadaşına karşı tavrı birlikte çalıştığı insanın erkek kardeşinin İçişleri Halk Komiserliği organları tarafından tutuklanıp tutuklanmadığına bağlı değildir, iş arkadaşının kız kardeşinin Kos-troma'da mı, yoksa Cenevre'de mi yaşadığı onu ilgilendirmez.

«

Teorik fizik sizi kaç yaşınızdan beri ilgilendiriyor, Einstein'ın ihtiyar Planck'i eleştirisi konusundaki tavrınız nedir, yalnızca matematiksel düşüncelere mi eğilimlisiniz yoksa deneysel çalışma ilginizi çeker mi, Heisen-berg'e karşı tavrınız nedir, tek alan denklemi yaratma olasılığına inanıyor musunuz, sorularını sorardı o. Asıl en önemlisi de yetenek, tanrısal ateş, kıvılcımdır. Elbette, iş arkadaşı yanıt vermek isterse, yürüyüş yapmayı sevip sevmediğini, bira içip içmediğini, senfoni konserlerine gidip gitmediğini, çocukluğunda Seton Thompson'un kitaplarından hoşlanıp hoşlanmadığını, Tolstoy'u mu yoksa Dostoyevski'yi mi kendisine daha yakın hissettiğini, meyvecilikle ilgilenip ilgilenmediğini, balık avlayıp avlamadığını, Picasso konusunda ne düşündüğünü, Çe-hov'un en çok hangi öyküsünü beğendiğini sorardı.

Gelecekteki iş arkadaşının suskun mu yoksa konuşkan biri mi, iyi, esprili, kin güden biri mi, öfkeli, yükselme hırsı olan biri mi olduğunu, güzel Veroçka Ponomar-yova'yla kırıştırıp kırıştırmayacağını merak ederdi.

Madyarov, bu konuda şaşırtıcı derecede güzel konuşmuştu, belki gerçekten de provokatördü.

Tanrım, Tanrım...

Ştrum kalemi eline aldı ve yazdı: "Esther Semyo-novna Dashevskaya, teyze, 1909 yılından beri Buenos Aires'te yaşıyor, müzik öğretmeni."

55

Ştrum, kendine hâkim olmak, tek bir sert söz söylememek niyetiyle Şişakov'un odasına girdi.

Öfkelenmenin ve Ştrum’un ve çalışmasının bürokrat bir Akademi üyesinin kafasında en kötü, en sonuncu sıralardan birinde bulunmasına gücenmenin ne kadar aptalca bir şey olduğunun farkındaydı.

Ama Ştrum, Şişakov’un yüzünü görür görmez en-gelleyemediği bir öfkeye kapıldı.

"Aleksey Alekseyeviç," dedi Ştrum, "hani zorla güzellik olmaz derler ya, cihazın montajıyla bir kez bile ilgilenmediniz."

Şişakov gönül alıcı bir şekilde şöyle dedi:

"En yakın zamanda mutlaka yanınıza geleceğim.”

Şef, ziyaretiyle Ştrum’u mutlu etmeyi gönül alıcı bir

şekilde vaat etmişti.

Şişakov ekledi:

"Genel anlamda yönetimin tüm gereksinimlerinize yeterince önem verdiğini düşünüyorum."

"Özellikle de Personel Dairesi."

Şişakov, tamamen barışçı bir ses tonuyla, “Personel Dairesi size nasıl engel oluyor?" diye sordu. “Laboratu-var yöneticileri arasında böyle bir açıklama yapan ilk kişi sizsiniz."

“Vayspapir’i Kazan’dan getirtme çabalarım boşa gidiyor Aleksey Alekseyeviç, nükleer fotoğraf konusunda yeri doldurulmaz bir uzmandır o. Loşakova’nın işten çıkarılmasına kesinlikle karşı çıkıyorum. Mükemmel bir elemandır, mükemmel bir insandır kendisi. Loşakova nasıl işten çıkarılabilir, aklım almıyor. Bu gaddarca bir şey. Ve sonuncusu, yarışmaya katılan asistan Landes-man’m atamasının onaylanmasını rica ediyorum. Landesman yetenekli bir delikanlı. Yine de laboratuvanmı-zın önemini yeterince bilmiyorsunuz. Aksi takdirde bu tür konuşmalara zaman harcamamız gerekmezdi."

"Bu konuşmalara ben de zaman harcıyorum," dedi Şişakov.

Ştrum, öfkesini ifade etmesine engel olan Şişakov'un

gitmeyen

çıkması

dedi.

"Demek öyle/' dedi Aleksey Alekseyeviç ve barıştan savaşa geçti. "Viktor Pavloviç/' dedi, "enstitünün önünde sorumluluk gerektiren görevler var. Size bu görevlerin ne kadar zor bir dönemde önümüze konduğunu söylememe gerek yok. Laboratuvarınızın şu anda bu görevleri tam olarak yerine getiremediğini sanıyorum. Elbette ki ilginç, ama bir o kadar da tartışmalı olan çalışmanız çevresinde aşırı bir gürültü koparıldı."

Sesine ciddi bir ton vererek şöyle devam etti:

"Bu, bir tek benim görüşüm değil. Arkadaşlar, bu gürültünün bilimadamlannı yanlış yönlendirdiğini düşünüyorlar. Dün bu konuda benimle ayrıntılı şekilde konuştular. Sizin çıkardığınız sonuçlar üzerinde düşünmeniz gerektiği, bu sonuçların maddenin yapısıyla ilgili materyalist düşüncelere ters düştüğü, bu konuda bizzat sizin konuşmanız gerektiği görüşü belirtildi. Düşünceleri benim açımdan anlaşılmaz olan bazı insanların, tartışmalı teorileri tam da bütün gücümüzü savaşın ileri sürdüğü görevlere yöneltmek zorunda olduğumuz bir dönemde bilimin genel eğilimi olarak ilan etmekte çıkarları var. Bunlann hepsi son derece ciddidir. Siz ise gelmiş, Loşakova diye biri için tuhaf taleplerde bulunuyorsunuz. Affedersiniz ama Loşakova'nın Yahudi soyadı olduğunu hiç bilmiyordum/'

Ştrum, Şişakov'u dinlerken sinirlenmişti. Hiç kimse onun çalışmasıyla ilgili düşmanca tavrını gözlerinin içine bakarak açık açık söylemiyordu. Şimdi ilk kez bunu bir Akademi üyesinden, çalıştığı enstitünün yöneticisinden duyuyordu.

Ve artık sonuçlanndan korkmaksızm düşündüğü ve

bu yüzden de hiçbir şekilde söylememesi gereken her şeyi söyledi.

Fiziğin felsefeyle doğrulanıp doğrulanmam akla bir ilgisinin, işinin olmadığını söyledi. Matematiksel sonuçların mantığının Engels ve Lenin’in mantığından daha güçlü olduğunu ve MK Bilim Şubesi’nden Badin’in, fizik ve matematiği Lenin’in görüşlerine değil, Lenin'in görüşlerini matematiğe ve fiziğe uygun hale getirmesini söyledi. Dar çıkarcılığın, kimin tarafından ortaya konmuş olursa olsun, hatta Tanrı tarafından ortaya konmuş bile olsa bilimi öldürdüğünü; ancak büyük bir teorinin büyük bir pratik doğuracağını söyledi. En önemli teknik sorunların, teknik sorunlar dışındaki sorunların da, yirminci yüzyılda "nükleer süreçler teorisfyle bağlantılı olarak çözüleceğinden emindi. Eğer Şişakov’un adlarını kendisine vermediği o arkadaşlar onun konuşmasını gerekli görüyorlarsa işte tam bu ruhla seve seve konuşabilirdi.

“Yahudi soyadı taşıyan insanlar meselesine gelince Aleksey Alekseyeviç,” dedi Ştrum, “eğer siz gerçek bir Rus aydınıysanız bu işi şakayla geçiştirmemeniz gerekir Ricalarımı geri çevirmeniz halinde derhal enstitüden ayrılmak zorunda kalacağım. Bu şekilde çalışamam.”

Soluklandı, Şişakov’a baktı, bir an düşündü ve şöyle dedi:

“Bu koşullarda çalışmam çok zor. Sadece bir fizikçi değilim, aynı zamanda da bir insanım. Benden yardım etmemi ve haksızlıklara karşı korumamı bekleyen insanların karşısında utanıyorum.”

Şimdi "Bu koşullarda çalışmam çok zor,” demişti sadece, derhal işten ayrılmakla ilgili sözleri ikinci kez tekrarlamaya barutu yetmemişti. Ştrum, Şişakov’un yüzünden bu yumuşatılmış formülü fark ettiğini anladı.

Belki de sırf bu yüzden Şişakov ısrar ediyordu: “Ültimatom diliyle konuşmaya devam etmemizin

bir anlamı yok. Elbette isteklerinizi göz önüne almak zorundayım."

Tuhaf, aynı zamanda hem kederli, hem de sevinçli bir duygu gün boyu Ştrum'u bırakmadı. Laboratuvardaki cihazlar, montajı sona yaklaşan yeni

cihaz, ona yaşamının, beyninin, bedeninin bir parçası gibi geliyordu. Onlardan ayn nasıl yaşayabilirdi?

Müdüre söylediği o saçma sapan sözleri anımsamak korkunçtu. Bir yandan da kendini güçlü hissediyordu. Acizliği aynı zamanda gücüydü. Ama Moskova’ya döndükten sonra bilimsel zafere ulaştığı günlerde böyle bir konuşma yapması gerekeceğini düşünebilir miydi?

Şişakov’la çatışmasını hiç kimse bilemezdi, ama iş arkadaşları bugün ona karşı çok içten davranıyorlar gibi geliyordu.

Anna Stepanovna elini tutup sıktı.

"Viktor Pavloviç, size teşekkür etmek istemiyorum, ama sizin siz olduğunuzu biliyorum,” dedi Anna Stepanovna.

Ştrum, heyecanlı ve mutlu denilebilecek bir halde hiç konuşmadan Anna Stepanovna'nın yanında duruyordu.

‘Anneciğim anneciğim,” diye düşündü birden. "Gö-

•* ıı

ruyorsun, goruyorsun.

Eve giderken karısına hiçbir şey söylememeye karar verdi, ama başından geçen her şeyi karısıyla paylaşma alışkanlığını yenemedi ve antrede paltosunu çıkarırken, "Enstitüden ayrılacağım Lyudmila,” dedi.

Lyudmila Nikolayevna allak bullak oldu, üzüldü, ancak kocasının hoşuna gitmeyecek şu sözler döküldü hemen dilinden:

"Sanki Lomonosov ya da Mendeleyev’miş gibi davranıyorsun. İşten ayrılırsın, senin yerine Sokolov ya da Markov geçer/’ dedi, elindeki dikişten kafasını kaldırarak. “Senin Landesman da varsın cepheye gitsin. Yoksa peşin fikirli insanların kafasında gerçekten de savunma enstitüsünde Yahudi Yahudi'ye iş buluyor diye bir düşünce oluşacak.”

"Tamam tamam, yeter,” dedi Ştrum. "İtiraz etme, Lyudoçka, insaf et. Nekrasov’un, 'Zavallıcık şan şöhret mabedine düşeceğini umuyordu, hastaneye düşünce sevindi,’ dediğini anımsıyor musun? Ben de yediğim ekmeği hak ettiğimi sanıyordum, oysa benden günahlarımı, sapkınlıklarımı herkesin içinde itiraf etmemi istiyorlar. Hayır, sen sadece itiraf etmeyi düşün diyorlar. Saçmalık bu! Ve beni oybirliğiyle ödüle aday gösteriyorlar, üniversite öğrencileri beni arıyorlar. Bütün bunlar Ba-din’in başının altından çıkıyor! Bununla birlikte tamamen Badin’in işi de değil. Sadko beni sevmiyor!"

Lyudmila Nikolayevna kocasının yanma geldi, kravatını düzeltti, ceketinin eteğini çekiştirdi:

“Herhalde yemek yememişsin, çok solgun görünüyorsun,” dedi.

"Canım yemek istemiyor.”

“Sen yağlı ekmek yerken ben de yemeği ısıtayım.” Sonra bir bardağa kalp ilacını damlattı:

"Şunu iç, görünüşünü beğenmedim, uzat elini nabzına bakayım,” dedi.

Mutfağa gittiler, Ştrum ekmek yiyor, Nadya'nın gaz sayacına taktığı aynaya bakıyordu.

“Ne kadar garip,” dedi, "yüz katlı anketler doldurmak, bugün işittiklerimi işitmek zorunda kalacağım Ka-zan’dayken aklıma gelir miydi? Ne büyük bir güç! Devlet ve insan... bir bakıyorsun tepeye çıkarıyor, bir bakıyorsun kolayca uçuruma atıveriyor.”

- “Vitya, seninle Nadya hakkında konuşmak istiyorum,” dedi Lyudmila Nikolayevna. "Neredeyse her gün sokağa çıkma yasağı başladıktan sonra eve dönüyor.”

“Bunu geçen gün de söylemiştin bana," dedi Ştrum.

“Söylediğimi hatırlıyorum. Dün akşam şans eseri pencerenin yanma gitmiştim, karartma perdesini çektim ve ne göreyim, Nadya bir askerle

birlikte geliyor, Moloko mağazasının yanında durdular ve Nadya, o askerle öpüşmeye başladı ”

“Ne diyorsun/' dedi Viktor Pavloviç ve şaşkınlıktan ağzındaki ekmeği çiğnemeye ara verdi.

Nadya bir askerle öpüşüyordu. Ştrum birkaç saniye hiçbir şey demeden oturdu, sonra gülmeye başladı. Belki de bir tek bu akıllara durgunluk veren haber onu ağır düşüncelerden uzaklaştırabilir, kaygılarından kurtarabilirdi. Bir an göz göze geldiler ve Lyudmila Nikolayevna da hiç beklemediği bir şekilde gülmeye başladı. O anda aralarında yaşamın ancak ender anlarında olabilecek, sözün ve düşüncenin gerekli olmadığı tam bir karşılıklı anlayış doğmuştu.

Ştrum’un son derece yersiz bir şekilde söylediği şu sözler bile Lyudmila Nikolayevna için sürpriz olmadı:

"Mila, Mila, kabul et ama, Şişakov'la takışmakta

haklı değil miyim?"

Düşüncelerin basit akışı böyleydi, ama bu akışı anlamak artık o kadar basit bir iş değildi. Geçmiş yaşamla, Tolya ve Anna Semyonovna’mn yazgısıyla, savaşın ve yaşlılığın kaçınılmaz bir biçimde yaşamı bozduğuna, insanın ne kadar şöhret ve zenginlik elde ederse etsin yaşlanıp öleceğine, onun yerine genç çocukların geleceğine ve belki de en önemli şeyin bu yaşamı onurlu bir biçimde geçirmek olduğuna ilişkin düşünce bu noktada bir araya gelmişti.

Ve Ştrum karısına soruyordu:

“Doğru söyle, haklı değil miyim?"

Lyudmila Nikolayevna olumsuz anlamda başını salladı. Birlikte geçen onlarca yıl aynı zamanda insanları da birbirinden ayırabiliyordu.

"Biliyor musun Lyuda/' dedi Ştrum uzlaşmacı bir tavırla, “yaşamda haklı olan insanlar, genellikle nasıl davranacaklarını bilemezler, tepeleri atar,

kabalık, patavatsızlık ve sabırsızlık ederler ve işte de, evde de bütün anlaşmazlıklarda genellikle onlar suçlanırlar. Haksız olanlar, hakaret edenler ise nasıl davranacaklarını bilirler, mantıklıdırlar, sakindirler, naziktirler, her zaman haklı görünürler.'’

Nadya saat on birde geldi. Anahtar sesini duyan Lyudmila Nikolayevna kocasına, "Onunla konuş,” dedi.

"Senin konuşman daha iyi olur, ben beceremem,” dediği halde Nadya burnu kızarık, saçlan dağınık bir halde yemek odasına girdiğinde Viktor Pavloviç, "Ana kapının önünde kiminle öpüşüyorsun?” dedi.

Nadya, kaçmaya hazırlanır gibi birden çevresine bir göz attı, ağzı yan açık bir halde babasına bakıyordu.

Bir saniye sonra omuz silkti ve umursamaz bir şekilde, "A... Andryuşa Lomov, şu anda askeri okulda okuyor,” dedi.

Nadya’nın kendinden emin ses tonuna şaşırmış olan Ştrum, "Ee, onunla evlenmek niyetinde misin?” diye sordu. Karısının Nadya’yı görüp görmediğine bir göz attı.

Nadya, yetişkin biri gibi gözlerini kısıp, sinirli bir şekilde sözcükleri savuruyordu:

“Evlenmek mi?” diye sordu. Bu sözcük kızıyla ilgili olunca Ştrum’u şaşırtmıştı. "Olabilir, evlenebilirim!”

Sonra, "Belki de evlenmem, henüz kesin karar vermedim,” diye ekledi.

Bu arada hiç konuşmayan Lyudmila Nikolayevna, "Nadya, Mayka'nın babası ve ders yalanını niye uydurdun?” diye sordu. "Ben anneme hiçbir zaman yalan söylemezdim.”

Ştrum, Lyudmila'ya kur yaptığı sıralarda onun randevuya gelirken, "Tolya’yı anneme bıraktım, kütüphaneye gidiyorum diye bir yalan uydurdum,” dediğini anımsadı.

Birden çocuk haline geri dönen Nadya, ağlamaklı ve hırçın bir sesle, “Arkamdan ispiyonculuk etmek güzel bir şey mi? Senin annen de senin arkandan ispiyonculuk ediyor muydu?” diye bağırdı.

Ştrum, çıldırmış gibi bağırdı:

“Annene terbiyesizlik etmeye kalkma, aptal şey!’*

Nadya sıkıntıyla ve sabırla babasına bakıyordu.

“Demek öyle, Nadejda Viktorovna, demek genç albayla evlenmeye ya da metresi olmaya karar vermediniz henüz, öyle mi?“

“Hayır, henüz karar vermedim, İkincisi, albay değil o,” diye karşılık verdi Nadya.

Kızının dudaklan asker kaputlu bir delikanlıyı öpebilir miydi? Bu küçük kıza, Nadya’ya, bu komik, zeki küçük budalaya âşık olunabilir, bir köpek yavrusununki-ni andıran gözlerinin içine bakılabilir miydi?

Ama bu ezelî bir hikâye değil miydi zaten...

Lyudmila Nikolayevna, Nadya'nın kızacağını, yanıt vermekten kaçınacağını anladığı için hiçbir şey söylemiyordu. Yalnız kaldıkları bir sırada kızının saçlarını okşadığında Nadya'nın nedendir bilinmez hıçkıra hıçkıra ağlayacağını, kendisinin de kızına yine nedendir bilinmez çok acıyacağını, zaten sonuçta bir genç kızın bir delikanlıyla öpüşmesinde o kadar korkunç bir şey olmadığını biliyordu. Nadya şu Lomov’la ilgili her şeyi ona anlatacak, kendisi de kızının saçlarını okşayacak ve ilk öpüşmesini anımsayacak, Tolya’yı düşünecekti. Zaten yaşamda olup biten her şeyi Tolya'ya bağlıyordu. Tolya yoktu.

Savaş uçurumunun kıyısında bir genç kızın aşkı ne kadar hüzünlüydü.Tolya,Tolya...

Viktor Pavloviç ise bir baba olarak endişeye kapılmış, bağırıp çağırıyordu.

“Nerede çalışıyor bu herif?" diye soruyordu Ştrum.

“Gidip komutanıyla konuşayım da sümüklü kızların peşinde koşmanın ne demek olduğunu göstersin ona."

Nadya susuyordu, onun mağrurluğundan etkilenen Ştrum da elinde olmadan bir an sustu, sonra, "Niye bana amipten daha üstün bir varlıkmışım gibi bakıyorsun?” diye sordu.

Nadya’nın bakışı, garip bir şekilde bugün Şişakov'la yaptığı konuşmayı anımsatıyordu. Sakin ve kendinden emin Aieksey Alekseyeviç de Ştrum'a devlet ve akademi yüceliğinin doruğundan bakıyordu. Şişakov’un parlak gözlerinin bakışları altında Ştrum, bütün protestolarının, ültimatomlarının, galeyanlarının boş olduğunu içgüdüsel olarak hissediyordu. Devlet düzeninin gücü, bir bazalt kitlesi gibi yükseliyordu ve Şişakov, Ştrum’un bu bazaltı yerinden oynatamayan cılız çabalarına sakin bir kayıtsızlıkla bakıyordu.

Tuhaftı, ama şu anda karşısında duran küçük kız onun anlamsız bir şekilde heyecanlanarak ve sinirlenerek olmayacak bir şeyi gerçekleştirmek, yaşamın akışını durdurmak istediğini anlıyordu sanki.

Gece ise Ştrum, enstitüyle ilişkisini keserek yaşamını mahvetmiş olacağını düşünüyordu. Enstitüden ayrılmasına siyasi bir anlam verecekler, onun hastalıklı muhalif düşüncelerin kaynağı olduğunu söyleyeceklerdi; üstelik savaş varken ve enstitü, Stalin’in iltifatını kazanmışken. Üstelik bir de şu korkunç anket varken...

Sonra Şişakov'la yaptığı çılgınca konuşma. Sonra Kazan’daki konuşmalar. Madyarov...

Ve birden öyle bir korkuya kapıldı ki, Şişakov’a bir özür mektubu yazmak ve bugünkü olayların hepsini silip yok etmek istedi.

Gündüz yiyecek dağıtım yerinden dönen Lyudmila Nikolayevna, posta kutusunda beyaz beyaz duran bir mektup gördü. Merdiveni çıktıktan sonra hızla çarpan yüreği, daha da hızlı çarpmaya başladı. Elinde mektupla Tolya’nın odasına gitti, kapıyı açtı, oda boştu: Tolya bugün de dönmemişti.

Lyudmila Nikolayevna, annesinin, çocukluk günlerinden beri tanıdığı elyazısıyla yazılmış satırlara baktı.

Jenya'nın, Vera’nm, Stepan Fyodoroviç’in adlarını gördü, oğlunun adı mektupta yoktu. Umut kuytu bir köşeye çekilse de pes etmemişti.

Aleksandra Vladimirovna, Kazan"daki evin sahibi Nina Matveyevna’nın Lyudmila gittikten sonra bir yığın tatsız özellik gösterdiğine ilişkin birkaç söz dışında yaşamıyla ilgili hemen hemen hiçbir şey yazmamıştı. Ser-yoja'dan, Stepan Fyodoroviç ten ve Vera’dan hiç haber yoktu. Jenya, Aleksandra Vladimirovna’yı kaygılandırıyordu, galiba Jenya'nın yaşamında bazı ciddi olaylar oluyordu. Jenya, Aleksandra Vladimirovna’ya yazdığı mektupta birtakım tatsızlıklar olduğunu, belki de Moskova’ya gitmesi gerekeceğini ima ediyordu.

Lyudmila Nikolayevna üzülmeyi beceremiyordu. Acı çekmeyi biliyordu. Tolya, Tolya, Tolya.

İşte Stepan Fyodoroviç dul kalmıştı... Vera evi barkı olmayan bir yetimdi; Seryoja sağ mıydı, bir yerlerde, bir hastanede yarah olarak mı yatıyordu? Seryoja'nın babası ya kurşuna dizilmişti, ya da kampta ölmüştü, annesi sürgünde yaşamını yitirmişti... Aleksandra Vladi-mirovna’nın evi yanmıştı, oğlundan, torunundan haber alamadan tek başına yaşıyordu.

Kazan'daki yaşamı, sağlığı, kaldığı odanın sıcak olup olmadığı, istihkak durumunun düzelip düzelmediği hakkında hiçbir şey yazmıyordu annesi.

Lyudmila Nikolayevna, annesinin bütün bunlardan niçin tek söz etmediğini biliyordu ve bunu bilmek ona zor geliyordu.

Lyudmila’nın evi boş, soğuk bir ev olmuştu. Sanki bu eve birtakım görünmez korkunç bombalar düşmüş, içindeki her şey yıkılmış, sıcaklığı kaçıp gitmiş, yıkıntılar

içinde kalmıştı.

Bugün Lyudmila Nikolayevna, Viktor Pavloviç’le ilgili pek çok şey düşünüyordu. İlişkileri bozulmuştu. Viktor ona kızmıştı, soğuk

davranıyordu, özellikle de bu durumun Lyudmila Nikolayevna’nın umurunda olmaması üzücüydü. Kocasını son derece iyi tanıyordu. Dışardan bakınca her şey romantik ve yüce görünüyordu. İnsanlara karşı şairane sözler etmek ve hayranlık duyduğunu göstermek Lyudmila Nikolayevna’ya özgü özellikler değildi genelde, oysa Marya İvanovna, Viktor Pavlo-viç'in fedakâr, yüce, bilge bir yapısı olduğunu düşünüyordu. Maşa müziği seviyor, hatta piyano dinlerken benzi soluyordu ve Viktor Pavloviç onun ricası üzerine arada bir piyano çalıyordu. Galiba hayranlık duyacağı bir şeye gereksinimi vardı ve kendisine böyle yüce bir imge, yaşamının içinde var olmayan bir Ştrum yaratmıştı. Maşa, Viktor’u günbegün izlemiş olsaydı çabucak hayal kırıklığına uğrardı. Lyudmila Nikolayevna, Viktor’u harekete geçiren şeyin sadece ve sadece bencillik olduğunu, onun hiç kimseyi sevmediğini biliyordu. Şimdi de onun Şişakov'la çatışmasını düşünürken, kocası için tam anlamıyla kaygı ve korku duyarken bir yandan da her zamanki gibi kızıyordu: Viktor, etrafa caka satmak, zayıfların koruyucusu rolünü oynamak gibi bencilce bir heves uğruna hem bilimsel çalışmalarını, hem de yakınlarının huzurunu feda etmeye hazırdı.

Ama dün, Nadya için endişeye kapılınca kendi bencilliğini unutmuştu. Peki Viktor, bütün zor işlerini bir kenara bırakıp Tolya için endişe duyabilir miydi acaba? Lyudmila Nikolayevna dün yanılmıştı. Nadya, kendisine karşı tam olarak açıkyürekli değildi. Neydi bu, çocukça, geçici bir şey miydi yoksa Nadya’nın yazgısı mıydı?

Nadya ona Lomov'la tanıştığı arkadaş çevresini anlatmıştı. Çağın ruhuna uygun olmayan şiirler okuyan delikanlılardan, onların yeni ve eski sanat üzerine tartışmalarından, Lyudmila'ya göre küçümsenmemesi ve alay edilmemesi gereken şeylere karşı küçümseyici ve alaycı tavırlarından oldukça ayrıntılı söz ediyordu.

Nadya, Lyudmila’nın sorularına isteyerek yanıt veriyordu ve görünüşe bakılırsa gerçeği söylüyordu: “Hayır, çki içmiyoruz, sadece bir kez, çocuklardan birini cepheye uğurlarken içtik", "Zaman zaman politikadan söz ediliyor. Elbette Öyle gazetelerdeki gibi değil, çok ender, belki bir-iki kez konuşulmuştur/’

Ancak Lyudmila daha Lomov'la ilgili bir şey sormaya başlar başlamaz Nadya öfkeyle yanıtlıyordu: “Hayır, o şiir yazmıyor”, “Anasının babasının kim olduğunu nereden bilebilirim, tabii ki hiç görmedim, bunun neresi garip? Zaten babasını tanımıyor, onun gıda maddeleri satan bir mağazada çalıştığını sanıyor/[1]

Neydi bu, Nadya’nın yazgısı mı yoksa birkaç ay sonra iz bırakmadan unutulup gidecek bir şey miydi?

Lyudmila Nikolayevna yemek yaparken, çamaşır yıkarken annesini, Vera'yı, Jenya'yı, Seryoja'yı düşünüyordu. Marya İvanovna’ya telefon etti, ama telefona kimse çıkmadı, Postoyevlere telefon etti, hizmetçi kadın, hanımın alışverişe gittiğini söyledi, bozuk musluk için tamirci çağırmak üzere apartman yönetimine telefon etti, tamircinin işe çıkmadığı yanıtını verdiler.

Annesine mektup yazmak için oturdu. Aleksandra

Vladimirovna’ya uygun yaşam koşullan yaratamadığı ve onun tek başına Kazan 'da yaşamayı yeğlediği için duyduğu pişmanlığı belirteceği uzun bir mektup yazacağını sanmıştı. Savaş öncesi yıllardan bu yana Lyudmila Niko-layevna’nın evinde akrabalanndan bir teki bile misafir olmamış, gece yatıya kalmamıştı. İşte artık en yakınlan bile Moskova’daki bu büyük daireye gelmiyorlardı Mektubu yazamadı, dört sayfa kâğıdı yırtıp attı.

İşgünü bitmeden Viktor Pavloviç telefon etti, askeri fabrikadan çağırdığı teknisyenler akşam gelecekleri için

enstitüde kalacağını söyledi.

"Yeni bir şey var mı?” diye sordu Lyudmila Nikolayevna.

"Ha, o manada mı?" dedi Viktor Pavloviç. "Hayır,

yeni bir şey yok."

Akşam Lyudmila Nikolayevna annesinin mektubunu tekrar okudu, pencerenin yanına gitti.

Ay parlıyordu, sokak bomboştu. Nadya’yı yine asker çocukla el ele gördü, kaldırımdan eve doğru yürüyorlardı. Sonra Nadya koştu, asker kaputlu delikanlı ise boş kaldınmın ortasında dikildi, baktı, baktı. Ve Lyudmila Nikolayevna birbirıyle bağdaşmayacak gibi görünen her şeyi yüreğinde birleştirir gibi oldu: Viktor Pavloviç’e duyduğu sevgi, onun için kaygılanması, ona kızması. Kızların dudaklarını öpemeden giden Tolya, kaldırımda dikilen teğmen. İşte Vera mutluluk içinde Stalingrad’da-ki evinin merdivenini tırmanıyordu ve evsiz barksız

Aleksandra Vladimirovna...

«

insanın biricik sevinci ve korkunç üzüntüsü olan yaşama duygusu doldurmuştu içini.

Ştrum, enstitünün ana girişinin önünde arabasından inen Şişakov'la karşılaştı.

Şişakov, Viktor Pavloviç'i durdurup konuşma isteği göstermeden şapkasını kaldırarak selam verdi.

"Bu kötü işte/’ diye düşündü Ştrum.

Öğle yemeğinde yan masada oturan Profesör Sveçin, ona bakmamış ve konuşmamıştı. Şişman Gureviç, bugün yemekhaneden çıkarken Ştrum’la çok samimi bir şekilde konuşmuş, uzun uzun elini sıkmıştı, ama müdüre ait bekleme odasının kapısı aralandığında Gureviç derhal vedalaşmış ve koridorda hızla yürüyüp gitmişti.

Laboratuvarda, Ştrum'un atom parçacıklarının fo-toğraflanması için gerekli donanımın hazırlıklarıyla ilgili olarak konuştuğu Markov, kafasını not defterinden kaldırmış ve şöyle demişti:

“Viktor Pavloviç, bana anlattıklarına göre, Parti Komitesinin bürosunda sizinle ilgili çok sert bir konuşma olmuş. Kovçenko size bir kılıf dikmiş, ‘Ştrum, bizim toplulukta çalışmak istemiyor,' demiş."

“Dikmişse dikmiş," dedi Ştrum ve gözkapağının atmaya başladığını hissetti.

Markov'la çekilecek atom fotoğrafları hakkında konuşurken Ştrum’da sanki laboratuvarı o değil de Markov yönetiyormuş gibi bir duygu uyandı. Markov’da hiç acele etmeyen bir patron sesi vardı, Nozdrin iki kez onun yanına gelmiş ve cihazın montajıyla ilgili sorular sormuştu.

Ama Markov’un yüzü ansızın üzgün, özür dileyen bir hal almış ve Ştrum'a usulca şöyle demişti:

“Viktor Pavloviç, eğer bu konuyu Parti Komitesi’nin toplantısında konuşacak olursanız lütfen benden duydu-

ğunuzu söylemeyin, parti sırrına ihanet ettiğim için başıma tatsız şeyler gelebilir."

"Yok canım/' dedi Ştrum.

“Bir bardak suda fırtına kopuyor/’ dedi Markov.

"Ee, ne yapalım/' dedi Ştrum, “bensiz de idare ederler. Psi operatörünün çevresinde birtakım anlamsızlıklar, tam bir saçmalık!"

"Bence yanılıyorsunuz,” dedi Markov. “Dün Koçku-rov’la konuştum, siz de bilirsiniz, onun dünyadan haberi yoktur. Bana, ‘Ştrum'un çalışmasında matematik, fiziğin önüne geçiyor, ama tuhaf iş, benim için çok aydınlatıcı bir çalışma, nedendir anlamıyorum/ dedi.”

Ştrum, Markov'un ima ettiği şeyi anlamıştı: Genç Koçkurov, yavaş nötronların ağır atomların çekirdekleri üzerindeki etkisiyle ilgili çalışmaların meraklısıydı, bu çalışmaların uygulamada geleceği olduğunu ileri sürüyordu.

“Koçkurov gibileri hiçbir şeye karar veremezler,” dedi Ştrum. “Karan Badin gibiler verirler. Badin ise benim fizikçileri ezberci bir soyutlamaya sürüklediğimi itiraf etmek zorunda olduğumu düşünüyor.”

Görünüşe bakılırsa laboratuvardaki herkes Ştrum’un yöneticilerle çatışmasını ve dünkü Parti Komitesi toplantısını biliyordu. Anna

Stepanovna, Ştrum’a acı dolu gözlerle bakıyordu.

Ştrum, Sokolov’la konuşmak istiyordu, ama Sokolov sabahtan Akademiye gitmişti, sonra da telefon edip geç kalacağını, belki de enstitüye gelemeyeceğini bildirmişti.

Savostyanov ise nedense çok keyifliydi, arka arkaya espriler patlatıyordu.

“Viktor Pavloviç, saygıdeğer Gureviç, parlak ve seçkin bir bil i madamıdır,” dedi Savostyanov ve bunu söylerken Gureviç’in kelini ve göbeğini ima ederek elini başında ve kamında gezdirdi.

Ştrum, akşam enstitüden yürüye yürüye dönerken Kaluga Caddesi*nde ansızın Marya İvanovna'yla karşılaştı.

Önce Marya İvanovna, Ştrum[J]a seslendi. Marya İva-novna’nın üstünde Viktor Pavloviç’in daha önce hiç görmediği bir palto vardı ve bu yüzden onu hemen tanıyamamıştı.

“Hayret edilecek şey,” dedi Ştrum, “sizi Kaluga Caddesine hangi rüzgâr attı?”

m

Marya ivanovna, Ştrum’a bakarak birkaç saniye hiçbir şey söylemedi. Sonra başını sallayıp, “Bu bir rastlantı değil, sizi görmek istiyordum, bu yüzden Kaluga Caddesine geldim,” dedi.

Ştrum şaşırmıştı, kollarını hafifçe iki yana açtı.

Bir an yüreğinin durduğunu sandı. İşte şimdi Marya İvanovna ona çok korkunç bir haber verecek, bir tehlike konusunda onu uyaracaktı.

“Viktor Pavloviç,” dedi, “sizinle biraz konuşmak istiyordum. Pyotr Lavrentyeviç bana her şeyi anlattı.[1']

“Ha, benim şu olağanüstü başarılarım/[1] dedi Ştrum.

Yan yana yürüyorlardı ve görenlere birbirini tanımayan iki insan yan yana yürüyormuş gibi gelebilirdi.

Marya İvanovna’nın hiçbir şey söylememesi Ştrum'u rahatsız etmişti, yan gözle Marya İvanovna'ya bakıp şöyle dedi:

“Lyudmila bu hikâye yüzünden bana verip veriştiriyor. Galiba siz de bana kızmak niyetindesiniz.”

"Hayır, ben kızmıyorum/’ dedi Marya ivanovna. “Neden bu şekilde davranmak zorunda kaldığınızı biliyorum."

Ştrum, hızla Marya İvanovna’ya baktı.

Marya İvanovna şöyle dedi:

“Annenizi düşünüyordunuz.”

Ştrum başını eğerek doğruladı.

Sonra Marya İvanovna şöyle dedi:

“Pyotr Lavrentyeviç size söylemek istemedi... Ona

anlattıklarına göre, gerek yönetim, gerekse parti örgütü size karşı kampanya başlatmışlar. Badin’in 'Bu sadece bir isteri krizi değil, Sovyet aleyhtarı politik bir isteri krizi/ dediğini de duymuş.”

“Ya işte benim böyle bir isterim var/’ dedi Ştrum. “Ben de Pyotr Lavrentyeviç’in bildiği halde bana anlatmak istemediği bir şey olduğunu hissediyordum zaten." “Evet, istemedi. Ben de onun için üzülüyorum.” “Korkuyor mu?”

“Evet, korkuyor. Ayrıca da sizin prensip olarak haksız olduğunuzu düşünüyor.”

Marya İvanovna alçak sesle şöyle dedi:

“Pyotr Lavrentyeviç iyi insandır, çok şeyler yaşadı.” “Evet evet/’ dedi Ştrum, “insana acı veren bir şey de bu kadar büyük, saygın bir bilimadamımn bu kadar korkak bir ruhunun olması."

“Başından çok şey geçti,” diye yineledi Marya İvanovna.

“Yine de,” dedi Ştrum, “siz değil, o söylemeliydi bunu bana.”

Marya İvanovna'nın koluna girdi.

“Bakın Marya İvanovna,” dedi, “söyler misiniz bana, Madyarov’la ilgili ne oldu? Hiçbir şey anlamıyorum, orada neler oldu?”

Kazan’daki konuşmaları şimdi onu sürekli olarak kaygılandırıyordu, bazı tümceler, bazı sözcükler, Kari-mov'un iç karartıcı uyarısı, bir yandan da Madyarov'un kuşkusu aklına geliyordu. Moskova'da başının üstünde dolaşan kara bulutların Kazan’daki boşboğazlıkla mutlaka bağlantılı olduğunu sanıyordu.

“Neler olduğunu ben de anlamıyorum," dedi Marya İvanovna. “Leonid Sergeyeviç'e gönderdiğimiz taahhütlü mektup Moskova'ya geri geldi. Adresini mi değiştirdi, başka yere mi gitti? Yoksa daha kötü bir şey mi oldu?"

“Evet evet evet/[1] diye mırıldandı Ştrum ve bir an şaşırıp kaldı.

Marya İvanovna herhalde yollanan ve geri gelen mektubu Sokolov’un Ştrum’a anlattığını sanıyordu. Oysa Ştrum’un bu mektuptan hiç haberi yoktu, Sokolov ona hiçbir şey söylememişti. Ştrum, Marya İvanovna'ya

Madya

rov’un Pyotr Lavrentyeviçle tartışmasını kastederek neler oldu diye sormuştu.

“Hadi gelin, Neskuçnıy Parkı’na uğrayalım,” dedi Ştrum.

“Ama o tarafa gitmiyoruz ki!”

“Kaluga Caddesi tarafından da bir girişi var,” dedi Ştrum.

Marya İvanovna’ya Madyarov'la, Madyarov’un Kari-mov hakkındaki kuşkularıyla ilgili daha ayrıntılı sorular sormak, Karimov'un kuşkularını anlatmak istiyordu. İssız Neskuçnıy Parkı’nda hiç kimse onları rahatsız etmezdi. Marya İvanovna bu konuşmanın önemini hemen anlayacaktı. Kendisini kaygılandıran her şeyi Marya İvanovna'yla rahatça ve güvenerek konuşabileceğini, onun da kendisine karşı açıkyürekli olacağını hissediyordu.

Bir gün önce buzıar çözülmeye başlamıştı. Neskuç-nıy Parkindaki tepelerin yamaçlarında eriyen karın altından yer yer ıslak, çürük yapraklar görünüyordu, arru? hendeklerdeki kar hiç erimeden duruyordu. Başlaman üstünde bulutlu, bezgin bir gökyüzü vardı.

Ştrum, nemli, soğuk havayı içine çekerken, “Ne güzel bir akşam,” dedi.

“Evet, güzel, kimsecikler yok, sanki kentin dışı gibi.”

Çamurlu yollarda yürüyorlardı. Bir su birikintisine rastladıklarında Ştrum, elini Marya İvanovna’ya uzatıyor ve atlamasına yardım ediyordu.

Uzun süredir konuşmadan yürüyorlardı ve Ştrum'un canı ne savaş, ne enstitüdeki işler, ne Madyarov, ne de duyduğu kaygılar, önseziler, kuşkular hakkında konuş* mak istiyordu. Beceriksiz, aynı zamanda hafif adımlarla yürüyen ufak tefek bir kadınla yan yana hiç konuşmadan yürümek ve nedenini anlamadığı, kendisini saran kaygısız bir hafiflik, huzur hissetmek istiyordu.

Marya İvanovna da hiçbir şey söylemeden başını birazcık eğmiş yürüyordu.

Kıyıya çıktılar, nehrin üstündeki koyu renk buz tabakası erimemişti, duruyordu.

“Güzel/’ dedi Ştrum.

#

"Evet, çok güzel/' diye karşılık verdi Marya ivanovna.

Kıyıdaki asfalt yol kuruydu, uzun bir yola giden iki yolcu gibi hızlı hızlı yürümeye başladılar. Karşılarından yaralı bir teğmen ve kısa boylu, geniş omuzlu, üstünde kayak giysisi olan bir genç kız geliyordu. Teğmenle kız sarmaş dolaş yürüyorlardı ve arada bir öpüşüyorlardı. Ştrum ve Marya İvanovna'yla aynı hizaya gelince tekrar öpüştüler, çevrelerine bakındılar, kahkahaları koyuver* diler.

"İşte, belki Nadya da teğmeniyle böyle geziyordur/' diye düşündü Ştrum.

Marya İvanovna genç çifte baktı:

MNe kadar hüzün verici," dedi ve gülümseyerek ekledi: "Lyudmila Nikolayevna bana Nadya'dan söz etti."

"Evet, evet," dedi Ştrum. "Şaşırtıcı derecede garip bir şey."

Ştrum daha sonra şöyle dedi:

"Elektromekanik Enstitüsü müdürüne telefon edip beni işe almasını istemeye karar verdim. Eğer almayacak olurlarsa Novosibirsk, Krasnoyarsk gibi bir yere gidece-

2* • *99*

gım.

"Galiba öyle yapmak gerek," dedi Marya İvanovna. "Başka türlü yapamazdınız."

"Bunlann hepsi ne kadar üzücü," dedi Ştrum.

İşini, laboratuvarı ne kadar çok sevdiğini, yakında ilk denemelerin yapılacağı cihaza bakarken sevindiğini ve üzüldüğünü, gece enstitüye gidip pencereden içeri bakmayı düşündüğünü Marya İvanovna'ya anlatmak isti-

m

yordu. Marya Ivanovna’nın onun sözlerinde bir caka satma isteği hissedeceğini düşündü ve hiçbir şey söylemedi.

Savaş ganimetleri sergisine doğru yürüdüler. Adımlarını yavaşlatmışlar, griye boyanmış Alman tanklarına, toplarına, havan toplarına, kanatlarında siyah gamalı haç olan uçağa bakıyorlardı.

"Böyle sessiz ve hareketsizken bile bunlara bakmak insanı korkutuyor," dedi Marya İvanovna.

“Bundan sonraki savaşta bunlann hepsinin fitilli tüfek ve savaş baltası kadar masum görüneceği düşüncesiyle kendini teselli etmek gerek."

Parkın kapısına yaklaştıklan sırada Viktor Pavloviç şöyle dedi:

“İşte gezintimiz bitti, ne yazık ki Neskuçnıy Parkı o kadar büyük değil. Yorulmadınız ya?”

“Yo, yo," dedi Marya İvanovna, “ben alışkınım zaten,

t .....* *t9*

çok yururum.

Marya İvanovna ya Ştrum'un sözlerini anlamamıştı,

ya da anlamazlıktan gelmişti.

“Biliyor musunuz/’ dedi Ştrum, “bizim sizinle görüşmelerimiz nedense hep sizin Lyudmila’yla, benim Pyotr Lavrentyeviç'le görüşmelerimize bağlı oluyor."

“Evet evet," dedi Marya İvanovna. “Başka nasıl olacak ki?”

Parktan çıktılar ve kentin gürültüsü, sessiz gezintinin güzelliğini bozarak her yanlannı sardı. Karşılaştıkları yerin biraz ötesindeki meydana çıktılar.

Marya İvanovna, küçük bir kızın yetişkin bir adama baktığı gibi aşağıdan yukarı doğru bakarak şöyle dedi:

“Siz galiba şimdi işinize, laboratuvara ve cihazlara karşı özel bir sevgi duyuyorsunuz. Ama başka türlü de davranamazdınız zaten, bir başkası davranabilirdi de, siz davranamazdınız. Size kötü haberler verdim ama bence gerçeği bilmek her zaman daha iyidir.”

"Teşekkür ederim, Marya İvanovna/’ dedi Ştrum, onun elini sıkarak. “Teşekkürüm sadece bunun için değil-”

Marya İvanovna’mn parmaklan sanki avucunun

içinde titremiş gibi geldi Ştrum’a.

“Ne garip/’ dedi Marya İvanovna, “sizinle ilk karşı-laştığımız yerde vedalaşıyoruz neredeyse.”

“Eskiler, başlangıç sondadır diye boşuna dememişler/' dedi Ştrum şakacı bir edayla.

Marya İvanovna herhalde Ştrum’un söylediği şeyin anlamını düşünerek alnını kırıştırdı, sonra güldü: “Anlamadım/’ dedi.

Ştrum onun arkasından bakıyordu: Orta boylu, zayıf, yoluna çıkan erkeklerin hiçbir zaman dönüp bakmadığı kadınlardandı.

58

Darenskiy, Kalmuk Bozkırı’ndaki görevi sırasında yaşadığı gibi sıkıcı haftaları ender olarak yaşardı. Cephe

Komutanlığına, tam bir sessizliğin hüküm sürdüğü en sol kanatta daha fazla kalmasına gerek olmadığını, görevini yerine getirdiğini bildiren bir telgraf çekti. Ancak komutanlık, Darenskiy'in anlamadığı bir inatla onu geri çağırmıyordu.

En kolay geçen saatler iş saatleri, en zoru dinlenme zamanıydı.

Her yer kumdu, sağa sola saçılan, kuru, hışır hışır kum. Elbette burada da yaşam vardı, kumun içinde kertenkeleler ve kaplumbağalar, kuyruklarıyla iz bırakarak hışırdıyorlardı, şurada burada kum renginde, gevrek dikenler boy

atıyordu, havada leşlere ve çöplere bakarak çaylaklar dolanıyordu, örümcekler yüksek ayaklarının üstünde koşup duruyorlardı.

Sert doğanın yoksulluğu, kasım ayında karsız bir çölün soğuk tekdüzeliği, galiba insanları ruhsal çöküntüye uğratmışu, sadece insanların günlük yaşamı değil, düşünceleri de kısırdı, aynı şekilde sıkıeydı.

Darenskiy, bu bezdirici kum tekdüzeliğine yavaş yavaş boyun eğmişti. Yemeğe karşı her zaman ilgisizdi, ama burada sürekli olarak yemek düşünüyordu. Birinci yemek olarak dan ve salamura domatesten ekşi, duru bir çorba, ikinci olarak yine dan o an yapılmış lapa, yaşamının karabasanı olmuştu. Loş samanlıkta tahta bir masanın başında oturmuş, düz teneke* kaplardan çorba yudumlayan insanlara bakarken içi sıkılıyordu, kaşık seslerini duymamak, mide bulandırıcı kokuyu hissetmemek için bir an önce yemekhaneden çıkmak istiyordu. Ama açık havaya çıktığında yemekhane tekrar kendisine doğru çekiyordu, yemekhaneyi düşünüyor, yarınki öğle yemeğine kaç saat kaldığını hesaplıyordu.

Geceleri köy evlerinin içi soğuk oluyordu ve Darenskiy uyuyamıyordu, sırtı, kulaklan, ayaklan, ellerinin parmaklan donuyor, yanaldan buz kesiyordu. Üstünü çıkarmadan yatıyordu, ayaklarına iki çift dolak, başına havlu sanyordu.

İlk başta burada görüştüğü insanlann kafalannm savaş değil yemek, tütün, çamaşır yıkama gibi sorunlarla dolu olmasına şaşmyordu. Ama kısa süre sonra Darenskiy, tümen ve batarya komutanlarıyla toplann kışa hazırlanması, mühimmat ikmali konulannda konuşurken kendi kafasının da her türlü günlük telaşlarla, umutlarla ve üzüntülerle dolu olduğunu fark etti.

Cephe karargâhı erişilemeyecek kadar uzak görünüyordu, Darenskiy en azını, bîr günlüğüne olsun Elista' daki ordu karargâhına gitmeyi hayal ediyordu. Ama bu yolculuğu gözünde canlandırırken mavi gözlü Alla Ser-geyevna’yla görüşmeyi değil, banyo yapmayı, tertemiz çamaşırları, erişte çorbasını düşünüyordu.

Bova'nın evinde gecelemek bile şimdi ona hoş görünüyordu, Bova’nın kulübesi o kadar da kötü değildi. Hem Bova’yla çamaşır yıkamaktan ya da çorbadan konuşmazlardı.

Bitler çok canını yakıyordu.

Neden bu kadar sık kaşındığını uzun süredir anlamıyor, işle ilgili bir konuşma yaparken birden koltuk altını ya da kalçasını hart hart kaşımaya başladığında karşısındakinin anlayışlı gülümsemesini fark etmiyordu. Gün geçtikçe kaşıntıları artıyordu. Köprücükkemiğinin etrafı ve koltuk altlarındaki yanma ve kaşıntı alışkanlık halini almıştı.

Egzama başladığını sanıyordu ve bunu derisinin kurumasıyla, toz ve kumdan tahriş olmasıyla açıklıyordu.

Bazen kaşıntı o kadar dayanılmaz, o kadar can yakıcı oluyordu ki, yolda yürürken duruyor ve bacağını, karnını, kuyruksokumunu kazır gibi kaşımaya başlıyordu.

Vücudu özellikle de geceleri çok kaşınıyordu. Darenskiy uyanıyor ve uzun süre kudurmuş gibi tırnaklarıyla göğsünün derisini parçalıyordu. Bir gün sırtüstü yatarken ayağını yukarı kaldırdı ve ahlayarak vahlayarak baldırını kaşımaya koyuldu. Egzama sıcakta artardı, bunu fark etmişti. Battaniyenin altında vücudu kaşınıyor ve dayanılmaz şekilde yanıyordu. Gece soğuk havaya çıktığında kaşıntı duruyordu. Taburun sağlık merkezine gidip egzama için merhem istemeyi düşünüyordu.

Bir sabah gömleğinin yakasını çekiştirdi ve yakanın üzerinde dikiş boyunca sıra halinde uykulu ve besili bitler gördü. Sayıları çok fazlaydı. Darenskiy korku ve utanç içinde yanındaki yatakta yatan yüzbaşıya baktı. Yüzbaşı uyanmış, yatağın üstünde oturuyor ve hırslı bir yüz ifadesiyle önüne yaydığı iç donunun üstündeki bitleri eziyordu. Yüzbaşının dudakları sessizce kımıldıyordu, herhalde çetele çıkarıyordu.

Darenskiy gömleğini çıkardı ve aynı işi yapmaya koyuldu.

Sessiz, sisli bir sabahtı. Silah sesi, uçakların uğultusu yoktu, bu yüzden komutanların tırnaklan altında can veren bitlerin çıtırtısı çok açık bir şekilde duyuluyordu.

Yüzbaşı, Darenskiy'e şöyle bir göz atıp, “Of, bu da esaslıymış, ayı gibi!” diye mmldandı.

Darenskiy gömleğin yakasından gözlerini ayırmadan, “Toz falan vermiyorlar mı?" dedi.

“Veriyorlar/* dedi yüzbaşı. “Ne işe yarayacak ki? Banyo yapmak gerek, oysa burada içmeye bile su yetmiyor. Yemekhanede kaplan neredeyse hiç yıkamıyorlar, sudan tasarruf ediyorlar. Banyo nerde.”

“Ya dezenfeksiyon odaları?”

“Olsa ne olur? Üniforma yandığıyla kalıyor, bitin ise ancak yanakları kızarıyor. Ah biz Pyonza’da, yedekteyken nasıl yaşardık! Yemekhaneye bile gitmezdim. Ev sahibi kadın yemek yapardı, o kadar yaşlı bir kadın değildi, hem de etine dolgun. Haftada iki kere banyo, her gün bira.”

Yüzbaşı, “Penza” yerine mahsus, “Pyonza" diyordu.

“Elden ne gelir?" dedi Darenskiy. “Pyonza uzak."

Yüzbaşı, Darenskiy'e ciddi bir ifadeyle bakarak, gizli bir şey söyler gibi, “İyi bir yöntem var, yarbay yoldaş,” dedi. “Enfiye! Tuğlayı ezip enfiyeyle karıştıracaksın. Ça-maşırlanna serpeceksin. Bit aksırmaya başlıyor, sarsılıyor ve kafasını tuğlaya çarpıp kınyor.”

Yüzü ciddiydi, Darenskiy de yüzbaşının şaka yaptığını birden anlamadı.

Darenskiy, birkaç gün sonra bu konu üzerine onlar-ca hikâye dinledi. Anlaşılan bit kültürü çok zengindi.

Gündüzleri ve geceleri kafası artık pek çok sorunla doluydu: yemek, çamaşır yıkamak, üniforma değiştirmek, toz, kızgın bir şişe yardımıyla bitleri ütülemek, bitleri soğukta öldürmek, bitleri yakmak. Kadınlan düşünmekten vazgeçmişti ve kampta katillerden duyduğu bir atasözünü anımsıyordu: "Yaşayacaksın, ama âşık olmayacaksın."

59

Darenskiy, bütün günü topçu tümeninin mevzilerinde geçirdi. Gün boyunca tek bir silah sesi duymadı, havada tek bir uçak görünmedi.

Tümen komutanı, genç Kazak, Rusça sözcükleri teker teker söyleyerek Darenskiy’e şöyle dedi:

"Gelecek yıl burada bir bahçe yapmayı düşünüyorum. Kavun yemeye gelin/’

Tümen komutanı için burada bulunmak kötü bir şey değildi, beyaz dişlerini göstererek espri yapıyordu, kısa, eğri bacaklarının üstünde derin kumlarda kolayca, hızlı hızlı yürüyor, katranlı karton parçalarıyla örtülü kulübelerin yanında koşulmuş halde duran develeri okşuyordu.

Ancak genç Kazak'ın neşeli hali Darenskiy’i sinirlendiriyordu ve yalnız kalma isteğiyle gündüz gittiği halde Birinci Batarya’nm atış mevzilerine akşama doğru tekrar gitti.

Ay doğmuştu, inanılmaz derecede büyük, kızıldan çok kara. Çabalamaktan kıpkırmızı kesilerek saydam, karanlık gökyüzünde yükseliyordu ve gece ayın öfkeli ışığında çöl, uzun namlulu toplar, tanksavarlar ve havan toplan son derece kaygı verici, son derece kuşku uyandırıcı görünüyordu. Cephane sandığı ve kuru ot yüklü, gıcırdayan tahta arabalara koşulmuş develerin oluşturduğu kervan yolda uzayıp gidiyordu, bir araya gelmeyecek her şey, römorklu traktörler, ordu gazetesinin baskı makinelerini taşıyan kamyon, alıcı-verici radyonun ince anteni, develerin uzun boyunlan, develerin sanki bedenlerinde tek bir sert kemik yokmuşçasına dalgalı, ağır yürüyüşleri bir aradaydı, hepsi kauçuktan yapılmış gibi görünüyordu.

Develer geçti, soğuk havada kuru ot kokusu kaldı. İşte Prens îgor’un askerlerinin çarpıştığı çölün üstünde de kızıldan çok kara, koskocaman ay, aynı böyle doğmuştu. Pers ordulannın Yunanistan’a yürüdüğü, Roma lejyonlarının AJman ormanlannı istila ettiği, Birinci Konsül’ün taburlarının geceyi piramidin önünde karşıladıkları zaman da ay, gökyüzünde işte aynı böyle duruyordu.

İnsan bilinci, geçmişe bakarken büyük olayların tortusunu her zaman ince elekten geçirir, askerlerin acılarını, heyecanını, üzüntülerini eleyip ayırır. Zafer kazanan orduların ve yenilgiye uğrayan orduların düzeninin nasıl olduğunu, savaşa katılan kaç tane savaş arabası, kaç tane mancınık, fil ya da top, tank ve bombardıman uçağı olduğunu anlatan boş bir hikâye kalır

bellekte. Bellekte bilgili ve şanslı komutanın merkezi nasıl bağladığını ve darbeyi kanada indirdiğini, tepelerin ardından bir anda ortaya çıkan yedeklerin nasıl savaşın sonucunu belirlediğini anlatan bir hikâye kalır. İşte hepsi budur, bir de vatanına dönen şanslı komutanın hükümdan tahttan indirmek niyetinde olduğundan işkillenildiğine ve vatanını kurtarmanın karşılığını kellesiyle ödediğine ya da şansı

varsa sürgünle atlattığına ilişkin alışılmış hikâye vardır.

İşte bir ressamın yaptığı geçmiş bir muharebenin resmi: Savaş alanının üstünde kocaman donuk bir ay, alçakta asılı duruyor, zırhlarının içinde yiğitler kollarını geniş geniş açmış uyuyorlar, parçalanmış savaş arabaları ya da havaya uçurulmuş tanklar yerlerde sürünüyor, işte ellerinde otomatik silahlarıyla muzaffer askerler, dalgalanan muşamba yağmurlukları içinde, bakır kartallı Roma miğferleri, muhafız kıtasımn kürk şapkaları başlarında.

Darenskiy suratını asmış, topçu bataryasının atış mevzilerinde bir cephane kutusunun üstüne oturmuş, topların yanında kaputlarının altında yatan iki Kızıl Ordu askerinin konuşmasını dinliyordu. Batarya komutanı, siyasi eğitmenle birlikte tümen karargâhına gitmişti, topçuların muhabereciden kim olduğunu öğrendikleri cephe karargâhının temsilcisi yarbay görünüşe göre derin bir uykuya dalmıştı. Kızıl Ordu askerleri, sarma sigaralarını sakin sakin tüttürüyorlar, havaya sıcak duman kümeleri bırakıyorlardı.

Görünüşe bakılırsa bunlar gerçek dostlan her zaman farklı kılan bir duyguyla, birinin yaşamında olan küçücük, boş bir şeyin diğeri için her zaman önemli ve ilginç olduğu güven duygusuyla birbirine bağlı iki arkadaştı.

"Ee, sonra?" diye soruyordu biri sanki alay edermiş ve umurunda değilmiş gibi.

Diğeri, pek istekli değilmişçesine yanıtlıyordu:

“Ne, ne söyleyip duruyorsun, onu tanıyor musun sanki? Adamın ayaklan ağnyor, bu botlarla yürüyemez/’

“Ee, ne olmuş?"

"Bodarla kaldı işte, yalınayak yürüyecek değil ya/'

“Demek çizme vermediler," dedi İkincisi ve sesinde alaydan ve umursamazlıktan iz yoktu, olaya büyük bir ilgi gösteriyordu.

Sonra evlerinden konuşmaya başladılar.

“Bir kadın mektupta ne yazar? O yok, şu yok, kâh oğlan hasta, kâh kız hasta. Kadın işte bilirsin.”

“Benimki öyle açık yazıyor ki: Cephede sizin tayınınız var, biz ise burada askeri güçlükler yüzünden mahvoluyoruz.”

“Kadın aklı,” dedi birincisi, “savaştan uzakta, evinde oturuyor ve ileri cephede ne olduğunu anlayamıyor. Gözünü senin tayınına dikiyor.”

"Doğru," diye onayladı İkincisi, “gazyağı bulamamış, dünyada bundan daha kötü bir şey olmadığını sanıyor.” "Belli ki, kuyrukta beklemek, bu kumlarda şişelerle tankları geri püskürtmekten daha zor/'

Hem kendisi, hem de arkadaşı Almanların burada bir kez bile tanklan devreye sokmadıklarını bildikleri halde tanklardan ve şişelerden söz etmişti.

Burada, geceleyin çölde ortaya çıkmış olan, yaşamda kime daha fazla ağırlık düşer, kadına mı, erkeğe mi konusundaki ezelî aile konuşmasını daha tamamlamadan biri kararsız bir şekilde şöyle dedi:

“Bununla birlikte benimki hasta, belkemiğinde bir terslik var, ağır kaldırıyor ve sonra bir hafta yatıyor."

Ve yine konuşmanın yönü değişti, çevrenin ne kadar susuz, iğrenç olduğundan söz etmeye başladılar.

Darenskiy’e daha yakın yerde yatan asker şöyle dedi: “Benim keyfimi kaçırmak için yazmıyor, durumu anlamıyor sadece”

Birinci topçu, asker karıları hakkında söylediği kötü sözleri hem yadsımak, hem de bu sözlerden geri dönmemek için, “Doğru. Hep benim aptallığımdan,” diye ekledi.

Sonra sigaralarını tüttürdüler, bir süre sustular ve tehlikesiz tıraş bıçaklarından ve tehlikeli usturalardan, batarya komutanının yeni ceketinden, ne kadar zor olursa olsun yine de bu dünyada yaşamak istediklerinden konuşmaya başladılar.

“Baksana, nasıl bir gece! Biliyor musun, daha ilkokuldayken şöyle bir resim görmüştüm: Ay tarlaların üstünde duruyor ve çevrede can vermiş yiğitler yatıyor.” “Ne benzerlik var ki," diyerek güldü İkincisi, “onlar yiğitmiş, biz ise serçe soyundan geliyoruz, yaptığımız anlamsız bir iş."

Darenskiy'in sağından sessizliği bozan bir patlama duyuldu. AJışkjn bir kulak, “Yüz üç milimetre,” diye saptadı. Düşman havan toplarının ve mermilerin patlamalarıyla ilgili düşünceler geçti aklından:

“Öylesine bir atış mı? Tek mi? Deneme atışı mı? Hedefi çatal içine almamış olsun. Ya ani bir baskınsa? Tanklan devreye sokmasınlar?”

Savaşa alışkın olan insanların hepsi kulak kabarttılar, aşağı yukarı Darenskiy’in düşündüğü şeyleri düşündüler.

Savaşa alışkın insanlar, yüzlerce ses arasından tek bir tanesini, gerçekten tehlikeli olanı ayırt edebilirler. Bir asker neyle meşgul olursa olsun, ister elinde bir kaşık tutsun, ister tüfeğini temizlesin, ister mektup yazsın, ister parmağıyla burnunu karıştırsın, ister gazete okusun ya da bazen boş zamanlarında askerleri ziyaret eden hiçbir şey düşünmeme durumunda bulunsun, hemen o anda başını çevirir, açgözlü, dikkatli kulağını uzatır.

Anında yanıt alındı. Sağ taraftan, sonra sol taraftan birkaç patlama duyuldu ve çevredeki her şey çatırdamaya, gümbürdemeye, dumanlar çıkarmaya, yerinden oynamaya başladı.

Topçu taarruzuydu bu!

Duman, toz ve kumların arasından patlama ateşleri parlıyor, patlama ateşlerinin içinden de dumanlar çıkıyordu.

m

insanlar koşuyorlar, yere düşüyorlardı.

Çölü keskin bir çığlık kaplamıştı. Havan toplan develerin yakınında patlamaya başlamıştı, hayvanlar araba-lan devirerek, parçalanmış koşumları arkalarından sürükleyerek koşuyordu. Darenskiy, patlayan mermileri ve havan toplannı önemsemeksizin korkunç manzaradan şaşkına dönmüş bir halde ayağa kalktı.

Burada vatanının son günlerini gördüğü düşüncesi görülmemiş bir açıklıkla aklından geçti. Ölüme mahkûm olduğu duygusuna kapıldı. Kumların arasında koşuşan develerin korkunç çığlıklan, Ruslann kaygılı sesleri, sığınaklara koşan insanlar! Rusya ölüyordu! Soğuk Asya kumlarına kadar sürülmüş olarak burada ölüyordu, somurtkan ve umursamaz ayın altında ölüyordu ve Darenskiy'in sonsuz şekilde sevdiği güzelim Rusça sözcükler, kaçan, Alman havan toplarıyla yaralanan develerin korku ve umutsuzluk dolu çığlıklanyla birleşiyordu.

Bu çok acı dakikada öfke değil, nefret değil, dünyada yaşayan bütün zayıf ve zavallı insanlara karşı kardeşlik duygusu hissediyordu; bozkırda karşılaştığı Kalmuk' un esmer, yaşlı yüzü belirmişti gözünün önünde nedense ve bu yüz ona çok uzun zamandır tanıdığı biri gibi görünmüştü.

"Ne yapalım, alnımıza böyle yazılmış/' diye düşündü ve yenilgiye uğranılacak olursa bu dünyada yaşamasına gerek olmadığını anlamıştı.

Yarıklara girip oturmuş askerlere baktı, bu keyifsiz çarpışmada Batarya Komutanlığını üstlenmeye hazır, fi-yakah bir tavır takınarak, "Hey telefoncu buraya, yanıma gel!" diye bağırdı.

Padamalann gümbürtüsü ise bir anda kesildi.

O gece Stalin'in emriyle üç cephe komutam, Vatu-nin, Rokossovskiy ve Yeremenko, ordularına Stalingrad Çarpışmasinın yazgısını, Paulus'un 330 000 kişilik ordusunun yazgısını yüz saat içinde belirleyen, savaşın akışında dönüm noktası yaratan taarruz emrini verdiler.

Karargâhta Darenskiy’i bir telgraf bekliyordu: Albay Novikov’un Tank Kolordusu’na gitmesi ve Genelkurmay grubunu kolordunun askeri hareketleri hakkında bilgilendirmesi emrediliyordu.

61

Ekim Devrimi bayramından kısa bir süre sonra Alman uçakları Stalingrad Elektrik Santralına yoğun bir saldırı daha yaptılar. On sekiz bombardıman uçağı sant-rala ağır bombalar yağdırdılar.

Yıkıntılar bir duman bulutuyla kaplanmıştı, Alman uçaklarının yıkıcı gücü santralın çalışmasını tamamen durdurmuştu.

Bu saldırıdan sonra Spiridonov’un elleri iyice titremeye başladı; maşrapayı ağzına götürürken çayı döküyordu, bazen de titreyen parmaklarının maşrapayı tutacak güçte olmadığını hissederek masaya geri bırakıyordu. Parmaklarının titremesi ancak votka içtikten sonra kesiliyordu.

Yönetim, işçileri göndermeye başlamıştı. İşçiler Vol-ga'yı ve Tumak'ı yollarına çıkan araçlarla geçip bozkırdan Orta Ahtuba’ya ve Leninsk'e gidiyorlardı.

Santral yöneticileri Moskova’dan gitmelerine izin verilmesini istiyorlardı, yıkık atölyelerin ortasında cephe hattında kalmaları anlamını yitirmişti. Moskova yanıtı geciktiriyordu ve Spiridonov çok sinirleniyordu. Parti örgütleyicisi Nikolayev, saldırıdan hemen sonra MK tarafından çağrılmış ve bir Douglas uçağına binip Moskova’ya gitmişti.

Spiridonov ve Kamışov santral yıkıntılarının arasında dolaşıyorlar ve birbirlerine burada artık yapacak bir şeyleri kalmadığını, toparlanıp gitmeleri gerektiğini söyleyip duruyorlardı. Moskova ise hâlâ suskundu

Stepan Fyodoroviç'i asıl heyecanlandıran Vera'nın yazgısıydı. Volga’nm sol kıyısına geçtikten sonra Vera kendini kötü hissetmiş ve Leninsk’e gidememişti. Delik deşik olmuş bir yolda, donmuş, taş kesilmiş çamur tümseklerinin üstünde hoplayıp zıplayan bir kamyonun kasasında neredeyse yüz kilometre yol gitmek hamileliğinin son aylarında olan Vera için tamamen olanaksızdı.

Tanıdık işçiler onu kıyıda buzun içine saplanıp kalmış ve bir yatakhane haline getirilmiş olan mavnaya götürdüler. İstasyonun ikinci kez b

ombalanmasından kısa süre sonra Vera bir bot makinistiyle babasına not göndermişti. Babasının kaygılanmamasını istiyordu, mavnanın ambarında, bir bölmenin arkasında, rahat bir köşede kendisine yer vermişlerdi. Buradaki insanlar arasında Be-ketovka Polikliniği’nden bir hemşire ve yaşlı bir ebe vardı; mavnadan dört kilometre uzakta bir sahra hastanesi bulunuyordu ve herhangi bir terslik olması halinde her zaman için doktor çağırmak mümkündü. Mavnada su kaynatmak için kap, soba vardı, parti bölge komitesinin gönderdiği gıda maddelerinden ortaklaşa yemek yapıyorlardı.

Vera babasından kaygılanmamasını istemiş olsa da notta yazdığı her sözcük, Stepan Fyodoroviç'in içini endişeyle dolduruyordu. Onu teselli eden belki de tek bir şey vardı: Vera, çarpışmalar sırasında mavnanın bir kez bile bombalanmadığını yazıyordu. Stepan Fyodoroviç

sol kıyıya geçebilseydi, bir otomobil ya da bir ambulans bulabilir, Vera'yı hiç değilse Orta Ahtuba'ya kadar götürebilirdi.

Moskova ise hâlâ sessizliğini koruyordu, şu anda yıkıntı halindeki Stalingrad Elektrik Santralinda sadece küçük bir silahlı grup gerekli olduğu halde santral müdürünü ve başmühendisi çağırmıyordu. İşçiler ve teknik kadro santralda işsiz güçsüz dolaşmaya hevesli değillerdi, hepsi hemen Spiridonov’dan izin alıp karşı kıyıya geçmek için yola düşmüşlerdi.

Bir tek yaşlı Andreyev, müdürden antetli kâğıt üzerine yuvarlak damgalı izin belgesi almak istememişti.

Stepan Fyodoroviç, saldırıdan sonra Andreyev'e, gelininin ve torununun yaşadıkları Leninsk'e gitmesini önerdiğinde Andreyev, "Hayır, burada kalacağım,” demişti.

Stalingrad kıyısında kalarak eski yaşamıyla bağını koruyacağını sanıyordu. Belki bir süre sonra traktör fabrikası mahallesine gidebilirdi. Yanmış, yıkılmış evlerin arasından yürüyecek, karısının dikip büyüttüğü bahçeye gelecek, devrilmiş fidanları kaldıracak, düzeltecek, gömdüğü şeyler yerinde mi diye kontrol edecek, sonra yıkık çitin önündeki taşın üstüne oturacak.

"Evet, Varvara, dikiş makinesi yerinde duruyor, hatta paslanmamış bile, çitin yanındaki elma ağacı tamamen yıkılmış, bir bomba parçasıyla kesilmiş, kilerde, fıçının içindeki lahana turşusunun sadece üstü küflenmiş."

Stepan Fyodoroviç, işleriyle ilgili olarak Knmov'a akıl danışmak istiyordu, ama Ekim Devrimi'nin yıldönümünden sonra Krımov Stalingrad Elektrik Santralı'na bir daha gelmedi.

Spiridonov ve Kamışov, 17 Kasım'a dek beklemeye ve o zaman gitmeye karar verdiler, Stalingrad Santralında gerçekten yapacak bir şey yoktu. Almanlar ise santralı zaman zaman ateşe tutmaya devam ediyorlardı

ve saldırıdan sonra iyice sinirlenmiş olan Kamışov şöyle diyordu:

"Stepan Fyodoroviç, bunlar bizi vurmaya devam ettiklerine göre istihbaratları beş para etmez demektir. Herhangi bir saatte uçaklar yine vurabilir. Biliyor musunuz, Almanlar, boğa gibi boş bir yere tos vuracaklar."

Stepan Fyodoroviç, Moskova'nın resmî iznini beklemeksizin 18 Kasım'da bekçiyle vedalaşıp, Andreyev'i öptükten, santralın yıkıntılarına son kez baktıktan sonra Stalingrad Elektrik Santralı'ndan ayrıldı.

Stalingrad Çarpışması sırasında santralda onuruyla, çok ağır koşullarda ne kadar çok çalışmıştı. Savaştan korktuğu, cephe koşullarına alışkın olmadığı, saldın olacağını düşünerek sürekli korku içinde yaşadığı, bombardımanlarda kendini kaybeder gibi olduğu halde yine de çalışmaya devam ettiği düşünülünce ne kadar zor ve saygıya değer bir emek harcadığı görülürdü.

Elinde bavulu, omzunda bohçası yürüyor ve etrafa bakıyor, yıkık kapının önünde duran Andreyev'e el sallıyor, camları kırık mühendislik binasına, türbin atölyesinin somurtkan duvarlanna, yanmaya devam eden izolatörlerden çıkan hafif dumana bakıyordu.

Stalingrad Santralında ona gerek olmadığı bir sırada, Sovyet ordulannın saldırıya geçmesinden bir gün önce santraldan aynlmıştı.

Ama bekleyemediği o bir gün, pek çok insanın gözünde bütün onurlu ve zor çalışmasını silip attı, ona kahraman demeye hazır olan bu insanlar korkak ve kaçak demeye başladılar.

Nasıl yürüdüğünü, çevresine bakındığını, el salladığını, asık suratlı ihtiyann tek başına santral kapısında nasıl dikildiğini ve ona baktığını anımsayarak kendisi de uzun bir zaman canını yakan bu duyguyu içinde sakladı.

Vera bir oğlan doğurdu.

Mavnanın ambarında, yontulmamış tahtalardan birbirine çakılmış bir yatakta yatıyordu, kadınlar sıcak tutması için üstüne pılıpırtı örtmüşlerdi, yanında da bir çarşafa sarılmış bebek yatıyordu. Birisi yanına girerken perdeyi açtığında Vera insanları, erkekleri ve kadınlan, ranzaların tepelerinden sarkan paçavraları görüyor, konuşmaların uğultusu, çocuk ağlaması ve koşturmacalar kulağına geliyordu. Kafasının içi dumanlıydı, pis kokulu

hava dumanlıydı.

Ambarda boğucu bir hava vardı, aynı zamanda çok soğuktu, tahta duvarların üstü yer yer kırağı tutmuştu. İnsanlar gece keçe çizmelerini ve içi pamuklu ceketlerini çıkarmadan uyuyorlardı, kadınlar bütün gün şallara ve yırtık pırtık battaniyelere sannıyorlardı, buz kesmiş par-maklannı nefesleriyle ısıtıyorlardı.

Işık, hemen hemen su düzeyinde açılmış olan küçük pencereden zar zor giriyordu, gündüzleri bile ambann içi loş oluyordu. Akşamlan ise kandiller, yani camsız lambalar yanıyordu. İsten insanların yüzleri kararmıştı. Merdivenin üstünde kapak şeklindeki kapı açıldığında dalga dalga buhar, adeta patlayan bir merminin dumanı ambann içine doluyordu.

Yaşlı kadınlar ak, gri saçlarını tanyorlardı, yaşlı erkekler, rengârenk minderlerin, bohçaların, şallara sarılmış çocukların oyun oynarken üzerine binip kaydıkları tahta bavullann ortasında, ellerinde maşrapalarıyla sıcak su kabının çevresine sıralanmış, yerde oturuyorlardı.

Bebek göğsünde yattığı için Vera'ya sanki düşünceleri, bütün insanlara karşı tavrı, bedeni değişmiş gibi geliyordu. Arkadaşı Zina Melnikova'yı, ona bakan yaşlı Ser-geyevna'yı, ilkbaharı, annesini, yırtık gömleği, pamuklu battaniyeyi, Seryoja'yı ve Tolya'yı, çamaşır sabununu, Alman uçaklarını, Stalingrad Elektrik Santralı nın yer altı sığınağını, yıkanmamış saçlarını düşünüyordu ve aklından geçen her şey, doğurduğu bebeğe karşı hissettiği duygularla doluydu, onunla ilişkiliydi, onunla ilgili olarak anlam taşıyor ve taşımıyordu.

Vera kendi ellerine, ayaklarına, göğsüne, parmaklarına bakıyordu. Bunlar artık voleybol oynayan, kompozisyon yazan, kitap sayfalarını çeviren eller değildi. Bunlar, okul merdivenlerinde koşan, ılık nehir suyuna soktuğu, ısırganların daladığı, sokaktan geçenlerin Vera'ya bir göz atarken baktıkları bacaklar değildi.

Bebeği düşünürken aynı zamanda Viktorov'u da düşünüyordu.

Havaalanları Volga'nm sol kıyısındaydı, Viktorov yanındaydı, Volga artık onları ayırmıyordu.

İşte birazdan pilotlar ambara girecekler ve Vera, "Siz-ler Teğmen Viktorov'u tanıyor musunuz?" diye soracak.

Ve pilotlar, "Tanıyoruz," diyecekler. "Oğlunun burada olduğunu, karısının burada olduğunu söyleyin ona."

Kadınlar perdenin arkasına, Vera'nın yanma geliyorlar, başlarını sallıyorlar, gülümsüyorlar, iç çekiyorlardı, bazıları bebeğin üzerine eğilip ağlamaya başlıyordu.

Kendilerine ağlıyorlardı ve yeni doğmuş bebeğe gülümsüyorlardı, onları anlamak için sözcüklere gerek yoktu.

Vera'ya soru soracak olurlarsa bu sorular, sadece onun bebeğe bakabilmesiyle ilgiliydi: Sütü var mıydı, göğsünde iltihap başlamış mıydı, nemli hava ona boğucu gelmiyor muydu?

Doğumdan üç gün sonra babası yanma geldi. Elinde bavulu, bohçası, tıraşsız, paltosunun yakasını kaldırmış, boynunda kravatı, buz gibi rüzgârdan yanmış yanakları ve burnuyla Stalingrad Elektrik Santralı'nın müdürüne benzemiyordu artık.

Stepan Fyodoroviç yatağının yanına geldiğinde Vera, babasının titreyen yüzünün ilk anda kendisine değil, yanında yatan yaratığa döndüğünü gördü.

Vera'ya arkasını döndü ve Vera, babasının sırtına ve omuzlarına bakınca onun ağladığını fark etti, karısının bir torunu olduğunu asla öğrenemeyeceği, kendisinin yaptığı gibi onun üzerine eğilemeyeceği için ağladığını anladı.

Sonra da gözünden akan yaşlara sinirlenerek, onlarca insanın gördüğü bu gözyaşlanndan utanarak soğuktan kısılmış sesiyle, “Şuna bak, senin yüzünden dede oldum,” dedi ve Vera'nın üzerine eğildi, onu alnından Öptü, soğuk, kirli eliyle omzunu okşadı.

Sonra şöyle dedi:

“Ekim Devrimi'nin yıldönümünde Krımov Stalingrad Santrah'na geldi. Annenin öldüğünü bilmiyordu. Jenya'yı sorup durdu."

İçinden pamuk parçaları fırlamış mavi ceketli, sakallan uzamış yaşlı bir adam soluğu daralarak şöyle dedi:

“Yoldaş Spiridonov, daha fazla adam öldürdükleri için insanlara Kutuzov Nişanı, Lenin Nişanı, kahramanlık yıldızı veriliyor. Bizden de onlardan da ne kadar çok insan öldürüldü. Hangi yıldız olur bilmem ama herhalde iki kilo kadar gelen bir yıldızı, böyle bir cehennemde yeni bir yaşam getirdiği için kızınıza vermek gerekir"

Bebeğin doğumundan sonra Vera hakkında konuşan ilk kişiydi bu adam.

Stepan Fyodoroviç, mavnada kalmaya, Vera gücünü toplaymcaya kadar beklemeye, onunla birlikte Leninsk'e gitmeye karar verdi. Bu, onun yeni bir görev için gittiği Kuybışev yolunun üzerindeydi. Mavnadaki beslenme durumunun son derece kötü olduğunu, kızma ve torununa hemen yardım

elini uzatmak gerektiğini gören Ste-pan Fyodoroviç, ısındıktan sonra yakınlarda, ormanın içinde bir yerde olan parti bölge komitesinin komuta noktasını aramaya gitti. Orada arkadaşları vasıtasıyla yağ ve şeker bulmayı umuyordu.

63

O gün mavna için çok zor bir gündü. Volga’nm üstünde kara bulutlar vardı. Çamurların, çöplerin, pis suların içinde, buzda çocuklar oynamıyor, kadınlar buzda açtıkları oyuklarda çamaşır yıkamıyordu. Alçaktan esen buz gibi bir rüzgâr, buzun içinde takılıp kalmış bez parçalarını koparıyor, kapıdaki yarıktan ambann içine giriyor, mavnayı uğultu ve gıcırtıyla dolduruyordu.

Soğuktan uyuşmuş insanlar, şallarına, pamuk astarlı ceketlerine, battaniyelere sarınmış oturuyorlardı. En konuşkan kadınlar bile susmuşlar, rüzgârın uğultusuna, tahtalann gıcırtısına kulak veriyorlardı.

Ortalık kararıyordu ve sanki karanlık insanların dayanılmaz sıkıntısından, herkesi canından bezdirmiş olan soğuktan, açlıktan, pislikten, sonu gelmez savaş işkencesinden geliyordu.

Vera, pamuk astarlı bir ceketi çenesine kadar çekmiş yatıyordu, rüzgânn her saldırısında ambara giren havanın soğuk hareketini yanaklarında hissediyordu.

O dakikalarda her şey umutsuzca kötü görünüyordu: Stepan Fyodoroviç onu buradan alıp götüremeyecek-ti, savaş hiçbir zaman bitmeyecekti, Almanlar ilkbaharda Ural’a, Sibirya’ya dağılacaklardı, uçaklan her zaman gökyüzünde vızıldayıp duracak, bombalar gümbürdeyecekti.

İlk kez Viktorov'un yakınında bir yerde olduğundan

kuşku duydu Vera. Cephelerin sayısı az mıydı, belki de artık ne cephede ne de cephe gerisindeydi.

Çarşafı kaldırmış, bebeğin yüzüne bakıyordu. Neden ağlıyordu, içindeki sıkıntı da tıpkı sıcaklığının, sütünün geçtiği gibi bebeğe geçiyor olmalıydı.

Soğuğun korkunçluğu, buz gibi rüzgârın amansızh-ğı, büyük Rus ovalarındaki ve nehirlerindeki savaşın büyüklüğü bugün herkesi sarsıyordu.

İnsan böylesine korkunç derecede aç ve soğuk bir yaşama uzun süre dayanabilir mi?

Yaşlı Sergeyevna, Vera'nın yanına geldi, bebeği kucağına alarak, “Bugün halin hoşuma gitmiyor, ilk gün

daha iyiydin," dedi.

“Önemli değil/' dedi Vera, "babam yarın gelecek, yiyecek getirecek."

Sergeyevna, loğusaya yağ ve şeker getirilmesinden memnun olsa da öfkeli ve kaba bir şekilde şöyle dedi:

“Siz, yöneticiler her zaman zıkkımlanıyorsunuz, her yerde erzağınız vardır. Bizim ise tek erzağımız var, donmuş patates."

“Sessiz ol!M diye bağırdı biri. “Yavaş!"

Ambarın öbür ucunda belli belirsiz bir ses duyuldu.

Ve ses birden diğer bütün sesleri bastırarak yükseldi.

Bir adam kandil ışığında bir şey okuyordu:

“Son dakika... Stalingrad bölgesinde ordularımızın başarılı taarruzu... Stalingrad civarında bulunan ordularımız geçtiğimiz günlerde faşist Alman ordularına karşı hücuma geçti. İki yönden, Stalingrad'ın kuzeybatısından ve güneyinden hücuma geçildi..."

İnsanlar sessizce dikiliyorlar ve ağlıyorlardı. Onlarla rüzgâra karşı yüzlerini örterek şu anda karın üstünde yürüyen delikanlılar ve karın üstünde kanlar içinde yatan, karanlık bir bakışla yaşama veda eden delikanlılar arasında görünmez, büyülü bir bağ kurulmuştu.

Kadınlar ve ihtiyarlar ağlıyorlardı, işçiler ağlıyorlardı, çocuklar, çocukça olmayan bir ifadeyle büyüklerin yanında duruyorlar ve okunan şeyi

dinliyorlardı.

"Don Nehri'nin doğu kıyısındaki Kalaç, Krivomuz-ginskaya İstasyonu, Abgasarovo İstasyonu ve kenti ordularımız tarafından ele geçirildi...” dedi okuyan.

Vera herkesle birlikte ağlıyordu. Bir kış gecesinin karanlığında yürüyen, yere düşen, tekrar kalkan ve bir daha kalkmamak üzere tekrar yere düşenlerle ve canından bezmiş insanların saldırı haberini dinledikleri bu mavnayla arasındaki bağı o da hissediyordu.

Orada insanlar, Vera uğruna, Vera’nın oğlu uğruna, buzlu sudan elleri çatlamış kadınlar uğruna, yaşlı adamlar, annelerinin delik deşik şallarına sarınmış çocuklar uğruna ölüme gidiyorlar.

Ve heyecan içinde ağlayarak kocasının buraya, onun yanına geleceğini, kadınların, yaşlı adamların, işçilerin onun çevresini saracaklarını ve "Oğlum” diyeceklerini

düşünüyordu.

Sovinformbüro bültenini okuyan adam ise, "Ordularımızın hücumu devam ediyor,” diyordu.

64

Karargâhtaki nöbetçi, 8. Hava Ordusu komutanına avcı alaylarının saldırı günü boyunca yaptıkları çalışmayla ilgili bilgileri rapor ediyordu.

General önünde duran kâğıtlara baktı ve nöbetçi subaya şöyle dedi:

"Zakabluka'mn şansı yokmuş, dün komiseri öldürüldü, bugün de iki pilotu.”

"Alay karargâhına telefon ettim, komutan yoldaş,” dedi nöbetçi subay. “Yoldaş Berman yarın toprağa verilecek. Askerî Kurul üyesi, alaya gidip bir konuşma yapmaya söz verdi.*'

"Bizim kurul üyesi konuşma yapmayı sever," dedi komutan gülümseyerek.

"Pilotlara gelince komutan yoldaş, Teğmen Korol, 38. Tümen üzerinde düşmüş, ekip komutanı Üsteğmen Viktorov'un uçağı ise Messer’lerin ateşiyle Alman havaalanı üzerinde alev almış, cephe hattına kadar gelememiş, tarafsız bölgede bir tepeye düşmüş. Piyadeler görmüş, yanma gitmeye çalışmışlar, ama Alman bırakmamış.”

"Evet, tamam," dedi komutan ve kalemle burnunu kaşıdı. "Şöyle yapın: Cephe karargâhıyla bağlantıya geçin ve Zaharov’un bizim Willys’i değiştirmeye söz verdiğini anımsatın, yoksa yakında hiçbir yere gidemeyeceğiz.” Bütün gece karlı bir tepede yattı ölü pilot, korkunç bir soğuk vardı ve yıldızlar pml pırıl parlıyordu. Şafak sökerken tepe pespembe oldu, pilot pembe bir tepede hâlâ yatıyordu. Sonra rüzgâr yerdeki karlan havalandırdı ve ceset karla örtülmeye başladı.